„IN COPIL ARI A MEA N'AM AVUT COPILĂRIE"

Gândindu-te la soarta lui Anton Pavlovici Cehov, „băiat d^ prăvălie" la o băcănioară de târguşor de provincie, elev-meditator dintr'o familie de oameni săraci, student la medicină şi totodată furnizor de lecturi distractive pentru mici reviste huinoristice de prost gust, ajuns mai târziu mare scriitor de renume mondial, — te uimeşte din capul locului o trăsătură caracteristică a soartei lui: povara piedicilor, ce s'au pus în calea unui mare talent- Era nevoe de o forţă sufletească constantă şi încordată, de o voinţă neînfrântă, spre a învinge aceste piedici, în lupta pentru creaţie. Viaţa a abătut mereu noi încercări asupra lui Cehov, punându-i întrebarea: e sau nu e demn de gen'ul pe care-l are? La orice pas viaţa i-a întins curse viclene, în care erau o mulţime de oameni talentaţi, dar slabi, — oameni ca de pildă fraţii mai mari ai lui Anton Pavlovici, Alexandru şi Nicolae, unul scriitor, celălalt pictor, amândoi foarte dăruiţi, dar incapabili de a se ridică la nivelul talentului lor, incapabili de a înţelege că talentul în sine nu înseamnă nimic sau aproape nimic fără o luptă continuă, fără o muncă neobosită şi migăloasă şi fără foarte multe alte condiţii.

Cehov a trebuit să plătească toate acestea cu sănătatea sa, cu munca lui necontenită de ascet, cu singurătatea lui, şi printr'o auto-educare neobosită, clipă de clipă, care-i cerea un efort moral supraomenesc.

într'o scrisoare, scrisă la vârsta de douăzeci şi nouă de ani, el îşi ia rămas bun dela tinereţe, asemenea lui Puşkin, care la aceeaş vârstă a făcut la fel:

„Ceeace scriitorii aristocraţi au avut pe degeaba din partea naturii, cei de condiţie umilă trebue să ia cu preţul tinereţii lor".

Istoria vieţii şi creaţiei lui — şi viaţa lui a fost o continuă creaţie — este istoria unui drum anevoios, ducând din izbândă în izbândă.

• «

Anton Pavlovici s'a născut la 17 Ianuarie*) 1860 în orașul Taganrog.

Familia Cehov era dintre acele familii bogat înzestrate ce se întâlnesc des în Rusia. O pulsaţie vie de talent trecea aproape prin fiecare membru al familiei.

Bunicul lui Anton Pavlovici, Egor Mihailovici Ceh, ţăran din gubernia Voronej, fusese şerb pe moşia lui Certkov, tatăl cunoscutului prieten şi discipol al lui Tolstoi. Egor Mihailovici avea un spirit dârz, talent de organizare şi de administraţie şi o minte clară. Pe lângă' aceasta însă, era de o violenţă nestăpânită, avea un caracter despotic, deseori era apucat de accese de furie nejudecată.

El avea un ţel în viaţă, un ideal, spre înfăptuirea căruia mergea neclintit, refuzându-şi orice abatere cu cea mai mare stricteţe. Acest ideal era libertatea pentru el şi familia lui. Idealul s'a realizat. In schimbul a trei mii cincisute d« ruble — o sumă foarte mare pentru acele timpuri — Egor Mihailovici s'a răscumpărat dela stăpânul său, împreună cu soţia şi cei trei fii ai săi. Pentru a-şi răscumpăra fiica, n'au mai ajuns banii, dar moşierul s'a arătat milostiv şi a eliberat-o şi pe ea. Cum a fosl în stare un simplu şerb să strângă o asemenea sumă? Biografii au păreri deosebite: unii socotesc că Egor Mihailovici a făcui negoţ de vite; alţii presupun, că înainte de a se răscumpăra, el ajunsese specialist în administrarea moşiilor. Dobândindu-şi libertatea, Egor Mihailovici a intrat ca administrator la moşiile contelui Platov, pe malul Donului.

Cu toate că suferise el însuşi jugul robiei, Egor Mihailovici n'a tras totuşi concluzia că sclavia şi împilarea sunt rele inadmisibile. Anton Pavlovici îşi aminteşte, că bunicul său „avea convingerile unui aprig apărător al servajului". Cu toate că până mai ieri fusese rob, iar toată viaţa care i-a mai rămas a fost

* Toate datele sunt indicate după stilul vechiu.

* Sufixul „s", prescurtarea cuvântului „sudări" — domnule, adăugat cuvintelor de către oamenii de situaţie modestă şi umilă, este expresia servilismului.

– un om care a depins de alţii, Egor Mihailovici era sever şi exigent faţă de ţărani. El însuşi muncea cu râvnă, neprecu- pcfindu-şi energia.

In caracterul său dificil se ascundea şi o mare parte de ciu- dăjvnie, de bizarerie. Aceasta se vede şi din scrisorile lui. „Dragul şi sfiosul meu Pavel Egorovici", — astfel se adresa el fiului sau, tatălui lui Anton Pavlovici, care nu numai că nu păcătuia prin „sfială”, dar întrecea chiar şi pe Egor Mihailovici prin înclinare despotică şi violentă- Se prea poate, că Egor Mihailovici bănuia în fiul său ceeace nu remarcau ceilalţi: trăsătura lui de visător şi de contemplativ. Oricum ar fi, epitetul de „sfios” aplicat tatălui lor, copiilor lui Pavel Egorovici nu putea să Ii se pară decât ca o extravaganţă- Este uşor să ne închipuim, ce amuzat şi maliţios trebue să fi zâmbit la acest epitet tinerii Cehov, dacă ţinem seamă, că erau înzestraţi cu un simţ al humorului şi cu un spirit ironic pronunţat chiar din fragedă pruncie. Cine cunoştea mai bine decât ei „sfiala” tatălui lor! într'o scrisoare către Alexandru (1889), imputându-i tirania şi lipsa lui de echilibru în atitudinea sa faţă de copii şi soţie, Anton Pavlovici scrie:

„Te rog să-ţi aminteşti, că despotismul şi minciuna au măcinat tinereţea mamei tale. Despotismul şi minciuna ne-au amărît copilăria în aşa măsură, încât mi-e silă şi groază să-mi amintesc. Aminteşte-ţi de frica şi de desgustul, pe care le simţeam atunci, când la masă tata începea să facă scandal pentru că supa era prea sărată, sau să ţipe, făcând-o pe mama tâmpită...

Despotismul este de trei ori criminal”...

Despotismul a jucat un rol fatal în diferitele generaţii ale familiei Cehov. Egor Mihailovici, fiul acestuia, Pavel Egorovici, în fine nepotul lui, Alexandru Pavlovici, — reprezentanţi a trei generaţii ale neamului Cehov, aveau trăsături de tirani, de impulsivi, de oameni ce-şi impuneau în mod crud voinţa lor.

Şi cu toate acestea, câteşi-trei se caracterizează printr'o tră- sătură de bizarerie fantastică, legată desigur de înclinarea artistică a familiei.

Egor Mihailovici, cu toată severitatea lui. se întâmpla să se auto-ironizeze în scrisorile către fiul său. Pe alocuri întâlnim chiar accente „literare”, de care nu putem decât să ne mirăm la un om, care până mai ieri a fost ţăran, aflat în stare de şerbie pe moşia unui boier- El scrie despre sine, când la per-

soana întâia, când la persoana treia:

„Sunt ocupat cu culesul grâului, care din cauza căldurilor s'a uscat şi a dat în pârjol. Unchiaşului Cehov îi curge sudoarea, el rabdă căldura şi arşiţa binecuvântată a soarelui, în schimb doarme liniştit".

Chiar din aceste întorsături de fraze reiese limpede, că ,,un- chiaşul Cehov" a citit nu numai cărţile sfinte, dar şi anumite opere literare.

Ii plăceau deasemenea întorsăturile solemne, ca de pildă: „N'am timp, copilaşii mei dragi, să continui cu voi convorbirea pe această hârtie moartă, deoarece treburile mă cheamă".

Privind înapoi la viaţa trăită în muncă şi grijă, Egor Mihailovici ar fi putut spune, că şi-a atins ţelurile. Pe fiii săi i-a învăţat câte o meserie: Mihaii ajunsese legător la Kaluga, Mi* torfan — vânzător în prăvălie (mai în urmă el a ajuns, ca şi Pavel Egorovici, „comerciant" independent la Taganrog), Pavel — „băiat de prăvălie", şi mai în urmă contabil la un negustor din Taganrog. Transmisese „copilaşilor săi" şi năravul său impulsiv, caracterul său dârz şi acea trăsătură de „bizarerie fantastică", care la Pavel Egorovici se sublimează, devenind

o înclinaţie artistică.

Pavel Egorovici era de profesiune „comerciant" cum se intitula el cu mândrie, iar în sufletul lui era artist.

Viaţa lui de vânzător şi contabil la cunoscutul negustor Ka-
S balin din Taganrog, fost primar al oraşului, se deosebea prea
^ puţin de viaţa funcţionarilor, aşa cum fusese zugrăvită de Ostrovski, iar mai târziu de Cehov în nuvela sa: „Trei ani". De dimineaţa până seara târziu trebuia să fie pe placul tuturor, să pronunţe toate cuvintele adăugându-le în coadă acel „s" umil de sclav servil*) să salute şi să surâdă chiar atund

c.lnil inf.isa palme şi bătăi, trebuia să ducă un trai mizer, pu- n.im! la o parte ban cu ban.

<!a ',.i părintele său, Pavel Egorovici avea şi el un scop în vi.il.₩: ₩.i iasă din calicie, să ajungă independent. Visul acesta s'a nultegat în mintea lui sub forma unei prăvălioare proprii-
I)c altfel, cu înclinaţia lui spre solemn, Pavel Egorovici visa nu o prăvălioară, ci o întreprindere „comercioasă” (el nu spunea „comercială”). Înzestrat cu o stăruinţă urkşă, Pavel Egorovici a obţinut ceeace a vrut. In anul 1857 el a deschis o mică băcănioară, având şi un raion de articole de galanterie. Ca şi părintele său, el se ocupa foarte serios de treburile lui (mai târziu Anton Pavlovic* are să înregistreze cu un surâs propria lui pedanterie şi dragoste de ordine, şi le explica prin ereditate). .

Insă Pavel Egorovici nu avea integritatea, care-l caracteriza pe Egor Mihailovici. Acela ştia să calce peste orişice, pentru a-şi atinge ţelul. Pavel Egorovici era furat de sufletul său de artist.

Talentele lui erau multiple. Singur învăţase să cânte la vioară. Iubirea lui Anton Pavlovici pentru muzică trebue pusă în legătură cu influenţa tatălui său. Afară de muzică Pavel Egorovici era pasionat de pictură. El picta în culori, de preferinţă icoane. Anton Pavlovici spunea despre sine şi despre fraţii şi sora lui: „Talentul îl avem cu toţii din partea tatălui nostru, iar sufletul din partea mamei”.

Pavel Egorovici căuta şi în viaţă o graţie muzicală, o ordine armonică, o frumuseţe solemnă. Serile el cânta la vioară, acompaniat de qţl de al doilea fiu al său, Nicolae. Ii plăceau cântările bisericeşti. Fire pătimaşă, capabil să se dărukscă cu trup şi suflet pasiunii lui, autoritar, înzestrat cu un pronunţat amor propriu, silifsă se îndeletnicească cu negoţul, era fatal, ca, din pricina lipsei sale de cultură, talentul şi energia sa să se canalizeze spre extravaganţe. Principala lui extravaganţă a fost crearea unui cor bisericesc, care i-a răpit mult timp, în dauna treburilor sale de negustor. Cu pedanteria lui obţinuse, ca acest cor al lui să ajungă cel mai bun din tot oraşul. El îşi recruta coriştii printre meseriaşii fierari; părţile de soprano şi alto erau încredinţate fiilor lui. Şi tocmai corul acesta, iar nicidecum negoţul, constituia adevăratul interes al vieţii sale.

Iar pentru fiii lui, corul acesta era un blestem. In articolul «Anton Pavlovici — corist”, Alexandru Pavlovici îşi amintea:

„Greu îi venea sărmanului Antoşa, băieţaş care abea începea să se

formeze, cu pieptul nedesvoltat, fără ureche muzicala •şi cu un glăscior slăbuţ... Multe lacrimi a varsat el în timpul repetiţiilor şi multe ore de somn sănătos i-au răpit aceste repetiţii nocturne, târzii.-. Pavel Egorovici, când era vorba de slujbă bisericească, era punctual, sever şi exigent. Când, la marile sărbători trebuia, să cânte utrenia, el îi scula pe copii la ora două, trei din noapte şi, indiferent de vremea de afsră, îi ducea la biserică... Duminical şi sărbătorile erau pentru copiii lui Pavel Egorovici zile de muncă, ca şi celelalte zile ale săp> tămânii".

„Pavel Egorovici, — scria Alexandru Pavlovici, — era ferm convins, că, punându-i pe micii lui copii să cânte în biserică, face o faptă bună, pe placul Domnului, şi nu ceda nici în ruptul capului, oricât ai fi încercat să-i convingi. Soţia lui, Evghenia Iakovlevna, cu bunătatea şi blândeţea ei, căuta pe cât putea, să uşureze copilăria băieţilor ei. Ea se încumeta chiar, să facă reproşuri implacabilului Pavel Egorovici, că prea îşi chinueşte copiii cu slujbele bisericeşti. Dar Pavel Egorovici era tare ca piatra şi nu putea fi scos din convingerile lui. P« lângă aceasta era şi un pasionat al cântărilor bisericeşti, fără de care literalmente nu putea trăi".

Raporturile între Pavel Egorovici şi Evghenia Iakovlevna, teama ei în faţa lui, ne fac întrucâtva să ne gândim la o nuvelă a lui Cehov: „Pecenegul" Desigur că eroul nuvelei, un om ne- cioplit, grosolan, ne aminteşte de Pavel Egorovici' doar prin despotismul său brutal; încolo însă sunt tipuri cu desăvârşire deosebite. In ce priveşte, însă, figura eroinei din nuvelă, însufleţită de o iubire sfioasă şi pătimaşă pentru fiii ei, plină dt gingăşie şi feminitate, intimidată şi abrutizată de bărbatul ei, *a se aseamănă cu Evghenia Iakovlevna. In tristeţea ce învălue ca o negură figura acelei mici femei, a cărei tinereţe a fost distrusă de despotismul bărbatului, putem vedea reflexul tristeţii lui Cehov, tristeţe trezită de gândul mamei sale şi soarta ei.

Fraţii Cehov au prins ură pentru tot restul vieţii, pe educaţia lor religioasă, cu ipocrizia, falsitatea şi spiritul de sclavie, cari •o stăpânesc- Anton Pavlovici spunea, că orice educaţie religioasă pentru el seamănă cu un paravan: pe din afară se văd feţe suave ce zâmbesc cu înduioşare, iar după paravan oamenii sunt schingiuiţi şi torturaţi, lată ce spune el într'o scrisoare către Şeeglov, cu privire la educaţia religioasă ce se dă copiilor:

„Eu am învăţat carte după texte bisericeşti şi am primit în copilăria mea o educaţie religioasă, cu cântări bisericeşti, cu citirea Apostolului şi a Catehismului la biserică, cu frecven tarea regulată ia utreniei, cu obligaţia de a ajuta în timpul slujbei la altar şi de a suna clopotele în clopotniţă. Rezultatul? Când îmi amintesc azi de copilăria mea, ea îmi

apare destul de întunecată; astăzi n'am în mine niciun simţ religios. Ştii, când cântam cu cei doi fraţi ai mei „Se va mântui" sau „Hieruvicul", toată lumea se uita la noi cu înduioşare şi-i invidia pe părinţii mei; noi în schimb, ne simţeam în timpul acesta ca nişte mici ocnaşi. Da, dragul meu! II înţeleg pe Racinski •), tl.ir nu-i cunosc pe copiii, care învaţă la el. Sufletele lor sunt peni ni mine o enigmă. Dacă în sufletele lor există bucurie, atunci oi sunt mai fericiţi decât mine şi fraţii mei, a căror copilări» i.ii fost un continuu calvar.

Aslfrl năzuinţa lui Pavel Egorovici spre frumuseţe şi armonie, cslflistmil naturii sale, se transformau într'un element contrar oricărei frumuseţi şi oricărei estetici, ajungând cea mai ■desăvârşită unealtă de tortură.

Tot astfel şi iubirea lui Pavel Egorovici pentru o ordine severă şi armonioasă, dragostea lui pentru disciplină în viaţă şi în muncă, se schimbau şi ajungeau un chin pentru copiii lui. Iată o trăsătură caracteristică a „sistemului său de educaţie". Anticipând, culegem această trăsătură dintr'o epocă mai târzie a vieţii familiei Cehov, pe când nu mai stătea, la Taganrog, ci la Moscova. După ce Pavel Egorovici, ruinat complet a fugii pe ascuns de creditorii lui dela Taganrog la Moscova, la fiii să mai mari, familia Cehov a trăit, îndurând foamea, într'o ticăloasă cocioabă dela periferia Moscovei, într'un cartier îndoelnic, locuit de prostituate, Dracevca, lângă piaţa Trubnaia (fiul mai mare, Alexandru, urma cursurile facultăţii de ştiinţe fizico2

2 Un apărător fervent al educaţiei religioase.

matematice şi trăia separat; Anton îşi termina liceul la Taganrog). Pavel Egorovici a ştiut şi în aceste condiţiuni să menţină normele vieţii dela Taganrog- El atârnă în perete un program cu titlul pompos de:

„Program pentru treburile şi îndatoririle casnice ale gospodăriei familiei lui Pavel Cehov, stabilit la Moscova.

Nicolae Cehov, 20 ani. Se scoală între 5—7. Orânduiala şi îndrumarea mersului gospodăriei.

Ivan Cehov, 17 ani. Supravegherea gospodăriei în conformitate cu programul de faţă.

Mihail Cehov, *HVz* ani.

Maria Cehov, 14 ani.

A se merge regulit la biserică, pentru a fi de faţă la slujba de vecernie la ora 7 şi la liturghie la ora *8Ý2,* ca şi la ora 9V2, de sărbători.

întocmit de capul familiei pentru a se executa conform programului.

Tatăl familiei, *Pavel Cehov.*

Cel ce nu se supune va primi pentru prima călcare o do* jană, în care timp urletul este cu desăvârşire interzis

Ivan, cel de şaptesprezece ani, a contravenit ordinelor părintelui său cu privire la „supravegherea gospodăriei". Pavel Egorovici I-a bătut în mod atât de neomenos, încât Ivr.n a început să ţipe. La urletele lui s'au adunat vecinii. Proprietarul casei I-a ameninţat pe Pavel Egorovici cu alungarea din oraş, în cazul în, care asemenea scene sgomotoase se vor repeta.

Dacă Pavel Egorovici îşi creştea în felul acesta fiii, ajunşi oameni în tortă firea, nu este greu să ne închipuim caracterul educaţiei ce le-a d"t în copilărie. Alexandru Pavlovici' povesteşte că atunci când fratele Anton s'a împrietenit cu un coleg de şcoală, prima întrebare pe care Antoşa Cehov i-a pus-o noului său prieten a fost: „Te bate des acasă?". Auzind răspunsul: „Pe mine nu mă bate niciodată", Antoşa a rămas înmărmurit.

Bătaia era un lucru foarte frecvent în familia lui Pavel Ego*

rovici. Dintre toate impresiile de copilărie ale lui Anton l'i.vlovid, bătaia a lăsat urmele cele mai chinuitoare; amintirea li.il,iilor nu s'a şters niciodată din sufletul lui. El îi spunea lui V, I. Ncmirovici-Dancenko: „Ştii, n'am putut să-i iert niciodată t.tl.ilui meu, că m'a bătut în copilărie". Pedepsele părinteşti fiMii înainte de toate o ultargiere a sufletului băiatului, a demnii, î]ii sale omeneşti: latura aceasta a pedepsei era cea mai durm)rsă pentru Antoşa.

Atitudinea lui Pavel Egorovici faţă de copii a constat dintr'o sc'vcritak: crudă, o disciplină a bătei, în înţelesul propriu al IIIV.nilului. CAml Oliov a spus: „In copilăria mea n'am avut i (ipil.u ir", r| Mil)iii|olr|ji'A multe lucruri prin aceste cuvinte, fu,iiiil<< de Id.ilr, regimul v reţii însăşi nu era prea potrivit pentru copii: era un regim apropirt de acela al ocnei. Dughiana lui Pavel Egorovici era deschisă zilnic între ora cinci dimineaţa şl unsprezeoe seara, iar afară de un „băiat" nu avea alţi angajaţi. Adeseori Pavel Egorovici lăsa prăvălia în grija exclusivă a fiilor. Afară de pasiunea lui pentru cor, mult timp îi mai răpea şi activitatea lui publică, în vederea alegerilor, activitate care deasemenea dăuna negoţului său. Ziua de lucru a fiilor săi era împărţită între prăvălie, liceu, iarăşi prăvălie, nesfârşitele repetiţii şi tot atât de nesfârşitele rugăciuni la biserică şi acasă. Pe lângă aceasta, copiii mai învăţau şi câte o meserie. Antoşa învăţa croitoria. Erau şi multe treburi cu „supravegherea gospodăriei". Antoşa a trebuit de mic să înveţe şi contabilitatea, şi mai ales arta negoţului, în care intra şi purtarea respectuoasă cu clienţii şi cunoaşterea m'todelor de a servi: „lipsă l[a] măsură sau lipsă la cântar, ca şi alte găinării mărunte, — cum a scris în amintirile sale Alexandru Pavlovici. Răposatul Anton Pavlovici a trebuit să urmeze şi să absolve şi această şcoală silită, sub ameninţarea bătei, şi toată viaţa el şi-a amintit cu amărăciune de ea. De mic copil, el a fost un om nefericit".

înjositoarele pedepse corporale, un greu regim de muncă, o continuă deficienţă de somn, — acestea sunt trăsăturile copilăriei lui Cehov, atât de diferită de binecuvântata copilărie, a cărei poezie răsare din paginile lui Lev Tolstoi, Aksakov, Alexei Tolstoi („Copilăria lui Nikit?") şi a altor scriitori, ieşiţi din clasa nobiliară-moşierească. „Fiind copil, am fost atâl

de rar mângâiat, — scria Cehov scriitorului Tihonov, mul- ţumindu-i pentru calda recenzie a acestuia despre piesa „Ivanov” — încât acum. Ia vârsta bărbăţiei, primesc orioe mân- gâiere ca ceva neobişnuit, ceva cu care încă nu m'am deprins”.

Din toate acestea, însă, nu trebue să tragem concluzia, ci familia. Cehov era un caz de tristă excepţie- Are dreptate biograful lui Anton Pavlovici, fratele său, Mihail Pavlovici, caracterizând regimul familiei lor ca pe cel mai obişnuit în mediul micii burghezii. Şi desigur că n'ar fi corect să înfăţişăm viaţa familiei lui Pavel Egorovici exclusiv în culori negre. Afară de influenţa binefăcătoare a Evgheniei Iakovlevna, chiar şi edu-* caţia urmărită de Pavel Egorovici avea laturile ei pozitive. Orice s'ar spune, el a căutat să-i înveţe pe copiii lui din fragedă pruncie cu munca asiduă, şi le-a insuflat simţul îndatoririlor, al răspunderii, al disciplinei. Este drept, că metodele folosite pentru sădirea acestor însuşiri în sufletele copiilor săi erau de aşa natură, încât ar fi putut inspira copiilor desgustul faţă de orice disciplină: ceeace a. şi fost obţinut în parte, ca rezultat la Alerandru şi Nicolae. In schimb, Anton Pavlovici a ştiut să facă deosebirea între ceeace era valabil şi ceeace era dăunător educaţiei lui Pavel Egorovici. Deşi între el şi tatăl lui trecuseră destule umbre întunecoase şi chinuitoare, totuşi atitudinea lui Anton Pavlovici faţă de părintele său a rămas plină de respect şi chiar de dragoste filială.

Pavel Egorovici voia să facă din copiii săi oameni multilaterali şi culţi. El simţea, că dacă el însuşi ar fi fost om cult, ar fi putut înfăptui ceva folositor şi însemnat pentru oameni. El voia ca fiii lui să fie în viaţă mai fericiţi decât el. Pe toţi i-a dat la liceu, le-a angajat un profesor de muzică, a început de timpuriu să-i înveţe limbi străine. Fiii mai mari, fiind încă adolescenţi, vorbea.u în mod curent franceza.

Cu toate acestea, tot ce era pozitiv în natura Iui Pavel Egorovici şi în raporturile lui cu copiii, era deformat de un spirit

Injust burghez, de extravaganţe, de un despotism de samo- <lur 3), mutilat de o viaţă chinuită şi întinată.

Deformând toate raporturile omeneşti, societatea orânduită: ţ««- clase transformă şi inverteşte toate cerinţele omeneşti. De aceasta se leagă şi tema „oamenilor ciudaţi” şi a „ciudăţeniei”, « in- ocupă un loc însemnat în opera lui Cehov (iar mai în urmă în a lui Gorki).

Trăsăturile extravagante, ciudăţeniile persoanelor apropiate, ale tatălui şi ale unchiului Mitrofan Egorovici, — au atraj «!<î timpuriu atenţia tinerilor Cehov. Spiritul de observaţie, un simţ desvoltat al comicului, o intuire adâncă a oricărei note false, a oricărei nenaturaleţi — aceste însuşiri I-au caracterizat atât pe Antoşa, cât şi pe fratele său mai mare. In continuele lor zeflemele la adresa ciudăţeniilor s'a manifestat aceea ce am putea numi instinctul talentului, talent nerelevat încă, d« care nici ei nu erau conştienţi, dar care privea treaz în juru! lui, ştiind primejdiile la care se află expus.

Caracteristic este faptul că prima povestire tipărită a Iu! Anton Pavlovici, pe care am ajuns s'o cunoaştem. — vrem sJ vorbim despre „Scrisoarea unui moşier depe Don” (1880) — este o parodiere a stilului scrisorilor bunicului său Egor Mihai- lovici şi a unchiului Mitrofan Egorovici. Inzorzonarea îmbinată cu lipsa de cultură, tendinţa de a da o semnificaţie solemnă celor mai obişnuite lucruri, celor mai ordinare griji de fiecare zi, constitue caracteristica acestui stil. In povestirea „Scrisoarea unui moşier depe Don” apare o figură, care are foarte puţin, comun cu Mitrofan Egorovici: eroul povestirii este un om de o alcătuire josnică, de genul lui Prişibeiev, cu pretenţii ridicole de „cultură”. „Genul Prişibeiev” nu era deloc ceeace-1 caracteriza pe Mitrofan Egorovici. Anton Pavlovici vedea în unchiul său „un suflet bun şi blând, o fire curată şi veselă”. Şi totuşr Cehov a socotit cu cale să parodieze maniera şi tonul scrisorilor lui- Ironizând slăbiciunile unchiului lor, Alexandru si An» ton atacau prin aceasta şi slăbiciunile tatălui lor. De altfel, şi

---

3 Tiran, considerându-se stăpân absolut al soţiei şi al copiilor săi Tip frecvent întâlnit in viaţa rusă, zugrăvit adesea in piesele lui Ostrovski.

3 Fraza de predilecţie a profesorului Belikov — eroul „Omului in cutie”.

scrisorile lui Pavel Egorovici invitau parcă la parodiere. Tendinţa de a înflori prin întorsături pretenţioase şi de o falşă adâncime lucrurile cele mai obşinuite, dorinţa de a da> celoi mai prozaice aspecte ale vieţii o înfăţişare deosebită, festivă şi solemnă, ducea la efecte comice. Iată de pildă, cum scria Pavel Egorovici fratelui său Mitrofan Egorovici când acesta din urmă a plecat la Moscova, la Petersburg şi în alte oraşe, pentru a achiziţiona marfă:

„Eşti la Moscova. Avem cinstea şi plăcerea de a te felicita cu ocazia sosirii în oraşul împărătesc al Moscovei şi-ţi dorim îndeplinirea norocoasă a treburilor tale, spre folosul şi succesul nostru, şi să te învredniceşti a ajunge la reşedinţa împăraţiloi noştri, în renumitul Petersburg".

Iar atunci când Mitrofan Egorovici „s'a învrednicit a ajunge" la Petersburg, Pavel Egorovici i-a trimis o misivă patetică, expunând fratelui său considerente neobişnuit de înălţătoare cu privire la însemnătatea Sankt-Pctersburgului, capitala ţării, cu privire la spaţiile necuprinse ale pământului rus şi la, teama străinilor ce tremură de numele Rusi-ei. In ce priveşte chestiunile de afaceri, Pavel Egorovici se exprima în felul următor: „Cumpără marfă cu mai mult curaj şi cu cât mai mult ifos"...

Acest „cu cât mai mult ifos!" — ne desvăluie tot sufletul lui Pavel Egorovici.

Fraţii se înţelegeau de minune între ei. Lui Mitrofan Egorovici nici prin gând nu-i putea trece, că asemenea declaraţii patetice ar fi nelalocul lor într'o corespondenţă comercială: în sufletul lui era deasemenea o năzuinţă spre ceva înălţat deasupra contingenţelor vieţii de toate zilele. El era deasemenea un om *activ prin natura* sa, care nu avea posibilitatea să se ma^ nifeste în nici un domeniu afară de cel religios-filantropic. El cheltuia multă energie pe lângă societăţile de binefacere şi s'a consacrat treburilor bisericeşti. Astfel se explică şi stilul „bisericos" al vorbei şi al scrisului său. Ca şi Anton Pavlovici, Alexandru Pavlovici parodia acest stil în scrisorile sale. Fraţii mai mici se înţelegeau şi ei minunat şi ştiau să găsească între ei un limbaj comun. Dar bătându-şi joc de ciudăţeniile şi extravaganţele acestea, ei înţelegeau totuşi cauzele acestor ciudăţenii- într'o scrisoare a lui Alexandru către fraţii săi Nicolae şi

Anton, găsim o observaţie profundă cu privire la Mitrofan l'!j;orovici:
„Acesta, frăţiorilor, este un om sfânt, dar totuşi viu. El a <n-huit să fie un om de acţiune, iar când colo s'a pierdut printre t.tlugări, şi încă silit. Dar şi aci a făcut atâtea: fapte nemaiauzite, încât ne dă toate motivele să-i numim „om de acţiune". Totodată, însă, se simte stingher în mediul său... de părinţi urhierei. El simte că, dacă i-ar fi dat Dumnezeu *ceva,* el i-ar fi băgat în cofă pe toţi gâscanii aceia. Dar Dumnezeu nu i-a dat acel ceva. El îşi dă seama foarte vag, că acel ceva se ascunde printre noi, ăştiălianţi, care învăţăm să studiem şi se simte atras înspre noi, iar inima lui bună îl sileşte instinctiv să ne cuprindă în îmbrăţişările lui ca pe nişte prieteni sau nişte fraţi.-. Unde mai puneţi „că este în el o adevărată comoară de înţelepciune (după noi — spirit practic şi calculat) şi că totodată el este un om cu o inimă curată".

In rândurile acestea Alexandru Pavlovici a reuşit să exprime principalul — nu numai cu privire la Mitrofan Egorovici, dai şi cu privire la Pavel Egorovici. Amândoi erau născuţi pentru a fi oamenii unei activităţi publice şi desigur că, graţie persistenţei lor, a inteligenţei lor clare şi a talentelor lor, ar fi putut face multe în orice domeniu de activitate serioasă.

Ironia la adresa ciudăţeniilor unchiului şi a tatălui erai pentru tinerii fraţi Cehov una din formele de luptă cu inamicul de căpetenie — mărginirea şi meschinăria burgheză, care deforma, mutila tot ce era frumos şi curat în sufletele unchiului şi tatălui lor. In înfloririle solemne şi pompoase ale realităţilor înconjurătoare in această drapare festivă a realităţii mizere şi urîte, în care axa> principală era banul (Anton Pavlovici spunea cu amărăciune într'o scrisoare din 1888: „sunt foarte stricat prin aceea, că m'am născut, am crescut, am învăţat şi am început să scriu într'un mediu în care banul joacă un rol urât şi însemnat") — în toate acestea se manifestau tocmai concepţiile şi estetica micii burghezii, care întotdeauna căuta: să înfrumuseţeze mizera realitate, pentru a se împăca apoi cu ea.

Din copilărie, Cehov a urît minciuna sub toate aspectele ei,
- chiar şi în scrisoarea către Alexandru, pe care am citat-o mai sus, el a arătat pe cei doi duşmani, de care se ciocnise în

copilărie: despotismul şi minciuna. Neobişnuit de timpuriu s'a desvoltat în Anton Cehov pronunţatul simţ al adevărului. Micuî Antoşa simţea la orice pas deosebirea între adevăr şi minciună» EI simţise minciuna în timpul cântărilor bisericeşti, când toată lumea se înduioşa de

glasurile de îngeri ale copiilor lui Pavel Egorovici, iar copiii se simţeau ca nişte mici ocnaşi. El simţise minciuna' în înclinarea spre înduioşare a tatălui său şi a unchiului Mitrofan. El începuse foarte de timpuriu să înţeleagă că viaţa ce-l înconjura nu oferea nici un motiv pentru înduioşare. In vi:ţa aceasta oamenii erau continuu insultaţi şi umiliţi, copiii jigniţi; se practicau numai înşelăciuni, pe care le mascau surâsurile servile ori obraznice, Cehov începuse si ghicească de timpuriu, că numai minciuna era în stare să dea un chiag acestei vieţi. Şi pe măsură ce mergea spre vârsta bărbăţiei, învăţa să uriscă tot mai adânc toate formele minciunii, inclusiv minciuna înduioşării, a înfrumuseţărilor şi a sentimen* talismelor mici-burgheze, prin care se masca urâciunea şi cruzimea realităţii înconjurătoare. In toate aceste manifestări, el vedea o psihologie de sclavi.

Toată viaţa înconjurătoare se ridica împotriva libertăţii lui..

Un duşman şi mai mare al libertăţii decât despotismul de £casă, era liceul. Liceul din Taganrog era o instituţie ideala din punctul de vedere al ministerului ţarist pentru instrucţie publică. Era o adevărată fabrică de robi.

Toţi cunoaştem creaţia lui Cehov: „Omul în cutie”, figura profesorului de liceu Belikov.

„Oamenii în cutie” aveau în mâinile lor tot liceul din Taganrog. Unul din ei — inspectorul Diaconov — a servit în p2rte drept model pentru figura lui Belikov.

Scriitorul Tan-Bogoraz, care a învăţat la liceul din Taganrog, îl caracterizează ca un fel de închisoare. „Liceul din Taganrog era un fel de detaşament disciplinar, în care bastoanele şi vergile erau înlocuite cu extemporale la limba greacă şi latină”. Iată o trăsătură caracteristică, după care putem judeca despre atmosfera de spaimă, de servilism, de spionaj, ce domnea în liceu- Profesorul de latină Urban a comunicat printr'un denunţ scris curatorului şcoalei, că la şedinţele consiliului profesoral, profesorii îşi permit să fumeze, „fără a băga în tramă, că în cancelarie atârnă în perete o icoană şi portretul împăratului”.

KJevii urmau să fie crescuţi astfel, ca să devină alţi „oameni In cutie”, la fel ca şi profesorii. Scopul principal era de a-i .ilinitiza pe elevi, de a-i face să tremure de frică, să fie servili, r.i :,ii piardă conştiinţa propriei lor demnităţi, cu un cuvânt, de .» pregăti cadrele de sclavi şi de supraveghetori de sclavi, de c.U'C guvernul avea nevoe.

Alexandru Pavlovici povesteşte în memoriile lui: „Mulţi din- (re colegii mei au părăsit liceul cu amărăciune în suflet. In ce mă priveşte,

aproape până *h* vârsta de cincizeci de ani am visat noaptea examene severe, admonestări înfricoşătoare din partea directorului şi persecuţiile profesorilor. N'am cunoscut o zi de bucurie în tot timpul cât am urmat liceul". Anton Pavlo- vici a mărturisit într'o scrisoare din anul 1886: „Până azi mi se întâmplă să visez liceul: lecţia neînvăţată şi fricai de a fi ascultat"...

într'adevăr, liceul trebue să fi fost un soiu de închisoare, odată ce oamenii au putut timp de o vuţă întreagă să simtă atât de viu nălucile lui!

Din toate părţile Cehov era împresurat de realităţi, oe tindem să-i transforme într'un rob, de pretutindeni îl ameninţau tot felul de silnicii, ca şi cum un Nikita cu mii de feţe, un călău crud, paznicul spitalului din „Sala No. 6" ar fi înaintat spre el cu pumnii ridicaţi. Dar cu cât realitatea îl strângea mai tare în cleştele ei, cu atât mai conştient, mai concentrat, mai dârz îşi apăra adolescentul Cehov demnitatea sa ome. nească.

PRESIMŢIREA TALENTULUI

Chiar de când era copil, apoi adolescent, Antoşa se apăra în mod inconştient de tot ce era sumbru şi dureros în viaţi prin humorul său înăscut.

Humorul cu care erau înzestraţi fraţii Cehov era uimitor de înviorător şi, cu toată maliţiozitatea şi chiar ascuţimea lui, era totuşi nuanţat de iubire de oameni şi de viaţă- In glumele lor, în înţepăturile şi în farsele lor scânteia jocul tânăr al unor forţe creatoare în devenire, o bucuroasă presimţire a talentului. Cu tocte că realitatea lovea în fraţii Cehov cu pumnii ei de plumb, ei păşeau în viaţă încrezători, cu zâmbetul pe buze, ca şi cum s'ar fi gândit că viaţa nu poate înăbuşi râsul, bucuria, lumina, nu poate duşmăni tot ce are ea: mai bun- Jovialitatea îi caracteriza pe fraţii Cehov, — în ciuda dughenii, a liceului, a corului, a pedepselor corporale, — în ciuda a toate câte li se întâmplau. In viaţa aceasta aspră ei se răsbunau prin râs.

Antoşa era un maestru al improvizaţiei. Năsdrăvăniile luf erau de cele mai multe ori hazlii. El ştia să-şi schimbe într'o clipă înfăţişarea şi vocea, era când dentist, când călugăr dela muntele Athos, când un bătrânel-profesor, care-şi ţine cursul, li plăcea să înfăţişeze un examen de diacon. Rolul arhiereului, care-l asculta pe viitorul diacon, era jucat de Alexandru. „Lun- gindu-şi gâtul, — povesteşte Mihail Pavlovici, — care se- în* corda de vine ca la un bătrân, şi schimbându-şi complet expresia feţei, care ajungea de nerecunoscut, Anton Pavlovici, cu o voce bătrânească, behăitoare, ca a unui adevărat diacon dela ţară. cânta în faţa examinatorului toate ikosele, condacele şi imnurile de slavă ale Născătoarei de Dumnezeu pe toate opt glasurile, dar se îneca mereu de frica arhiereului, greşea şi până în cele <tln iiiin.i se învrednicea totuşi să fie investit ca arhiereu: cu IUI ,,V11'<Init: cţili”.

Nn ş11111 ii* spunea bigotul Pavel Egorovici despre asemenea tu i iu's 11 rliiu- a-i credem, că ele nu se jucau în prezenţa lui. /V.llil se „răzbunau” fraţii Cehov prin singurul mijloc ce le nl.llr.t l.i îndemână, pentru chinurile pe care Ie pricinuiau ru- C.li lunile dela biserică şi de acasă, pentru ipocrizia bigotis- înnlui şi pentru tot infernul vieţii lor.

Iui Antoşa îi plăcea să înfăţişeze pe primarul oraşului la i.tli'dial.i, primind parada cu ocazia „zilei împăratului”. Antoşa şli.i sa redea cu perfectă măiestrie aerul de suficienţă, străluci n.i neghioabă a expresiei, faţa plină de importanţă şi trufie a demnitarului, — cam aceleaşi trăsături, pe care le-a prins nlAt de bine pictorul Fedotov în celebrul său tablou „Marso- m.nia paşnică”. O altă temă de

improvizaţii era un demnitar de vază, dansând cadril la un bal. Câţi dintre aceşti „ci* novnici de vază” nu vor răsări în viitor în faţa cititorilor lui Cehov, cu fizionomiile lor rase, ca nişte lachei, cu fudulia şi laşitatea lor!

Iar în scena chirurgiei dentare, în care Antoşa, „dentistul”, înarmat cui un cleşte de cărbuni, scotea după lungi chinuri un dop din gura „pacientului” Alexandru, şi-i arăta triumfător spectatorilor, care se tăvăleau de râs, — putem vedea cu uşurinţă prefigurarea celebrei sale povestiri „Chirurgia”.

Antoşa mai ştia să povestească ascultătorilor săi propria lui teorie despre „crearea lumii”, după care încânte domnise o dezordine în univers: „Toate s’au amestecat talmeş-balmeş şi nu puteai deosebi stafida de aguridă”.

Antoşa se pricepea de minune la machiaj. într’o zi, îmbrăcat în cerşetor, el s’a dus cu o cerere de miluire compusă de el la casa unchiului său Mitrofan Egorovici. Unchiul nu şi-a recunoscut nepotul şi, înduioşat, i-a dat de pomană. Păcat că nu ne-a parvenit şi cererea: este locul să credem, că Antoşa găsise perle, adevărate chei care să deschidă inima unchiului. Acesta a fost primul său onorar, — totodată actoricesc şi literar.

Alexandru şi Nicolae erau parteneri demni ai glumelor şi farselor, pe care le „monta” Anton. Fraţii nu se plictiseau niciodată între ei. Totuşi nu le ajungea numai acest soiu de „teatru pentru ei”, — cu toţii, dar mai ales Antoşa, năzuiau spre teatrul veritabil, dorindu-şi să joace în piese adevărate. In anii copilăriei şi ai adolescenţei, teatrul a fost cea mai puternică pasiune a lui Cehov-

Elevii de liceu nu aveau voe să frecventeze teatrul fără o autorizaţie specială a direcţiei. Inspectorul Diaconov refuza .adesea autorizaţia: ori că nu-i plăcea piesa, ori o găsea vătămătoare pentru tineret, „numai de n’ar ieşi ceva!” *). Dar Antoşa mergea la teatru şi fără autorizaţie. Se întâmpla chier să se machieze, pentru a nu fi recunoscut ca elev: astfel un actor se ducea să vadă jocul altor actori-

Antoşa nu mai putea trăi fără testru şi fără îndeletniciri teatrale. Pentru prima oară a fost la teatru în vârsta de treisprezece ani. Se juca opereta „Frumoasa Elena”. Apoi a văzut Hamlet”, piesele lui Ostrovski, înscenarea „Colibei lui moş Toma”. Asistând la spectacolul „Vinovaţii fără vină” el nu şi-a putut ţine plânsul, mişcat de suferinţele eroinei şi a fiului ei „nelegitim” — oameni cu suflet aristocratic.

Prima piesă în care a jucat Antoşa. a fost „Revizorul”. Era ■un

spectacol de amatori, la care luau parte firaţii Cehov şi prietenii lor. Antoşa juca rolul primarului. După succesul spectacolului, tinerii actori au prins curaj- Au făcut un teatru permanent în locuinţa elevului Drossi: era acolo o sală, loc pentru cabinele actorilor, pentru rechizite şi costume. In piesa lui Ostrovski „Pădurea", Antoşa I-a jucat pe Nesciatlivţev (Nefericitul).

Astfel teatrul a devenit pentru Anton Pavlovici prima lui patimă de artist. Toată viaţa lui, el s'a întors la prima lui patimă, cu toate că foarte des şi-a jurat să nu mai scrie piese de teatru. Prima operă de tinereţe a lui Cehov, pe care o cunoaştem, a fost scrisă pentru teatru. Este vorba de piesa „Fără tată".

Odată cu prima pasiune pentru teatru, el îşi face ucenicia literară. Pe când era elev în clasa a patra, Antoşa colabora la jumalul-manuscris, care apărea sub redacţia unui elev din cursul superior. In jurnalul acesta a apărut o poezie sati-

iiic.l a lui Antoşa, închinată inspectorului Dhconov, — astfel alica în vârstă de treisprezece ani, Cehov otrăvea existenţa „oamenilor în cutie".

In anul 1875 fraţii mai mari s'au mutat la Moscova, ajungând studenţi: Alexandru s'a înscris la universitate, iar Nico* lac — la şcoala de bele-arte şi arhitectură. In viaţa lui Anton, pleerrea fraţilor a însemnat un eveniment important. Prietenia între fraţi fusese strânsă şi adâncă. Fiind duşmani neîmpăcaţi ai sentimentalismului, fraţii îşi exprimau dragostea lor reciprocă prin ironii fără răutate şi în zeflemele prieteneşti. Dar iubirea nu se poate ascunde, — ea răbufneşte în orice cuvânt al corespondenţei lor, în grija continuă pe care şi-o poartă ■unul altuia, în armonia perfectă a înţelegerii dintre ei- Nimeni -n'ar fi putut înlocui pentru Antoşa pe fraţii lui mai mari. Prezenţa lor îi dădea aceea ce trebue unui artist, mai ales unui artist în curs de formaţie. Este vorba de acea încuraj.'re la creaţie, de atmosfera aceea caldă şi îmbietoare, în care nici o trăsătură reuşit găsită, nici o comparaţie truculentă, nici o remarcă ascuţită nu trece neobservată.

Fraţii Cehov se pricepeau să creeze o atmosferă străbătută de talente. Câteşi trei aveau minunata facultate de a înţelege orice fel de glumă. In ochii lui Anton Pavlovici facultatea aceasta a reprezentat întotdeauna o însemnată calitate omenească. Bunin îşi amintea că Cehov „aprecia peste orice măsură acest talent, talentul glumei, ca şi pe aeei oameni, care ştiu să prindă repede
o glumă:

— Da, este un semn cât se poate de sigur: nu înţelege omul
o glumă — s'a sfârşit cu el! Şi ştii, pentru mine inteligenţă fără asta nici nu se poate, măcar de ar avea omul şi stea în frunte".

Lui Antoşa îi era dor de fraţii mai mari, sau, cum se spunea la Taganrog „după fraţi". El se obşinuise aiât de mult cu tovărăşia lor, încât a început să scrie pentru ei şi să le expedieze la Moscova un jurnal humoristic. El i-a dat jurnalului acesta un titlu curios: „Iepuraşul". Din păcate, nu s'a păstrat nici un număr al acestui jurnal. Alexandru, care pe atunci •era pentru Antoşa autoritatea supremă în materie literară, îl încuraja pe fratele său mai mic*

Astfel, încă din anii copilăriei humorul a jucat un rol de seamă în viaţa viitorului mare humorist şi satiric. Era un fel de a-şi afirma libertatea interioară, de a înfrânge meschinăria vieţii înconjurătoare. Tânărul Cehov a început prin a desvăluî în mod inconştient tristul adevăr al duşmanilor săi neîmpăcaţi
– despotismul, minciuna, ipocrizia, meschinăria şi duşmanii au încetat să mai pară atât de ameninţători şi de neînvinşi.

In sufletul lui Antoşa se petreceau procese de o importanţă mare şi hotărîtoare pentru toată viaţa lui. El citea foarte mult, se gândea foarte mult. Era un copil prietenos şi vesel, dar totodată un spirit independent, care ştia să-şi apere cu îndârjire această independenţă. Libertatea! Iată cuvântul, care rezumă toate năzuinţele tânărului Cehov.

Visul libertăţii îl călăuzise în viaţă pe bunicul lui, care ani dearândul a pus la o parte ban de ban, pentru a-şi răscumpăra libertatea. Visul libertăţii îl călăuzise şi pe tatăl lui, când îşi strângea banii zi de zi, an cu an, pentru a-şi putea deschide un comerţ al său „independent". Dar Antoşa văzuse că nici bunicul, nici tatăl lui nu ajunseseră oameni liberi, el văzuse ce tare se încuibărise spiritul robiei în sufletele lor, el îşi dădea seama că şi despotismul lor nu era în fond decât o tră-- sătură de suflet a unor sclavi, şi anume lipsa de respect pentru om, pentru demnitatea omenească. Libertatea lui Antoşa Cehov era de altă natură. Era libertatea şi liberarea de sub jugul tuturor deprinderilor, sentimentelor, regulilor, tradiţiilor meschinăriei burgheze, liberarea de sclavie, de lăcomia posesiunii — de tot ce s'a perpetuat din generaţie în generaţie şi părea intrat în sângele oamenilor.

Treptat, treptat, înmugurea şi prindea fiinţă în sufletul tânărului Cehov idealul său de libertate, idealul omului liber.

Anii care au însemnat o răscruce în formarea lui sufletească au fost anii 1876—1879, când el a rămas singur la Taganrog. Urmându-l pe Pavel Egorovici, se mută la Moscova şi Evghenia Iakovlevna cu Mihail şi Maşa (Maria); curând după aceea a plecat şi Ivan. O schimbare bruscă a intervenit astfel în viaţa

întreagă a familiei Cehov. Dintr'o familie cu existenţa asigurată au ajuns peste noapte cerşetori. La Moscova ei dormeau pe jos, în umezeală, toţi la un loc, claie peste grămadă. Familia Cehov a trebuit să cunoască şi trădarea prietenilor. Locatarul lor dela Taganrog, un anume Selivanov, funcţionar la tribun: 1 şi mare cartofor, care a ştiut s'o încânte pe încreză- •to'rea Evghenia Iakovlevna, ajungând un „membru al familiei", i-a făgăduit acesteia să salveze familia dela ruină, plătind poliţa protest: tă a lui Pavel Egorovici. El a plătit-o într'adevăr, dar în schimb a pus mâna pe casa Cehovilor.

Deseori se întâlneşte în opera lui Cehov tema despărţirii de cuibul natal, care trece în mâini străine şi cu siguranţă că ■tema aceasta este legată de impresiile din tinereţe. Despărţirea de casa natală a fost pentru Anton Pavlovici una din impresiile cele mai adânci, una dintre acelea ce se întipăresc în suflet pentru toată viaţa. Ceeace I-a impresionat mai ales a fost perfida trădare. Era dureros să-şi ia rămas bun dela casa în care îşi petrecuse toată copilăria. Brusc, fără tranziţii, aproape catastrofal de brusc s'a schimbat viaţa. Acum trebuia să privească în faţă cea mai neagră şi cruntă sărăcie.

In cartea sa „Antoşa Cehonte", A. Roskin notează că în povestirea lui Cehov „Durerea străină" familia ruinată, silită să-şi vândă moşia, este mult mai apropiată de o familie săracă burgheză decât de o familie nobilă de moşieri, şi că moşia însăşi nu este înfăţişată în trăsături atrăgătoare — căci în realitate era vorba de căsuţa Cehovilor dela Taganrog. Când noii stăpâni din povestirea „Durerea străină" se mută în conacul pustiu al moşiei, „primul lucru, care le-a căzut sub ochi... au fost ■urmele lăsate de foştii locatari: un program de şcoală, scris de o mână de copil, o păpuşă fără cap, un piţigoi, venit să ciugulească ce i s'o da, o inscripţie pe perete: „Nataşa e o proastă" şi altele. Multe trebuiau vopsite, acopeiite şi distruse, pentru a uita durerea străină".

Ca întotdeauna la Cehov, mici detalii deschid în faţa citi* -torului nesfârşite perspective. Piţigoiul, care vine ca şi înainte, -obişnuit să capete de mâncare, evocă îndată întreaga orânduia lă a unei vieţi apuse, care s'a scurs în acest conac, — o viaţă străină, care părea atât de bine orânduită şi atât de solid

înrădăcinată. Toate amănuntele sunt părticelele unei vieţi sfAr- ,.ile, care altădată au fost vii, pline de înţeles, iar acum au .ijuns reci, moarte, stupid de netrebuincioase. Oricât de întunecată a fost copilăria, totuşi câte părticele dragi de viaţă •ipusă rămâneau pe veci în căsuţa dela Taganrog! Multe a tre- Imit să vopsească, să acopere, să distrugă Selivanov, „pentru .1 uita durerea străină".

Antoşa a trebuit să stea în această casă, care-i părea cu atât mai străină, cu cât fusese înainte casa părintească. Noul proprietar i-a pus la dispoziţie un colţişor, în schimbul meditaţiilor pe care Antoşa trebuia să le dea nepotului lui. Gândini!u-se puţin, Cehov s'a învoit: în realitate n'avea unde să se ducă-

Dar nu era numai tristeţea despărţirii de viaţa dinainte, de colţul natal, de copilărie în durerea lui Cehov. Mai era si altceva în sentimentele lui, ceva înrudit cu bucuria libertăţii, pe care o simte tânăra Ania, luându'-şi rămas bun dela copilăria ei, dela livada cu vişini, dela toată visţa ei dinainte. Adio casă! ,Adio, viaţa dinainte!" Bucuria unui „rămâi cu bine" la despărţirea de „cele vechi" joacă în opera lui Cehov un rol mult mai mare decât tristeţea despărţirii, pe care biografii au relevat-o atât de des.

Se împlinea visul liberării de sub puterea despotică a tatălui său; scăpa în sfârşit de dugheniţa, ce-i ajunsese atât de nesuferită şi care până în cele din urmă se pierduse în faliment, scăpase de întreaga atmosferă sufocantă a vieţii familiare. E drept, că libertatea apăruse sub o formă neaşteptată, dublată de durere, de buclucuri, ofense, umilinţi şi sărăcie. Totuşi era libertatea!

Greutăţile unei noi vieţi, de om mare, îl împresurară pe Cehov. El, însă, nu se dădea bătut. Rămas singur la vârsta de şaisprezece ani, băiatul unei familii ruinste, de a cărei nenorocire, şi mai cu seamă de a cărei fugă (capul familiei fugise de creditorii săi) îşi băteau joc locuitorii oraşului, Antoşa a ştiut să se poarte cu cea mai perfectă demnitate. In aceasta trebue căutat şi secretul victoriei lui în raporturile cu Seliva- nov: anume în conduita sa independentă, plină de linişte şi de fermitate, lipsită de orice ostentaţie şi provooare. Astfel lui

Selivanov nici nu i-a trecut prin gând să-i ia de sus pe acest tânăr, uşor ironic, dar politicos şi cu maniere măsurate. Foarta curând el a început să se poarte cu elevul-meditator ca şi cu un egal, numindu-1 respectuos Anton Pavlovici.

Biografii nu cunosc decât foarte puţine date din această perioadă a vieţii lui Cehov: şederea lui, singur, la Taganrog. Este însă limpede, că au fost anii unui conştient şi uriaş efort de auto-educare. Lucrul se vede chiar dintr'o scrisoare a lui Antoşa, băiat de şaisprezece ani, către frăţiorul său Mihail, care nu avea decât unsprezece ani (Iulie 1876):

Dragă frate Mişa 1

Scrisoarea ta am primit-o în toiul celei mei îngrozitoare plictiseli, pe când căscam în faţa porţii, astfel că-ţi poţi da seama ce bine a picat, aşa lungă cum e. Ai un scris frumos, şi în toată scrisoarea n'am găsit nici o greşală gramaticală. Un lucru, însă, nu-mi place; dece spui despre fiinţa ta „neînsemnatul şi neluatul în seamă frăţior". Iţi dai seama de nimicnicia ta? Nu toţi „Mişa" depe lume pot fi deopotrivă de însemnaţi... Printre oameni trebue isă ştii să-ţi păstrezi demnitatea. Doar nu eşti un înşelător, eşi un om cinstitl Prin urmare stimează-1 pe băiatul cinstit din tine şi află că un băiat cinstit nu este neînsemnat. Nu confunda „smerenia" cu „conştiinţa propriei tale nimicnicii".

Aceste rânduri le-a scris un adolescent, care fusese de multe ori bătut şi pedepsit, crescut într'un spirit de servilă ascultare a superiorilor în grad, a tuturor celor ce erau cât de cât mai tari sau mai bogaţi. Ce concepţie matură a demnităţii omeneşti a ştiut el să-şi facă! Vedem de aci, că procesul de a „scoate din el, puţin câte puţin, picătură cu picătură, spiritul de sclav", proces despre care Anton Pavlovici va scrie mai târziu într'una din cele mai de seamă scrisori ale sale, a început foarte de timpuriu. Chiar dela vârsta de şaisprezece ani, Cehov îşi ia rolul de educator, căutând să hotărască în sufletul fratelui său mai mic o luptă spre a[1] se libera de servituţile de rob.

Astfel începe să se formeze treptat Cehov, viitorul artist, aî i.mii patos creator a dus întotdeauna lupta pentru demnitatea omenească.

Deprins să-şi apere neatârnarea şi libertatea personală, Ce-Imv nu s'a împrietenit în mod deosebit cu nimeni în aceşti .mi, deşi era un camarad desăvârşit, capabil de orice sacrificiu m numele prieteniei. Tot ce-i părea a fi o încălcare a libertăţii lui

trezea în el bănuială şi o încordare atentă. Trăsătura .iceasta I-a caracterizat, în cursul întregii vieţi. In tinereţe el voia să înveţe toate din proprie experienţă. Mai în urmă el a condamnat această atitudine, ca o inutilă descoperire a unoi Americi de mult descoperite. In schimb, în anii tinereţei el si-a apărat cu o vigilenţă deosebită, aproape bolnăvicioasă, independenţa. Prea fusese înăbuşită în el libertatea, atât în sânul familiei, cât şi la liceul

Cehov era frământat de probleme morale şi estetice. El şi-a alcătuit în mod conştient un propriu *cod al moralei omeneşti.* Antoşa era pe atunci foarte departe de directe preocupări politice. Orăşelul obscur, care pe timpul acela îşi pierduse fosta lui însemnătate economică, mediul cenuşiu, mic-burghez, lipsa unor relaţii adâncite cu tineri de o vârstă cu el; — toate acestea nu puteau, contribui la desvoltarea preocupărilor politice ale unui băiat ieşit dintr'o familie de mici negustori. O anumită atitudine apolitică s'a manifestat şi în anii maturităţii, după ce ajunsese să-i formeze o concepţie proprie materialistă, convins atee şi profund progresistă. Totuşi, treptat, codul lui moral a căpătat o nuanţă socială şi politică din ce în ce mai pronunţată.

Profilul moral şi intelectual al tânărului, aproape adolescentului Antoşa Cehov ne uimeşte prin maturitatea lui. In aceeaş scrisoare către Mihail, pe care am mai citat-o, întâlnim următoarele rânduri:

„Bine faci că citeşti. Obişnuieşte-te să citeşti. Cu timpul ai tiă ajungi să preţueşti această obişnuinţă. Madame Bitebsr-Stove ţi-a stors lacrimi? Am citit-o şi eu pe vremuri, am recitit-o şi anul trecut, cu scop documentar, şi am simţit, după ce am terminat, o senzaţie neplăcută, senzaţia pe care o simte orice muritor, după ce a înghiţit prea multe stafide sau dulciuri... Citeşte următoarele cărţi: ..Don Quiqote" (ediţia completă în şapte sau opt părţi). O carte de valoare. Opera Iul

Cervantes, care este socotit aproape de aceiaş valoare cu Shakespeare. Sfătuesc pe fr;ţii mei să citească, dacă n'au citit,. ,,Don-Quiqote şi Hamlet" de Turgheniev. Tu, frăţioare, n'ai s'o înţelegi pentru moment. Dacă vrei să citeşti o călătorie interesantă, citeşte „Fregata lui Palr.de" de Goncearov"...

Romanul lui BJtcher-Stove „Coliba lui moş-Toma" inspirat de cele mai generoase intenţii ale autoarei a jucat un rol hotărîtor în lupta pentru liberarea negrilor. Dar este pătruns de sentimentalism. „Coliba lui mos-Toma" este expresia compătimirii pentru „cei sărmani", iar nu o expresie a luptei dârze pentru demnitatea şi libertatea umană- Lucrul acesta a provocat atitudinea ironică a lui Cehov, când vorbea de dulcegăria cărţii. In scrisoarsa de mai sus, el apare totodată ca educator moral şi estetic al fratelui său.

Multe griji au căzut pe capul lui Antoşa. El a trebuit nu numai să se întreţină singur şi să-şi plătească taxele la liceu» dar să-şi ajute familia, care ducea mizerie la Moscova. M:i cu seamă îl chinuia gândul suferinţelor mamei sale. Alexandru- îi scrisese: „Mama se stinge pe zi ce trece, ca o lumânare. Sora este deasemenea foarte bolnavă şi stă în pat. Durerea mea, cred că poţi s'o înţelegi".

Antoşa a vândut resturile mobilei de acasă, a alergat după meditaţii şi a trimis bani la Moscova. I-a fost dat să cunoască aşteptările înjositoare ale plăţilor cu lun.a care erau sume de nimic, să surprindă privirile piezişe ale „stăpânilor", care se (uitau de sus ca din întâmplare la ghetele scâlciate ale meditatorului, să viseze cu o poftă chinuitoare la un pahar de ceaiu cu zahăr, pe care poate i-l vor da sau nu să bea.

Da, în toate acestea nu era nimic vesel, după cum nu era nici în veşnicele gânduri la sărăcia familiei. Antoşa căuta să înviorеze pe mama şi pe tatăl său, el glumea în scrisorile lui, iar Evghenia Iakovlevna se supără din pricina aceasta.

„Am căpătat dela tine două scrisori, — îi scria ea lui Antoşa, — pline de glume, iar în timpul acesta noi nu aveam în casă decât patru copeici iar pentru pâine şi lumină aşteptam dela tine să trimiţi nişte bani. Mă doare că nu ne credeţi 4) se

4 Este vorba de Anton şi Ivan, care pe atunci mai erau la Taganrog.

v<‘clc, iar Masa stă în casă, n’are cu ce să iasă, căci n’are nici p.illon, nici ghete bune”...

Sc înţelege că Antoşa credea toate acestea, cum era să nu 11r.11l.iV Pavel Egorovici nu a putut mult timp să găsească de Im iu. Alexandru ajuta, dar aceasta nu ajungea nici pe de- |miU'. Pe ajutorul lui Nicolae aproape că nu se putea conta,

„Kolia are multe comenzi, — scria Evghenia Iakovlevna lui Antoşa, — ar putea să câştige mult, dar n’are când, aproape in fiecare zi e invitat, toată iarna asta a pictat un singur l.iblou”.

Alexandru şi Nicolae, ajunşi studenţi moscoviţi, îsi trăiau yi ei libertatea cucerită. Insă din păcate libertatea lor era de o natură îndoelnică. Ca şi Anton, fraţii mai mari voiau[1] să fie liberi de tot ce era meschin, mărunt-burghez, ce aducea „a Taganrog”. Ei începuseră de timpuriu să se „răzvrătească” împotriva despotismului Iui Pavel Egorovici. Tot ce era *Taganrog* însemna înăbuşirea voinţei lor, iar ei voiau să nu dea socoteală nimănui. Tot ce era *Taganrog* era legat de o disciplină despotică, de muncă obligatorie, iar e:., mai ales Nicolae, îşi închipuiau că munca liberă, inspiraţia e stingherită de un regim sever şi măsurat, de disciplina de fier. A fi „liber" însemna pentru Nicolae, şi în parte pentru Alexandru, a *face totul pe dos decât la Taganrog.* Este însă îndeobşte cunoscut, că boema înfăţişează aceiaş meschinărie burgheză, dar deandoaselea.

Atunci când Evghenia Iakovlevna scria necăjită lui Antoşa, că Nicolae este „în fiecare zi invitat”, ea subînţelegea foarte multe lucruri amare pentru inima ei de mamă. Atât Alexandru cât şi Nicolae se dădeau la băutură, îmbătându-se până la pier- derea cunoştinţei. Amândoi se alcoolizau încetul cu încetul.

Evghenia Iakovlevna aştepta cu speranţă dar şi cu frică venirea preferatului ei, iubitului ei Antoşa.

„II rog în fiecare ceas pe Dumnezeu să vii mai curând, iat tata spune că are să vină Antoşa şi are să înceapă şi el să umble pela vizite şi n’are să facă nimic, iar Fenitşka se ceartă cu el şi-i spune că tu eşti dintre acei ce stau acasă şi le place să muncească, nu ştiu nici eu care dintre ei o fi având dreptate...

Termină mai repede cu învăţatul la Taganrog şi vino, te rog,

mai repede, nu mai am răbdare şi negreşit să urmezi medicina, ocupaţia lui Saşa 5) nu ne place, trimite-ne una câte una icoanele noastre şi-ţi mai spun Antoşa, dacă eşti muncitor ai sâ găseşti treabă şi ai să câştigi bani.

Tot îmi pare că de cum ai să vii are să fie mai bine”.

Ceva îi spunea ei, că pe Antoşa ea se va putea bizui. In ce-l priveşte pe Pavel Egorovici, el nu mai avea nici o speranţă cu privire la fiii lui.

Găsind în sfârşit un serviciu de contabil la negustorul Gavrilov, el trăia acum separat de familie, în cartierul Zamoskvorecte, împreună cu toţi funcţionarii lui Gavrilov şi nu-şi vizita familia decât în zilele de sărbătoare. întreprinderea Gavrilov, viaţa vânzătorilor şi a funcţionarilor au fost zugrăvite de Cehov în nuvela sa „Trei ani”. Toată leafa lui Pavel Egorovici se reducea la treizeci de ruble lunar. Evghenia Iakovlevna câştiga puţin lucrând la maşina de cusut-

5 Saşa — Alexandru (dim.).
Am căutat să păstrăm oarecum felul de a scrie al Evgheniei Iako- vlevna; fiind o femeie aproape fără ştiinţă de carte, ea scrie fără semn< ortografice, numele proprii fără majuscule, cu greşeli de ortografie (N. trad.).

După absolvirea liceului, Antoşa a rămas vara la Taganrog, făcând demersuri pentru a obţine o bursă; astfel de burse se dădeau de către Administraţia financiară a oraşului unui sin' gur absolvent pe an, pentru continuarea studiilor. Bursa consta in douăzeci şi cinci de ruble lunar. Antoşa căpătă dintr'o dată bursa pe patru luni înainte, intrând în posesiunea a o sută de ru* ble. Pe lângă acest ajutor serios, dat familiei, el a mai adus cu el doi pensionari, dându-i în grija Evgheniei Iakovlevna. Astfel, venirea lui a însemnat o schimbare în bine pentru familie. Curând după aceea a apărut şi un al treilea pensionar din Taganrog. Familia a închiriat o locuinţă de cinci odăi, chiar prin apropiere, într'o casă a acehiiaş cartier, Dracevca.

Antoşa a ajuns student în medicină şi colaborator la jurnale humoristice. Aceasta s'a petrecut aproape în acelaşi timp, $i dintr'odată viaţa a luat un mers ordonat şi disciplinat, călău[4] zit de o muncă neîntreruptă.

Facultatea de med; cină era considerată ca una din cele mai serioase facultăţi, cerând studenţilor o muncă asiduă, spre deosebire, de pildă, de facultatea de drept, ai cărei studenţi erau numiţi în glumă trântori. Anton Pavlovici iubea medicina, nutrea o adâncă veneraţie pentru profesorii săi, printre care erau savanţi celebri ca Zaharin, Sklifasovski, — nume ce făceau mândria ştiinţei ruse. Cehov studia foarte sârguincio9 şi a împăca studiile cu lucrul la revistele humoristice nu era uşor pentru el.

Dar colabor:rea Ia jurnalele humoristice a ajuns foarte cu' rând principala sursă de venit a întregii familii. Fiind încă la Taganrog, Antoşa îi trimisese lui Alexandru spre judecată ni'

micuri scris© de el, ~ glume, mici anecdote, — pentru ca fratele său să le predea pe la redacţiile revistelor. Alexandru Pavlovici era un scriitor care promitea. Povestirile sale, care apăreau în diverse jurnale humoristice, erau semnate de cele mai multe ori prin pseudonimul „Agathopod Iediniţin". El plasa la aceste publicaţii şi fleacurile trimise de Antoşa, îi făcea adesea critica celor scrise, îl călăuzea, îi trimitea scrisori, în carc îi recomanda să citească anumite cărţi. Prima sa experienţă literară mai serioasă, — piesa „Fără tată", — a fost trimisă de Antoşa cu emoţie fratelui mai mare, iar acesta i-a răspuns printr'o critică nimicitoare. iCând Anton Pavlovici s'a mutat la Moscova, Alexandru i'a venit îndată în ajutor, recomandân- du-1 la diversele redacţii de jurnale din Moscova. Antoşa semna în felurite chipuri povestirile sale; svea de pildă un pseudonim — „Fratele fratelui meu", care sublinia rolul subordonat pe care-l juca în comparaţie cu Alexandru. Cel mai frecveni. insă, semna cu pseudonimul „Antoşa Cehonte", — poreclă ce-i fusese dată de hazliul profesor de religie, la liceu.

Povestirile lui Antoşa Cehonte se bucurau de un succes din ce în ce mai mare, redactorii începând chiar să se bată pentru el. Rolurile se răsturnară: Anton a început să-i protejeze pe Alexandru; mai mult decât atât: a venit un moment când Alexandru, cu un sentiment amestecat de tristeţe şi d<-mândrie pentru talentul fratelui său mai mic, a recunoscut superioritatea literară şi morală a acestuia.

Astfel, pe neobservate, Antoşa, tânărul de nouăsprezece ani-3 ajuns capul familiei, acel care o hrănea şi o creştea. Da, el *a* ajuns educatorul fraţilor săi, atât al celor mai mici, cât şi ai celor mai mari; chiar şi Pavel Egorovici a căzut, fără să bag" de seamă, sub influenţa morală a junelui studcnţaş.

Pavel Egorovici, după cum ştim, era tare ca piatra. La început el s'a purtat cu Antoşa cu oarecare ironie, la fel cu Alexandru şi cu Nicolae, încercând să reînvie ordinea de viaţa dela Taganrog. E drept, că situaţia Iui era împuţinată prin faptul, că familia nu-i mai datora lui întreţinerea ei, ci lui Anton Pavlovici. Antoşa a început fără gălăgie, dar în modul cel mai ' consecvent, zi de zi, să ducă lupta împotriva tuturor obiceiurilor şi tradiţiilor dela Taganrog. In această luptă, el s'J
i MU >7

<lnv«'dit <ı fi la fel de dârz şi de neînduplecat, cum fusese altă

■l.il.l Pavel Egorovici în aplicarea propriului său sistem de iilta.ijie:

,,Voinţa lui Antoşa a ajuns hotărîtoare, — îşi aminteşte Mi-li.ul i'avlovici. In casa noastră s'au rostit deodată observaţii n| ur şi tăioase, pe care nu le-am cunoscut înainte: „Nu e ade-<.tr.it", „Trebue să fii drept”, „Nu e frumos să minţi'', etc.''.

Desgustul faţă de minciună va fi trecut mai în urmă de <cliov eroilor săi preferaţi. Cea mai mică abatere dela adevăr, cea mai mică notă falsă îl face să sufere aproape fizic.

„Neghina macină grâul, rugina — fierul, iar minciuna — .iifletul” — această zicală perpetuă a bătrânului zugrav din nuvela „Viaţa mea” exprimă esenţa figurilor favorite din opera lui Cehov.

Foarte de timpuriu s'a închegat acel înalt patos moral al lui Cehov, datorită căruia a putut crea acea caracteristică *poezfc* ,i *adevărului.* In mod inconştient, fără a se gândi măcar că va .ijunge un adevărat scriitor, Cehov lupta pentru talentul său» pentru dreptul la creaţie, stârpind în mod necruţător din sufletul său şi din sufletele a lor săi toate reminiscenţele spiritului de sclav. Pentru el aceasta însemna a duce lupta pentru fiinţa sa o *menească;* deocamdată el nici nu se gândea la personalitatea sa *literară.* Iar atunci când a început să se îngrijească şi de ea, el a ajuns la convingerea, că educaţia *omului* şi a *artistului* din el nu erau decât două faţete ale unui singur intreg.

Farmecul său moral subjuga pe toţi cei ce veneau în contact cu el. In preajma lui toată lumea se făcea mai bună.

Nu era lucru uşor pentru un tânăr fără experienţă, să-şi în tindă o autoritate morală necontestată asupra întregii familii. Familia nu era uşor de stăpânit. Raporturile care existau între membrii ei înainte de venirea lui Antoşa Ia Moscova, când principala sursă de ajutor o alcătuiau câştigurile lui Alexandru, ni le putem închipui după tabloid pe care ni I-a iăsat Alexandru într'o scrisoare din anul 1877, adresată lui Antoşa. Alexandru zugrăveşte viaţa familiei cu obişnuita lui ironie. Se vede însă limpede, că nu-i arde de râs.

„Apare Ma 6). „Ce vrei?” — „Mama plânge şi te cheamă să

---

6 Maria Pavlovna Cehov.

*) Expresia cu care I. V. Stallq, a caracterizat pa scriitorii rugi.

vii mai repede. Tata face scandal şi o învinueşte că tu nu ne dai bani, şi în schimb îi cheltueşti pe cine ştie ce... etc.". înjur, mă îmbrac şi mă duc. Pe drum Ma îmi spune că acasă „se tem, ca nu cumva să mă însor. Bine. Sosesc. Ce s'a întâmplat? Mămica stă cu paltonul pe ea în bucătărie, plină de cenuşă, iat tăticul stă semeţ ...şi repară şuba. Mămica plânge şi vociferează, iar tăticul care a insultat-o grăeşte cu o blândeţe paşnică: „Sănătos voinic?" Eu, se înţelege, caut să descurc treburile. Aflu că tăticul a jignit-o pe mămica, făcând-o tâmpită".

Urmează o „poveste printre lacrimi", din care Alexandru află, că tatăl îi reproşează Evgheniei Iakovlevna faptul, că Alexandru nu stă împreună cu familia şi nu o susţine cu bani,

Asemenea scene grosolane şi triviale erau frecvente în familie. Alexandru nu era omul care să poată crea o atmosferă sănătoasă şi curată, care să poată stârpi tot ce era urât, degradant şi înveninat, — în acest mediu înăbuşitor şi dealtfel lucrul acesta nici nu intra în intenţiile lui. Rolul de purificator i-a revenit lui Anton. El a obţinut victorii morale din ce în ce mai mari.

Nu însemna oare o adevărată victorie — a-l reeduca pe Pavel Egorovici, cu caracterul lui de fier? Desigur, că bătrânul nu putea fi schimbat într'un alt om. Dar măcar şi faptul, că Pavel Egorovici a început să se ruşineze de propriul său trecut, de despotismul său, arăta succesul obţinut de marele viitor „inginer al sufletelor omeneşti" *), care a fost Anton Pavlovici Cehov. In scrisoarea sa către Alexandru. In care Anton Pavlovici îl roagă pe fratele său să-şi amintească de „frica şi d[e]s- gustul", pe care I-au simţit copiii lui Pavel Egorovici, atunci „când la masă tata începea să facă scandal pentru că supa era prea sărată sau să ţipe, făcând-o pe mama tâmpită", găsim o observaţie, care pare aruncată la întâmplare: „Acum tata nu poate să-şi ierte toate acestea". Anton Pavlovici nu explică, în urma căror influenţe s'a petrecut o asemenea schimbare în ideile lui Pavel Egorovici. Dar Alexandru a înţeles că în cuvintele

.icestea răsuna mândria lui Anton Pavlovici, care prin atitudinea lui delicată dar fermă şi de *nestrămutat* reuşise să producă o adevărată revoluţie în sufletul acestui bătrân intolerant, .iiitoritar, crescut în mentalitatea tradiţională a serbiei şi deprins cu spiritul despotic al breslei negustoreşti.

Toate acestea au cerut lui Anton Pavlovici eforturi sufle* Ieşti uriaşe şi o răbdare nesfârşită; dovadă — mărturisirea pe «are a făcut-o chiar el într'o scrisoare către soţia lui, O. L. Knipper-fCehov: „îmi scrii că mă invidiezi pentru caracterul meu. Trebue să-ţi spun că din fire am un caracter brutal, sunt violent ş.a.m.d. Dar m'am obişnuit să mă stăpânesc, deoarece nu o frumos ca un om cum sa cade să-şi dea drumul năravului. In trecut aveam câteodată o purtare detestabilă. Bunicul meu a avut doar „convingerile unui aprig apărător al şerbiei".

Mărturisirea aceasta ne va părea întotdeauna neaşteptată. In mintea tuturora s'a întipărit atât de neştearsă imaginea uimitor de delicată, blândă, sensibilă şi modestă a „doctorului Cehov", încât ni se pare de necrezut să ni-l închipuim brutal, violent, cu o purtare detestabilă". Ştim, însă, că Cehov nu aruncă vorbele în vânt: odată ce a spus că aşa a fost el, trebue să-i credem. Aceasta cu atâta mai mult, cu cât ştim că brutalitatea, violenţa — erau trăsături de familie ale neamului Cehov. Se poate, desigur, că în severitatea lui excesivă faţă de sine, Cehov s'a judecat prea aspru. Este totuşi neîndoios, că acest caracter „blând" al lui Cehov era rezultatul unui neobosit efort de auto-educare, obţinut printr'o luptă cu sine însuşi, dusă din primii ani ai tinereţii.

In nuvela sa „Oameni irascibili", în care ni se descrie o ceartă îngrozitor d© grosolană între un tată şi un fiu, este foarte semnificativă o variantă a sfârşitului, care ulterior a fost abandonată de autor. In această variantă asistăm la împăcarea dintre tei certaţi. Fiul se gândeşte: „Dece oare în viaţă nimic nu se obţine fără muncă?... Până şi omenia, blândeţea şi caracterul bun se dobândesc pe calea jertfelor şi a unor eforturi neobosite".

In gândurile acestea era cuprins un însemnat element *personal.*

Acei cari interpretau blândeţea lui Anton Pavlovici drept

slăbiciune greşsau. Sub această blândeţe se ascundeau un caracter tare, care ieşise învingător din lupta cu un adversar primejdios — cu el însuşi.

In nuvela „Oameni irascibili” se simte ecoul unor impresii personale, reflexul unor trăsături autobiografice, chiar în descrierea certei dintre tată şi fiu: asemenea raporturi înveninat'[1] le observase el între Pavel Egorovici şi fraţii săi mai mari.

Una din cauzele deselor altercaţii între Alexandru şi Nicolae cu tatăl lor, era susceptibilitatea fraţilor Cehov faţă de tot ce le părea o atentare la libertatea şi independenţa lor.

Dar ideea pe care Alexandru şi Nicolae şi-o făceau despre ,,independenţă” era foarte superficială. Şi însăşi răzvrătirea lor împotriva tatălui, acum, când deveniseră mari şi situaţia se schimbase, dovedea mai curând o insuficientă maturitate decât un adevărat spirit de independenţă.

,,Revolta” lui Anton avea un caracter cu totul deosebit. Nu era o isbucnire, o înfruntare, ci o luptă continuă împotriva tuturor temeliilor vieţii burffheze, o.luptă, pe care o ducea pentru moment în sânul propriei sale familii, pe caro începea, însă, s'o treacă şi în creaţia sa.

Grija de familie îi cerea multe eforturi şi multă muncă.

Tânărul acesta de nouăsprezece ani a înţeles limpede, că a ajuns singurul sprijin al familiei, el şi-a dat seama că pe umerii lui stă toată răspunderea materială şi morală a acestei familii. Pe atunci el nu ajunsese încă nici pe departe să-şi piardă credinţa în Alexandru şi Nicolae şi-i considera oameni de talent, făcuţi pentru o muncă serioasă. Timp de ani de zile el se va lupta pentru ei, pentru talentul lor, pentru demnitatea lor omenească, luptându-se chiar cu ei. Părea totuşi că de pe acum o voce îi şoptea, că el singur trebue să poarte de grijă tuturor, să-i descarce de muncă pe tatăl său, liberându-1 de serviciu! înjositor, pe care bătrânul îl îndeplinea la Gavrilov; el singur trebuia s'o scape pe mama lui de muncă, să plătească taxele şcolare ale lui Masa şi Mişa, să lupte pentru fraţii mai mari.

El a luat asupra lui toată răspunderea aceasta fără urmă de mohoreală, fără reflecţii amare despre tinereţea măcinată de proza vieţii. In figura tânărului Cehov sunt multe trăsături ce ne amintesc de seninătatea lui Puşkin. El iubea veselia ne-

I .'.sătosre, pietenia. „liai pkc şi mie tot felul de plimbări, — îi ris el, pe când avea şaptesprezece ani, vărului său din Ka-
II — plimbările acelea ruseşti, cu dansuri, jocuri şi băuairă”. Niciodată în existenţa lui „băutura” n’a jucat acel rol nefericit şi n’a atins proporţiile nesăbuite, ca în viaţa fraţilor •..ii mai mari. Cehov a fost echilibrat în toate. în spiritul lui era veselia senină şi luminoasă a lui Puşkin. Ii plăceau cântecele de joc Ia un pahar de vin, îl atrăgea societatea „gingaşelor fete şi a junelor femei" *). Ii plăceau plimbările lungi, hoinărerile fără ţel, pescuitul; priveliştile naturii trezeau în el toate forţele sufleteşti. Sufletul i-a fost întotdeauna dornic de viaţă, de o viaţă largă, însetat de tinereţe. Ne pare că niciunui scriitor nu i se aplică mai bine cuvintele „născut pentru feri-
i ire”, ca tânărului Puşkin şi tânărului Cehov. Dar nimănui nu i-a fost dat să exprime mai elocvent teama renunţării la fericirea personală...

De altfel, tema aceasta, ca şi celelalte teme de valoare umană, aveau să aibă un viitor.

Pentru moment, însă, colaboratorul la revistele humoristice işi făcea abea ucenicia literară.

Grija materială pentru familie îl făcea să scrie mult: onorariile erau mizere, trebuia scris cât mai mult, trebuia scris neîncetat, fără preget, fără odihnă. Acest scris istovitor „în cantitate” era un duşman serios al tânărului talent, ce se găsea abea în formaţie. De pe urma lui s’au pustiit multe suflete de scriitori.

Primejdios era şi faptul, că Cehov nu dădea în primii ani nicio atenţie serioasă talentului său literar, considerându-1 ca l>e un lucru de al zecilea plan faţă de interesele sale ştiinţifice, faţă de studiile sale de medicină.

Dar primejdia cea mai însemnată care pândea talentul lui era însuşi caracterul jurnalelor humoristice ale epocii de atunci.

') Citat din Puşkin.

Epoca „anilor optzeci” a intrat în istoria Rusiei ca o epocă de ,.stagnare spirituală”, o epocă a triumfului brutal şi cinic al

reacţiunii. Erâu timpuri de tranziţie; curentul poporanist (narodniki) încercase cel mai cumplit faliment, iar marxismul şi noua mişcare revoluţionară rusă — mişcarea claselor muncitoare — mocnea abea în adâncuri.

Adepţii poporanismului (narodniki) nu reuşiseră să ia cu ei ţărănimea, deoarece ei nu cunoşteau şi nu înţelegeau în fond interesele ţăranilor. Era deasemenea sortită unei sigure înfrângeri şi încercarea poporaniştilor de a lupta împotriva autocraţiei prin propriile lor forţe, fără concursul poporului. La 1 Martie 1881 mişcarea „Voinţa poporului" I-a asasinat pe împăratul Alexandru II. Acest asasinat a însemnat sfârşitul mişcării revoluţionare poporaniste. A început dezagregarea poporanismului, degenerarea lui într'o formă a acomodării liberale Ia realităţile existente. Reacţiunea s'a folosit de asasinarea ţarului, pentru a institui un regim de teroare în ţară. întruchiparea sar rreroasei dictaturi a moşierimii, a cruntei represiuni a oricărui gând social, a celei mai respingătoare ipocrizii, a fost figura fu* nestă a lui Pobedonosţev, care a guvernat ţara pe timpul Iui Alexandru III, acest autentic Prişibeiev ajuns împărat.

In anii aceia de'ntuneric,
De negură şi amorţire
Pobedonosţev peste'ntreaga Rusie
Işi întinsese aripile-j de cucuvae.

Nu era zi, au era noapte,
Domnea doar umbra uriaşelor aripi... 7).

După ce fruntaşii „Voinţei poporului" au fost executaţi, iar mai în urmă — după neisbutirea atentatului la viaţa lui Alexandru III. ea fusese pregătit de gruparea lui Alexandru Dlianov, — teroarea reacţiunii a devenit din ce în ce mai feroce.

„Oamenii se temeau să vorbească tare, să trimită scrisori, sâ facă cunoştinţe, să citească cărţi, se temeau să dea de pomană, să înveţe carte". Astfel a zugrăvit Cehov mai târziu viaţa Rusiei lui Pobedonosţev, în nuvela sa „Omul în cutie".

Pentru presă veniră timpuri foarte grele. Problema cea mai importantă pentru Pobedonosţev părea fi sugrumarea presei, „interzicerea" completă a gândirii sociale. întruna din scrisorile¯ program, pe care Pobedonosţev le-a scris împăratului, în anul 1822, putem citi următoarele: „In actualele timpuri grele problemele de căpetenie ce se pun guvernului sunt: a linişti spiritele, a înfrâna gândirea socială şi politică, abătută din drumul ei firesc, exagerată până Ia nebunie, — a curma flecăreala nemaipomenită, care a cuprins toată lumea, — pentru ca să fie mai puţine vorbe goale... Iată pentru ce am fost totdeauna de părerea că nu se poate întreprinde nimic trainic şi important în vederea restabilirii ordinei, atât timp cât rămâne în vigoare libertatea deşănţată... a jurnalelor şi a revistelor. Din păcate, nimeni nu a folosit până azi metoda tare în această chestiune importantă" 8').

Evident, că numai unui Pobedonosţev i se putea părea „liberă" situaţia de atunci a presei. „Mă întrebi, — scria Saltikov" Şcedrin lui A. Jemciujnikov în anul 1877, — dece nu figurez în caietul de Februarie? — foarte simplu: articolul meu a fost tăiat de cenzură. Iar din articolul publicat în numărul de Ianuarie a scos nouă pagini, adică tot miezul. încearcă de mai scrie într'un asemenea regim de închisoare".

7 A. Blok „Răsplata*.
8 .Scrisorile Iul Pobedonosţev către Alexandru 111*, voL I, ed. 1925 pag. 367-

Dar până şi regimul acesta de închisoare era privit de Pobedonoştev ca fiind „liberalism". El tindea, după expresia prietenului său politic, cunoscutul gazetar reacţionar K. Leontiev, să „îngheţe" Rusia. Pentru a sugruma presa, el a întrebuinţat într'adevăr metoda „tare", metoda unei creaturi făţarnice, duşman de moarte al întregii culturi ruse. Una din crimele lui împotriva culturii ruse a fost interzicerea celebrei reviste „însemnările Patriei", revistă progresistă, condusă de Saltîcov- Şcedrin.

Nesfârşit de depărtată părea acum epoca „anilor şaizeci", cpocă de înflorire a mişcării revoluţionar-democrate a ţării, când apăreau — evident, luptând şi atunci cu cenzura — organele gândirii ruse revoluţionar-democrate, cum era „Contemporanul" (Sovrementik) sau revistele satirie-combative, ca , Scânteia" (Iskra). Pobedonoştev a schimbat faţa presei ruse. La suprafaţă n'au rămas decât sfioasele organe liberale-moderate şi îiberale-poporaniste, ca şi presa linguşitoare a reacţiunii, în genul „Timpurilor noi" (Novoie Vremia) a lui Suvorin, fără a mai vorbi de foile huliganice (ale Sutei negre), instigatoare Ja pogrom.

Epoca aceasta s'a caracterizat printr'o deosebită înflorire a măruntelor reviste humoristice pe gustul mulţimii. Atât la Moscova cât şi la Petersburg ele mişunau şi se înmulţeau cu o repeziciune uimitoare. Purtau numele cele mai diverse — „Libelula", ,'Cioburi”, „Deşteptătorul”, „Distracţia”, „Spectator" şi multe altele. In fond însă ele nu se deosebeau decât prin titlu.

SBOARA ŞI SBURDA „LIBELULELE”

însuşi tipul şi dimensiunea acestor caiete hebdomadare cerea genul miniaturii: scurte şi biciuitoare inscripţii pentru caricaturi, mici anecdote de vreo zece rânduri, dialoguri de două rânduri, minuscule povestiri, scenete, etc.

Cenzura interzicea tot ce putea aminti — ceeace Pobedonosfev a numit — flecăreală nemaipomenită. Ea se înverşuna până şi împotriva celor mai ordinare rânjete „liberale". Lista tematică a tuturor acestor „Libelule” nu era prea bogată: de se mulţumeau cu tipuri de negustori beţi, repetând pe toate tonurile curiozităţile de limbaj ale jargonului negustoresc, completând totul cu nunţi de periferie, cu soţi ale căror soţii erau plecate la băi, cu neveste fluturatice, cu cumătrul-pornpier, cu femeiuşti frivole şi filfisoni, etc.

Eroii preferaţi ai acestor schiţe şi scenete, ca şi ale caricaturilor ce se publicau în aceste foiţe humor;stice, erau micii orăşeni, lumea de mahala, târgoveţi, cinovnici mărunţi, slujbaşi, voiajori, contabili, postaşi, casieri, avocaţi, medici, pic- lori, actori, profesori, etc.

Numărul mare al acestor foiţe humoristice se explica pe de [redacted] i parte prin politica lui Pobedonosţev, care căuta să „înfrâi.i'y.e" şi să oprească presa serlossă cu conţinut social'politic.

Pe de altă parte, un rol destul de însemnat îl jucau anumite alte fenomene, de pildă creşterea rapidă şi de prim plan a cerr trelor urbane în viaţa ţării, (ea fiind la rândul ei o consecinţă a neîncetatei desvoltări a capitalismului). Se lărgea sfera populaţiei burgheze dela oraşe, se extindeau cercurile inteligenţei, provenite din păturile de jos, cu alte cuvinte apăreau la suprafaţă acele straturi, care inspiraseră un şir întreg de creaţii renumite ale literaturii ruse, ca: „Mantaua" lui Gogol, nuvelele lui Pomialovski, „Oameni săraci", „Umiliţi şi obidiţi", „Crimă şi pedeapsă", „Adolescentul" de Dostoievski, nuvelele lui Garşin. Chiar Dostoievski proclamase cu pasiune „sfârşitul literaturii moşiereşti", punând acut problema straturilor de jos ale populaţiei oraşelor, a cocioabelor mizere, a ungherelor sărăcăcioase, în care clocoteşte revolta, amărăciunea, protestul, care iau câteodată forme deform.-.te şi monstruoase, cum ar fi crima lui Raskolnikov.

Dar literatura, a cărei erou trebuia să fie omul de rând al unui mare oraş, literatura democratică şi progresistă, care să nu afunde pe cititor nici în viermuiala apariţiilor burgheze huliganice de tipul lui Bulgarin 9), nici în idealizarea utopică a „vieţii patriarhale", pe carc o preconiza Dostoievski în dorinţa lui pătimaşă de a salva Rusia de ororile civilizaţiei burgheze, — o asemenea literatură progresistă, democratică, nu se închegase încă. Un reprezentant al generaţiei dela 1860, cum & fost Ponralovski, un reprezentant âl generaţiei dela 1880, cum a fost Garşin, au fost precursorii talentaţi ai acestei literaturi. Ei n'au fost însă în stare să înalţe nivelul ei până la marea artă. Minunatul scriitor Garşin, cu conştiinţa sa chinuită, cu structura sa sufletească gingaşă şi bolnăvicios de sensibilă, n'a putut suporta greutatea ?păsătoare a epocii lui Pobedonosţev. Moralul lui s'a frânt; doborît de o boală sufletească, el s'a sinucis, aruncându-se în golul scării. El ii scris puţin, trăind doar trcizcci şi trei de ani. Destinul Ini Pomialovski a fost tot atât de tragic: negăsind drumul spre Cemâşevski, cu care spiritualiceşte se înrudea, simţindu-şi singurătatea, Pomialovski s'a dedat băuturii şi a murit la vârsta de douăzeci şi opt de ani.

Noul cititor de masse era însetat de o literatură a lui, care

9 Bulfjarin ((7S9-lf59) om de litere de factură demagogică, care a opus literaturi! „aristocratice* progresiste o Ideolofrie reactfonară sus» finătoare a autocraţiei, adaotată nivelului şl cerinţolor micii burghezii ele la oraşe.

s.Vl ajute să-şi tălmăcească realităţile vieţii de toate z'lele, a vieţii obişnuite, în tiparele ei tipice, iar nu "n forme de un tragic excepţional al situaţiilor şi al atmosferei, cum o redase autorul „Crimei şi pedepsei”. Iar în locul acestei literaturi, ci‘ titorului i se ofereau lecturi în genul operelor lui Sceglov, I3aranţevici şi ale altor aulori de mâna a treia, contemporani ai lui Cehov, care înfăţişau viaţa acestui nou cititor într’o lumină -nod'nă şi meschină, specifică micii-burghezii. In locul literaturii adevărate, la care visa cititorul democrat, i se ofereau foiţe pestriţe şi stridente, csre în ap:renţă păreau să-i corespundă prin subiectele din viaţa de toate z'lele, din viaţa cititorului, dar care în realitate, confruntate cu cerinţele serioase şi vitale — deşi nu perfect conştiente şi închegate — ale massei noilor c'titori reprezentau o rdevărată bătaie de joc. Nu est* mai puţin adevărat, că cititorii se aruncau pe aceste foiţe, cu nostalgica şi vaga speranţă, de a găsi o hrană sufletească, ceva *sl lor,* ceva care să le vorbească din dosul rânjetului măştii, a! hohotului neghiob, al râsului prostesc stârnit de nimicuri — râs, în fond, atât de ciudat într’o epocă atât de tragică! Orice s’ar spune, foiţele acestea humoristice atingeau măcar în treacăt cenuşiul vieţii de toate zilele, al vieţ i oamenilor obişnuiţi, a „oamenilor mărunţi”. Toate „Libelulele” acestea atingeau cu vârful aripioarelor lor uşuratice numai suprafaţa vieţii. Dar literatura ne-humoristică a diverşilor Sceglov sau Bannţevici nu mergea nici ea mai adânc. Am putea repeta cuvintele lui Maiakovski: „Strada se stâlceşte. Ea n’are limbă, r.’are cum s£ upe, nici să vorbească”.

NAŞTEREA UNUI INOITOR. P O V E S T E A R Ă T O I U L U I S L U T

Dar „şiretenia istoriei” s’a manifestat în faptul ci tocmai de aci, din aceste unghere dosnice şi urâte ale presei ruse, a ieşit cel mai primejdios duşman al tuturor indivizilor de genul lui Prişibeiev sau Pobedonoşţev, duşmanul neîmpăcat al „Rusiei vechi, blestemate, autocratice, {ara sclaviei” (Lenin), al întregii ordine de viaţă, ce umileşte şi degradează pe om. Acest duşman s’a născut în fiinţa unui foarte mare scriitor rus, care se ascundea deocamdată sub pseudonimul şăgalnic şi distractiv „Antoşa Cehonte", şi care era el însuşi departe de a bănui întreaga însemnătate a muncii sale de înoitor. Scriitorul acesta a fost creatorul genial al unei noi literaturi, al marii literaturi democrate, al cărei erou a devenit omul depe stradă, „mă

runtul” om rus.

începând să colaboreze la reviste humoristice, Cehov nu numai că nu se gândea la nici o înoire în literatură, dar în genere nu dădea nici o importanţă serioasă operelor sale. Două motive îl îndemnau să scrie: cerinţa de a găsi o expresie humorului său nesecat şi necesitatea câştigului.

Dar forţa ascunsă a creaţiei, patosvil înalt al adevărului îl mânau. Schiţele vesele ale lui Antoşa Cehonte predispuneau din ce în ce mai mult pe cititorii săi la meditaţii neaşteptate. Publicul avea un sentiment curios, citind povestirile acestui autor. In ele erau aceleaşi situaţii, acelaş mediu, aceleaşi personagii, aproape chiar aceleaşi forme de humor, ■c– pe care cititorul era obişnuit să le întâlncasuă şi la toţi ceilalţi autori ale diverselor „iCioburi”, şi „Deşteptătoare”. Şi cu toate acestea,

– îşi spunea cititorul cu mirare — parcă este acelaş lucru, şi

p.m.'i totuşi este altceva! Tot ce povestea acest Antoşa Ohoulf |),Vcn fermecat, poetic transfigurat. In aparenţă, Antoşa O Nontc se menţinea în întregime în limitele obişnuitului gen li umoristic, ale unei mijlocii distractive. Dar el ridica genul •.chi|<'i vesele, al miniaturii, la valori do „perle ale creaţiei". K.'iinănând în cadrul genului, el realiza minunea de a transfigura tot genul. Foiţele rânjetelor ieftine deveneau trambu- iiii.i unui geniu.

Cum s'a desfăşurat acest uimitor proces, cum s'a petrecut riioastă minune?

Dintre toate revistele la care a colaborat Cehov, aceea la i.ire el a scris cu predilecţie a fost „Cioburi", editată la Petersburg. Din tot noi; nul de foiţe similare, acesta era jurnalul c<-l mai serios, cel mai decent, singurul care voia să rămână liberal ca nuanţă şi care căuta în măsura posibilului să mani- oste un „protest bine cumpănit". Dar tendinţa de a fi pe placul tuturor, de a-i judeca pe diverşi Tit Titîci şi pe soţiile lor, şi pe funcţionarii lor; presiunile cenzurii, şi însăşi figura redactorului „Cioburilor" Leikin, — toate acestea făceau ca ,,ce! mai bun" jurnal să se deosebească prea puţin de „cele mai proaste". Aceiaşi soţi cu soţiile plecate la băi, aceiaşi negustori scandalagii, aceiaşi funcţionari chercheliţi, aceleaşi plimbări du- tninicale, cununii, parastase, blinii (clătite) sărbătoreşti.

Nicolae Alexandrovici Leikin era o figură plină de pitoresc. In tinereţea sa, în preajma anului 1860 colaborase la celebrele i'eviste „Contemporanul" şi „Scânteia", publicând schiţe din viaţa burgheziei dela oraşe şi din mediul negustorilor. El cu- noştea bine această viaţă, deoarece se trăgea dintr'o familie de târgoveţi şi vânzători şi fusese chiar el cândva vânzător. Cunoscut pe Nekrasov, pe Pomialovski, pe Reşosenikov, pe Gleb Uspenski. Dar anii de avânt ai generaţiei dela 1860 intraseră de mult în legendă! In anii din urmă, anii generaţiei dela 1880, Leikin devenise editor norocos şi redactor al unei foiţe la modă. Prin toată atitudinea lui şi prin felul de a face gazetărie, Leikin era un negustor dibaciu, sgârcit şi şmecher. Schiţele şi miniaturile lui, scrise cu vervă, cu o prezentare „colorată" a mediului, cu un dialog caracteristic, care apăreau în mod regulat în fiecare număr al „Cioburilor" nu se ridicau,
ca nivel deasupra personagiilor şi eroilor acestor povestiri. Era o literatură naturalistă, „crudă", incapabilă de a transfigura în mod artistic materialul brut al vieţii, reproducând doar în mod fotografic realitatea într'o perspectivă comică. Leikin era un autentic humorist,

schiţele lui erau într'adevăr comice, şi deşi nu le putem aplica cuvântul înalt de „măestrie”, totuşi nu putem nega autorului un meşteşug profesional remarcabil al compoziţiei.

Leikin îşi construia foarte dibaciu nr'nir.turile, stăpânind la perfecţie meşteşugul de a desvoltă un subiect bine închegat pe un spaţiu redus de şaizeci-optzeci rânduri.

Simţind în acest tânăr medicinist, de o rară vervă spirituală şi putere de muncă, un om util, Leikin se hotărî să pună (monopol pe Cehov pentru firma lui. El urmărea cu atenţie, ca Cehov să nu mai publice nimic în alte jurnale şi căuta să stoarcă dela fecundul colaborator tot ce era omeneşte posibil. Cu onorariile nu-l prea răsfăţa, totuşi îi adăuga treptat câte un ban, temândirse ca Antoşa Cehonte să nu fie ademenit do concurenţă.

Anton Pavlovici deveni în redacţia lui Leikin om la toate. Având o putere de muncă extraordinară, el nu dispreţuia nici un soiu de ocupaţie. Scria legende de caricaturi, furniza tot felul de „nimicuri”, născocea subiecte pentru desene, anecdote şi dialoguri, conducea rubrica calendarului humoristic, scria notele hazlii ale unui fenolog şi diverse parodii, scoase rubrica specială „Cioburile vieţii dela Moscova”. Munca aceasta neîntreruptă pentru firma lui Leikin a durat şase-şapte ani în şir. Cu toată gelozia lui Leikin, Cehov a colaborat la o mulţime de alte jurnale, iar apoi a început să scrie şi pentru ziare, având rubrica judiciară la „Gazeta Petersburgului”, etc. Fecunditatea lui îl mira chiar şi pe el.

Multe din „nimicurile” lui nu se deosebeau de alte fleacuri similare, mai mult sau mai puţin conrce, scrise de alţi colaboratori. Povestirile-miniaturi ale lui Antoşa Cehonte erau de multe ori desvoltarea „nimicurilor” în aceiaşi formă: la baza lor sta o anecdotă. Leikin îi cerea lui Cehov tocmai genul acesta de opere de artă. De altfel povestirea lui Cehov „Opera de artă” era socotită de Leikin ca un adevărat pro*
i;r.iui pentru „Cioburi”- „Povestiri ca aceasta trebuesc pentru revistele humoristice”, îi scria el lui Cehov.

„Opera de artă” era o anecdotă fără pretenţii, povestită de- ;iii;iir cu verva adevărat cehoviană, fiind totuşi o anecdotă şi r.unânând în întregime în tradiţia humorului „Cioburilor”. Subiectul consta în, trecerea din mână în mână a unui can.- ild.ibru de bronz, o adevărată „operă de artă”, cu o reprezen* l.uc extrem de glumeaţă. Candelabrul este dăruit unui doctoi <le

către un pacient recunoscător, care regretă nesfârşit, că n'.ire pentru completarea cadoului perechea acestui candela- biu. Neîndrăznind să păstreze acest obiect nelalocul lui în
c. lsă, unde are familie, doctorul oferă candelabrul unui actoi comic, ce-şi serbează jubileul; acesta, la rândul lui, din aceleaşi motive de decenţă, vinde candelabrul unei revânzătoare
— care nu este alta decât mami pacientului recunoscător. Şi iată-l pe acel pacient, apărând triumfător la doctor cu acelaş candelabru, fericit că, în sfârşit, crede el, doctorul va aveai perechea primului! Afară de un subiect amuzant, povestirea nu era prin nimic remarcabilă.

Dar Leikin nu aştepta şi nici nu dorea altceva dela Cehov. Gelozia lui pe Antoşa Cehonte nu privea numai revistele „concurenţei"; ea se extindea şi asupra anumitor opere ale lui Cehov, în care urechea lui prindea ceva ciudat, ceva care parcă era „gen Cioburi" şi care totuşi părea să fie altceva. Era exact ca raţa şi răţuştile din celebrul basm, care priveau cu neîncredere şi duşmănie la puiul de lebădă, văzând în el un răţoi *nereuşit.*

Leikin voia să ţină în loc evoluţia lui Cehov; el ar fi vrut să-i lege pe tânărul colaborator de cadrul tradiţiilor „Cioburilor". El tot spera, că Antoşa Cehonte, — întocmai cum spera raţa cu privire la răţoiul slut — „îşi va reveni cu timpul şi se va micşora". El era foarte departe dî gândul, că alături de el se înfăptueşte minunea naşterii şi maturizării unui mare artist

Presiunea lui asupra lui Cehov nu era câtuşi de puţin inofensivă. Nu, el lupta cu energie şi cu râvnă pentru a-l aduce pe Cehov pe calea ce era accesibilă înţelegerii lui. Presiunea aceasta n'o exercita asupra tânărului scriitor numai în mod p.isiv, prin autoritatea sa de celebritate din capitală, dar şi în mod activ: Leikin, căuta să-i sperie pe Cehov, convingându-i

că în opinia publică a capitalei nu sunt preţuite povestirile lui Antoşa Cehonte, în care el se îndepărtează de programul „Cioburilor”.

Câteodată, greşelile de apreciere ale lui Leikin erau caraghioase. El lua drept „bune” anumite povestiri ale lui Cehov, în care acesta transforma genul „Cioburilor”. In aparenţă, povestirile acestea rămâneau nişte nimicuri humoristice fără pretenţii.

Astfel, de pildă, Leikin a lăudat cu condescendenţă povestirea lui Cehov „Imprudenţa”, numind-o „o piesă delicioasă”. Afară de subiectul comic de aci, el n'a ştiut să vadă nimic. Să ne amintim de subiectul „Imprudenţei”. Povestirea este caracteristică din punctul de vedere care interesează: cum s'a înfăptuit naşterea unui mare artist, strâns cu forţa în cadrul îngust al miniaturilor de gust ieftin presărate în foiţele humoristice ale timpului.

Eroul „Imprudenţei”, Petru Petrovici Strijin, „acelaş, căruia arnul trecut i s'a furat o pereche de galoşi noi”, un văduv, al cărui menaj este condus de o cumnată severă, o fată bătrână, s'a întors într'o scară foarte târziu acasă, venind dela un botez. Simţind că n'a băut destul ia petrecere, Ctrijin a găsit în dulap o sticlă de gaz şi crezând că este rachiu, a băut un pahar întreg. Dându-şi seama de greşală şi simţind dureri cumplite şi
o spaimă de moarte, el dă buzna în odaia cumnatei, o trezeşte şi-i povesteşte cele întâmplate.

— „Eu.-, eu, Daşenka, am băut gaz...

— Ei, asta-il Nu cumva s'a servit acolo gaz?”.

Aflând ce s'a întâmplat, Daşenka nu numai că nu-l compătimeşte pe Strijin, dar se năpusteşte asupra nefericitului, făcându-1 de două parale, pentru că a avut intenţia criminală să bea rachiu fără ştirea ei. Strijin dă fuga la doctori, dar nu-i găseşte acasă, sau nu-i răspunde nimeni. El intră la o farmacie, unde un farmacist important şi ţanţoş îl certă şi el pentru că deranjează, lumea în timpul nopţii. Strijin în disperarea lui se convinge că-i este dat să moară; el scrie un bilet şi aşteaptă până dimineaţa, să vină moartea. De dimineaţă, ca printr'o minune, având pe faţă surâsul fericit al unui om scăpat de moarte el explică Daşenkei, cum de a putut scăpa: „Cine duce o

v1.ı ţ.i regulată şi aşezată, surioară dragă, pe acela nu-l poate iluliorî nici o otravă...

Nu, asta însemnează — că gazul e de proastă calitate! — ofl.'i Dşenka, gândindu-se la cheltueli şi uitându-se într'un putui fix din spaţiu. însemnează, — că negustorul nu mi-a dat tlm o l mai bun, ci din ăla care costă o kopeică şi jumătate lllim■ Mucenică sunt, nu altceva, şi nenorocită! Bestii şi canalii, n.i n'a veţi voi zile pe lumea cealaltă, călăi afurisiţi!...

.Şi dă-i, şi dă-i...". •

Povestirea aceasta conţine tot ce se putea găsi în obişnuitele vliiţe din „Cioburi". De câte ori se mai face haz de femeile .ii'lăgoase, de oameni chercheliţi, cu care se întâmplă tot felul <le păţanii! Dar Antoşa Cehonte învăluia toate acestea într'o lumină poetică, într'o tristeţe ce i-o deştepta vizţa tragi-comică a „omului mărunt", cu un zâmbet dureros la priveliştea singurătăţii umane. Nimic din toate acestea n'a fost observat de Leikin. El n'a văzut nici faptul că figura Daşenkăi e o figură el: si că, cu mentalitatea ei mărginită de maniacă, cu privirea ei aţintită într'un punct fix, cu preocuparea ei încordată pentru fleacurile vieţii! Leikin n'a observat nimic afară de latura amuzantă. Privirea lui, ca şi privirea Daşenkăi, era aţintită într'un singur punct fix şi nu remarca decât fleacurile, „cioburile" vieţii. Era un punct de vedere pur profesional.

Iar Cehov îşi urma calea lui de înoitor. Acest „gen minor", aceste nimicuri humoristice şi minuscule povestiri erau ridicate de el la nivelul unor capodere ale literaturii univei sale; el învăţa să exprime în limitele îngrădite ale acestui gen gândurile cele mai adânci, să creeze figuri înţr'adevăr monumentale.

Există o perfectă armonie între figura de om, de scriitor a lui Cehov şi felul *modest* în care s'a născut acest mare talent de înoitor. El nu pretindea să revoluţioneze literatura, trans- scria cinstit observaţiile culese din viaţa de toate zilele, mici scenete pentru revistele humoristice, după toate regulile „genului minor". Dar iată că una din aceste scenete modeste .îjunge să fie o figură monumentală, gigmtică, putând sta alături de cele mai celebre figuri satirice ale literaturii universale.

Este vorba de „subofiţerul Prişibeiev". Figura lui Prişibeiev

este tot atât de populară, tot atât de cunoscută tuturor ca personagiile lui Cicikov, Sobakevici, Nozdriov, Klestakov, luduş- ka -Golovliov, pompadurii lui Scedrin. Şi când ne gândim bine: Prişibeiev nu este eroul unui roman sau al unei mari nuvele, ci doar personagiul unei minuscule „scenete din viaţă”. Totuşi îi cunoaştem tot caracterul, tot aspectul sufletesc şi fizic- „Prişibeiev-ismul” a devenit un simbol, simbolul spiritului obraznic şi stupid al mulţumirii de sine, simbolul ignoranţei înfumurate şi suficiente, *zl* unei trufii mojiceşti, al amestecului grosolan şi neghiob în treburile altuia, al tendinţei de a „tăia” şi a sugruma tot ce este viu. Iar pentru epoca în care a apărut, Prişibeiev a însemnat simbolul tuturor forţelor reacţionare ale epocii, cu tendinţa lor da a „îngheţa”, de a înfrâna şi opri visţa ţării. Ce inegalabilă măiestrie trebuia, pentru ca într’o minusculă povestio:ră să construcşti un monument de hotărâtă valoare clasică, să creezi un caracter atât de pregnant, atât de multiplu-semnificativ şi poliv'lent!

„Aspectul” „Sub-ofiţerului Prişibeiev” în aparenţă era foarte modest. De câte ori nu se publicaseră în deferite reviste scenete din viaţă, în care ligurn cât»' un personagiu de genul lui Prişibeiev, dornic de a instrui norodul „mojic”.

Er:u într'adevăr mulţi cititori şi chiar critici, care îl considerau pe Antoşa Cehonte ca pe unul din obişnuiţii furnizori de lectură distr:ctivă. In schimb, cititorii mai sensibili îşi dă deau din ce in ce mai bine seamă, că au de a face cu o manifestare cu totul nouă, care numai în aparenţă seonănă cu toate celelalte.

Ori, Leikin nici nu voia altceva decât manifestări ca „toate celelalte”. „Sub-ofiţerul Prişibeiev” nu i-a plăcut deloc: El avea un *fler* extraordinar, dar *deandoasdea:* de cele mai multe ori îi displăceau tocmai noutăţile, pe care Cehov le aducea în genul tradiţional al „Cioburilor”. Excepţiile erau rare şi nu făceau decât să confirme regula: „Imprudenţa” nu-i plăcuse doar decât prin aceea, că respecta forma „mijlocie” la aceluia^ gen tradiţional.

D;că Antoşa Cehonte I-ar fi ascultat pe Leikin. n’ar fi ajuns niciod: tă Cehov.

Lr Leikin avea elemente îndestulătoare, pentru a exercita

:i marc influenţă asupra lui Antoşa Cehonte. Ersu atâtea lunuri comune în soarta lor! Acelaş mediu îi crescuse. Amândoi se simţeau la .antipodul literaturii aristocrate, se simţeau „plebei” în literatură- La Taganrog, în anii tinereţei, Cehov cit isc- cu nesaţ schiţele lui Leikin, nu dorise decât să poată •»i i'ie ca Leikin. Dar şi mai târziu a apreci3t spiritul său de observaţie, acuitatea caracterizării mediului în scrierile lui I rikin.

Dacă ar fi să judecăm numai din punct de vedere formal- lilerar, am putea spune că Leikin a fost precursorul direct al lui Cehov în domeniul povestirii-miniatură.

Pe lângă aceasta era un scriitor rutinat.

Dar Cehov I-a simţit perfect pe Leikin, înţelegând că în dosul bonomiei lui exterioare se ascunde, cum s’a exprimat «1 despre Leikin într’o scrisoare, „un burghez până în măduva oaselor”. Atunci când Cehov ajungea să-şi facă o astfel de idee despre un om, omul acela înceta de îndată să-i mai intereseze.

Lupta dintre Leikin şi Cehov, — căci nu putein caracteriza altfel baza însăşi a raporturilor lor, — aveia un sens profund. Schiţa-miniatură era genul lui *Leikin.* Ea a ajuns să fie şi genul lui *Cehov.* Leikin, în schimb, voia ca genul să rămână inereu acelaş.

Introducând genul „plebeu” în literatură, Cehov l-ia curăţit de platitudinea burgheză, dovedind că schiţa-miniatură este bună nu numai pentru ridiculizarea negustorilor chercheliţi,
d. ir că în cadrul strâmt al acestui gen poate să încapă şi un conţinut poetic atât de bogrt, încât să echiv'leze în complexitate cu o nuvelă, un poem, un roman! L. Mâşkovskaia în lucrarea ei „Cehov şi revistele humoristice din anii optzeci” a subliniat foarte just, că Cehov a realizat o *revoluţie a genului.*

Aşa face un adevărat înoitor. El nu tânjeşte după imposibil, ci ia aceea ce-i oferă viaţr, dar transformă, transfigurează, plămădeşte din nou întregul material.

Viaţa încercase să înăbuşs talentul lui Cehov prin buruienile fenomenelor de genul lui Leikin, prin exigenţele stărui

toare, aspre şi inerte ale genului schiţei humoristice, în cadrul căruia părea cu neputinţă aa un autor să poată pune un conţinut serios. Leikin însuşi era cea mai elocventă expresie a acestei inerţii. Cehov simţea greutateia lanţurilor cu care îl încătuşa Leikin cu exigenţele genului său. In scrisorile lui întâlnim la orice pas tânguiri tragice, pentru că se vedea nevoit să excludă din povestirile sale însăşi lamura lor. Ce putea' fi mai rău, mai primejdios pentru un talent în plină desvoltare! Dar Cehov a ştiut să întoarcă această primejdie în folosul său- El şi-a impus „supunere" faţă de cerinţele genului, şi-a pus singur cătuşe. Dar s'a „supus" numai pentru a începe
o luptă dârză cu materialul rebel. El a început să studieze cu grijă legile viclene ale schiţei, să-i exploreze toate posibilităţile ascunse: şi genul s'a îmblânzit şi s'a supus voinţei geniului- Materialul s'a mlădiat în mâinile maestrului.

In schiţele srle mărunte, Cehov a învăţ:.t să redea viaţa întreagă a omului. Dat fiind că eroii acestor mici povestiri erau oameni obişnuiţi, fiecare mică povestire a lui Cehov (evident nu de tipul „Operei de artă") redă însuşi cursul nesfârşit al vieţii. Povestirea minusculă s'a ridicat la rangul de povestire epică- Cehov a devenit creatorul unui nou gen de literatură
– al schiţei, care cuprinde în puţinele-i pagini o nuvelă sait un roman. Ceeace îi pricinuise suferinţe, — necesitatea de a scurta necruţător, de a şterge, de a tăia, — s'a transformat acum în legea creaţiei sale. In scrisorile, în vorbele, în notele lui au apărut aforisme expresive ca acelea ale lui Suvorov, formule succinte şi concentrate: „Conciziunea este sora talentului", „Arta de a scrie este arta de a prescurta". „A scrie cu talent, adică concis" „Ştiu să mă exprim pe scurt despre lucruri de durată". Această ultimă formulă defineşte foarte esjsct esenţialul neobişinuitei măestrii atinse de Cehov.

Cehov a ajuns la o uimitoare capacitate de expresie în forme mărunte. In dosul unei scurte descrieri de peisagiu; în dosul unui dialog, al unui mic amănunt, al unei replici neînsemnate, cititorul ghiceşte totdeauna adâncuri ale vieţii, pe care autorul nu le numeşte, ci doar le sugerează.

Aceasta a fost marea însemnătate a lucrului de înoitor p^

• .1 II- I ,t înfăptuit Cehov- însemnătatea socială a operelor Iul m'.i (ost nici ea mai mică.

(;«*hov a spus odată într'o scrisoare către Leikin că-l invIţi ia.'.,i pentru faptul de a se fi născut mai devreme, de a fi prins

i I Ill >y 51

• poi.i generaţiei dela 1860, când se respira mai în voe, când mi.-ura nu era atât de necruţătoare şi mai exista adevărata '..il IM. Cehov nu era. conştient de întreaga însemnătate a ope- n i sale. In epoca unui Pobedonosţev el reînvia tradiţiile glorioase ale literaturii satirice ruse. In diversele „Cioburi" •.i „Distracţii" el reuşea să biciuiască *urâciunea formelor so-*

*i*m/<₩ cum a caracterizat destul de exact cenzura Iui Pobedo* mosţev tema „Sub-ofiţerului Prişibeiev". Chiar în anii săi tineri, Cehov devine o întruchipare a nesfârşitelor forţe morale a!'.- poporului rus şi a literaturii lui, care chiar şi în epocile cele mai sumbre a continuat lupta cea mare penru adevăr şi libertate, împotriva tuturor forţelor minciunii, obscurantismului şi a impilării.

Tânărul Cehov pare să fi luat deadreptul din mâna lui Şce« drin ştafeta satirei ruse. Oare o operă cum ar fi „Cameleonul"; de pildă, nu merită să stea alături de creaţiile geniului lui Scedrin? Uimitor este flerul social al tânărului Cehov, care nimereşte cu săgeţile satirei lui în cele mai însemnate ţinte ale epocii. Alături de figura lui Prişibeiev, figura „Cameleonului" era extrem de caracteristică pentru acea epocă de înflorire a stării de renegare, a adaptărilor la josnicele realităţi, epoca transfugilor, a laşilor, a sufletelor nehotărîte şi instabile. „Cameleonul" este un monument satiric al epocii, ca şi „Sub-ofiţerul Ptişibeiev"

Anii 188.3—1885 au fost epoca în care Cehov a creat capodoperele sale satirice: „Fiica Albionului", „Cel gras şi cel slab", „In călească", „Examenul pentru cin", ,,Să vorbeşti saii să taci?", „Masca", „Flueră-vânt", „Moartea cinovnieului". „La baie".

Adâncind schiţele lui Antoşa Cehonte, ne uimeşte maturitatea timpurie a artistului. In trei-patru ani Cehov a ajuns un scriitor format, un maestru desăvârşit. Numai un artist matur şi înţelept a putut crea „Atentatorul" sau „Fiica Albionului",

Această maturitate artistică precoce poate fi comparată numai cu aceea a unui Puşkin, a unui Lermontov.

E drept, că pentru moment Cehov nu se manifestă decât în domeniul satirei şi al humorului. Dar siatira lui nu este limitată la cadrul tradiţional al genului; în povestirile lui Antoşa Cehonte găsim toată gama de culori a vieţii, găsim o tema profund tragică, pe care a semnalat-o Gorki.

„Onorabilul public, citind „Fiica Albionului", — scria Gorki, — râde şi nici nu vede în această povestire ruşinoasa bătaie de joc a boierului sătul faţă de o fiinţă singuratecă, străină de toate şi de toţi. In fiecare schiţă humoristică a lui Anton Pavlovici aud un suspin încet şi profund al unei inimi curate, cu adevărat omeneşti..- Nimeni n'a înţeles atât de clar şi de pătrunzător, ca Anton Cehov, tragismul nimicurilor vieţii, nimeni înrintea lui n'a ştiut să zugrăve:scă oamenilor imaginea ruşinoasă şi dezolrntă a vieţii, trăită în haosul întunecos al mediului mărunt-burghcz".

Chiar din primele povestiri ale sale, Cehov apiare ca reprezentantul artistic al „oamenilor mărunţi", ca prietenul şi apărătorul lor.

La un oarecare „stimabil domn" (povestirea „Berbecul şi domnişoara"), pe a cărui „mutră sătulă şi lucioasă" se citea

o cruntă plictiseală a omului ce s'a sculat dela masă, a venit

o domnişoară, sărăcăcios îmbrăcată. Ea îl roagă cu sfială să-i dea fără pistă un bilet de tren, pentru a pleca în oraşul e? natal. Ea a auzit de bunătatea lui, de operele de binefacere, iar acum tocmai s'a îmbolnăvit mama ei, pe care n'are cum s'o vadă. „Stimabilul domn" presimte o dîstracţie. El o întreabă pe fată unde lucrează, ce leafă capătă, cine este logodnicul ei. Ea îi povesteşte viaţa ei, cu to:tă încrederea, îi citeşte scrisoarea, căpătată dela părinţi. Convorbirea durează mult. A sunat ora opt. „Stimabilul domn" se ridică.

– „Teatrul o fi început-.. Rămâi cu bine, Misria Efimovnal
– Atunci, pot spera? — întrebă domnişoara, ridicându-se.
– Ce anume?
– Să-mi daţi un bilet fără să plătesc' ...

Râzând, el îi explică, că a greşit adresa: funcţionarul dela căile ferate, care o poate ajuta, stă în casa de alături. lai

„l.i casa cealaltă i s'a spus, că *el* a plecat la ora şapte jumătate l.i Moscova".

Neobrăzarea aceasta sătulă cu dispreţul nepăsător f[1]'ţă de „o.micni mărunţi", faţă de „pleavă" (titlul uneia din primele povestiri ale lui Cehov) ia găsit în Antoşa Cehonte pe un duşman neîmpăcat. El mânuia la perfecţie arma dispreţului ITCC şi reţinut în aparenţă. Povestirile lui scrise în acest ton sunt dintre cele mai strălucite opere ale sale. Astfel, de pildă, este schiţa „Fluera-vânt" în care este vorba despre doi domni, unul moşier, iar celălalt, fratele său, un învăţat, venit la moşie, pentru a se odihni. Ei filozofează In spiritul slavofil despre minunatele însuşiri ale „poporului rus simplu", se înduioşează de puritatea momlă a ţăranului, etc. şi silesc pe „fetele" flămânde, pe care le întrerup dela masă, să cânte şi să joace înaintea lor. Admiraţia lor faţă de aceste „fete" este departe de a fi aceia a unor puri esteţi-.. La Cehov titlurile sunt totdeauna admirabil alese, redând tot spiritul povestirii. „Fluară-vânt!" o să repetăm şi noi odată cu dispreţ împreună cu autorul.

Satira lui Cehov se deosebea de satira lui Gogol sau o lui Scedrin prin aceea că era aproape complet lipsită de exagerare artistică — de hiperbolă. Figurile s:tirice ale lui Gogol
– şi Hlestakov, şi Nozdriov, şi Pliuşkin, şi Korobitşka, şi Sobakevici, — sunt toate un fel de măşti gigantice, simbolizând viciile reale ale vieţii, prezentate, însă, dacă ar fi să întrebuinţăm un termen cinematografic, „în prim plan". Gogol ducea până la ultimii lor consecinţă logică viciile societăţii omeneşti, bazate pe posesiune şi proprietate; el le amplifica până la absurd; el desvăluia, de pildă, neghioabia sgârceniei (Pliuşkin), concentrând atât de mult culorile şi trăsăturile sgârceniei într'un singur personagiu, cum r;r se poate întâlni în realitate. *Spiritul lui Pliuşkin* se putea găsi *h* mulţi. *Oameni ca Pliuşkin* nu sunt chiar atât de uşor de găsit. Incontestabil, că prin aceasta Pliuşkin n'a încetat să fie o figură tipică. Era însă mai curând tipul unui anumit viciu, decât un tip omenesc obişnuit. Acelaş lucru se poate spune, de exemplu, despre Manilov. Spiritul lui Manilov — acea stare de reverie inactivă, neghioabă, dulceagă, străină de viaţa reală — se putea întâlni foarte des. Tipul creat de Gogol, acest Msnilov, are toate aceste trăsături într'o formă atât de condensată, încât a devenit o expresie „ideală" a viciului. Iar „idealurile" — atât ale binelui cât şi ale răului — adică expresiile pure, necombinate, ale unor însuşiri omeneşti, nu pot fi considerate ca fenomene ale vieţii reale de toate zilele.

Gogol a fost marele maestru al hiperbolei — al exageraţii artistice. Tipurile lui erau mult mai consecvente decât se în' tâmplă în viaţa de toiate zilele, in care orice fenomen este supus unor amestecuri străine şi adesea contradictorii cu natura lui. Stilul .lui Gogol este stilul realismului fantastic.

In satira lui Şcedrin, procedeul hiperbolei, al trăsăturilor artistice convenţionale a jucat un rol şi mai mare.

Figurile satirice ale lui Cehov sunt străine de acest hiper- bolism, ele corespund proporţiilor reale ale vieţii. Şi „stimabilul domn", şi „flueră-vânt", şi Prişibeiev — toţi sunt figuri obişnuite ale realităţilor de atunci; ele

apzr doar luminate dc un „roentgen” artistic, care pătrunde în adâncul caracterelor şi al fenomenelor.

Această particularitate a satirei lui Cehov se leagă de specificul stilului lui Cehov.

Cehov este pictorul vieţii obişnuite. Chiar şi laturile cele mai sumbre, cele mai îngrozitoare ale vieţii de toate zilele sunt zugrăvite de el cu atâta simplicitate, atâta lipsă de artificiu, în tonalităţi atât de calme, încât chiar tonul acesta crează impresia tipicului, a „obişnuitului” acestor grozăvii sumbre ale vieţii de atunci.

Astfel Cehov era tot mai necesar cititorului, „omului mărunt”, care pisa. la o literatură a lui, care să-i vorbească despre viaţa lui.

Cehov, însă, era departe de înţelegerea propriului său rol faţă de cititorul său, — el nu-şi dădea seama că-i este necesar. Era fatal ca el ,să se simtă stingher.

Pe atunci nu exista între scriitor şi cititor o legătură vie. A trebuit să treacă un lung şir de ani, până ce Cehov să simtâ ecoul din inimile cititorilor, să simtă că cineva are nevoe de creaţiile lui; nici atunci, însă, şi niciodată, el n’a fost sigur de aceasta. Până în ultimele zile ale vieţii, Anton Pavlovici nu

n.i deplin conştient de grandoarea muncii sale de creator. M se considera un scriitor cinstit şi conştiincios — şi sitât.

In primul deceniu al activităţii sale de scriitor insă, el n'a •imţil. nici o reacţie din partea cititorului.

Mediul ce I-a înconjurlat în, primii ani ai activităţii era mediul micilor gazetari, al unor meseriaşi ai condeiului, printre c,ire. nu lipseau nici simpli găinari. Cehov ii scria lui Alexandru, că ziaristul este „cel puţin un găinar”, şi se plângea, că Irebue să se învârtească în „societatea lor”, să le strângă mâna fi glumea cu tristeţe, că şi el „după câte i s>e spune, a început s.l semene a găinar”. El îşi exprimă speranţa, că „ml'd curând sau mai târziu va scăpa”. „Sunt gazetar, pentru că scriu mult dar asta e doar provizoriu... N’em să mor gazetar”.

Cei mai buni din mediul acesta, oameni cinstiţi, inteligenţi, care nu aveau însă un prea mare talent, nici o voinţă prea *are, care nu aveau deci posibilitatea de a „fecăpa”, decădecu treptat sau se dedau la darul beţiei şi mureau de vreme. Aceasta a fost de pildă soarta unuia din prieteniii Iul Cehov — poetul Palmin. Prin tot aspectul lui sufletesc şl prin convingerile lui, era un adevărat tip al generaţiei dela 1860. El scria poezii în spiritul lui ,Nekralsov(cenzorii îl considerau „roşu” şi spuneau că „otrava musteşte printre rândurile lui”. Era ,un om blând, delicat, care se ternei de platitudine şi de grosolănie mai rău decât de ciumă, un om foarte înrudit prin tonalitate sufletească cu mulţi dintre eroii lui Cehov. Anumite trăsături ale doctorului Riaghin din „Sala No. 6” au fost inspirate de acest Palmin. Cehov scria despre el unui alt prieten al său Bilibin, secretar al revistei „Cioburi”:

„Palmin este tipul poetului, dacă admiţi în general existenţa unui asemenea tip. Este veşnic într’o dispoziţie poetică, veşnic entuziast, cu mintea ,plină de subiecte şi idei... Nu oboseşti să stai de vorbă cu el. E dreipt, că stând de vorbă cu el, eşti silit să bei cam mult, în schimb însă, poţi fi sigur, că în decursul celor trei-patru ore de convorbire nu vei auzi

din gura Iul o singură minciună, nicio frază banală, şi lucrul acesta merită mai mult decât a nu bea”.

Cunoscând ura lui Cehov pentru minciună şi platitudine, — l.₩r în mediul

gazetăresc el se întâlnea la orice pţas cu ele, — vom înţelege ce mare plăcere a avut el, întreţinând relaţii cu omul cumsecade, inteligent şi cu dor poetic, cum era Palmm. Dar omul acesta decădea pe fiecare zi. Pasiunea lui pentru alcool creştea nebuneşte. într’o zi, în stare de completă beţie, el şi-a spart ţeasta capului şi Cehov, ca medic, a avut mult de furcă cu el- PHmin a murit tânăr, fără să-şi fi manifestat întregul său talent, fără să se fi realizat.

Cehov n’a avut alţi prieteni, care să fi fost capabili de a-i înţelege şi aprecia munca iaşa cum se cuvine.

Critica nu făcea decât să-i crească sentimentul de singurătate.

Critica de atunci, a'tât cea liberală cât şi cea liberal-popora- nistă, era incapabilă de a-i preţui talentul. Criticii cei mai influenţi ai timpului, printre cari şi lerderul poporaniştilor (na- rodniki) din preajma anului 1880 N. K. Mihailovski, nu vedeau în tânărul Cehov decât pe un scriitor distractiv, care se deosebea de ceiL'iţi „amuzatori” numai prin caracterul său cumsecade. Astăzi ni sc parc mai mult d:cât bizar, ca asemenea aprecicri despre Cehov, în expresii ca cele de mai sus, să poată fi pronunţate în presă după publicarea unor opere cum ar fi „Cameleonul”, „Prişibeiev", „Fiica Albionului”.

Criticii ereu duşi în eroare de ambianţa pestriţă a „Cioburilor”, în cadrul căreia apăreau povestirile lui Cehov, cât şi de maniera lui Cehov, care făcea ca operele lui să nu difere în aparenţă de nimicurile humoristice presărate pe tot cuprinsul revistelor.

O totală lipsă de înţelegere a noului uriaş al literaturii ruse a continuat în tot cursul vieţii lui Cehov. Mihailovski îl considera un scriitor fără idei, a"re nu ştie dece şi încotro colindă pe drumul literaturii. Critica contemporană lui Cehov nu-l înţelegea nici chiar atunci când se extazia gălăgios; de aceea elogiile nu-l puteau bucura pe Anton Pavlovici, după cum nu-l afectau nici injuriile. Ulterior el spunea în glumă lui Gorki, că dintre toţi criticii i-a fădut impresie doar Ska- bicevski, care i-a prezis că va muri de beţie la gard.

Tânărul Cehov îşi aprecia activitatea literară ca a oricăruia dintre humoriştii de rând- Desigur că nu se putea considera Ia un rând cu reprezentanţii „breslei clownilor de gazete”,

i uni scriau cfriticii despre el. El se deosebea de această breaslă. I >.ir clacă cineva i-ar fi spus că a ajuns d-'pe acum creatorul unor opere clasice, el ar fi râs în felul lui vesel şi sincer.

lotuşi, chiar în perioada acecsta, când nici nu bănuia că iiln.itura iar nu medicina va fi scopul principi-1 al vieţii sale, < rliov era profund conştient de *răspândirea* sa faţă de citi- _ lor. Ii drept, că era în ochii lui doar o răspundere a unuia dintre mulţii humorişti. Dar cu atât mai caracteristică pentru (A'IIOV este conştiinţa răspunderii de scriitor chiar într'o perioadă în care el se considera un „humorist", ce-şi îndeplineşte o muncă modestă, de o însemnătate redusă, dar pe care trebue s'o îndeplinească conştiincios şi cinstit.

Această ztitudine faţă de obligaţiile lui de humorist este exprimată într'o povestire scrisă în anul 1833, — „Maria Iva- novna". Povestirea este neaştept:tă pentru Cehov, pe care îl cunoaştem ca foarte puţin înclinat spre confesiuni personale, spre sentinţe, spre o subliniere, sau spre destăinuirea unei amintiri a propriei sale fiinţe în operele lui. De d:ta aceasta, însă, el a simţit nevoia de a exprima cititorului ceeace avea pe suflet. Iată un fragment din „Maria Ivanovna":

„Noi toţi, cei ce scriem în Rusia poveşti comice, suntem oameni la fel ca' şi voi, ca fratele vostru sau cumnata voastră. Avem şi noi aceiaşi nervi, aceiaşi ficaţi şi spline. Aceiaşi fiori ne trec şi pe noi, ca şi pe voi. Ne chinuesc aceleaşi lucruri ca şi pe voi. Inchipuiţi-vă totuşi, că noi cei ce scriem poveşti comice, ne întristăm de pildă, atunci când se închide la Moscova spitalul de copii, sau atunci când vedem că muritorii iau mită, deşi I-au citit ,pe Gogol- Să zicem chkr că e o tristeţe adâncă, răscolitoare, sfâşietoare. Şi dacă acum... vă vom lăsă în voia acestei tristeţi ce ne-a cuprins şi vom înceta de -a mai scrie în aşteptarea deschiderii unui nou spital, s'a sfârşit cu toată humoristica existentă!

Dar nu este voe să se sfârşească cu ea, cititorule. Deşi e măruntă şi cenuşie, deşi nu prea stârneşte râsul, care să pună în mişcare muşchii feţei, şi să scrântească fălcile, totuşi există şi ea şi-şi îndeplineşte menirea. Fără ea nu se poate... Dacă plecăm şi părăsim câmpul de luptă, fie pentru o clipă, îndată nc vor lua locul bufoni cu tichii neroade, cu zurgălăi de ha-

muri sau iunkeri, care-şi vor depăna descrierea' aventurilor lor amoroase in sunete de comenzi: Stângu'! Dreptu'!

Prin urmare trebue, sunt nevoit să scriu, indiferent dacă m'a înşelat soţila, sau dacă mă scutură frigurile. Trebue să scriu, cum pot, cum ştiu. Chiar dacă combinaţiile de mai sus nu se pot înfăptui, eu trebue să scriu, fără oprire".

După cum vedem, chiar de atunci colaborarea la revistele humoristice era pentru Cehov un *câmp de luptă* — lupta împotriva platitudinii, împotriva „spiritului lui Leikin". Ei simte datoria morală pe care o are faţă de cititor, faţă de „pleava" din jurul lui, aproape de inima lui, el e conştient de obligaţia pe care o are: de a înnobila humoristica.

Lui Leikin i-a displăcut profund această adresare către cititor. „Povestirea dumitale „Maria Ivanovna" — îi scria el lui Cehov, — n'am găsit cu cale s'o public în „Cioburi". Să mă ierţi, te rog."dar e scrisă din cale afară de intim, iar eu caut să evit acest lucru în Cioburi".

El nu voia decât să provoace râsul cititorului. Şi poat?, îşi dădea seama, că discuţia „intimă" a lui Cehov cu cititorul era îndreptată şi împotriva lui, a lui Leikin, îndemnând pe cititor să lupte alături de el împotriva „spiritului lui Leikin". „Mari» Ivanovna" a apărut în „Deşteptătorul".

MAESTRUL

Sentimentul răspunderii de scriitor *a* crescut considerabil în sufletul lui Cehov în urma unui serios eveniment din viaţa lui, petrecut în primăvara anului 1886. O mare şi neaşteptîtă bucurie a intervenit in viaţa lui: el ,3 primit o scrisoare din Petersburg, dela venerabilul scriitor Grigorovici, autorul lui „Anton Goremîka" („Anton, cal de bătaie") cîre făcuse atâta vâlvă în timpul său, prieten al lui Belinski, al lui Dostoievski şi al atâtor alţi scriitori ruşi- Grigorovici saluta[1] cu entuziasm talentul lui Cehov, îl conjura să nu-şi irosească talentul pe nimicuri, să-şi *stimeze talenhull,* să-şi adune puterile în vederea creării unor „opere cu adevărat artistice" şi-i prezicea un mare viitor.

Ştim că orice elogiu, orice mângâiere era pentru Cehov un lucru neobişnuit, cunoaştem sentimentul lui de însingurare şi ideea' mai mult decât modestă, pe care şi-o făcea despre activitatea lui literară. Şi deodată un scriitor consacrat, celebru, îi trimite o scrisoare încurajatoare şi paternă, lui „scribul dela Cioburi",, amuzorului" atât de străin de „marea literatură!". Se înţelege că scrisoarea a produs asupra lui Cehov o impresie «•normă.

„Scrisoarea dumneavoastră, bunul meu, iubitul meu vestitor <!e bine", — îi răspunde el lui Grigorovici, — m'a uimit ca Ir.iznetul. Eram cât p'aci să plâng, atât de mult m'a emoţionat şi mai simt şi acum cum a lăsat o urmă adâncă în sufletul nun. Umblu ca beat. Nu am puterea să judec dacă merit mcastă înaltă răsplată- Repet numai că m'a uluit.

I)acă este în mine un dar ce se cade stimat, atunci, — mă ■ lii'sc în faţa inimii Dumneavoastră curate, — mărturisesc, că nu l-am stimat. Am simţit că-l am, dar m'am obşinuit să-i consider mediocru. Temper mental, îmi ajung motivele pur exterioare pentru a fi faţă de mine însumi cât se poate de nedrept, de susceptibil şi neîncrezător... Irr motive de acest fel,

îmi amintesc, că nu mi-au lipsit. Toţi cei apropiaţi din jurul meu au privit cu îngăduinţă activitatea mea scriitoricească şi m'au sfătuit întotdeauna din prietenie, să nu schimb o meserie sigură pe măzgăleală. Am la Moscova sute de cunoştinţe, între ele vreo douăzeci de oameni ai condeiului, dar nu-mi amintesc, ca cineva să-mi citească scrierile sau să vadă în mine un artist... In timpul celor cinci ani de colindare pela redacţii am putut să mă conving de ace.-stă părere generală asupra mediocrităţii mele literare, m'am obişnuit şi eu să privesc cu îngăduinţă la lucrările mele şi — să scriu de mântuială! Acesta este primul motiv... Al doilea — sunt medic şi absorbit până peste urechi de practica medicinei, astfel că proverbul cu cei doi iepuri n'a turburat nimănuia somnul mai mult decât mie.

Scriu tor.te acestea pentru ca măcr.r în parte să mă justific In ochii Dumneavoastră pentru greul meu păcat. Până astăzi am neglijat în modul cel mai nesocotit şi uşuratec activitatea mea literară... Am scris şi am căutat mereu să nu cheltuiesc pe o povestire oarecare imagini şi figuri, ce-mi sunt scumpe şi pe care, nici eu nu ştiu dece, le-am tăinuit cu grijă.

Răspunzând la îndemnul lui Grigorovici de a abandona scrisul pripit şi de a îndura m:i curând foamea, decât de a-şi irosi talentul pe fleacuri humoristice, Anton Pavlovici scrie:

„N'ara nimic împotrivă, să rabd şi de foame, dar nu este numai vorba de mine". El nu-l informează pe Grigorovici despre situaţia sa de sprijin al unei numeroase familii, pe care n'o poate arunca în braţele foamei.

Cehov este necruţător faţă de sine în această scrisoare, după cum totdeauna a fost aspru şi crud în autoaprecierile sale. Cu noscând această trăsătură a lui, trebue să considerăm cu mult spirit critic autocritica lui necruţătoare. Nu trebue să uităm, că Cehov era de acum autorul unor opere clasice, nemuritoare şi că simţul răspunderii s:le de scriitor se desvoltase la el cu mult înainte de scrisoarea lui Grigorovici.

Scrisoarea lui Grigorovici a venit tocmai într'un timp, când

 Cehov presimţea un nou imbold de forţe creatoare.
Poate că lucrul cel mai însemnat din răspunsul său era mărturisirea că în mod inconştient păstrase cu grijă imaginile şi figurile cele mai scumpe inimii lui pentru viitor- El a[1] simţit în sine noi posibilităţi creatoare. Şi tocmai în acest timp i-a parvenit scrisoarea, care i-a confirmat, i-a lămurit, ceeace simţise chiar el.

Incă din anul 1885 au început să apară în presă primele povestiri de maturitate ale lui Cehov, povestiri de un tip nou, deosebindu-se de cele dinainte prin faptul că satira şi humorul nu mai joacă în ele rolul principal. începând cu anii 1887— 1888 Cehov nu se mai întoarce decât foarte rar la genul de satiră „pură" sau de humor „pur". Humorul începe să joace în operele lui un rol nou: fie că el intensifică, colorează şi mai mult tragicul, fie că dimpotrivă, „atenuiază" tragicul printr'un surâs înţelept şi înduioşat.

Talentul lui Cehov atinge acea plenitudine, acea încheere când elementul comic încetează de a mai avea o existenţă proprie în opera lui, şi se subordonează ţelului artistic de a înfăţişă viaţa în toată complexitatea ei.

Se înţelege, că aşa se întâmpla şi în operele primei perioade. Dar atunci autorul se simţea totuşi înainte de toate humoristul Antoşa Cehonte. Acum el îşi pune în mod conştient problema reprezentării vieţii în toată bogăţia culorilor şi motivelor ei. Astfel din Antoşa Cehonte el devine *Cehov.*

Chiar dacă nu s'ar fi petrecut această bruscă trecere în creaţia lui, chiar dacă am prespune, că ar fi încetat, dintr'un motiv oarecare, să mai scrie după cei cinci ani de activitate literară, chiar şi atunci am fi trebuit să recunoaştem, că în literatura rusă a apărut şi s'a stins prematur un mare artist, un minunat '.criitor satiric. Iar dacă ar fi să admitem, că Cehov nu s'a[1] ma- nilestat deloc în domeniul satirei, arătându-şi talentul numai în domeniul humorului uşor şi inofensiv, am fi siliţi, totuşi, să .i<!mitem, că literatura rusă a dat lumii un humorist de prim or-

• lin. Bunin a spus foarte just, că dacă Cehov n'ar fi scris nimic •il.u-fi de „Moarte cavalină fulgerătoare" sau „Romanul cu con- li.ili.isul", s'ar fi putut spune şi atunci, că în literatura rusă a ■a.ip.irat şi a- dispărut o inteligenţă uimitoare, pentru că a năs- ' oi i şi a şti să povesteşti o năzbâtie amuzantă, o glumă bună

le este dat numai oamenilor foarte inteligenţi, a căror „inteligenţă străbate prin fiecare vinişoară”.

Literatura rusă este fericită prin faptul că neobişnuita inteligenţă şi uimitorul talent al lui Cehov au cucerit mereu piscuri ale creaţiei, fără a se odihni pe laurii trecutului, trecând mereu la probleme noi, din ce în ce mai însemnate.

Una din primele povestiri mature ale noului ciclu cehovian este povestirea „Durerea” (1885). Această minusculă povestire ne sgudue, ca şi cum am fi citit sau am fi văzut pe scenă o întreagă tragedie.

„Strungarul Grigore Petrov, cunoscut de mult ca foarte bun meşter şi totodată ca cel mai necumpănit ţăran din tot ţinutul Galcinsk, işi duce bătrâna bolnavă la spital”.

In imaginaţia lui se perindă imaginile, cum o s'o aducă pe nevastă la spital, ce are să-i spună doctorului, cum o să-i facă un dar doctorului, drept mulţumire că i-a însănătoşit bătrâna,
o frumoasă tabacheră de mesteacăn carelian.

E ceaţă, viscoleşte şi drumul c îngrozitor.

Patru zeci de ani a trăit el cu Matriona lui; ei au trecut ca într'o clipită, prin fumurile beţiei, bătăi şi certurii..

Acum ?.T vrea să-i spună bătrânei, că el de fapt nu e „dala” cum i s'a părut în aceşti patruzeci de ani, că-i e milă de ea, c'o iubeşte, şi că n'are nimic mai scump pe lume decât pe ea. Dar e târziu, prea târziu. Pe faţa nevestei fulgii de zăpadă nu se mai topesc...

„Şi strungarul plânge... El se gândeşte: ce repede trec toate pe lumea asta! Nici n'a început bine durerea lui, şi iată şi des- nodământul”. N'a apucat să trăiască cu bătrâna, să-i spună tot ce are pe suflet, s'o compătimească, şi ea a şi murit... „Măcar de-aş trăi din nou”... se gândeşte strungarul.

El o ia înapoi spre casă, aţipind cu gândurile lui dureroase.

Se trezeşte la spital, iar doctorul îi spune:

– „S'aai dus mâinile şi picioarele... Ţi-au degerat! Hei, hei... Ce stai şi plângi? Ai trăit, acum zi bogdaproste! Vreo şaizeci de ani ei fi trăit şi tu — ţi-ajunge!

– I-o durere... Don' doftor, mare durere! Să mă iertaţi v$ rog! Incă măcar vo cinci-şase anişori...

Pentru ce?

— Calu' nu-i al meu, trebue să-i înapoiez... Bătrâna s'o în- luinez! Vă strunguesc orice doriţi...

Doctorul dă din mână şi iese din sală. S'a sfârşit cu M ningarull".

Toată viaţa omului a trecut pe dinaintea ochilor noştri, ca roman, în această miniatură. Şi ce repede a trecut! Slningarul nici n'a băgat de seamă.

„Cum trec toate aşa de iute pe lumea asta!". In acest refren *ii' cuprinde înţelesul tragic al povestirii.

Autorul ne redă cu o simplicitate neegalabilă şi cu o forţă «•xtraordinară iuţeala catastrofală şi necruţătoare a evcnimen- lelor, care întrerup într'un mod brusc şi fatal cursul obişnuit al vieţii de toate zilele. Interferenţa inerţiei acestei vieţi cu in- tervenirea bruscă a catastrofei — acesta este nervul artistic al povestirii, esenţa ei poetică. Aci asistăm la contopirea humorului şi a tragediei într'un singur tot.

Din puterea inerţiei căluţul continuă să mai meargă spre spital, după ce bătrâna a murit- Din puterea inerţiei mai continuă să umble prin capul strungarului gândurile dinainte, despre tabacherea de mesteacăn carelian, pe care o va da doctorului drept recunoştinţă pentru însănătoşirea bătrânei, şi aceasta[1] atunci când nu mai are nici bătrână, nici mâini, cu care să lucreze tabachera.

In mica povestire sunt două catastrofe: moartea bătrânei şi invaliditatea strungarului. Impresia repeziciunii fatale a evenimentelor se amplifică la cititor prin aceea că eroul povestirii continuă să trăiască prima catastrofă, nu se poate obişnui cu ea, în timp ce asupra lui s'a şi abătut una nouă-

Iată ce i-a scris lui Cehov, — Palmin, care era dotat cu un subtil simţ poetic, citind „Durere": „După părerea mea, este cel mai bun lucrm pe care l-ai scris până acum. O stranie impresie îţi produce această schiţă, plină de adevărul vieţii: te întristezi şi totodată îţi vine să râzi. Ca şi în viaţa norodului, comicul se împleteşte cu tragicul".

Această împletire, sau mai bine zis contopire a humorului şi .1 tragicului la Cehov se face atât de neobservat, cu o simplitate atât de firească, încât nu ştii: să plângi sau să râzi?

Această particularitate a creaţiei cehoviene va deveni ulterior trăsătura distinctivă a dramaturgiei lui. Mult timp, — până în zilele nostre, şi desigur mulţi ani de aci înainte, — regisorii pieselor lui Cehov îşi vor bate capul cu întrebarea: au de a face cu o comedie sau cu o tragedie, se aade oare ca publicul să plângă sau să râdă?

Citiţi mai atent dialogul de mai sus între strungar şi doctor. Fără să băgaţi de seamă, dialogul dintre bolnav şi medic se transformă în dialogul dintre om şi soarta lui. Gândiţi-vă chiar ce anume îl roagă strungarul pe doctor! El îl roagă doar să-i ierte greşelile vieţii lui, să-i dea încă vreo cinci-şase anişori de trăit, să mai muncească. Iar doctorul, cu rol de soartă, îl întreabă : „Pentru ce?" — ca şi cum el, doctorul, dacă ar dori ar putea satisface rugămintea omului — restituindu-i viaţa trăită. Celor doi interlocutori nici nu le trece prin gând să se îndoiască de dreptul doctorului de a ierta sau de a nu ierta, de a' înapoia sau de a nu înapoia anii vieţii. Dacă vă veţi gândi bine la toate acestea, cu siguranţă c;l veţi surâde. Dar ce va avea comun surâsul acesta cu veselia?

Acesta este humorul tragic al lui Cehov.

Cehov introduce întotdeauna straniul, neobişnuitul „fără sgomot", fără nici un fel de subliniere, fără a schimba tonul povestirii, al naraţiunii simple, obişnuite, aproape banale. Aşa este doar însăşi viaţa! — pare să spună autorul. Viaţa „aduce" şi ea în cotidian lucruri ciudate şi îngrozitoare fără „sublinieri", fără „a bate la uşă", fără a ne preveni, astfel că, — din păcate! — nici nu observăm din capul locului, că s'a' petrecut ceva neobişnuit, că s'a întrerupt inerţia vieţii, că s'a frânt ceva în cursul ei.

Tot atât de simplu şi de „neobservat", fără nici o prevenire, a năvălit o durere iremediabilă în viaţa strungarului.

In literatură n'a mai fost nimic asemănător . ca într'o mică naraţiune în miniatură să se cuprindă un atât de imens conţinut filozofic, psihologic şi artistic, în care se împletesc tragicul cu comicul, în care orice amănunt ne îndeamnă Ia meditaţie asupra vieţii, asupra oamenilor despre noi înşine! Nn simţiţi oare, după ce aţi citit „Durere", nevoia[1] neînfrânată de a vă spune voiuă şi prietenilor:

Să ne gândim, „cum trec toate aşa de iute pe lumea .istal".

Da[1], viaţa nu este nesfârşită, cum se pare în tinereţe. I'.iccji, faceţi cât mai iute tot ce este omenesc, luminos, ceeace puteţi înfăptui în viaţă pentru oameni, altfel nu veţi apuca să mai faceţi nimic, cum n'a apucat bietul strungar să facă ceeace i ar fi înfrumuseţat şi umanizat viaţa!

Citind „Durere", această operă aproape de tinereţe şi totuşi x yi , aiât de înţeleaptă .a! lui Cehov, i-am putea aplica cuvintele pă- ₩ ^ •"| k trunzătoare ale caracterizării pe care I. E. Repin a dat-o uneia J dintre cele mai mature creaţii ale geniului lui Cehov- — „Sala tt No. 6".

,/je nemaipomenită forţă de impresie este cuiprinsă în vicească operă! — scria celebrul pictor lui Cehov. — Pur şi M.nplu nu poţi înţelege, cum dintr'o povestire atât de simplă,

.4lat de obişnuită, aproape săracă ca subiect, se desvoltă o atât «li[1] puternică, profundă şi uriaşă idee a umanităţii.-. Ce

gigant e^til".
Numai Cehov avea facultatea de a înălţa prin arta lui incomparabilă cele mai simple şi obişnuite subiecte la nivelul unor ■•imboluri, care ating cele mai esenţiale, cele mai vitale pro- Mt'me ale vieţii umane.
Nu mai puţin minunată este povestirea lui Cehov: „Jale".
F'ste povestea[1] unui bătrân birjar de noapte din Petersbusrg, lona, căruia i-a murit fiul, şi care n'are cui să-i împărtăşească durerea şi jalea sa. Toate încercările lui de a-şi deschide su- l'i 'tul unor pasageri cu chef, unui portar, unui tânăr vizitiu se i'.licsc de zidul indiferenţei omeneşti. Iar bătrânul simte nevoia să-şi deschidă inima! Nevoia aceasta este redată cu o Ioi-fă nespusă. Cititorul simte aproape fiziceşte, cum jalea umple sufletul lui lona, îi sparge parcă pieptul, îl sugrumă şi cere i» ieşire. Jalea' aceasta este ca un puhoi, care sparge toa*? ~x~
>M'.'.tirile! lona termină povestindu-i tot ce are pe suflet căluţului
VIII.
- Să spunem că ai avea şi tu un mânz şi că ai fi mama Iu.-, şi să spunem că dintr'o dată mânzul ăsta *ar* muri şi te-ar
• nu-i aşa' că ţi-ar părea rău?
K :.'Uuţul mănâncă, ascultă şi suflă pe mâinile stăpânului său, lon.i, fără să-şi dea seama, îi povesteşte totul".
Atmosfera ce se degajă din această povestire este alta decât aceea a „Durerii". Aici nu întâlnim elementul catastrofal, inexorabil. Sfârşitei provoacă un surâs trist şi duios. Dacă îa „Durere" humorul accentua tragismul subiectului, în „Jale", humorul, dimpotrivă, atenuiază tragicul, face ca povestirea să aibă o muzicalitate, o nuanţă lirică, creând fondul peisagiului de noapte, cu tristeţea sa luminoasă şi prin întreaga-i tonalitate impresia unei nocturne.
Ca nimeni altul în întreaga/literatură universală, Cehov desvăluie întreagd bogăţie, nesfârşita varietate a celor mai subtile nuante de humor, această înţeleaptă şi dintre cele mai nobile însuşiri ale sufletului omenesc. Humorul lui Cehov este profund naţional. In duioşia lui, în asprimea lui, în to,ată amplitudinea nuanţelor sale se desvălue întregul suflet rus.
In anul 1886 Cehov creazâ opere genial;, ca povestirile „Zarva", „Aniuta", „Agafia", „Coşmarul", „Noaptea învierii", „Bărbatul cunoscut", „Corista", „învăţătorul", „La tribunal", iar în anul următor,

1887, apar „Duşmanii”, „Polinka”, „întunericul”, „Verotşka[1]”, „Volodia”, „Fericirea”.

Orizontul tematic al tânărului scriitor se lărgeşte din ce îa ce mai mult. Aceasta se datoreşte în mare măsură faptului că la terminarea cursurilor universitare, în anul 1884, Anton Pavlovici căpătase un post de profesor la liceul parohial. Anton Pavlovici a început să vie în fiecare vară au* toată familia în împrejurimile Voskresenskului, închiriind o vilă la moşia Bab- kino, care aparţinea unei familii de moşieri culţi, Kiseliov- Doamna Kiseliov era scriitoare, autoare de cărţi pentru copii.

Voskresenkul şi Babkino au jucat un rol însemnat în viaţa lui Cehov. Aici s'a adâncit dragostea Lui pentru peisagiul Rusiei centrale, care *a* făcut din el maestrul peisagiului rus; aici a cunoscut el o mulţime de oameni diferiţi, de cele mai diverse condiţii şi profesiuni. înaintea ochilor lui s'a deschis o întreagă lume — viaţa ţăranilor, a medicilor de plasă, a moşierilor, a funcţionarilor, a învăţătorilor, a ofiţerilor. El a observat şi a Studiat oui pasiune realităţile, nemărginindu-se numai la rolui de simplu observator. Anton Pavlovici a condus un timp oare-care spitalul de plaisă în apropierea Voskresenskului, la Zvini- gorod şi primea bolnavi la spitalul Cikinsk, la două verste de

Voskresensk. Medicul de plasă er,a omul cel mai legat de viaţa ţărănimii. înaintea lui Cehov s'au desfăşurat dramele şi tragediile vieţii satelor ruse din acele timpuri, fără de cunoaşterea cărora n'ar fi putut scrie o operă ca „Durere". Fără experienţa de viaţă, câştigată în timpul şederii la Voskresensk şi Zvinigorod, el n'ar fi putut scrie opere ca „Chirurgia", „Fusariul", „Neplăcerea" şi o serie de alte povestiri în care apar figuri de medici, viaţa spitalelor. Fără a cunoaşte această viaţă, i'I n'ar fi putut scrie o povestire atât de subtilă şi poetică ca „Sărutul" sau o piesă ca „Trei surori". Pentru aceste opere se cerea cunoaşterea mediului ofiţeresc. In împrejurimile Voskresenskului se găsea în garnizoană o baterie de artilerie, comandată de un ofiţer cult, inteligent, sociabil, colonelul Maievski. Cehov s'a împrietenit cu el şi cu familia lui.

La Zvinigorod, Anton Pavlovici frecventa cu asiduitate şe- dinţele congreselor judecătoreşti, depuneai de miulte ori la procese, în calitate de expert, se deplasa pentru a face autopsii (să ne amintim de povestirile „Cadavrul", „La autopsie" ş a.).

La Babkino s'a legat prietenia între Cehov şi celebrul pictor rus Levitan, care locuia prin apropiere şi care ca şi Anton Pavlovici era un îndrăgostit de peisagiul rus.

Cehov a început să ia parte la o viaţă largă şi variată. In aceşti ani el şi-a dat seama în mod definitiv, că adevărata sa vocaţie este literatura, iar nu medicina. Văzând şi crezând în talentul său, el nu se gândea la glorie şi la succes. Şi i s'a făcut *frică,* gândindu-se că dat fiind darul său de a înrâuri sufletele oamenilor, el poate face mult bine, dar şi mult rău. Semnificativă este povestirea lui „Acasă" (1877), al cărei erou, un procuror, meditează „cât de puţin adevăr conştient, câtă lipsă de siguranţă dăinueşte în activităţi pline de răspundere, < ti rezultate de multe ori fatale, ca activitatea pedagogică, }u ridică, literară".

Aceasta este chiar reflecţia scriitorului, simţul său de răspundere pentru talentul său, răspundere faţă de cititor, de popor. Prin „adevăr conştient" şi „siguranţă", Cehov înţelegea |ilul clar, exact şi bine definit al creaţiei, concepţia de viaţă i artistului, ideea, în spiritul căreia scriitorul trebue să educe pe cititor. Astfel a început munca; lui stăruitoare pentru a-şi

elabora o viziune a lumii, căutarea chinuitoare a „concepţiei generale”, după cum vom vedea' mai jos.

Tot mai mult se adâncea pătrunderea lui Cehov în lamura vieţii, tot mai mult se înălţa măestria sa literară.

Iarna şi toamna Anton Pavlovici şi-o petrece la Moscova, la Petresburg. Aceasta îi dă prilejul de a nu fi numai artistul oraşului de provincie, al satului, al moşiei, dar şi artistul metropolei.

El devine un maestru tot atât de desăvârşit ai peisagiului citadin, ca şi al celui rural; dar prin anumite trăsături de o mare fineţe suntem totdeauna în măsură să deosebim, pe fondul cărui oraş se desfăşoară acţiunea: al Moscovei sau al Pe- tersburgului-

In maniera sa reţinută, în aparenţă liniştită şi impasibilă, Cehov desvălue laturile întunecoase şi îngrozitoare ale marilor oraşe, plăgile lor ascunse cu grijă. Minunată este facultatea lui de a păstra până şi înfăţişarea celor mai grosolane şi mizerabile laturi ale vieţii orăşeneşti nuanţa dc poezie, de muzicalitate, de armonie, sau — ca să întrebuinţăm expresia favorită a lui Cehov — de *graţie.*

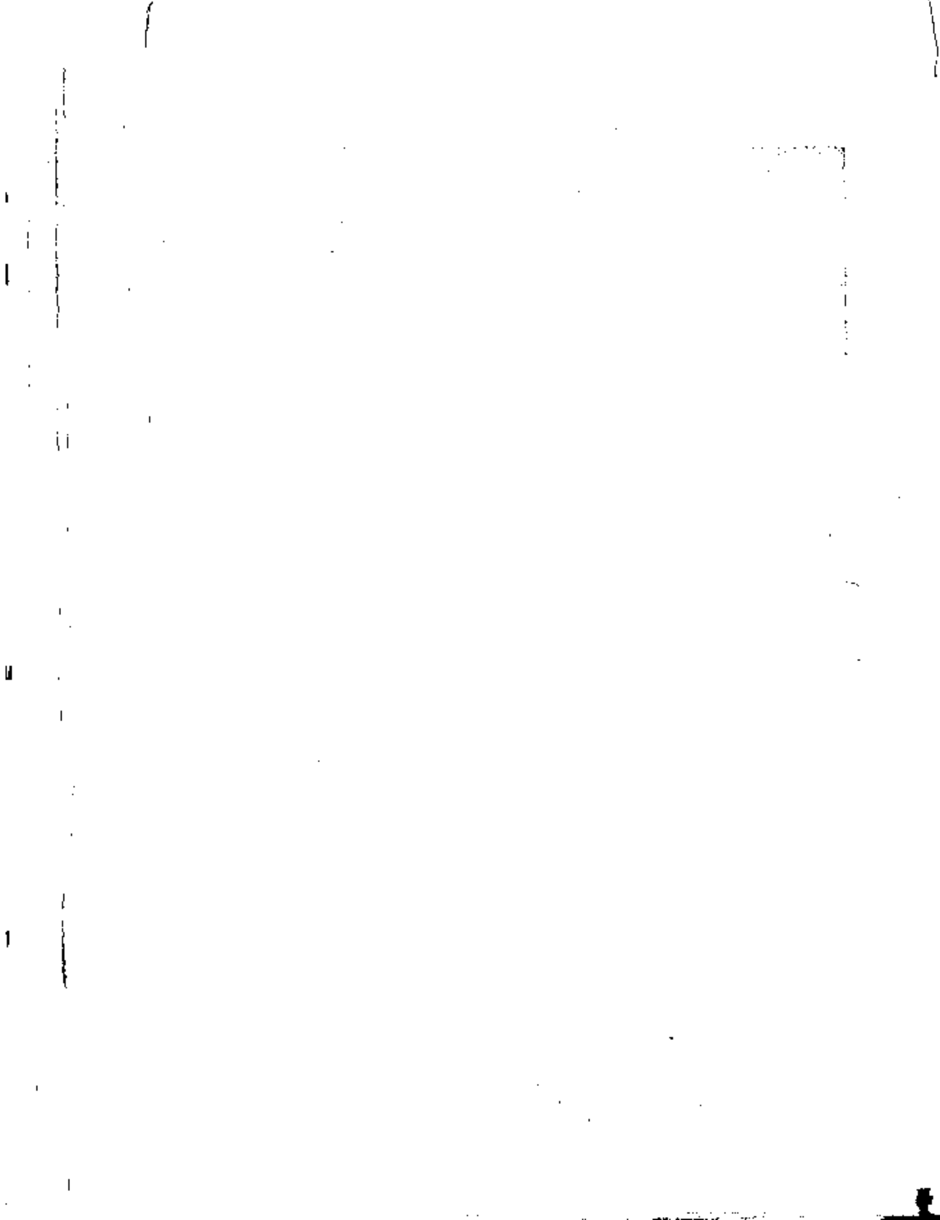
In povestirea „Accesul”, Cehov zugrăveşte viaţa bordelurilor din Moscova, în stilul şi în spiritul unei cercetări impasibile şi obiective. Dostoievski a închinat grozăviilor prostituţiei pagini sguduitoare în „Crimă şi pedeapsă”. Dar pe îl chinuia mai curând tema suferinţelor şi umilinţelor omeneşti în genere, decât anume această formă de înjosire şi distrugere ai omenescului. Cititorul lui Dostoievski simte nu atât grozăvia prostituţiei, cât oceanul de lacrimi omeneşti, suferinţele lumii întregi. Prostituţia mu> se îngemănează în conştiinţa cititorului cu figura Soniei Marmeladova.

Cehov este concret. El cercetează anume latura acesta a realităţii. La el nu găsim nici o „frângere”, nici o „crispare”. El zugrăveşte automatismul liniştit şi obişnuit, plictiseala cenuşie *A* vieţii bordelurilor. „Păcatul” apare în toată banalitatea cotidianului, în toată abrutizarea lui. Şi tocmai o zugrăvire ca aceasta! apare mai îngrozitoare. Tocmai banalitatea şi liniştea aceasta I-au impresionat atâta pe eroul povestirii, pe studentul Vasiliev, In a cărui figură Cehov a creat imaginea lui Garşin

A» P, CEHOV (In picioare al doilea ia stânga) în cercul familiei (1876).

cu sensibilitatea lui exacerbată în faţa durerilor şi a suferinţei („Accesul" a fost destinat să apară într'un volum omagial în memoria lui Garşin). Un pasagiu uimitor al povestirii este caracterizarea „stilului" specific al caselor de toleranţă (Vasi- liev împreună cu prietenii săi umblă dela o casă la alta): o .mumită trivialitate indefinisabilă, aceiaş în toate casele, având în ea ceva cadaveric, un anumit „gust" înzorzonat, ceva) stupid şi anchilozat.

Iar deasupra acestei murdării respingătoare se înalţă imaginea curată, gingaşă, muzicală a primei, tinerei zăpezi, albe, pufoase şi imaculate. „Cum poate zăpada să cadă în această ulicioară, — se gândea Vasiliev. Blestemate fie casele astea!".

Imaginea primei zăpezi, imaginea farmecului imaculat el vieţii, al tinereţii, ne aminteşte, cât de minunată ar fi putut fi viaţa; ea accentuiază bezna crimei ruşinose, ce se comite împotriva omului şi a omenescului. Imaginea zăpezii joacă în povestire rolul unui leitmotiv. Imaiginea aceasta apare la înce- putui şi la sfârşitul povestirii, variind, cum variază tema principală într'o operă muzicală.

Studenţii se plimbă seara târziu pe bulevardul Tversk; unul dintre ei, pictor, student al Academiei de Bele-Arte, fredonează din „Rusalka" *): „Spre ţărmurile — aioestea triste" — şi aci apare motivul zăpezii. „Un sentiment ce semăna cu zăpada proaspătă şi pufoalsă" — aceasta este atmosfera poetică a începutului povestirii. Apoi motivul acesta luminos şi curat se transformă într'unul jalnic, mânios, se schimbă în profundă tristeţe, stârnită de înjosirea şi insulta adusă vieţii.

Numai Cehov ştia să întrunească imaginile celor mai grosolane şi întunecoase fundături ale vieţii cu lirica cea mai subtilă, QU' graţia cea mai armonioasă şi melodică.

Anton Pavlovici îi scria lui Pleşceiev despre „Accesul": „Povestirea nu se potriveşte deloc într'un almanah de familie, nu mc graţie şi miroase a umezeala burlanelor de scurgere".

Iii era nedrept cu opera sa. Ca şi „Jale", „Accesul", cu lirica Peisagiului său nocturn, cu letimotivul său este profund melodios- Fără să vrem ne amintim de cuvintele lui Maiakovski:

) .Nimfa — operă de Dargomljskl, după drama Iul Puşfcţn.

„Ai putea cânta nocturna din flautul burlanelor de scurgere?".

Apropierea dintre Cehov şi Maiakovski nu este deloc întâmplătoare. Şi unul şi celălalt (dacă avem în vedere creaţia lui Maiakovski dinaintea Revoluţiei) sunt poeţii mărunţilor orăşeni, cari au introdus în literatură realitatea grosolană, „ce miroase â umezeala burlanelor de scurgere". Amândoi au fost înoitori, conştienţi de faptul că erau fundamental opuşi predecesorilor lor în literatură, conştienţi de natura „plebeiană" a creaţiei lor. Niu[1] degeaba tânărul răzvrătit, Maiakovski, observa cu atâta încordată atenţie pe Cehov, închinându-i un articol special — plin de exageraţiuni polemice şi de erori for[J] xnaliste, inerente acelui stadiu al său — în care apropia creaţia lui Cehov de a sa.

Anton Pavlovici simţea prea bine caracterul nou şi „grosolan" al materialului său, al temelor şi subiectelor sale în comparaţie cu tradiţiile prozei lui Turgheniev, de pildă, pe care s'o numim în mod convenţional „aristocratică". O numim astfel nu pentru că ar apăra îngustele interese de> clasă ale nobili- limii, cum voiau s'o prezinte într'un timp vulgarizatorii, ci pentru că ea se desvoltase, crescuse la umbra conacelor, în „cuiburi de nobili", — crescuse aci, pentru a sbura apoi din aceste cuiburi în viaţa largă a masselor omeneşti. Totuşi ntf putea să nu păstreze semnele locului în care s'a născut.

Cehov nu putea să nu-şi dea seama, că în creaţia sa polemizează cu tradiţiile şi canoanele acestei literaturi, introducând în proza sa grosolănia „burlanelor de scurgere". Deosebit dei complicate erau raporturile lui Cehov cu proza lui Turghenier. In creaţia plină de miresme a lui Turgheniev nu şi-ar fi putut „găsi loc" multe teme şi

subiecte „grosolane” ale lui Cehov, care se simţea atras de caracterul muzical, poetic, graţios al prozei lui Turgheniev. El însă îmbina în creaţia sa: lirica, graţia, muzicalitatea cu noul său material „plebeu”, „grosolan”.

La începutul acestei noi etape literare Cehov pare să sublinieze în mod special prin titlurile povestirilor sale — „Durere”, „Jale” — caracterul cu totul opus al noilor sale teme faţă de humorul în aparenţă „nepăsător” şi vesel, care era legat de perioada lui Antoşa Cehonte. Artistul pare să-şi încerce? forţele în domeniul acesta nou pentru el, al dramaticului şi at

tragicului (desigur că noutatea trebue înţeleasă într'un sens conventional, deoarece chiar humorul Lui Antoşa Cehonte a umoscut şi tristeţea, şi melancolia, şi durerea, şi jalea)- Mai t.uziu nu mai găsim la Cehov o asemenea subliniere a unei -uiumifre stări poetice. In operele lui se vor contopi tot mal strâns, formând un tot, laturile cele mai diferite ale vieţii — dela cele mai triste la cele mai luminoase.

încetând de a mai fi Antoşa Cehonte, Anton Pavlovici n'* renunţat câtuşi de puţin la tot ce atinsese în perioada „cioburilor". El a rămas credincios procedeelor elaborate atunci. 1'ormula „conciziunea este sora talentului" nu numai că-şi păstrează toată valabilitatea, ea devine din ce în ce mai însemnată în ochii maestrului. El condensează din ce în ce mai mult povestirile sale, *curentul submarin* (sensul subînţeles) al operelor sale devine din ce în ce mai profund şi în acelaş timp mai dar şi mai transparent

Cehov a introdus un nou gen de peisagiu, renunţând la descrierea amănunţită şi largă a celor mai mici detalii, cum făcea Turgheniev, şi înlocuind asemenea descrieri printr'un singur amănunt, cel mai pregnant şi cel mai caracteristic. El a expus principiile peisagiului său într'o scrisoare către Alexandru: pentru descrierea unei nopţi cu lună este deajuns ca pe un dig să strălucească gâtul unei sticle sparte şi umbra roţii dela moară să se profileze întunecată- Astfel a zugrăvit el o noapte cu lună în povestirea sa (Lupul). Despre acelaş lucru vorbeşte în „Pescăruşul" tânărul scriitor Trepley, invidiindu-1 pe scriitorul rutinat Trigorin: „Trigorin şi-a fabricat procedee '.i i vine lesne... Pe un dig străluceşte gâtul unei sticle spart» si umbra roţii dela moară se profilează întunecată, — şi gata <• noaptea cu lună".

Cehov a renunţat deasemenea la vechile procedee de caracterizare a eroilor, când scriitorul, înainte de a-l pune pe erou •i.i acţioneze, istoriseşte pe larg toată biografia lui, prezentân- du-ne pe părinţii lui, iar câteodată chiar şi pe strămoşi (procedeul preferat al caracterizărilor lui Turgheniev). Eroii lui Cehor se manifestă totdeauna prin acţiunile lor, prin purtarea, gândurile sau sentimentele lor, care sunt intim legate de acţiunile lor. Cehov este cel mai sever maestru al şcolii obiective

în literatură, el studiază pe om după faptele şi purtarea lui.

Toate acestea constituiau crearea unui stil nou. El însuşi, însă, marele înoitor, deşi nu putea să nu înţeleagă ce lucru nou aduce în literatură, îşi făcea totuşi o idee cât se poate de modestă despre însemnătatea sa.

Când, în anul 1888, Academia de ştiinţe i-a decernat lui Anton Pavlovici pentru o culegere de povestiri, trimisă fără ştiinţa autorului, jumătate din premiul Puşkin, el a scris unui prieten, scriitorului Lazariov-Gruzinski, răspunzând la felicitări.

„Desigur că premiul este mare lucru, şi nu numai pentru mine. Sunt fericit, că am arătat multora calea spre revistele serioase şi acum nu sunt mai puţin fericit, văzând că prin mine el pot conta pe laurii academici. Tot ce am scris va fi uitat peste cinci sau zece ani; dar calea pe care am netezit-o va rămâne întreagă şi nevătămată — acesta este singurul meu merit”.

Prin urmare, singurul merit pe care şi-i recunoştea era faptul că graţie lui voluminoasele şi serioasele reviste admiseseră în paginile lor publicarea genului „plebeu” al schiţei-miniatură. înainte de Cehov aceste voluminoase reviste dispreţuiau acest gen, considerându-1 neserios, neliterar, asemuindu-1 cu „spiritul lui Leikin”. Anton Pavlovici a arătat desigur foarte just meritul său. Acest merit nu era însă decât expresia unui merit mult mai mare în faţa literaturii ruse şi universale — merit ce consta în faptul că Cehov — după expresia lui Maiakovski – „a întins deodată harta cotidianului”, ridicând genul miniaturii la nivelul formelor literare monumentale, la nivelul marii «popei a vieţii ruse.

Odată cu maturitatea artistică, Cehov adâncea din ce în ce in.II mult figura preferată a creaţiei sale, figura măruntului „in.irc om” rus, în numele căruia trăia şi crea, şi în faţa căruia n’a încetat niciodată să se simtă răspunzător.

■Ohov ducea o luptă pentru „omul mărunt”, pentru libertatea lui, pentru demnitatea lui, pentru adevăr, pentru drep-
l. ilo, şi lupta aceasta o ducea prin propriile sale mijloace, independent de „propovăduirile” sociale directe ale lui Tolstoi sau 1)ostoievski, independent de patetismul liric al lui Gogol, de satira subliniată, acerbă şi muşcătoare a lui Şcedrin, de lirica u t.iţcnească a lui Nekrasov. Patosul moral, democratic şi sori. il al creaţiei lui Cehov era învăluit într’un vestmânt de Ini mor luminos, nepăsător şi uneori, în aparenţă, uşuratec, ori in nuvelele din faza maturităţii — de anumite procedee
i .ir.icteristice lui Cehov, constând într’o relatare de fapte strict nliidctivă, în aparenţă nepăsătoare.

Dar sub acest vestmânt de obiectivitate şi de rezervă se ili-sluşeşte în orice rând, în orice cuvânt o iubire arzătoare pentru oamenii muncii, iar pe de altă parte, un dispreţ vădit pentru duşmanii acestora: trivialitatea, lenea şi parazitismul.

Pentru a ilustra procedeul artistic folosit de Cehov, apa- ieni,i-i „nepăsare”, care ascunde adevărata-i atitudine faţă de pi letonul şi eroul său preferat, ca şi faţă de duşmanul acestuia,

s.i analizăm una din nuvelele lui Cehov, scrisă în anul 1887.

I ii Iul nuvelei este „Duşmanii”.

Ni se înfăţişează o mare durere a unui doctor de plasă, Ki- nltiv, şi durerea unui domnişor, Aboghin. Interferenţa acestor ilmi.t dureri formează nodul dramatic al povestirii.

Doctorul Kirilov, un om mai în vârstă, de patruzeci şi patru de ani, a pierdut din cauza difteriei pe unicul său copil, an băiat de şase ani.

Lui Aboghin i-a fugit soţia cu amantul ei. Ea s'a prefăcut grav bolnavă, a trimis pe soţul ei după doctor, iar în timpul acesta a părăsit casa.

Kirilov este sugrumat, năucit de nenorocire. Toate gândurile şi gesturile Iui au ajuns să fie mecanice, el nu mai este în stare nici să judece, nici să vorbească.

Când pe neaşteptate în casa lui apare Aboghin, implorându-î să meargă cu el, Ia vreo cincisprezece verste, la moşia lui, pentru a-i salva soţia care e „pe moarte", Kirilov nici nu înţelege de îndată despre ce este vorba. Apoi îi explică lui Aboghin* că-i este cu neputinţă să me2rgă cu el, deoarece adineauri i-a murit băiatul, iar soţia nemângâiată şi bolnavă nu poate rămâne singură. Dar Aboghin îl imploră „să facă un gest eroic". Până în cele din urmă, Kirilov acceptă să meargă- Când ajung la moşie, se dă pe faţă trădarea perfidă a lui madame Aboghin. Soţul înşelat este înebunit. El „urlă":

— „Ce josniciei Ce mârşăvie, pe care nici satana, cred, n'ar fi putut s'o pună la cale! M'a trimis de acasă numai pentru a fugi ou un bufon, cu un clown neghiob, cu un peşte! O, Doamne, mai bine ar fi murit! N'am s'o pot îndura!. Nu pot s'o îndur!".

Kirilov, care tot se mai găseşte într'o stare de prostraţie, vede că nu este dus la căpătâiul „bolnavei", şi încetul cu încetuL ca din depărtare, înţelesul cuvintelor lui Aboghin începe să răsbată până la conştiinţa lui. Kirilov începe să iasă treptat din toropeala lui, din starea lui de automatism-

„Doctorul se îndreptă. Ochii lui începură să clipească şi se umplură de lacrimi-..

— Permiteţi, ce înseamnă asta? — întrebă el, privind cu curiozitate în jur.ul lui. — Mi-e mi-a murit copilul, soţia este disperată, singură în toată casa... Eu însumi abea mă ţin în picioare, trei nopţi n'am dormit... Şi ce văd? Sunt pus să joc într'o comedie infamă un rol de paiaţă! Nu... Nu înţeleg!".

Aboghin nu-l ascultă pe Kirilov, el continuă să urle, să se califice singur de „imbecil", să-i iniţieze pe Kirilov în tainele

inimii lui. Şi doctorul iese definitiv din toropeala lui. El se ■vinile profund şi crud insultat-

„Pentru ce îmi spuneţi toate acestea? Nu vreau să le as- mlll Nu vreau! — strigă el şi loveşte ou pumnul în masă.

N';nn nevoie de tainele dumneavoastră neruşinate, lua-ie-ar tli.mil! Cum de îndrăzniţi să-mi povestiţi asemenea neruşinări! Sau poate socotiţi, că nu sunt deajuns de jignit? Ce sunt

i ıı. sluga care poate fi continuu călcată în picioare? Da?

Aboghin se dădu înapoi din faţa lui Kirilov şi îl fixă cu o privire înspăimântată.

– Pentru ce m'aţi adus aici? — continuă doctorul şi bărbia lui tremura. — Dacă vă însuraţi pentru că vi se urăşte cu binele, dacă vă bălăciţi de sătui ce sunteţi şi jucaţi melodrame, ce amestec am eu în toate acestea? Ce poate fi comun între mine şi romanele voastre? Pe mine să mă lăsaţi în pace! N'aveţi decât să continuaţi cu generoasa voastră exploatare, să pozaţi in idealişti umani, — să cântaţi (doctorul arătă spre cutia violoncelului) — să cântaţi la contrabase şi la tromboane, să vă îngrăşaţi ca nişte claponi, dar să nu îndrăzniţi să vă bateţi joc dt' un om! Dacă nu ştiţi să-i stimaţi, atunci măcar scutiţi-1 de atenţia voastră!

– Permiteţi, — nu înţeleg: ce vreţi să spuneţi? — întrebă Aboghin, roşind".

Acum şi Aboghin, la rândul său, iese din starea aceea, în care oamenii nu observă nimic în afară de propria lor nenorocire.

– „Vreau să spun, domnul meu, că este mârşav şi josnic să vă jucaţi ou oamenii! Sunt medic! Oamenii de felul dumneavoastră socotesc pe medici şi pe toţi cei ce muncesc, pe toţi cei ce nu duhnesc a parfum şi a prostituţie, drept nişte slugi, drept oameni de „mauvais ton!". N'aveţi decât! Dar^nimeni nu v'a dat dreptul, să faceţi dintr'un om care suferă un obiect de batjocură!..-

– Ai înebunit! — strigă Aboghin. — Este nedemn! Eu însumi sunt profund nenorocit şi... şi-..

– Nenorocit, — repetă doctorul cu un surâs dipreţuitor.

– Nu vă atingeţi de acest cuvânt, n'are nimic deaface cu dumneavoastră. Lichelele care nu găsesc să împrumute bani pe

poliţă spun şi ele că sunt nenorocite. Un clapon, care se sufocă în propria lui grăsime, este şi el nenorocit. Oameni de nimic!..

Aboghin şi doctorul stăteau faţă în faţă şi în mânia lor continuau să-şi arunce în faţă insulte nemeritate. Probabil că niciodată în viaţă, nici în vis, nu spuseseră atâtea cuvinte nedrepte, crude şi absurde".

S'ar părea că avem în faţa noastră o povestire perfect obiectivă, arătându-se cum doi oameni cultivaţi, sub imperiul unei mari dureri personale, care face pe oameni egoişti şi incapabili de a se înţelege unul pe altul, şi-au adus reciproc insulte gratuite, pe cât de grave, pe atât de nemeritate. Pare, că ambele părţi sunt în dreptul lor. Amândoi eroii sunt în situaţii similare, amândoi au pare-se motive de durere omenească deopotrivă de grele. Unul din ei a pierdut pe unicul său copil; celălalt este înşelat în mod josnic şi cinic de soţia lui, pe care o iubeşte pătimaş, de femeia, pentru care a sacrificat totul: cariera, talentul său muzical, pentru oare a rupt relaţiile cu tot cercul rudelor sale. Dacă ar fi să judecăm cine este mai nedrept dintre ei în cearta lor grosolană, ar trebui să recunoaştem, că nu are dreptate Kirilov. El nu are nici un motiv de a-l învinui pe Aboghin, că l-a adus să participe la o farsă trivială. Invitându-l pe Kirilov, Aboghin era sincer convins că soţia lui este în pericol de moarte.

Şi totuşi, toate acestea nu reprezintă decât suprafaţa, stratul exterior al povestirii, învelişul aparent, după cum şi nedreptatea lui Kirilov este numai o nedreptate exterioară, aparentă, formală.

Adevărata adâncime, adevărata esenţă de creaţie literară a nuvelei nu poate apărea decât la o analiză a materiei artistice concrete, a acelor mărunte şi inponderabile părticele poetice, a căror înlănţuire constitue fondul unei opere de artă reale.

Esenţa de creaţie literară a povestirii apare clar chiar din prezentarea şi alăturarea imaginilor celor două nenorociri.

Iată tabloul durerii lui Kirilov:

„Acea groază respingătoare, la care se gândesc oamenii atunci când vorbesc de moarte, nu se vedea în dormitor. In înmărmurirea generală, în poziţia mamei, în indiferenţa expre-

hi<'l doctorului era ceva atrăgător, ceva profund şi mişcător, era toi mai acea frumuseţe subtilă şi indefinisabilă a durerii ome- mşti, pe care oamenii nu vor reuşi atât de curând s'o înţeleagă %l s'o dcscrie, şi pe care este capabilă s'o redea, se pare, numai muzica. Frumuseţea se simţea şi în tăcerea sumbră care 1l1 >11111 <*n. Kirilov şi soţia lui tăceau, nu plângeau, ca şi cum, pe Uni'..* greutatea pierderii suferite, erau conştienţi de întregul lirism cil situaţiei lor: după cum trecuse odinioară tinereţea lor, .■silei trecea şi dispărea pe veci odată cu acest băetaş dreptul lor de a avea copii!".

Inlă acum imaginea durerii lui Aboghin. El s'a convins de l'ujîa soţiei şi s'a întors în salonul în care aşteaptă Kirilov, ia să fie condus la patul bolnavei.

„Pe pragul aceleuşi uşi stătea Aboghin, dar nu acel$_a$ care M'şise adineauri, ci altul. Expresia de om sătul, aspectul de fină «leganţă dispăruse, toată faţa lui, mâinile şi toată atitudinea Iul păreau respingător crispate de un fel de groază, sau de o insuportabilă durere fizică".

In durerea lui Aboghin nu este frumuseţe omeneasca, nu «'ste „lirism", nu este poezie. *Muzica* n'are ce căuta într'o durere ca aceasta. Ce ironie se abate asupra muzicalităţii lui Aboghin!

Ni se limpezeşte, că acele cuvinte ale lui Kirilov cum că Aboghin n'are dreptul să se proclame nenorocit, deoarece .şi claponul pe care-l sufocă, propria grăsime este deasemenea „nenorocit", — că aceste cuvinte exprimă sentimentele cele mai intime ale autorului însuşi. Simţim că artistul este pe dea- intregul de partea lui Kirilov.

Frumuseţea sentimentelor omeneşti se află la Kirilov. Pe Aboghin durerea n'a făcut decât să-i „crispeze în mod respingător".

Kirilov nu e frumos, e adus din spate, e îmbrăcat neglijent. „Buzele lui groase, ca ale unui' negru, exprimau ceva neplăcut de aspru, neprietenos şi tăios; ca şi nasul lui coroiat şi privirea moale şi indiferentă- Capul lui nepieptănat, tâmplele lui înfundate, cărunţeala timpurie a bărbii Iui lungi şi înguste, prin care se întrezărea bărbia, culoarea palidă, aproape cenuşie a pielii lui, şi mişcările lui stângace şi colţuroase — tot aspectul lui necioplit te făcea să gândeşti la pierderea sufe

rită, la numeroasele nenorociri îndurate, la oboseala de viaţă şi de oameni. Uitându-se la chipul lui uscat, nu-ţi venea să crezi că omul acesta avea o soţie, că el ar fi în stare să plângă după un copil".

Aboghin este frumos. Are în aspectul lui ceva de fin diletant, sau de „artist liber". „In alura lui, în jacheta lui închisă până sus, în coama lui, în toată faţa, sc simţea ceva nobil, ceva de leu... Până şi paloarea lui şi frica aproape copilărească, cu care, desbrăcându-şi paltonul, se uită în sus pe scară (sosind cu Kirilov la el acasă. V. 1...) nu-i stricau alura şi nu ştirbeau din aspectul său de om sătul, sănătos şi sigur pe el. Acest aspect părea că se desprinde din toată fiinţa lui".

Este semnificativ că tocmai asemănarea lui Aboghin cu un leu accentuiază şi mai mult impresia de vulgar, pe care cititorul începe s'o simtă chiar din momentul apariţiei lui Aboghin în casa doctorului.

Kirilov cu soţia lui, cufundaţi în durerea lor, „tăceau", „nu plângeau", pe când Aboghin „continua să urle". Şi acest detaliu dovedeşte că Cehov, nt,ât de reţinut şi atât de potrivnic manifestărilor gălăgioasa ale «'moţiilor, este cu toată inima de partea lui Kirilov.

Atunci când Aboghin îl imploră pe Kirilov să vină cu «1, „Aboghin era sincer, dar, ciudat lucru, ori ce spunea, suna falş, fără suflet, nepotrivit de bombastic şi părea chiar să profaneze până şi aerul din casa doctorului". Cuvintele cu care Aboghin povesteşte trădarea soţiei, sunt deasemenea nepotrivit de bombastice, şi stereotip©. Şi noi înţelegem, dece Kirilov, din punctul de vedere al autorului, a avut dreptate să se simtă ofensat la auzul acestor cuvinte-

Vedem aşa dar că în faţa noastră nu se desfăşură numai povestirea, cum doi oameni cultivaţi s'au insultat în mod nedrept unul pe altul, ci o povestire, cum o durere umană a fost ofensată de vulgaritate.

Astfel se demască treptat „frumuseţea" lui Aboghin. Ea se învederează a fi numai exterioară, ca şi muzicalitatea lui. Nu este o muzicalitate firească, sufletească, ci doar „exersare la contrabasuri si tromboane", cum spune cu ironie Kirilov. De aceea, fie spus în treacăt, Aboghin este un diletant. El n'ar fi

pulul niciodată să ajungă un maestru, chiar dacă n'ar fi sacri-
11. .il muzica unei domnişoare uşuratice. In momentul în care .ui lost atinse interesele vitale, intime ale lui Aboghin, s'a dat |hi f.tjă cu toată acuitatea, toată goliciunea lui sufletească, de- ul.iciunea şi mediocritatea existenţei lui, sui>erficialitatea I'nnuusctii" lui.

Numai oamenii aceia au drept la toate sentimentele umane, ..uf sunt legaţi de muncă. Kirilov vorbeşte în numele „tutuim' color ce muncesc"; cititorul simte în spatele lui massa mun- ı1lorilor ruşi, cu sentimentul demnităţii lor, cu dispreţul lor m.iscut pentru boierie şi parazitism.

Numai din oamenii muncii se desprind frumuseţea, poezia, i.mzica vieţii. Artistul sugerează cititorului repulsie fată de frumuseţea exterioră, faţă de falsa „poezie". Cititorul simte că <-,» Jigneşte ceva profund omenesc, pângăreşte adevărata frumuseţe.

Cu câtă pătrundere ne revelează Cehov, că atitudinea rigidă şi aspră a oamenilor de genul lui Kirilov, obosiţi de muncă şi tio lipsuri, este numai ceva exterior, o „urâţenie" aparentă, care ■'scunde o adâncă frumuseţe omenească, în timp ce „frumuse- |ra", generozitatea" lui Aboghin nu sunt decât goliciune şi forme neînsufleţite!

Tot astfel şi nedreptatea lui Kirilov este doar o nedreptate aparentă. Noi începem să înţelegem, că deşi Aboghin, atunci t.rnd îl cheamă pe Kirilov la el, era sincer convins că invită pe doctor la căpătâiul unei bolnave, totuşi, dintr'un larg punct de vedere moral-estetic, Aboghin într'adevăr *n'avea dreptul* s.i-1 introducă pe Kirilov cu imensa Iui durere în atmosfera prea puţin frumoasă a mediului şters în care trăeşte. El nu avea dreptul să ceară „un gest eroic" dela Kirilov.

Tot astfel, Kirilov nu este numai formal nedrept atunci când îl învinueşte pe Aboghin pentru faptul de a-l fi insultat pe el, pe Kirilov, iniţiindu-1 în tainele triviale ale iubirii sale. Aboghin fireşte nici nu bănueşte că-l ofensează pe Kirilov, <•1 îi împărtăşeşte pur şi simplu durerea sa, ca să zicem „ca'ntre prieteni". Şi nu este dosr „vina" lui, dacă trivialitatea ţâşneşte .ipi'oape din fiecare vorbă pe care o pronunţă: trivialitatea .ii f.ista însă e aerul însuşi pe care îl respiră. Da, desigur, Ki*

rilov este „nedrept”. Dar să ne gândim: cât de precară este „dreptatea” lui Aboghin, care consistă în „nevinovăţia" de a fi trivial!

Dacă, însă, ne întoarcem dela această dreptate factice spre regiunile mai înalte ale dreptăţii omeneşti, atunci Kirilov are cea mai netăgăduită dreptate de a se indigna, că durerea lui simplă şi sfântă de părinte a fost pângărită de atingerea, de respiraţia, de glasul acestei vieţi de parazitism, cu >,parfumul şi prostituţia” ei.

Şi fireşte, nu este deloc un joc al întâmplării faptul că nenorocirea lui Aboghin s’a arătat până la sfârşit a fi fost o farsă: nu ne putem aştepta la nimic serios omenesc, la nimic cu adevărat dramatic dela viaţa de nulitate şi de goliciune a unor domni ca Aboghin, cu soţiile şi cu amanţii soţiilor lor. A-i cere lui Kirilov un ,,gest eroic”, pentru a-i deschide larg uşa ce duce în mizerabila sa viaţă intimă, — iată într’adevăr o profanare a sentimentelor omeneşti!

Nu există nici cel mai mic detaliu în această nuvelă, care să nu reveleze odată în plus demnitatea omenească a lui Kirilov şi parazitismul, trivialitatea lui Aboghin. Iată-l de pildă pe Kirilov, care, aşteptând în salonul lui Aboghin, stă pe un fotoliu şi-şi examinează propriile sale mâini, ,>arse de acid fenic. Numai în treacăt observă un abat-jour de un roşu aprins,
o cutie de violoncel şi, întorcând privirile în partea de unde se auzea tictacul unei pendule, văzu un lup împăiat, tot atât de solid şi de sătul ca şi Aboghin”.

Toate aceste amănunte, aceste trăsături în aparenţă neînsemnate, ce par aruncate la întâmplare: mâinile arse de acid fenic ale omului muncii, atât de străine în ambianţa acestui salon elegant, şi comparaţia figurii lui Aboghin cu aceia a unui lup sătul, — toate aceste detalii învederează deopotrivă toată puterea dispreţului lui Cehov pentru parazitism şi toată măsura dragostei lui pentru „măruntul” om al muncii.

In mod subiectiv, în conştiinţa lui, Cehov n’a tras toate concluziile, ce decurg din adevărul artistic, desprins din nuvela lui- Lui Cehov i se părea , că ceeace a gândit doctorul, atunci când se întorcea dela Aboghin, mergând acasă, era „nedrept şi neomenos de crud”. El condamna şi pe Aboghin, şi
I><' sofia Iul, şi pe Papcinski, (amantul doamnei Aboghin, — V. î) şi pe toţi cei care trăesc în lumina roză şi molatecă, miro- •.iml a parfum. Tot timpul drumului i-a urât şi i-a dispreţuit iil.il, încât simţea chiar o durere în piept. Şi în sufletul lui s’a im ln'giit şi s’a întărit o neclintită convingere despre aceşti *>.uiii‘ni.

V.i, trece timp, va trece şi durerea lui Kirilov, dar această
i(învingere, nedreaptă şi nedemnă pentru o inimă omenească nu, va trece şi va rămâne în mintea doctorului până la moarte”.

Acest element „împăciuitor”, adăugat de Cehov, — element v.idit afectat, străin de întreaga idee poetică a operei lui — poate fi explicat în parte prin influenţa „împăciuitoare” a învăţăturilor lui Tolstoi, pe care tocmai atunci a suferit-o Cehov.

Interesant, însă, este faptul că acea neclintită convingere, pe care şi-a făcut-o Kirilov despre oamenii ce „trăiesc în lumina roză şi molatecă” cu „mirosuri a parfum”, era chiar convingerea lui Cehov, deşi într’o anumită perioadă a vieţii sale, atunci când a scris ,,Duşmanii”, convingerea aceastai putea să-i pară „nedemnă de inima omenească”. Convingerea aceasta nu numai că a rămas „în mintea doctorului” Cehov „până la moarte”, dar ea s’a întărit din ce în ce mai mult, a devenit din ce în ce mai acută şi mai conştientă. *A trecut timpiM,* şi Cehov a încetat de a se mai simţi obligat să ceară scuze cititorului pentru convingerea lui, aşa cum şi-a cerut scuze la sfârşitul nuvelei „Duşmanii”, pentru gândurile eroului său.

Dar până şi această neclaritate, nedesăvârşire -a concluziilor ce rezultă din adevărul artistic, manifestat la sfârşitul „Duşmanilor”, era o

vie mărturie a acelei plenitudini, a acelei nesecate şi necuprinse dragoste pentru „omul mărunt”, a unui adând simţ democratic, care a făcut ca Cehov scriitorul să fie iubit! de toată umanitatea muncitoare şi democrată. In adevăr, pen- lru a-l pune pe eroul său preferat într'o postură în care ar3 flagrantă nedreptate şi în .pare comite o nedreptate; pentru a face din el o figură neplăcută, urâtă şi chiar respingătoare la vedere; pentru a-l pune faţă în faţă — evident, pare-se, în desavantajul lui — cu un duşman, care se caracterizează prirt frumuseţe, eleganţă şi „generozitate”; pentru a cere apoi scuze cititorului de „nedreptatea” gândurilor eroului; şi pentru a face totuşi pe cititor să disceamă cu toată claritatea, că în dosuî fizicului ingrat şi al „nedreptăţii' eroului său se ascund nobleţe, demnitate, frumuseţe, delicateţe omenească, iar în dosuî [a]Paralnţelor duşmanului — o tot atât de certă şi neîndoioasă Nulitate — pentru toate acestea era nevoe de un geniu ca al lui Cehov. Iar geniul său era tocmai acea dragoste neţărmurită, nesecată pentru omul truditor rus.

Curând după apariţia „Duşmanilor”, în 1889, Cehov publică Nuvela „Prinţesa”, foarte înrudită cu „Duşmanii” în ce priveşte conţinutul sufletesc, caracterul şi situaţia eroilor. In „Prinţesa” sunt deasemenea puşi faţă în faţă pe de o parte un doctor, yădit „frate de sânge” cu Kirilov, chiar şi prin aspectul său, [la]r pe de altă parte o fiinţă, în aparenţă atrăgătoare, elegantă, »Poetică” — prinţesa, după toată înfăţişarea ei „soră bună” [C]U Aboghin. Doctorul, care a servit altă dată pe moşiile prinţesei şi a fost concediat, d:>r care totuşi mai depinde de această [n]ristocrată multimilionară, îi spune în faţă aldevăruri crude, în S°nul celor pe carc Kirilov lo-a spus lui Aboghin.

Doctorul îi spune că „spiritul general” care domneşte la toate moşiile ei, în toată viaţa ei este „desconsiderarea şi dis- Preţul pentru oameni, ceeace se simte peste tot. Pe acest dis- Preţ şi pe acest desgust v'a fost clădit tot sistemul de viaţă. Desgust faţă de vocea omenească, faţă de feţele, de cefile, de [c]uvintele, de paşii oamenilor... într'un cuvânt faţă de tot ce [e]ste om... Adică vreau să spun că dumneavoastră priviţi la °ameni într'un fel napoleonean, îi consideraţi carne de tun. Dar Napoleon a avut în schimb o idee. Dumneavoastră, afară de dispreţ, nu aveţi nimic!... Aveţi nevoe de fapte? Poftiţi! Lâ Mihalţevo trăiesc miluiţi trei foşti bucătari de-ai dumneavoastră, care au orbit de dogoarea jarului dela cuptoarele bucătăriilor dumneavoastră. Tot ce mai este sănătos, puternic şi frumos pe zecile de mii de hectare ce vă aparţin ai fost luat de dumneavoastră şi de paraziţii dumneavoastră cari vă sunt paznici, lachei şi vizitii. Toţi aceşti bipezi eu fost crescuţi ca slugi, îndopaţi ca animalele, până ce au ajuns nişte animale, pierzând [c]hipul şi asemănarea de om... Pe medicii tineri, pe agronomi, Pe învăţători, şi în general pe toţi truditorii intelectuali, Doamne Dumnezeule, îi luaţi dela treaba lor, dela munca loi*

i inşiit<i, şi-i siliţi ca pentru o bucată de pâine să ia parte la tot li'lnl de nedemne comedii, de care se ruşinează orice om cum- my.hIcI Sunt aţâţi oameni tineri, care vă servesc abea de trei .mi, şi au şi ajuns lingăi, făţarnici şi părători... Administratorii dumneavoastră-., aceşti spioni nemernici... d'e dimineaţa până vsiim se furişează şi iscodesc zecile de mii de hectare de moşii, m c i să vă fie pe plac caută să ia pielea de pe oameni... Poporul simplu nici nu este socotit de dumneavoastră în rând[1] ui oamenii"-

Ca şi doctorul Kirilov, medicul acesta vorbeşte deasemenea in numele tuturor *oamenilor simpli,* indiferent dacă se ocupa de o muncă fizică sau intelectuală. Ce adâncime în demascarea nu numai a prinţesei, dar şi ai acelei lumi de parazitism' şi cupiditate în aceste minunate cuvinte ale doctorului, care răsună cu toată puterea şi astăzi, în zilele noastre, cu privire la dispreţul pentru oameni, pe care „este construit întregul sistem de viaţă" al societăţii exploatatoare! Da, stăpânii acestei lumi privesc „la oameni într'un fel napoleonean, ca la csme de tun. Dar Napoleon a avut în schimb măcar o idee, iar dumneavoastră afară de dispreţ nu aveţi nimic!"...

In „Prinţesa", Cehov despoaie pe duşmanul său de toată frumuseţea lui aparentă, de toată „poezia" lui, mai necruţător decât în „Duşmanii". El transmite cititorului un atât de mare desgust pentru frumoasa parazită, încât ea ne devine aproape fiziceşte-respingătoare, cu toată „eleganţa" ei.

Prin natura ei însăşi, prinţesa este pur şi simplu incapabilă să-i înţeleagă pe doctor: a doua zi după conversaţia lor ea' primeşte scuzele doctorului ca pe un lucru firesc, caire i se' cuvine.

— „...M'am lăsat aseară târît de un sentiment de răzbunare, — îi spune doctorul, — şi am îndrugat.-, prostii. într'un cuvânt, vă cer iertare.

Prinţesa zâmbi prietenos şi întinse mâna ei spre buzele lui. El îi sărută mâna; şi roşi".

Ea este neclintit convinsă de bunătatea ei, de farmecul ei, convinsă că relaţiile cu ea dau tuturor oamenilor fericirea. Mintea ei de pasăre n'a[1] reţinut nimic din cele ce i-a spus doc

torul, ea este incapabilă să se gândească că însăşi existenţa ei este strâns legată de pieirea multor şi multor oameni.

Dacă în „Duşmanii”, doctorul nu era câtuşi de puţin înclinat să-şi ceară scuze dela duşmanul său, şi în locul lui o făcea autorul, apoi în „Prinţesa” situaţia este contrarie: doctorul îşi cere scuze dela duşmanul său, dar autorul nu se declara solidar cu el. Nu, Cehov socoteşte numai că gândurile doctorului sunt „nedrepte, nedemne de inima omenească”. Duşmanul este duşman — iată spiritul clar, acerb şi necruţător, în care este construită nuvela. „Descriu pe o muiere scârboasă”, scria Anton Cehov într'o scrisoare din epoca în care compunea „Prinţesa".

Cât de concis, sgârcit aproape, printr'un singur cuvânt face autorul să înţelegem că cerând iertare prinţesei, doctorul e nesincer, şi se poartă doar ca uti om co depinde de ea. Şi acest singur cuvânt revelator este: „roşi”. Doctorul a roşit, sărutân- du-i mâna, condescedent întinsă ,a roşit de acest gest uluitor, de ruşine că trebue să le spună „prostii" acelor gânduri pe care le-a hrănit în adâncul lui ani de zile, acele gânduri inteligente, drepte, singurele demne de o inimă omenească...

CE ESTE TALENTUL?

Cehov nu putea să nu-şi dea seama că realizează ceva nou în artă, fiind reprezentantul unei literaturi democratice, izvo- rîtă din păturile de jos. Avea nevoe de aliaţi. Pe toţi scriitorii cu oarecare talent, cu care lucrase împreună în presa măruntă şi de care se simţea apropiat sufleteşte, el căuta să-i scoată de acolo, să-i ducă înspre „marea literatură”. Literatura îi apărea ca o cauză generală. Răspunzând unui prieten-literat, care afirmase că Cehov ar fi „elefantul” printre ei toţi, care sunt doar animale mici, Anton Pavlovici a scris:

„Eu-., sunt convins, că fiecare din noi luat în parte nu via fi „nici elefant printre noi” şi nici orice altfel de animal şi că putem să ne afirmăm numai prin eforturile comune ale în- tregii noastre generaţii. Toţi vom rămâne nu sub numele de Cehov, sa/u... (urmează un şir de nume), ci „generaţia dela 1880” sau „sfârşitul veacului al XIX”.

In anii aceştia, însă, literatura democratică, literatura unor autori plebei se dovedeia; a fi foarte laborioasă. Mulţi degenerau, se epuizau, oboseau, cedau, piereau .

Cehov simţea cu acuitate dificultatea situaţiei siale de om ieşit din straturile sociale de jos, ridicat pe culmile creaţiei. Cu ocazia decernării premiului Puşkin, el scrjai lui Lazarev- Gruzinski:

„...sunt „un copil răsfăţat al norocului, fără neam, fără părinţi”, sunt un fel de Potiomkin în literatură, ieşit din străfundurile „Distracţiei” şi ale „Valului”, sunt un burghez gentilom; ori, oameni ca aceştiiai nu rezistă mult timp, cum nu rezistă o coardă, prea de timpuriu încinsă”.

Eroul nuvelei „Trei ani” exprimă gândurile statornice ale lui Cehov cu privire la greutăţile ce se pun unui om din păturile de jos când vrea să-şi croiască un drum prin viaţă- „Nu pot de loc să mă împfae cu viaţa, să-i fiu stăpân-.. Toate aces* tea... le explic prin aceea, că sunt un rob, nepotul unui şerb... înainte ca noi ăştia, nespălaţii, să ne croim calea, mulţi de-ai noştri vor trebui să cadă”. In cazul de faţă nu interesează că aceste cuvinte le spune Alexei Laptiev, care fiind fiul unui ţăran ajuns putred de bogat, a moştenit milioanele tatălui său: prin aspectul său, Alexei Laptiev este un intelectual-plebeu, neavând în ochii autorului nimic comun cu Tit Titîci. In gândurile şi în sentimentele lui Laptiev sunt multe elemente autobiografice, multe de-ale lui Cehov în genere.

Anton Pavlovici înţelegea perfect că oamenii ieşiţi de jos, plebeii, sunt înconjuraţi din toate părţile de duşmani neîmpăcaţi, care se bucură cu pizmă de orice eşec al „copiilor de calici”. In nuvela sa „La conac” cl a făcut portretul unui moşier obscurantist — „broasca”, cum îl numesc propriile sde fiice. In discuţia pe care o arc cu un tânăr judecător de instrucţie, pe care moşierul îl ia drept nobil, el îşi expune teoriile sale de feroce adept al serbiei, despre „rasa neagră şi rasa albă” şi îndeamnă la o „cruciadă” împotriva „nespălaţilor”. Toţi marii scriitori ruşi, raţioneriză el, — Puşkin, Gogol, Lermontov, Turgheniev, Tolstoi — au fost nobili. Plebeii în schimb n'au creat şi nici nui pot crea nimic de valoare. El se bucură cu răutate tocmai de lucrurile ce-l nelinişteau pe Cehov.

„Ce ai să-mi spui, de pildă, domnul meu, de următorul fapt elocvent: n'a apucat nespălatul să-şi bage nasul acolo unde nu era lăsat înainte, — în lumea înaltă, în ştiinţă, în literatură, în zemstvo, în justiţie, şi îndată, observă te rog, însăşi natura a intervenit ca să apere drepturile înalte ale omului, declarând războiu acestei adunături. într'adevăr, nici n'a apucat nespălatul

să bage nasul unde nu-i fierbe orala, şi a şi început să se ofilească, să se atrofieze, să înebunească şi să degenereze, şi nicăieri n'ai să găseşti atâţia neurastenici, atâţia impotenţi psihici, (atâţia ofticoşi şi tot felul de slăbănogi ca printre drăgălaşii aceştia. Mor ca muştele toamna... Aş propune să ne vorbim cu toţii, cum se apropie un nespălat de noi, să-i arunce

—~?'\ nwaiiBi "iITnii
i un în faţă cuvinte de dispreţ: „Jos mâinile! Cunoaşte-ţi lungul nasului!".

Interlocutorul său îi răspunde că „nu poate s'o facă", dat fiind că şi el este un om de jos. „Tatăl meu a fost un simplu muncitor, — adăugă el cu o voce răstită, — dar nu văd nimic r.'iu în asta... Da, sunt un burghez, un om de jos şi sunt mândru de asta".

Cehov nu putea să nu se gândească serios chiar din prim»» tinereţe la greutăţile pe care trebue să le întâmpine un om de jos, luptând pentru cultura sa, pentru creaţie. El ştia perfect, că însăşi trecerea dintr'un mediu social în altul, din adâncurile societăţii în cercurile intelectuale de marcă, cu nucleul lor nobil-burghez, era legată de multe ori de puternice sguduiri sufleteşti, de un greu examen psihic. iCei ieşiţi de jos trebuiau să facă dovada unui înalt simţ al răspunderii, trebuiau să fie veşnic cu ochii în patru, să ducă o luptă continuă pentru dreptul la muncă creatoare, să se supravegheze neîncetat. Cehov a înţeles toate lacestea foarte de timpuriu. El voia *z*a şi alţii s'o înţeleagă.

In Ianuarie 1889, Anton Pavlovici adresează o scrisoare lui Suvorin cu următoarele celebre cuvinte:

„Ceeace scriitori lajristocraţi au luat naturii pe gratis, cei de condiţie umilă trebue să cumpere cu preţul tinereţii lor. Scrie dumneata povestea unui tânăr, fiu de iobag, fost băiat de prăvălie, cântăreţ de biserică, licean şi student, crescut în spiritul de servilism în faţa cinului călugăresc, şi al sărutatului mâinii la popi, deprins să se încline în faţa gândurilor străine, să mulţumească cu plecăciuni pentru orice bucată de pâine, adesea pedepsit cu bătăia, care a umblat să mediteze copil, ne* având galoşi în picioare, care copil fiind se lua la bătaie, chinuia animalele, căruia i-a plăcut să ia m?sa pela neamuri, bigot fără credinţă în Dumnezeu linguşitor fără nevoie faţă de oameni, din simpla conştiinţă a nulităţii sale — povesteşte, zic, cum tânărul atesta scoate din el, puţin câte puţin, picătură cu picătură, spiritul de sclav şi cum, trezindu-se într'o dimineaţă, simte dintr'o dată, că în vinele sale nu mai curge sânge de rob, ci un sânge adevărat omenesc"...

Prin aceste cuvinte, Cehov a făcut bilanţul întregului drum

parcurs de el, bilanţul luptei pentru educarea omului adevărat din el. Era bilanţul victoriei.

El chema pe oamenii din jurul său să meargă islături de el pentru a învinge sclavia sufletească, pentru a lupta împotriva forţelor întunecate sălăşluite în naturi cai Prişibeiev, împotriva boieriei, a parazitismului, a inerţiei, a meschinăriei şi platitudinii burgheze.

Lupta pe care o ducea pentru fraţii săi mai mari era pentru el mai mult decât o chestiune de dragoste frăţească. Nu, era în această luptă şi mândria omului ieşit de jos, dorind ca mulţi, cât mai mulţi „de al-de ei" să răsbească spre poziţiile înaintate ale culturii ruse.

Dar Alexandru şi Nicolae alunecau din ce în ce, coborând.

Ducând lupta pentru talentele lor, Cehov voia înainte de toate ca ei să fie oameni în întregul înţeles al cuvântului.

El cunoştea ura lor pentru meschinăria! burgheză, pentru „de-ale Taganrogului". Ei se credeau nişte „răzvrătiţi", care protestau împotriva înăbuşirii „libertăţii" lor individuale. Dar Cehov, cu spiritul său lucid şi necruţător, le demasca în faţă toate slăbiciunile ce dovedeau tocmai contrariul şi anume că fraţii săi erau foarte departe de stadiul când omul a depăşit şi a învins în el instinctele de sclav, acele instincte împotriva' cărora ei tunau cu atâta poză şi inconsecvenţă, crezându-le înlăturate pe veci. Aceste slăbiciuni ale fraţilor săi se vădeaiu în toate, printre altele şi în viaţa lor de familie.

Lupta lui Cehov pentru Alexandru şi Nicolae prezintă un interes larg şi *general.* Ea ne dă o imagine atât de vie a! unor trăsături de caracter ale lui Anton Pavlovici, încât se impune să ne oprim mai pe îndelete asupra unor epizoaide ale acestei lupte.

*

Alexandru era căsătorit numai „civil", fără a fi fost cununat religios- Faptul acesta a fost condamnat de părintele lor. Alexandru era profund necăjit de aceasta, trimitea scrisori lui Pavel Egorovici, protestând împotriva atitudinii lui' faţă de căsătoria lor şi totodată scria şi fraţilor, plângându-se de tatăl lor- Anton Pavlovici îi scrie lui Alexandru în Aprilie 1883:

„Nu ştiu ce vrei dela tata?.,. El este ca o piatră de tare; seamănă în această privinţă ca un raskolnik 10), nu e cu nimic mai bun, n'ai să reuşeşti să-i clinteşti din loc. Poate că în' au-nsta este forţa lui.

Şi parcă tu nu i-ai cunoaşte? Mă miră

i liiar. Iartă-mă, frăţioare, dar mie îmi pare că în toate acestea' la tine e atinsă o altă coardă sensibilă, foarte importantă şi care iui prea-ţi face cinste. Tu în loc să mergi împotriva torentului pari din contra să te încovoi în faţa lui. ...Lasă-1 să spună ce vrea!... Este treaba lui de sectar. Iar tu dacă ştii că ai dreptate, stai pe poziţie, orice ţi-ar scrie, oricât aţi suferi.., *In atitudinea simplă şi fără linguşiri stă toată sarea vieţii, prietenie",* (Subliniat de mine. — V. E.).

Semnificativ pentru Anton Patvlovici este respectul *forţei.* Convingerile tatălui! său îi sunt odioa'se, totuşi preţueşte neclintirea lui şi îndeamnă la aceiaş neclintire pe fratele său. Cu deosebire de importantă pentru înţelegerea întregului caracter al lui Cehov este observaţia, că în simplicitatea iară linguşire stă toată sareai vieţii. Gândul acesta răsbate şi din creaţia lui. Protestul sfios rostit cu jumătate gură n'are nici o valoare, el arată doar un suflet din care nu s'aul risipit instinctele de sclav ■

Grija pentru demnitatea omenească a fratelui său era totodată grija pentru propriul său talent de scritor. In povestirile lui Alexandru, Anton Pavlovici critica înainte de toate aceleaşi trăsături de sclav, trăsături neînlăturate, nedepăşite, într'o altă scrisoare către Alexandru, datând tot din Aprilie 1883. el a nutmit aceste trăsături într'un mod delicat „subiectivism", sfătuindu-1 doar pe fratele său, „de a fi mai cinstit: să faci abstracţie de persoana tli, să nu te introduci pe tine în eroii romanului tău, să renunţi la tine măcar pentru o jumătate de oră. Ai scris o nuvelă, în care doi tineri însurăţei' Se sărută tot timpul mesei, cântă şi bat apa în piuă... Nici un cuvânt serios, numai şi numai drăgălăşeniil Se vede însă cât de colo că n'ai scris pentru cititor, ci numai pentru că flecăreală aceasta îţi făcea plăcere. N'ar fi mai bine să descrii

10 Sectă religioasă fanatică.

masa aceasta, cum au mâncat, ce au mâncat, cum este bucătăreasa, ce banal este eroul tău, mulţumit de leneşa sa fericire, ce banală este eroina, ce ridicolă este ea, cu iubirea ei pentru acest gâscan îndopat, sătul, cu şervetul la gât?".

Ceval asemănător cu această corespondenţă a fraţilor Cehov găsim în discuţia fraţilor Laptiev în nuvela „Trei ani". După ce a citit un articol /al fratelui său Feodor, scris în spiritul slavofililor, Alexei îi spune: „Dar astai est»-[1] o elucubraţie de» slugoi!"- Cehov este delicat, dar sensul imputărilor pe care le face lui Alexandru, este ecîlaş. Spiritul de „slugoi" se* manifestă în diferite chipuri, între altele şi prin contemplarea înduioşată a „fericirii" unui gâscan sătul. Nimeni nu putea înţelege mai bine decât Cehov sentimentele unui Alexei Lap[J] tiev, ctre lai un moment dat se convinge că fratele său, ct* toate studiile sale universitare, a rămas acelaş om, cu sânge de sclav-

Gustul dulceag-burghez al povestirilor lui Alexandru era dovada faptului, că Alexandru nu putea scăpa de „pecetia lui Leikin", şi că în incapacitatea sal de a i se împotrivi, era ameninţat să ajungă un scriitor meschin, banal, mărunt-bu.rghez. Anton Pavlovici continua să lupte împotriva „pecetiei" lui Leikin" chiar şi în sânul propriei sale familii.

Combătând „subiectivismul" mărunt-burghez, „înadins cultivat" al povestirilor fratelui său, Cehov îi cerea totodată să rămână sincer, aşa cum este, în artă, să nu deformeze, să nu ignoreze ceeace este mai bun şi mai înalt în sufletul său. Ian* Anton Pavlovici ştia perfect, că în sufletul fratelui său se ascund multe însuşiri înalte, curate şi creatoare. El considera, că' Alexandru poate fi un admirafbil scriitor. Răspunzând la o' scrisoare de felicitare a lui Alexandru de ziua sa, Anton Pavlovici, scrie (1886): „Scrisoarea ta de felicitare este fantastic, diabolic de artistică. înţelege, că dacă ai scrie povestirile tale în genul în care scrii scrisori, de mult ai fi un om mare, foarte mare''.

Scrisoarea lui Alexandru este într'adevăr minunată. Ea dovedeşte cu prisosinţă ce maire talent artistic îi fusese dăruit de nfatură- Este o amintire din copilărie, anume cum Alexandru a simţit pentru prima oară că frăţiorul său mai mic An-

înccpe parcă să issă de sub ascultarea lui şi cum consta- l.iian aceasta îl întristează aproape până lai lacrimi. In sorisoa- iv sunt o mulţime de amănunte admirabile, artistice, ea conţine mult humor şi lirism, este pătrunsă de umbra unei tristeţi subtile, inteligente, disicrete, ce nu se exprimă într'o formă direct.1 Tristeţea aceasta este provocată de prăpastia ce creşte între Anton de astăzi şi el, Alexandru, care pe timpuri promitea .ii.it de mult, iar acum, trecut de treizeci de Gini, n'a realizat in că nimic. Amintirea tristeţei din copilărie se împletea într'un mod indefinisabil cu tristeţa maturităţii. Anton Pavlovici a înţeles desigur foarte bine acest „subtext", această autocritică necruţătoare ai fratelui său şi în calitate de artist nu putea' să nu se bucure de forma atât de subtilă, latât de inteligentă; în care era învăluit acest trist humor.

„A scrie povestiri aşa cum scrii scrisori" — însemna la Cehov că artistul trebue să ştie să-şi desvălue sufletul, aşa cum BI făcut-o Alexandrul în scrisoarea lui, şi totodată să nu amintească cititorului de persoana sa: cititorul nici să nu se gândească la ea, să vadă numai viaţa, aşa cum este ea, — dugheana dela Taigamrog,jocurile de copii, certurile, — şi numai muzica aceea discretă, indefinisabilă, care se înalţă din sufletul artis tului, să pătrundă întreaga imagine.

Arta cere artistului fapte eroice, printre care şi desvăluirea necruţătoare a sufletului său.

Dar Alexandru reuşea foarte rar să scrie povestirile sale aşa cum serial scrisori. Scriind literatură, el înceţi ai de a mai' fi el însuşi, îşipierdea sinceritatea.

Gehov îi scria lui Pleşceiev despre talentatul scriitor Ghilia- rovski: „El simte frumosul în operele altoi»', ştie că prima şi' cea mai importanta, care dă farmec povestirii — este simpli[J] citatea şi sinceritatea, şi totuşi nu poate fi simplu şi sincer în' povestirile lui: îi lipseşte curajul".

Cehov ceretai artistului curaj, deoarece talentul înseamnă[1] curalj.

Dacă am aduna laolaltă gândurile despre artă ale lui Cehov; gânduri ce se găsesc împrăştiate în diverse note şi scrisori,[1] ideile lui despre datoria slrtistului, exprimate în decursul luptei[1] îndelungate, duse pentru fraţii şi prietenii săi, vom avea o

întreagă învăţătură despre natura şi esenţa talentului artistic.'

Se ştie că pentru Cehov talentul este indisolubil legat de un simţ al umanului, de o înaltă etică- De aceea Anton Pavlovici a căutat să cultive în fraţii săi mai aies acele însuşiri, pe care trebue să le posede orice om *educat* (este una din expresiile preferate ale lui Cehov), indiferent de gradul talentului său. Acela, însă, care este mai dăruit, poarta o mai mare răspundere, — el trebue să fie perfect educat. într'o scrisoare către Nicolae (1886) Cehov şi-a expus destul de cuprinzător codul educaţiei, după concepţia sa-

„Mi te-ai plâns adesea că „nu eşti înţelesH" — scria el Iui Nicolae. — ...Te asigur că în calitate de frate şi prieten te înţeleg şi te compătimesc din tot sufletul— Cunosc bunele trie calităţi, cum îmi cunosc cele cinci degete, le preţuesc şi am pentru ele o stimă profundă. Dacă vrei să-ţi fac dovada că Ie cunosc, pot să ţi le număr. Găsesc că eşti bun, poate prea bun, ceeace te face să fii ca o cârpă; eşti generos, lipsit de egoism» eşti în stare să împărţi ultimul ban cu altul; eşti sincer, eşti străin de invidie şi de ură; ai multă candoare sufletească; eşti milos cu oamenii şi cu animalele, lipsit de viclenie, neplzmui-' tor, încrezător... Eşti înzestrat de Sus cu aceea ce foarte puţini, posedă: cu fcalent".

Toate acestea sunt calităţi admirabile, care în ochii lui Cehov au o mare valoare. Dar toate nu însemnează decât foarte puţin în comparaţie cu *buna creştere* a omului.

„In ce priveşte defectele, nu ai decât unul. El este totodată şi terenul tău fugitiv şi durerea şi ciatairul tău intestinal. Este nestatornicia ta. Iartă-mă, te rog, dar veritas magis amicitiae 11)...

Oamenii *bine crescuţi,* scrie Cehov, „stimează personalitatea umană; de aceea sunt totdeauna indulgenţi, blânzi, politicoşi, conciliânţi... Ei, — scrie Anton Pavlovici, făcând aluzie la purtarea lui Nicolae, — nu fac scandal pentru un ciolan sau o gumă pierdută. Trăind la un loc cu alţii, ei nu se poartă ca şi cum aceasta ar fi o datorie din partea celorklţi, iar plecând, nu; spun: cu voi nu se poate trăi! Ei iartă şi sgomotul şi frigul.!, şi glumele şi prezenţa străinilor în casă— Ei sunt

compătimitori nu numai faţă de cerşetori şi de pisici. Ei sunt v^nsibili şi la acele lucruri, ce nu se văd cu ochiul liber... Ivi sunt sinceri şi se tem de minciună ca de foc. Nici în lucrurile cele mei mărunte nu mint. Minciuna ofensează urechia acelui care ascultă şi diminuiază în ochii lui pe acel care vorbeşte. Ei nu pozează, se poartă pe stradă la fel cum se poartă acasă, nu aruncă celor maii mici decât ei praf în ochi... Ei nu sunt flecari şi nu silesc pe oameni să le asculte pornirile atunci când nu sunt întrebaţi. Ei nu se înjosesc cu; scopul de a provoca compătimirea celorlalţi. Ei nu cântă pe coardele sensibile ale altora, pentru ca să li se răspundă prin suspine de milă şi prin gesturi de răsfăţ. Ei nu spun: „nu sunt înţeles!" sau' „m'am cheltuit pe nimicuri", pentru: că fmze ca acestea nu sunt decât efecte ieftine, banale, răsuflate şi false... Ei nu sunt vanitoşi. Pe ei nu-i satisfac briliantele false, cum ar fi de pildă cu-noştinţa cu celebrităţi...

...Cu o ieftină realizare nu-şi apreciază mapa (se subînţelege mapa de desene a lui Nicolae. — V. E-) la o sută de ruble şi nu se laudă că au pătruns acolo, unde alţii nu sunt lăsaţi.-. Adevăratele talente stau totdeauna în umbră, în mulţime, cât mai departe de expoziţie... Krilov a spus că un butoiu gol sună mai tare decât unul plin... Oamenii care au talent şi-i stimează. Pentru el ei îşi sacrifică liniştea, femeile, vinul, vanitatea-.. Ei sunt mândri de talentul lor, conşienţi că sunt. chemaţi să

---

11 «Adevărul este mai important decât prietenia*

educe pe semenii lor... Gustul lor este dificil. Ei cultivă în ei simţul estetic. Ei nu pot dormi îmbrăcaţi, nu pot vedea în, perete crăpături cu ploşniţe, nu pot respira un aer stricat, nu pot călca pe o duşumea împroşcată de scuipaţi... Ei caută pe cât: posibil să-şi strunească şi să-şi înobileze instinctul sexual... Ei cer femeilor nu satisfacţiile patului, transpiraţia animalică, nici inteligenţa care se exprimă prin ştiinţa de a minţi necontenit..- Ei, lartiştii în special, le cer prospeţime, gingăşie, umanitate, facultatea de a fi mame... Nu; beau rachiu la orice pas, nu adulmecă dulapurile cu băuturi, deoarece ştiu că nu sunt porci. Ei beau numai atunci când sunt liberi, la o ocazie... Deoarece le trebue „mens sana in cotrpore sano”.

Astfel scrie Cehov — sunt oameni bine crescuţi. Pentru a fi bine crescut şi a nu fi sub nivelul mediului, în care ai nimerit, nu ajunge să citeşti românul despre Pickwick, nici să buchiseşti pe din afară un monolog din Faust. -..Se care pentru aceasta o muncă neobosită, zi şi noapte, lecturi continui, studii, voinţă- Fiecare ceas este preţios”.

Şi Cehov îi striga fratelui său: „Trebue să dai cu piciorul unei astfel de vieţi, deodată, brusc, s’o cot’şti... Vino la noi, sparge sticla) cui rachiu....

Te aştept-.. Cu toţii tfe aşteptăm”.

A aşteptat însă zadarnic-

El îl iubeai prea .mult pe Nicolae, îi iubea şi talentul, remarcabil prin graţia sa. Caricaturile lui Nicolae reprezentând scene din mediul negustoresc ial Moscovei, cu caracterul lui meschin, m ar un t-b u rgh ez, sunt de un gust foarte subtil şi spiritual, cu trăsături fine şi cararcfleristice. Cu ajutorul lor se poate studia toată epoca. Caracterul talentului său -avea ceva înrudit; icu; acela al genialului său frate. Desenele lui nu en:ni „crude”, naturaliste, ca desenele multor colegi ai săi de prin redacţiile diferitelor „Libelule”. Asemenea lui Antoşa Cehonte., el transfigura natura brută, trecând-o prin filiera; luminii poetice, învăluind-o într’un humor cu adevărat *cehov ian.*

Levitan aprecia talentul lui Nicolae, şi au fosf, cazuri când ei şi-au arjutat unul altuia, luând parte unul la lucrările celuilalt.

Nicolae a ilustrat povestirile lui Antoşa Cehonte. Unul din jurnalele humoristice — „Spectator” — a fost la un moment dat jurnalul celor trei fraţi Cehov.

Antoşa Cehonte se bucura de această colaborare, care-i amintea de jocurile vesele şi nepăsătoare, de glumele, de născocirile anilor de copilărie şi de tinereţe. El ena mândru de talentul fratelui său. Nicolae nu se dădea în lături nici dela lucrări mai mari, şi în ele se vedeau sclipirile talentului •

Iar acum toate acestea se iroseau, toată bogăţia aceasta se prăpădea din cauza băuturii.

Cehov nu putea să privească lucrul acesta fără durere, necaz şi mânie.

Scrisoarea lui către Nicok'e — dacă ţinem, seama de reţinuta sa obişnuită — era o mustrare foarte tăioasă, cu atât mai mult

tii cât cunoştea caracterul ir-'scibil, intolerant şi, bolnăvicios de orgolios al lui Nicolae.

Scrisoarea reprezintă o adevărată chartă ai înţelepciunii. S'o «.iţim mr.i atent: există oare un cuvânt în ea, care să nu fie aplicabil timpurilor noastre, tineretului nostru? Evident că tineretul nostru va şti să privească într'o nouă lumină punctele din codul lui Cehov şi le va subordona idealului unui om bine crescut al Ţării Sovietice. Dar idealul acesta include în: '1 tot ce ieste' cuprins şi în scrisoarea lui Cehov.

Cât de înţelept disociază Anton Pavlovici calităţile *înăscută* ale lai Nicolae, care nu-l costau nici un efort, de atâtea alte însuşiri, ce trebuiesc educate, cultivate! Civilizaţia reprezintă aportul omului la darurile naturii, aport prin care omul schimbă natura. Un *pro. educat* şi un om *civilizat* era' din punctul de vedere al iui Cehov acelaş lucru. De afceeai nu orice om care a absolvit studii universitate era după părerea lui Cehov un intelectual.

Pentru a fi un om bun şi talentat cat Nicolae, ajungea să te naşti ca el. Era! o chestiune naturală, o chestiune legată de legi ereditare. Dar pentru a fi *demn* de darurile cu care-l înzestreze natura, pentru a ajunge din om înzestrat un muncitor de talent, pentru aceasta talentul trebuia educat, lucrat.

Talentul este- *cultiva rea* talentului-

Lui Nicolae nu-i păsa de toate astea- El nu-şi stima propriul său talent.

El citea puţin, lucra numai „după inspiraţie" şi abia ajuns la vârsta de douăzeci şi şase, douăzeci şi şapte de ani, a încetat să mai progreseze..

Spre deosebire de Nicolae, Alexandru Pavlovici era un om cult. Având o memorie prodigioasă, el era o enciclopedie ambulantă. Era; un chimist de talent, cunoscător al filosofiei, al istoriei, al linguisticei. Mari savanţi cereau cai la anumite şedinţe ale societăţilor ştiinţifice să asiste, în calitate de reporter» Alexandru Cehov, cunoscut prin facultatea lui excepţională de a se orienta în chestiunile ştiinţei.

Dar el nu avea: o „concepţie generală despre lame", n'avea ceeace se numeşte o „Wetanschaung". Toată activitatea sa de

scriitor nu era inspirartă de un ţel, de o aspiraţie, de o pasiune.

Talentul este cunoaşterea vieţii. Talentul este curaj.

„Şi ştii tu ce va să zică talent? — întreabă în „Unchiul Vania” Elena Andreievna pe Sonia. Să ai îndrăzneală, minte ne- iitârnată şi vederi largi”.-

„Are un mare talent, — scria Cehov despre Bilibin, — dar nu cunoaşte viaţa nici de doi bani, iar acolo unde nu e cunoaştere, nu este îndrăzneală”.

Alexandru îi mărturisea lui Anton Pavlovici că nu cunoaşte bine viaţa. Lucrul poate să pară ciudat: Reporterul jurnalului „Timpuri noi”, al celui mai mare ziar din capitală, nevoit prin profesiunea sa să fie la curent cu toate, se plângea că nu cunoaşte viaţa. El cunoştea viaţa, însă superficial. Nu luase parte la viaţă, asistase numai, observând-o.

Talentul este libertate, printre altele şi „eliberarea de pasiuni”, scria Cehov, înţelegând prin „pasiuni”, nu păşunile mări creatoare, fără de care nu poate exista nici un, talent, ci patimile primitive nestrunite, „neîmblânzite”.

Din păcate, fraţii lui mai mari erau sclavii .acesor patimi, sclavii unor dispoziţii trecătoare şi efemere sclavii alcoolului.

Dar înainte de toate, din punctul de vedere al lui Cehov *talentul* este *muncă*.

Gorki, care înţelegeiai foarte bine preţul muncii şi al oamenilor muncii, a scris despre Cehov:

„N'am văzut un om, care să simtă semnificaţia muncii ca bază a culturii, atât de profund şi de multilateral, cum a simţit-o Anton Pavlovici”.

Pentru amândoi — atât pentru Gorki cât şi pentru Cehov — munca era lucrul cel mai de seamă în viaţa fiecărui om în parte ca şi a omenirii întregi. Amândoi .n'au cunoscut ceva mai frumos, mai nobil şi mai umori decât munca!

Bunin povesteşte că dela prima întâlnire cu Cehov, acesta I-a întrebat dacă lucrează mult.

„Eu am răspuns: puţin-

— Păcat, — a spus el aproape posac cu vocea lui profundă de bariţon. — Trebue, înţelegi, să lucrezi... Fără răgaz... Toată viaţa.

Era una din temele preferate ale lui Cehov — ,,trebue să liuinclm fără răgaz”, iar în muncă trebue să fii sincer şi simplu.» ta un ascet.

Ii plăcea să repete că dacă omul nu munceşte, nu trăieşte continuu într'o atmosferă de artă, care singura deschide ochii artistului. Altfel, fie el chisr Solomon cel înţelept, îşi va simţi sufletul pustiu şi secătuit.

Câteodată, scotea din sertar carnetul lui de note şi, ridicân- du-şi faţa, cu ochelarii ce-i străluceau pe nas, flutura acest carnet prin aer:

— O sută de subiecte! Da, domnul meu!... Asta însemnează a munci! Dacă vr.ei, îţi vând şi dumitale câteva!”.

Incă dela vârsta de şaisprezece ani, Cehov începuse să-şi «duce voinţa şi obişnuinţa spre muncă aprigă, neobosită, iar la vârsta de douăzeci şi unu, douăzeci şi doi de ani el începu să ducă lupta pentru educarea unei voinţe asemănătoare la fraţii săi. El nu pregeta să denunţe vehement lipsa; voinţei de a* mimci a lui Alexandru.

„Toate povestirile, — scria el fratelui său în Aprilie 183b, — pe care mi le-ai ttrimis ca să le predau lui Leikin, duhnesc a lene. Nu cumva le-ai scris într'o singură zi? Din toată gră- mada am ales dpar o .singură povestire aldmirabilă plină de talent... Ai o lene cape nu judecă, un munte de lene. Păcat!... Stimează-te, pentru numele lui Christos, nu-ţi da drumul mâinilor, când creerul e leneş! Să nu scrii mai mult decât două povestiri pe săptămână, scurtează-le. cizelea‘ză-le, pentru ca munca să fie muncă”-

într'o altă scrisoare Cehov îi scrie fratelui, întorcându-i manuscrisul:

„Invredniceşte-te întâi să schimbi titlul povestirii- Şi scur- teaz-o, frate, scurteaz-o... Scurteaz-o cu mai mult de jumătate. Şi în genere, iartă-mă, te rog, dar nu ppt admite manuscrise fără ştersături".

Cu toate că scria? mereu, cu toate că în primii ani după terminarea facultăţii a muncit .ca medic, Cehov a reuşit întotdeauna să citească mult. Şi e interesant că nu citea de mântuială, înghiţind volumele, ci studia, aşa -Jtn îi recoin^rda şi lui Nicolae.

„Artistul, — spunea el, — trebue să muncească mer^u, să mediteze mereu, pentru că .alfitfel nu poate trăi".

„Am observat la Cehov o trăsătură caracteristică, — îşi arnin- ueşte V. Tihonov, — anume faptiul, că el gândeia mereu tot timpul. în, fiecare minut, în fiecare secunda. Ascultând o poveste veselă, povestind chiar <el iceva, stând la o agapă prietenească, vorbind cu o femee, jucându-se cu un câine, — Cehov se gândea tot timpul. Din pricina aceasta se întâmpla de multe ori, ca vorbind, să se oprească la jumătatea frazei- Iţi punea deodată o întrebare, Care s'ar fi părut că n'avea nici o legătura .şi părea câteodată distrai*. Din pricina aceasta se întâmpla, *aa* în mijlocul unei discuţii el să se aşeze la masă şi să înceapă să noteze ceva pe coli de hârtie poştală. Deasemenea se întâmpla, ca[1], stând faţă în faţă cu cineva, el să înceapă dintr'o dată să privească undeva, înăuntrul său".

„Scriitorul trebue neapărat să desvolte în el o observaţie ageră, pătrunzătoare şi neobosită, — spunea Cehov lui Sce- glov. — S'o desvolte, mă'nţelegi, în aşa măsură, încât să devină obişnuinţă, un fel de a doua natură".

To!;1.,1 viaţa el a muncit să-şi desvolte facultăţile de scriitor, şi totuşi i se părea mereu că nu <« deajuns. Ca scriitor, spunea el, „sunt cel mai ignorant".

„Nemulţumirea de sine constitue una din însuşirile de bază ale unui adevărat talent, — ia; scris el odată artistului Svo- bodin. El însuşi era totdeauna nesatisfăcut de opersle iui.

Cred, că dacă mi-ar fi dat să mai trăiesc încă patruzeci d-- ani, — scria el în anul 1889, — şi <în tot cursul acestor patruzeci de ani să citesc, să citesc şi iar să citesc, şi să învăţ să scriu cu talent, adică concis, atunci peste patruzeci de sni aş trage ghiulele cu un tun du un asemenea calibru, încât s'ar cutremura cerurile. Astăzii, însă, sunt un pigmeu, ca şi toţi ceilalţi".

Cu cât treceau anii, nemulţumirea de sine nu slăbeia,, ba dimpotrivă, se accentua. Era un scriitor renumit. Şi el îi scrie totuşi lui Suvorin (în Decembrie 1889), că n'a scris încă, „nici un rând", care în ochii lui „să aibă o serioasă semnificaţie literară... Trebue să învăţ, să învăţ toate dela început, deoarece ca scriitor sunt cel mai ignorant".

Toată viaţa lui, mereu, a trebuit să dea examene din c<; în

. <• .mai dificile în faţa propriei sale conştiinţe, punându-şi sin- j'.nr problemele noi din ce în ce mai complicate.

In tot ce privea munca, el era sever şi implacabil. Gât de ni'cruţător a d,ojenit-o pe frumoasa Lika. Mizinova, ou care ;ivea raporturi foarte gingaşe şi subtile — pe jumătate prie- Icnie, ;pe jumătate iubire—; a fost deajuns ca ea să nu-şi îndeplinească o obligaţie luată, aceia de a traduce ceva în termen.

„Se vede *<ca* ţnu te mână nimic să munceşti regulat... Altă dată să nu mă mai înfurii prin lenea dumitale şi mai ales, te vog, să nu te desvinovăţeşt'i. Când este vorba de un lucru la[1] termen şi de un - cuvânt dat,nu primesc scuza. Nu le primesc şi nu le înţeleg".

Atitudinea omului faţă de munca sa pare să fi fost la Cehov criteriul cel mai important pentru preţuirea omului. Acelaş lucru şi în creaţia siaj. -

Talentul este muncă, talentul este răspundere, talentul este conştiinţă. Scriitorul, scria Cehov in anul 1887 prietenei sale dela „Baibkino" Kiseliova, — este „un om legat, obligat prin contract cu propria sta: datorie şi conştiinţă"..

Talentul este forţă, dârzenie.

Având o gingaşe afecţiune ,pentru fraţii săi, Cehov se silea literalmente să nu se „lase înduioşait" de văicărelile lor, că viaţa este grea, că în redacţii înltâmpină dificultăţi, iar în viaţă — nevoi materiale, singurătate, tristeţe, jigniri ale amorului .propriu, ,etc.

El iştia prea ,bine că plângerile lui Alexandru Pavlovici sunt în bună pia:rte5 întemeiate- Acesta ajunsese să fie exploatat peste orice măsură de -redacţii trebuind să îndeplinească uneori munci brute. Cu toate acestea, adeseori Anton Pavîo- vici îl dojeneşte pentru slăbiciunea lui — atunci când chiar din caracterul plângerii simţea slăbirea voinţei de muncă.

El însuşi nu s'a plâns niciodată nimănui.

Şi totuşi toată viaţa Jui, din copilărie ,şi până în ultimii ani, a fost plină de suferinţe, de lipsuri, de mari greutăţi-

„într'una din scrisorile către bătrânul A. S. Suvorin, — scria Gorki, — Cehov a spus : „Nu există nimic mai plicticos şi mai nepoetk, ca să zic aşa, decât lupta prozaică penti'u

existenţă, care ne lipseşte de bucuria vieţii şi care afundă pe om în nesimţire”... Pentru el, chiar din primii ani ai tinereţii „lupta pentru existenţă” s’a desfăşurat sub forma ticăloasă *şi* cenuşie a unor zilnice şi mărunte griji pentru o bucată de pâine, şi cum nu ■era singur, bucata aceasta de pâine trebuia să fie foarte mare. Aceste griji, lipsite de bucurii, i-au răpit toate forţele tinereţii şi trebue să ne mirăm, cum de şi-a putut păste simţul humorului”.

„Felul reţinut al lui Cehov, — îşi amintea Bunin, — era o dovadă a unei rare forţe sufleteşti. Cine, de pildă, I-a auzit vreodată plângându-se ? Iar motive să se plângă a (avut cu prisosinţă. El *ă* început să lucreze în mijloci}! unei numeroase familii, care, în timpul tinereţei sale, trecea prin mari dificultăţi materiale, lucra mult, fiind plătit mizerabil. Şi mai mult decât atât: lucra în împrejurări c pabile să stingă inspiraţia cea mai înflăcărată, într’o mică locuinţă, în mijlocul gălă- giei şi a discuţiilor, la un colţ de masă, în jurul căreia şedea nu numai întreaga familie, dar şi câţiva oameni străini ori studenţi. Multe lipsuri a suferit şi mai târziu. Totuşi nimeni n’a auzit vreodată că el s’ar fi plâns de soartă, şi lucrul nu se ^datora faptului că n’ar fi avut nevoi. Deşi era excepţional de modest şi generos în tot felul său de viaţă, el ura totuşi viatia[1] mizeră, cenuşie... Timp de cincisprezece ani a suferit de o boală extenuar” care-I ducea fără greş spre mormânt... Oamenilor bolnavi le pla'ce de obiceiu situaţia lor pr'veligiată. deseori[1] aprofape cu plăcere ei chinuesc pe cei din jurul lor prin necontenite discuţii răutăcioase şi amare cu privire la boala lor. Cu atât mai uimitor a fost curajul cu care şi-a suportat boala şi ^murit Cehov ! Chiar şi în zilele celor mai grele suferinţe se întâmpla, de multe ori, ca nimeni să n’o bănuiască.

– Nu ţi-e bine, Antoşa? — îl întreabă .mama sau sora sai, văzând că toată ziua stă în fotoliu cu ochii închişi.

– Mi'e ? — răspundea el liniştit, deschizând ochii, nişte ochi limpezi şi blânzi fără ochelari. Nu, n’am nimic. Mă doare puţin capul!

Toţ]i osmenii care I-au cunoscut de aproape se plecau înaintea forţei sale morale.

„Omul meu tare”, — îi scria O. L. Knipper-Cehov. ,,Tu eşti un om tare, tu ştii să suporţi orice în tăcere”, îi spunea ca într'o altă scrisoare.

Dar forţa aceasta nu era deloc „înăscută”. Cehov o cultivase tocată viaţa, o „cucerise” prin muncă. Totul, totul, ob-* ţinea el prin muncă şi jertfă.

El ştia foart bine că talentul singur e prea puţin lucru! Şi tot atât de bine ştia că talentul este foarte, foarte mult î Cehov a scris un ciclu întreg de nuvele desprs talente irosite. Una din ele este „dedicată” lui Nicolae. Poartă chiar titlul „Talentul” (1886). In ea ni se înfăţişează un mediu de- artişti, „cari promit”. Pe câţi dintre ei nu-i văzuse Cehov printre prietenii lui Nicolae?! Este o nuvelă tristă si de o luciditt'te necruţătoare, pur cehoviană-

..Colegi, toţi trei, ei umblă dintr'un colţ în altul al odăii, ca lupii în cuşcă. Ei vorbesc fără încetare, vorbesc sincer, aprins ; câteşi trei siunt turburaţi, inspiraţi. Dacă ar f? să ascultaţi ce spun, ai crede că în mâinile lor se află viitorul, ceilebritateaj, banii. Dar niciunuia dintre ei nu-i vine în gând, că vremea fuge, că pe zi ce trece viaţa se apropie de sfârşit, că au mâncat până azi destulă pâine străină, şi n'au făicut încă nimic ; că ei toţi sunt victimele acelei legi necruţătoare, după care dintre o sută de înţepători ce promit nu-- mai doi sau trei reuşesc să răsbată, pe când toţi ceilalţi se pierd în mulţime, dispar, carne de tun”...

Talentul cere o continuă îngrijire. Parafrazându-1 pe Goethe, se poate spune că numai acela este demn de talentul său, care luptă zi de zi pentru a-I cuceri.

A fi demn de talentul său însemnează a: se contopi în mod armonic cu el, a deveni om în toată puterea cuvântului, a-şi purifica toate gândurile şi sentimentele, a se ridica la nivelul propriului său talent. Atunci când se deschide o prăpastie între om şi talent, rezultă doar o facilitate care nu numai că numeşte talent, dmr este câteodată mai rea decât lipsa completă de talent. Talentul trebue să-i „stea” bine aceluia ce-i •poartă. Comparaţia ateasta îi aparţine inteligentului Alexandru Pavlovici Cehov. Se prea poate, că el însuşi nu era conştient de caracterul profund tragic pe care îl avea pentru eî

însuşi această idee, exprimată într'o poezioară glumeaţă, prin care I-a felicitat pe Anton Pavlovici cu ocazia silei lui de naştere (1885):

'Cinci fraţi pe lume ne-am făcut,
Şi cinci la mama am crescut.
Şi toţi talent de-am arătat Pe tine
doar el stă turnat In faţa ta mă'ncovoiu,
Fii un soare mândru printre noii

Pe fraţii lui Anton Pavlovici talentul „stătea" prost, făcea cute, nu stătea ca turnat pe ei, îi incomoda, după cum şi ei îl incomodau. Din cauza* talentului, ei nu se simţeiaiu „in apele lor". In schimb Anton Pavlovici şi talentul său una erau- Dar el ajunsese Ia acdasta printr'o muncă gig3inti)că. Cu cât eiste mai mare talentul, cu atât cere o rmincă mai mare!

Akxaindru Pavlovici, un om inteligent, bun, curat sufleteşte, şi-a trăit, din păcate, viaţa într'un fel nedemn de talentul său. F.l a ajuns cu vremea un salahor, un pariat înjosit al redacţiilor. Nepăsător faţă de orice concepţie de viaţă,, el a degenerat treptat, părăsind tot mai mult predispoziţiile poetice ce se găseau în sufletul lui. Cu toate avertismentele lui Anton Pavlovici, el n'a ştiut să rupă cu „Timpurile n,oi" ale lui Suvorin aşta cum o fătuse fratele său, care deşi legat printr'o lungă colaborare cu acest jurnal, a rupt raporturile cu gazeta şi cu Suvorin însuşi atunci când conştiinţa lui politică şi socială i-aş dictat-o- Alexandru Pavlovici (a: rămas până la sfârşit pe o poziţie apolitic- burgheză, caracteristică epocii care-l crescuse. El considera în mod naiv „Timpuri noi" ca fiind „cel mai bun jurnal rus".

Viaţa lui s'a terminat printr'o bătrâneţe mohorîtă şi singuratecă. Obişnuit să se ştie u'n truditor cinstit, el a trebuit să vadă dintr'odată în anii de efervescenţă, premergători primîi revoluţii ,să vadă şi să se convingă, în mod cu totul neaşteptat că ei, cei dela „Timpuri noi" sunt dispreţuiţi de Rusiia: întreagă. Descoperirea aceasta .făcută la maturitate .desigur i-a adus o adevărată sdruncimaie. El nu fusese .ideolog", fusese doar reporter, totuşi dispreţul general se resfrângea şi asupra lui.

Şi cu toate acestea, în starea în care eK', bolnav, alcoolic, cl nu a avut nici forţa, nici hotărîrea, să plece dela „Timpuri noi".

Istoria Iui este istoria „omului mărunt", învins de forţele negre ale acelei lumi blestemate, cu care lupta fratele său.

Alexandru Pavlovici a murit în anul 1913, necunoscut, rămânând doar autorul a câteva povestiri de talent, a multe scrisori pline de talent către Anton Pavlovici şi a o mulţime de nimicuri fără valoare, opera unui simplu meşteşugar.

Povestea lui este povestea unui om care n'a ştiut să se ridice Ia: nivelul talentului său şi care a preferat meşteşugul searbăd unei munci creatoare.

Istoria lui Ni'colae Cehov este şi mai tragică.*

El şi-a mistuit de timpuriu viaţa, la vârsta de trezeci şi umu de iani. Alcoolismul a grăbit desvoltarea tuberculozei.

Cu toate că-şi manifestase mult mai viu talentul decât Alexandru, povestea lui este deasemenea povestea unui om care n'a ştiut să se ridice l>a: nivelul talentului său-

Şi câte istorii de acestea nu s'au petrecut în timpurile acelea, unele din ele ştiute .altele neboservate de nimeni!

Anton Pavlovici se simţea răspunzător de faptul că forţele creatoare ale atâtor şi atâtor oameni se iroseau şi se pierdeau zadarnic. O voce

misterioasă, vocea conştiinţei lui îi şoptea, că el trebue să muncească pentru ei toţi. Şi el muncea, fără să se plângă de greutatea sarcinei sale istorice, — acera a unui m're truditor, a unui modest om rus.

In preajma anului 1890 Cehov avea o intensă viaţă sufletească.

Privit din afară s'ar fi părut câ totul este în perfectă ordine, şi că e chiar fericit.

Locuia cu familia lui pe strada Sadovaia Kudrinskaia, într'o casă boierească luată cu chirie, o casă oare „semăna cu un scrin". Această casă era centrul care strângea în jurul lui tineretul. La etajul d:: sus se cânta la un pian, luat cu chirie, se cânta, se duceau discuţii aprinse şi vesele, iar la parter stătea la o masă Cehov şi scrin, ascultând muzica şi râsetele ce-l ajungeau de sus. Din când în când se urca şi el la etaj, pentru a lua parte la veselia generală-

Perioada aceasta a vieţii lui avea toate aparentele fericirii.

In creaţia lui, anii aceştia se înscriu printre cei mai fecunzi în care el a scris operele lui cele mai poetice, pătrunse de un colorit luminos, de un suflu larg, puternic şi liber. Astfel sunt: „Fericirea" şi „Stepa".

Fericirea există pe lume, dar ea este îngropată adânc în pământ, asemenea misterioaselor comori ale stepei. Nimeni nu ştie cum să pimă mâna pe fericire. Atmosfera de tristeţe meditativă şi luminoasă învălue întreaga; povestire.

„Stepa" e un imn puternic şi triumfător al bucuriei vieţii, al naturii, al măreţiei patriei.

In faţa cititorului a apărut un nou Cehov, poetul fericirii.

Uimitor este peisagiul stepei la Genov. Se poate spune că Cehov a dcscoperit poezia stepei ,el fiind primul artist care sub aparenta monotonie a peisagiului de stepă, a descoperit o lume întreagă de culori şi de sunete. Impresiile din copilărie, reîmprospătate prin călătoria spre locurile natale, făcută în

anul 1887, I-au ajutat să redea acea prospeţime şi puiitalv a impresiilor copilăreşti nuanţate de vederea matură a artistului.

liroul nuvelei este băieţaşul Egoruşka, pe care unchiu-său il duce în oraş, pentru a-l da la liceu. In „Stepa” totul este pă- inins de tinereţe, de acea noutate şi prospeţime pătrunzătoare a impresiilor, despre care s’a sous:

> In zilele când noi ini-erau
> Impresiile existenţei...

Citind nuvela, simţim în piept aroma ierburilor şi florilor de stepă, simţim cu toată fidnţa noastră farmecul şi fremătul vieţii!

Iar stepa începe să ne apară ca o fiinţă vie, minunată, car* tânjeşte după fericire; vedem parcă, cum i se umflă pieptul. Pe neobservate imaginea aceasta vie se contopeşte cu imaginea patriei, care tânjeşte după fericire.

„Mergi o oră, mai mergi una.-. In talea ta răsare câte un muşuroiu ca un moşneag sa:u o babă de piatră, pusă acolo cine ştie de cine, câte o pasăre de noapte trece deasupra pământului, tăcută, şi încetul cu încetul îţi vin în minte legende de stepă, poveşti auzite dela drumeţi, basmele dădăcii şi toate câte le-a văzut şi le-ia: înţeles sufletul. Şi atunci, în târâitul insectelor, în siluetele suspecte ale movilelor, în adâncimea cerului, în lumina lunii, în sborul păsării de noapte, în tot ce vezi şi auzi, începi să simţi triumful frumuseţii, tinereţea, înflorirea tuturor forţelor şi nesaţiul pătimaş al vieţii. Sufletul p'arcă răspunde minunatei şi asprei naturi a ţării natale, şi-ţi vine să sbori peste stepă împreună cu pasărea aceia. Iar în triumful frumuseţii, în prinosul fericirii simţi o încordare şi o tristeţe, ca şi cum stepa ar fi conştientă, că... toată bogăţia şi frumuseţea ei se irosesc degeaba”...

In peisagiul cehovian respiră năzuinţa neînfrânată ai unei mari ţări spre viaţă, spre o viaţă demnă de bogăţia şi de frumuseţea ei, năzuinţa spre înflorireia[1] tuturor forţelor creatoare.

Amărăciunea, tristeţea că se irosesc degeaba forţele crea-

toaro, „bogăţia şi frumuseţea” minunatei ţări natale, visul despre un erou .care într'o bună zi va veni, se va îndrepta în toată înălţimea lui, desfăşurându-şi toate forţele creatoare — acest dor ,acest vis răsunase de mult în literatura rusă.

După un lung şir de decenii Cehov dădea replica lui Gogol. dura se confundă piarcă într'un singur imn de slavă al patriei şi al viitorului ei visul lui Gogol şi visul lui Cehov!

•..„Plin de nedumerire, nemişcat stau. Capul mi-e înceţoşat de nori grei, aducători de ploi ,iar gândul mi-a amuţit în faţa acestor spaţii necuprinse! Ce-mi prooroceşte zarea aceasta nesfârşită? Cum să nu se nască în minte gânduri nemărginite, la vederea nemărginirii acesteia? Cum să nu fii aici erou de legendă, odată ce numai aici poţi să te întinzi? Mă cuprind; ameninţător spaţiul acesta nesfârşit, trezind adânci ecouri în. sufletul meu. O lumină orbitoare mi-a luat ochii... O, ce depărtări strălucitoare, minunate, necunoscute: zările kusiei! ...

Marelui poet rus îi răspunde un alt mare poet rus:

„Ceva neobişnuit de larg, de necuprins şi măreţ se întindea dealungul stepei; era o dungă cenuşie, bine bătătorită, acoperită de colb, ca toate drumurile, dar largă de câteva zeci de sajene. Prin lărgimea ei ea a trezit în sufletul lui Egoruşka nedumerire şi I-a îmboldit la gânduri fantastice. Cine merge pe scest drum? Cine are nevoie de lărgimea aceasta? E de neînţeles, e ciudat. S'ar putea crede într'adevăr că în Rusi'a tot mai există uriaşi cu paşi gigantici, ca îlia Muromeţ sau Solovei Tâlharul, că n'au murit încă armăsarii eroilor legendari. Ego*ruşka privind dealungul drumului, şi-a/ închipuit vreo şase care, sburând unele lângă altele, care ca acelea văzute de el în desenele din istoria[1] sfântă. La fiecare car sunt înhămaţi câte şase cai sălbateci; roţile uriaşe ridică nori cb praf până la cer, iar carele sunt conduse de oameni, cum numai în vis poţi vedea sau. imagina în gânduri fantastice. Ce bine i-ar sta stepei să poarte oameni ca âcîştia pe drumurile ei!”.

Rusiei i-ar *sta bine* avântul eroic!

După cum se iroseşte zadarnic frumuseţea stepei, tot astfel se irosesc forţele gigantice ale unor oameni ca ştrengarul de

!)âmov, uniîl din personagiile „Stepei”, despre care Cehov a scris într’o scrisoare, că oameni ca Dâmov „sunt făcuţi deadrep-lul pentru revoluţie”. Dar revoluţia nu se înfăptuieşte şi puter-nicele forţe creatoare ale lui Dâmov se irosesc degeaba, pier în deşert.

„Stepa” era la tânărul artist mărturia unui adânc sentiment
1 patriei, mărturia unei intuiri curate şi integre a vieţii, a unui profund optimism.

Scriitor încă tânăr dar cu un renume făcut, Cehov atrăgea asupra lui atenţia celor mai valoroşi oameni ai ţării. Veselul lui „scrin” s’a împodobit cu o bucurie ce nu se putea compara: cu nimic: neaşteptata vizită a lui F. I Ceaiikovski, al cărui geniu îl subjugase de mult pe Cehov. Compozitorul îndrăgise operele scriitorului, simţind în ele un dement înrudit cu muzica sa — după cum pictorul Levitan simţise înrudirea sufletului său cu aceia al lui Cehov. Ceaikovski voia să scrie o operă pe un libret de Cehov. S° plănuia ca Cehov să scrie un asemenea libretto, folosind nuvela „Bella” a lui Lermontov.

Alăturarea celor trei mari artişti ruşi nu este întâmplătoare: e vorba de Ceaikovski, Levitan şi Cehov. In creaţiile lor s’a oglindit sufletul unei epoci, în aparenţă prozaică şi cenuşie, melancolică şi tristă, care tăinuia însă creşterea unor forţe purtătoare de furtuni şi vijelii. Se părea că totul îi surâde lui Cehov-

Critica, ce e drept, nu-i dădea pace. Dar revistele se bateau pe el. Călătoriile lui la Petersburg erau într’adevăr triumfale, oamenii cei mai celebri cereau să-i cunoască.

Era înconjurat de adoratori şi adoratoare; printre acestea din urmă erau multe artiste tinere, pictoriţe, şi femei şi fete prin nimic deosebite, totuşi atrăgătoare.

Anii tinereţii se scurseră în nevoi, griji, muncă neobosită. Părea că venise timpul unei maturităţi fericite, frumor.se, vremea succesului şi a gloriei.

Anton Pavlovici făcea impresia unui om jovial, fericit, tânăr.

V. G. Korolenko ne-a lăsat amintirile sale despre cunoştinţa cu Cehov, când acesta avea douăzeci şi şapte de 'ani:

„Aveam în faţa mea pe un om tânăr, care părea şi mai tânăr decât vârsta lui, de o statură ceva mai mare decât mijlocia, cu o faţă lunguiaţă, cu trăsături pure şi regulate, ce nu-şi pierduseră încă un caracter pronunţat tineresc. In chipul lui era ceva particular, ce nu isbuteam să definesc, era ceeace a definit mai târziu soţia mea, cunoscându-1 pe Cehov. După părerea ei, faţa lui Cehov, cu toată expresia lui de om cult, avea un aer simplu, aerul unui flăcău dela ţară. Trăsătura aceasta a chipului său era cât se poate de atrăgătoare. Chiar şi ochii lui Cehov ,albaştri, luminoşi şi adânci, aveau o lucire ce trăda gândirea şi totodată o sinceritatea simplă, aproape copilărească. Simplicitatea: în mişcări, în gesturi, în vorbire era trăsătura caracteristică a întregii sale fiinţe, ca şi a scrierilor sale. In genere această primă întâlnire cu Cehov mi-a lăsat impresia unui om jovial. Părea că din privirile lui se revărsa un nesecat duh şi o veselie nemijlocită .aceleaşi care însufleţesc povestirile lui. Dar totodată se ghicea ceva mai profund, ceva ce se anunţa ca o creştere în viitor. In general el dădea o impresie de farmec şi de integritate".

M. P. Cehov notează: „Anii 18S8—1889 au fost neobişnuiţi prin avântul sufletcsc al lui Anton Pavlovici. In perioada acesta el a fost totdeauna vesel, glumeţ, lucra mult şi fără osteneală, nu se putea lipsi de oameni”.

Şi cu toate acestea, viaţa asta în aparenţă luminoasă, în felul lui Puşkin saiu al lui Mozart, nu era lipsită de umbre.

Din tinereţe Cehov era deprins să „rabde în tăcere”. Desigur că el nu se „prefăcea” că e vesel şi jovial, mai ales că nici nu ştia să se prefacă. Simţea svâcnind în el forţe creatoare.

Dar în adâncurile sufletului său se ridicau valuri de tristeţe. Afluxul acesta de tristeţe stăruia din ce în ce mai mult, dar Cehov, cu obiceiul lui de a nu întrebuinţa cuvinte „umflate” şi „înduioşetoare”, numea starea aceasta *plictiseală.*

Observaţia lui M .P. Cehov, că fratele lui nu se putea lipsi de oameni nu era numai mărturia sociabilităţii lui Anton Pavlovici. Aici se ascundea şi altceva.

„In mod hotărît, nu mai pot trăi fără mosafiri, — scria Ge- hov. — Când sunt singur, nu ştiu dece, mă apucă groaza".

Mărturisirea aceasta apare cu totul neaşteptată pe un fond

în aparenţă atât de luminos ca acela al vieţii lui.

Printre imaginile sumbre ce stăruiau în el era şi aceea a unei scări întunecoase şi murdare, în golul căreia se aruncase Garşin.

„E interesant, că el ştia cu o săptămână înainte că are să se tarunce în golul acelei scări, şi se pregătea pentru acest sfârşit. O viaţă insuportabilă! Scara e îngrozitoare. Am văzut-o: întunecoasă, murdară”.

El îl iubea pe Garşin, a cărui viaţă se vlăguise în zidurile de piatră ale închisorii — care era Rusia lui Pobedonosţev. Figura plăpândă a autorului „Florii roşii” se săpase adânc în mintea lui Cehov, apărând când în „Accesul", când — după patru ani dela sinuciderea lui Garşin — în celebra „Sala No- 6”, în figura lui Ivan Dmitrici Gromov. Un temperament extrem de impresionabil faţă de durere, de suferinţă, de umilire a omului; un suflet pur ca al unui copil lipsit dc 'apărare; o revoltă împotriva minciunii ,a violenţei; o sensibilitate fină şl nervoasă — toate aceste trăsături curat *garşiniene,* înfăţişate de Cehov în figura studentului Vasiliev, eroill „Accesului”, care înebuneşte văzând până unde în umilire poate să coboare
o fiinţă umană, se regăsesc şi la bolnavul psihic Gromov. Când Gromov înebuneşte, i se pare „că brutalitatea! lumii întregi s’a deslănţuit împotriva lui şi-i urmăreşte”. Aceiaş imagine îl urmărea şi pe Garşin, împingându-1 la sinucidere. Ea a urmărit mulţi oameni din Rusia, în timpurile acelea.

Cehov era mai bine lapăraf decât Garşin şi decât oamenii de „structura lui Garşin”, cum a caracterizat el într’o scrisoare pe eroul „Accesului”. Dar pavăza aceasta apărătoare nu-i fusese dăruită, nu-i căzuse din cer. El îşi călise sufletul, 'îşi educase şi-şi cultivase forţele, pentru a putea ţine piept realităţii, pentru a nu cădea în desnădejde. Aceasta însă era: şi cauza pentru care pătrundea atât de adânc în sufletul oamenilor de „structura lui Garşin”, înfăţişându-i atât de viu şi subtil: trăsături de-ale lui Garşin trăiau şi în sufletul lui. Sensibilitatea lui faţă de suferinţe, faţă de minciună şi violenţă, era tot atât de exacerbată şi de chinuitoare.

Autorului „Stepei”, poetului fericirii, viaţa i se părea insuportabilă.

Nu numai aceasta îl chinuia. Tot mai des apărea înaintea ochilor lui spectrul ameninţător al neantului sufletesc, al acelei „plictiseli", despre care pomenea în scrisorile lui. Acest sentiment complex, în aparenţă atât de neaşteptat la Cehov, care-i provoca apatia, care-i lua pofta de a scrie, care-i inspira desgust pentru cele ce scria, era poate cea mai mare primejdie din câte ameninţau talentul său. Acest sentiment îl paraliza şi-i dezarma.

Tocmai în anii aceştia „fericiţi”, în anii consacrării şi al gloriei, a început să-i chinue întrebarea: pentru ce scrie? Infăp- tueşte el ceva serios sau se ocupă de fleacuri? Sentimentul de vid sufletesc se năştea în el din cauza nesiguranţei Iui: era nevoie de munca lui, folosea ea cuiva?

„Sunt clipe când pierd complet curajul, — mărturiseşte eî lui Suvorin în anul 1888. — Pentru cine şi pentru ce scriu? Pentru public?”...

înţelegând prin „public” mulţimea de intelectuali mediocri ai măruntei burghezii, Cehov spune despre această mulţime: ...„incultă şi rău crescută, nici măcar elementele ei cele mai bune nu sunt nici conştiincioase şi nici sincere faţă de noi. Are nevoie publicul acesta de mine, sau nu — iată un lucru de care nu mă pot dumiri, Burenin 12) pretinde că nu este nevoie de mine şi că eu mă ţin de fleacuri. Pe de altă parte m'a premiat Academia, —• dracu' să mai înţeleagă. Să scriu pentru bani? Dar niciodată n'am bani şi obişnuit fiind să nu-i am, sunt perfect indiferent faţă de ei. Pentru bani lucrez fără spor- Să scriu pentru elogii? Ele nu fac decât să mă enerveze. Societatea literară, studenţii, Evreinov, Pleşceiev, fetele, etc., au lăudat grozav „Accesul” meu, dar singur Grigorovici a observat descrierea primei zăpezi, etc., etc. Dacă am fi avut critică, aş fi ştiut că eu sunt un material — bun, rău, indiferent — necesar oamenilor ce studiază viaţa, după cum pentru astronomi este necesar să existe stelele. Atunci m'aş strădui să lucrez şi aş şti dece lucrez”. Căci acum, spune Cehov, eî însuşi ca şi toţi scriitorii ceilalalţi din generaţia lui „seamănă ca nişte maniaci, care scriu cărţi şi piese pentru plăcerea lor-

---

12 Gazetar de seamă dela .Timpuri noi*, de orientare reacţionară.

Plăcerea ta este desigur un lucru admirabil ,o simţi atâta timp cât scrii, dar pe urmă?”.

Suvorin a răspuns fără să fi înţeles câtuşi de puţin, că în faţa lui se găsea unul din documentele cele mai patetice ale literaturii ruse, spunând că ar fi chipurile „prea devreme pentru a se plânge”. Sensul răspunsului lui Suvorin dădea să înţeleagă că Cehov era răsfăţat de succese şi că i s’ar fi urît cu binele.

învinuirea adusă lui Cehov, cum că s’ar „plânge.'** era ofensatoare pentru el.

„Prea ar fi devreme ca să mă plâng, — explică el în răspunsul său, — bine, dar niciodată nu este târziu să te întrebi: faci ceva serios sau tc ţii de fleacuri? Critica tace, publicul minte, iar sentimentul îmi spune că mă ocup de nerozii- Mă plâng? Nu-mi dau seama care a fost tonul scrisorii mele, dar nu mă plâng numai de mine, ci de toată breasla noastră, pe care o deplâng din tot sufletul”.

Iată care erau gândurile ce-i veneau în sunetele muzicii, ale râsului, ale veselelor glasuri de femei ce răsunau la etajul de sus al „scrinului” său.

Odată cu renumele I-au năpădit îndoielile dacă munca lui de scriitor este moralmente justificată şi serioasă.

El considera literatura necesară pentru viaţă ca şi pâinea, ca aerul.[1] Iar dacă scriitorul nu este sigur de absoluta necesitate a celor ce scrie, însemnează că munca lui literară este o inepţie.

Literatura rusă a căutat totdeauna răspunsul la întrebarea: *ce-i de făcut?*

Dându-şi seama, că posedă darul de a: influenţa sufletele oamenilor, Cehov, cu sentimentul de a fi un om „legat ca printr’un contract, obligat prin conştiinţa datoriei” cu conştiinţa *teribilei* răspunderi literare, — a simţit necesitatea să-şi lămurească clar şi precis, încotro şi pentru ce anume cheamă el pe cititor.

El socotea că lipsa unui ţel la un scriitor, absenţa unei „concepţii generale” este o boală, „care pentru 'artist este mai rea decât sifilisul şi decât epuizarea sexuală... scriitorii, pe care noi îi numim eterni sau pur şi simplu buni... se recunosc după

un semn comun şi foarte important: ei merg undeva şi te cheamă într'acolo, şi simţi nu prin intelect, ci prin toată fiinţa ta că au un fel anumit, asemenea umbrei tatălui lui Hamlet, care n'a venit degeaba, numai pentru a turbura imaginaţia... Cei mai buni dintre ei sunt realişti şi descriu viaţa aşa cum este, dar «ceasta, pentru că fiecare rând este pătruns ca de o sevă, de conştiinţa ţelului. Pe lângă că simţi în scrierile lor viaţa aşa cum este, mai simţi şi viaţa aşa cum ar trebui să fie, şi tocmai aceasta te prinde. Dar noi? Noi! Noi descriem viaţa numai aşa cum este, iar dincolo de aceasta[1] — nici hăis, nici cea... Poţi să ne baţi cu bicele şi nu ne urneşti. Noi nu avem nici ţeluri apropiate, nici depărtate, şi sufletele ne sunt pustii şi goale ,de ai putea să joci popice în ele"...

Fiecare rând al acestei scrisori este „pătruns ca de o sevă", de chinurile şi patimile marelui scriitor rus, de simţul său de. răspundere în faţa poporului său, de conştiinţa obligaţiei sale de a arăta în opere lui calea spre o nouă viaţă mai curată.

Lui Cehov i se părea că în operele sale viaţa se reflectă numai aşa cum este în realitate. El greşea, judecându-se atât de aspru. Nu simţim noi oare în „Stepa", suflul unei adieri de libertate, suflul unei vieţi eroice, care trebue să triumfe pe pământul patriei?

Dar el nu se putea mulţumi numai cu tristeţea, cu tânjirea după un viitor minunat, cu simpla descriere a vieţii reale din timpul său. Nu, ca scriitor rus el se considera obligat să răspundă clar cititorului la întrebarea: ce e de făcut?

Scriitorii din generaţia dela 1860 răspunseseră direct la această întrebare. Un celebru roman rus poartă chiar titlul: „Ce e de făcut?" 13).

Cehov gândea că scriitorul rus este dator să răspundă şi în această nouă epocă din viata patriei la aceeaş întrebare.

...Tu însuţi eşti judecătorul tău suprem;
Tu scrisu-ţi judeci mai aspru decât toţi.
Eşti mulţumit de el, artist sever, pretenţios?

Cehov nu şovăia să răspundă la aspra întrebare a Iui Puşkin. El a ştiut într'adevăr să-şi judece *mai aspru decât toţi* scrisul. Fiind un artist sever şi pretenţios, el nu era mulţumit de sine.

I se părea că el, ca şi toţi artiştii generaţiei sale, oferă cititorului „limonada", în timp ce acesta are nevoe de o băutură tare. „Oare Korolenko, Nadson şi toţi dramaturgii de azi nu sunt o limonadă? — întreba el cu amărăciune. — Oare tablourile lui Repin saţu Şişkin v'au turburat mintea? E drăguţ, e făcut cu talent, vă încântă, adevărat, dar totuşi nu puteţi uita, chiar în acele momente, că grozav i-aţi trage o ţigare" .

Evident că el era nedrept faţă de Repin şi de alţi artişti, după cum era nedrept faţă de el însuşi- Avea convingerea sinceră că şi el nu este decât „drăguţ", cu talent, în timp ce scriitorul trebue „să aprindă cu vorba inimile oamenilor", să-i cheme la fapte eroice, la acţiune, cum cheamă umbra tatălui Iui Hamlet. Astfel se răzvrătea geniul din Cehov, nevoind să fie un simplu talent.

El simţea perimarea istorică a idealurilor vechi, necesitatea unor noi răspunsuri la „întrebările fatale". Dar toate răspunsurile , pe carie le dădeau diverşi ideologi ai epocii în paginile revistelor contemporane i se păreau la fel de trecătoare, ca şi articolele lor critice.

S'ar părea că ar fi trebuit să-şi plece urechea Ia glasul lui Mihailovski, al leaderului mişcării liberale poporaniste, care-l acuza pe Cehov (în special pentru „Stepa") tocmai de aceleaşi lucruri, de care se acuza el însuşi- Mihailovski îl critica mereu, pentru că n'ar avea,

---

13 De Cernâşevskl

chipurile, o viziune a lumii, un ţel în numele căruia scrie.

Dar reproşurile lui Mihalovski nu-l afectau prea mult pe Cehov. El simţea că în dosul acestor reproşuri se ascunde dorinţa de a-l lega de „idealurile” mărunte pe care le profesau liberalii, şi de a căror meschinărie Cehov râdea: idealurile „petecelor” şi ale „plasturilor”. El simţea ce era fals în încercările poporaniştilor din preajma „anului optzeci” şi anume a se pretinde purtători şi continuatori ai idealurilor „părinteşti”, păstrători ai tradiţiilor generaţiei dela 1860.

„Anul şaizeci — scria el lui Pleşceiev la 1888 — reprezintă o epocă sfântă şi a permite unor proşti s'o uzurpeze, înseam nează s'o trivializăm”.

Prin „proşti” el înţelegea toate varietăţile de liberali, cu micile lor năzuinţe şi idealuri, printre care şi poporaniştii (na- rodniki)

El simţea înstrăinarea sa faţă de tendinţele ideologice, care acţionau scărmănând doar suprafaţa realităţilor de atunci.

„Eu nu sunt nici liberal, nici conservator, nici progresist, nici călugăr, mici indiferentist”, scria el lui Pleşceiev în anul 1889, şi aceasta era cea mai exactă auto-caracterizare. In crea14 ţia sa el stătea eu multe capete mai sus decât toate grupările politice legale ale timpului său. Toate îi păreau meschine şi mediocre. „Unde este socialismul?” întreba el într'o scrisoare şl răspundea cu o amară ironie: „In scrisoarea lui Tihomirov către ţar”. Lev Tihomirov era un notoriu renegat, unul dintre cameleoni, care se lepădase de „Voinţa naţională” după ce mişcarea fusese desfiinţată şi care adresase împăratului o scrisoare pocăită .Cehov n'a cunoscut nici un alt socialism afară de poporanism.

Lenin a zugrăvit astfel tabloul epocii, în strânsoarea căreia s'a chinuit Cehov:

...„Revoluţionarii sc epuizaseră prin gestul dela 1 Martie, în clasa muncitorească nu exista nici o mişcare de anvergură, nici
o organizaţie fermă, societatea liberală se dovedise şi de data aceasta atât de nedcsvoltată din punct de vedere politic, încât ea s'a mărginit chiar după asasinarea lui Alexandru Iî numai la demersuri şi intervenţii” *).

Cine putea ajuta lui Cehov în tristeţea sa? Cui putea el s'o împărtăşească?

Tânjirea lui după o ciritică adevărată era tânjirea după idealuri mari, sociale şi morale, care ar fi putut însufleţi literatura, după cum altădată o însufleţise critica lui Belinski şi a lui Cernâşevski.

Scrierile sale îi plăceau din ce în ce mai puţin. In Mai 1889, el scria: „Sunt doi ani de când nu mai îmi place să-mi văd operele tipărite, de când am ajuns indiferent faţă de recenzii ,faţă de discuţii literare... Simt o lâncezire sufletească'.. Nu sunt desamăgit, nici obosit, nu sunt victima spleen-ului, ci pur şi

---

14 V. I. Lenln i Opere Ed. 3»a voi IV, pag. 137.

simplu toate au pierdut dintr'odată orice interes pentru mine".₩

„Nu-mi place că am succes", citim într'una din scrisorile lui. Într'o altă scrisoare el spunea că i se pare că „înşeală" pe cititor.

Pentru ce să scrii? — se întreba el mereu, — dacă nu poţi răspunde la întrebările principale.

într'o scrisoare din Noembrie 1888 el scria: „Viaţa conştientă, lipsită de o concepţie a lumii — nu este viaţa, ci un chin, un supliciu"-

Ştim că nu-i plăceau cuvintele mari, mai ales atunci când era vorba de sentimentele lui personale. Dacă totuşi a folosit un cuvânt ca *supliciu,* faptul arată ce mari trebue să fi fost suferinţele lui.

Pentru el toate chestiunile etice ca şi tot ce privea laturile intime ale raporturilor umane — totul, totul în viaţa omului era legat, împletit în mod intim cu problema concepţiei de viaţă.

Una din nuvelele lui din anul 1888 — „Luminile" — este închinată în întregime acestei probleme: o concepţie greşită a lumii poate avea o influenţă funestă asupra raporturilor personale dintre oameni. Cehov duce în această nuvelă o luptă făţişă cu ideile reacţionare, pesimiste, care erau foarte „la modă" în cercurile intelectuale ale epocii. Sunt ideile nimicniciei, zădărniciei, absurdităţii vieţii, — idei ce veneau dela filozofii reacţionari germani, cu deosebire dela Schopenhauer La adăpostul acestor idei se putea justifica şi renegarea, şi orice altă josnicie — atât în viaţa socială, cât şi în ceai personală.

Eroul nuvelei, inginerul Ananiev, caracterizează astfel această gândire decadentă:

– „Atunci, — spune el, — în preajma anului 1880 ea a început să fie la modă în public, iar mai în urmă după anul 1880 a început să treacă din public în literatură, în ştiinţă, în politică. N''aveam pe vremea aceea mai mult de 26 de ani, dar ştiam de atunci că viaţa n'are nici un sens, că totul nu este decât iluzie şi ficţiune, că de fapt prin rezultatele ei viaţa de ocnă din Sahalin nu diferă prin nimic de viaţa dela Nissa... ca nimeni pe lumea aceasta n'are dreptate, dar nici greşit nu e, că

totul este prostie şi absurditate şi că în consecinţă le dădeam la dracu pe toate!”.

Inginerul Ananiev, un om matur, care a văzut multe şi a gândit asupra multor lucruri s'a convins, după un drum greu prin viaţă, că ideile acestea, care I-au cuprins şi pe el în tinereţe, sunt absolut inumane. El caută să convingă pe un alt erou al nuvelei, pe studentul von-Stenberg, un adept convins al acestor idei decadente, de caracterul lor vătămător. Pentru a-şi întări ideile, Ananiev povesteşte o întâmplare din tinereţe care I-a făcut apoi să blesteme, ruşinat şi îngrozit, filozofia ce i se păruse atât de ademenitoare. Această filozofie I-a făcut să săvârşească în tinereţe un „rău, egal cu o crimă” spune el.

Odată, după terminarea anului universitar, el a venit pentru câteva zile din capitală în oraşul natal, unde crescuse ca băiat şi unde învăţase la liceu. Aici s'a întâlnit cu o tânără femee, pe cane o cunoscuse încă din timpul când era elevă: pc atunci toţi spuneau „Kisotşca” (Pisicuţa), iar el fusese „îndrăgostit de ea nebuneşte”. Kisotşca îşi păstrase şi acum tot farmecul şi prospeţimea ci. Dar era nespus de nenorocită.
Ca multe alte fete de atunci, care visau la o viaţă curată şi raţională, ea fusese silită să se mărite în acest orăşel de provincie cu un om grosolan şi de nimic, şi toată viaţa ei a fost o nenorocire, ea se simţea „ca'ntr'o groapă”. Ea s'a bucurat foarte mult de întâlnirea cu un om din capitală, student, prieten din copilărie. El era in ochii ei întruchiparea a tot ce este luminos, cinstit şi înaintat. L-a privit cu o adoraţie naivă, văzând în el acele lucruri ideale, curate, pe care le-a visat în primii ani ai tinereţii, şi de care s'a depărtat atât de mult viaţa ei.

Prin el însă trec cu totul altfel de gânduri. Dat fiind că „nimeni pe lumea aceasta n'are dreptate dar nici greţit nu e”, şi că toate nu sunt decât „deşărtăciunea deşertăciunilor”, dat fiind că viaţa nu are nici un sens, şi tot ce e viu este sortit să piară, etc., etc., el consideră ca foarte legitim să-i facă Kisotşcăi tot felul de promisiuni, că o ia cu el „la capătul lumii”. Pentru ea întâlnirea lor şi intimitatea ce s'a stabilit între ei nu este numai iubire, dar şi o întorsătură a soartei, un pas hotărîtor în viaţă, părăsirea bărbatului şi asocierea ei la adevărata viaţă.

Ananiev, însă, după ce a sedus-o pe Kisotşca, dă Fuga la gară, laş, ca un hoţ, vrând să părăsească oraşul. Dar în vagon, odată cu lăsarea nopţii, rămas „faţă în faţă cu conştiinţa sa”, în faţa ochilor lui a răsărit chipul tinerei şi încrezătoarei femei, înşelate de el şi el a simţit că este un ucigaş. Pentru a înăbuşi remuşcările conştiinţei, el a încercat să recurgă la obişnuitele sale idei „salvatoare” despre deşertăciunea lumii- Dar de data aceasta nu numai că nu i-au „ajutat”, ci dimpotrivă i s'au arătat în toată esenţa lor criminală. Ananiev şi-a dat pentru prima oară seama de anomalia acestei filozofii. „ Iar gândirea mea normală, după cum îmi pare acum, n'a început decât din momentul în care am luat-o dela început, dela a-b-c, adică atunci când conştiinţa m'a mânat înapoi în oraşul N., unde fără multe filozofii m'am căit în faţa Kisotşcăi, mi aia cerut iertare ca un ştrengar, şi am plâns împreună cu ea”...

Inginerul Ananiev nu reuşeşte prin povestirea sa să-i convingă

pe studentul von-Stenberg. Pe Ananiev I-a ajutat să discearnă esenţa inumană a filozofiei sale „mintea lui sănătoasă de rus". într'adevăr, orice filozofie inumană nu place unul rus.

Von-Stenberg, îi spune încă dela începutul discuţiei lui Ananiev: „Ideile noastre nu încălzesc pe nimeni". Această observaţie anume îi dă prilej lui Ananiev să-i istorisească povestea lui.

Dimpotrivă, se întâmplă foarte des ca gândurile noastre să *încălzească* pe cineva, sau să lumineze pe cineva. A fot îngrozitor pentru Kisotşca să afle, că până şi acela pe care ea I-a socotit un om cinstit, înaintat, este capabil de a înşela. Dacă şi până atunci ea a trăit „ca într'o groapă", ne putem uşor închipui,, în ce s'a transformat viaţa ei, după întâlnirea cu Ananiev!

Toată povestirea nu făcea decât să-i convingă pe cititor, că ideea, gândirea, concepţia asupra lumii au o extraordinară însemnătate că o concepţie eronată poate duce la un „rău egal cu o crimă"-

Aceasta ne întoarce încă odată spre acel sentiment al Iui Cehov, — conştiinţa grozavei sale răspunderi pentru ideile operelor sale.

In calitate de medic, Cehov, ea şi eroul său doctorul Astrov din „Unchiul Vania", era de fiecare dată adânc impresionat de sfârşitul fatal al vreunui bolnav al său, simţindu-se vinovat chiar atunci când, după cum se spune, medicina este neputincioasă.

Ca scriitor el se temea pentru fiecare cuvânt al său, ca să nu aducă vreun rău vieţii omeneşti.

Şi acolo, şi aci — în medicină ca şi în literatură — era conştiinţa răspunderii sale pentru viaţa omeneasca.

Iată dece tristeţea lui, tânjirea lui după o concepţie clară şi precisă era atât de acută, atât de chinuitoare.

In anul 1888, adică în acelaş an, în care a fost scrisă nuvela „Luminile", Cehov a conceput planul unei noi nuvele, pe tema ce-l chinuia de mult, anume că „viaţa conştientă, lipsită de o concepţie a lumii — nu este viaţă, ci un chin, un supliciu". El voia să reprezinte pe un „om sănătos, tânăr, însetat de dragoste, care ştie să şi bea, să se şi bucure de privelştile naturii, să şi filozofeze, nu un temperament livresc sau desamăgit, ci pe un tânăr cu totul obişnuit". Eroul presupusei nuvele „prin situaţia sa de orăşcan, ele amant, de soţ, de om care gândeşte... vrând-nevrând se ciocneşte de anumite întrebări, care vrând-nevrând cer o rezolvare imediată. Dar cum să le rezolvi, neavând o concepţie generală asupra lumii? Cum?".

Chiar în acest ton de jale, cu repetarea stăruitoare „Cum?" – se poate vedea semnificaţia adâncă, personală, pe care o avea întrebarea aceasta pentru Cehov.

Desigur că n'avea dreptate, atunci când credea că el „nu are o concepţie generală asupra lumii". Dacă n'ar fi decât nuvela „Luminile", şi ar fi deajuns să ne dăm seama că Cehov ocupa o poziţie înaintată în lupta ideologică, combătând principalele idei reacţionare ale epocii sale.

Şi, în genere, nu este oare clar că toată creaţia lui Cehov din anii 1880—1890, — fără a mai vorbi de creaţia din deceniul următor, — se caracterizează printr'o concepţie înaintată, progresistă?

Dar predecesorii lui Cehov, scriitorii generaţiilor dela 1840 şi dela 1860, participaseră în mod activ la lupta politică a timpului lor. Epocile lor erau însufleţite de mari idealuri politice şi de aceea scriitorii, vrând-nevrând, îşi confruntau atitu-

dinea lor faţă de aceste idealuri, se inspir.m din tl mi respingeau.

Momentul „anului optzeci” părea să nu nih.'i m ui IІI'MІIMI politice. El ne apare ca „apolitic”.

In scrisorile lui Cehov găsim adesea amărăciune.!, sup.li .m ,i pentru faptul că scriitorii generaţiei sale sunt lipsiţi do vi■■ (.1 politică. Faptul acesta îi părea o anomalie, o infirmitate.

Viaţa politică ce se vedea la suprafaţă nu-i inspira diN.il plictiseală. Grupările politice îi păreau „ignorante”. Intr'ad' v.u cunoştinţele lui despre viaţa rusă erau mult mai bogate, înfr legerea lui — mult mai pătrunzătoare decât cunoştinţele şi înţelegerea oricărui ideolog al timpului ,fie el cât de „liber.il".

Toate acestea făceau ca în epoca 1880—1890 Cehov să fie apolitic — nu din indiferenţă faţă de politică, ci din sentimentul inutitilităţii întregii „politici” pe care o cunoştea, n in capacităţii ei de a schimba câtuşi de puţin, viaţa. Un timp îi păruse chiar indiferent faptul în care jurnal sau revistă vor ap;u<ţ operele sale, atât de deşartă şi de meschină era pentru el viaj.i politică de atunci.

El a înţeles în urmă greşala ce se închidea într'o asenvenca poziţie şi a tras de aci deducţiile lui. Dar aceasta s'a petrecut abia în ultimul deceniu al veacului trecut. In deceniul premergător, toată generaţia sa îi părea condamnată la inactivitate politică şi deci la neant sufletesc-

'Cu adâncul său simţ politic, Cehov îşi dădea seama de determinismul istoric al acestei boli a generaţiei sale: „trebue să presupunem că boala aceasta îşi are scopurile ei bune şi nu ne este trimisă în zadar”...

Ideea aceasta — cum că suferinţele contemporanilor „se vor preface în bucurii pentru urmaşii noştri”, cum spune Olga în finalul celor „Trei surori”, — era ideea din totdeauna, sentimentul constant al lui Gehov şi al eroilor lui.

Dar el nu se putea mulţumi cu aceasta, nu se putea mărgini cu înţelegerea necesităţii istorice a suferinţelor sale. Dacă scriitorul nu dă un răspuns la problemele vitale, dacă nu cheamă pe cititor spre un ţel, nu-i arată calea pentru a ajunge la acest ţel, dacă nu are un ideal politic bine definit, atunci scriitorul nici n'are dreptul să „apară” în faţa cititorului, — spre deosebire de umbra tatălui lui Hamlet, care avea tot dreptul să apară. Astfel gândea Cehov.

Succesul şi gloria ce i-au venit nu numai că nu i-au sucit capul, lui, unui tânăr artist, ci dimpotrivă, i-au accentuat conştiinţa contrazicerilor între amploarea talentului său şi deficienţa concepţiilor sale. Şi cu cât simţea mai mare, mai puternic darul său, cu atât mai acută îi apărea ace:stă contrazicere.

De aceea, n'a fost niciodată o clipă în viaţa lui, când el să fi fost satisfăcut de operele sale.

Legenda după care Cehov n'ar fi „avut o concepţie generală asupra lumii”, — legendă de care Gorki încă din 1900 îşi bătea joc, dar care şi astăzi persistă, — a fost creată de critica liberală-poporanistă, care voia să-i prezinte pe marele scriitor ca un adept al dogmelor şi formulelor ei strimte, învechite, fără nicio contingenţă cu viaţa.

După cum vedem, chiar Cehov este „vinovat” de apariţia acestei legende. „Vinovat” prin severitatea sa faţă de el însuşi* prin cinstea sa extraordinară şi necruţătoare, prin veşnica nemulţumire a geniului.

Trebue însă să înţelegem că atunci când Cehov tânjeşte, din pricina „absenţei” unei concepţii a lumii, chiar puterea acestei tânjiri, tânjirea prin ea însăşi arată o altitudine ideologică rar atinsă.

Patima febrilă cu care Cehov a căutat soluţionarea problemelor ideologice, patimă atât de caracteristică pentru Cehov, este din expresiile cele mai semnificative ale adevăratei caracteristici a epocii de

care vorbim: a esenţei ei invizibile, poate, cu ochiul liber dar cu atât mai profunde, mai adevărate, mai „subterane". Da, epoca cunoscută ca epoca stagnării spirituale, a intrat în istorie ca epoca ce a elaborat o nouă concepţie a lumii. Idealurile vechi au murit, şi în chinuri şi în suferinţe se năşteau noi idealuri. Sfârşitul idealurilor vechi era vizibil, zămisilirea celor noi era pentru moment ascunsă privirilor, ea se înfăptuia în adâncurile istoriei.

Lenin a comparat momentul „anului optzeci" cu o închisoare. Şi totuşi chiar Lenin arăta, că ..'„în Rusia n'a existat o epocă despre care s'ar putea spune cu mai multă dreptate: „a venit rândul gândirii şi al raţiunii" decât despre epoca lui Alexandru III!... Tocmai în epoca aceasta a lucrat mai intensiv gândirea revoluţionară rusă, punând bazele concepţiei social-democrate. Ua, noi revoluţionarii suntem departe de gândul de a nega «olul revoluţionar al perioadelor reacţionare. Noi ştim că formele mişcărilor sociale variază, că perioadele de adevărată creaţie politică a masselor populare se primenesc în istorie prin perioade în care domneşte o linişte aparentă, când massele tac sau dorm (mai curând dorm), abrutizate şi chinuite de munci de ocnă şi de nevoi, când se revoluţionează cu deosebire de repede mijloacele de producţie, când gândirea reprezentanţilor progresişti ai raţiunii umane face bilanţul trecutului, construind noi sisteme şi noi metode de cercetare... Cu un cuvânt, „rândul gândirii şi a raţiunii" vine câteodată în perioade istorice care ne fac să ne gândim la un om politic, care ţinut în închisoare îşi desăvârşeşte cercetările ştiinţifice" *).

Gândirea socială progresistă rusă, ştiinţa rusă, arta rusă s'au îmbogăţit mult în preajma „anilor optzeci".

In anul 1883 s'a fondat celebrul grup „Eliberarea muncii". Plehanov îşi scria lucrările filozofice- In articolul „Scriitorul şi timpul său", închinat lui Cehov**) academicianul A. Bel- ţev subliniază foarte just, că desvoltarea spirituală a lui Cehov nu putea să nu fie influenţată de evenimente ale «pocii, ca lucrările lui Mendeleiev, Timiriazev, creaţiile geniale ale picturii ruse — tablourile lui Surikov, Repin, creaţiile nemuritoare ale lui Ceaikovski, Rimski-Korsakov.

Astăzi ne este uşor să vedem însemnătatea revoluţionară a epocii reacţionare a „anului optzeci". Pentru contemporani, însă, lucrurile stăteau altfel.

Cehov trebuia să-şi *facă loc prin luptă* spre conţinutul adevărat al epocii, trecând prin „liniştea exterioară", aparentă, prin „tăcere sau adormire", prin gratiile închisorilor lui Po- bedonosţev. Căutările sale spirituale exprimau avântarea lui spre ceeace era lucrul *cel mai important* în epoca sa, important dar ascuns în profunzimi.

EI a reuşit să exprime *curentul submarin* (sensul ascuns) —

') V, 1. Lenin t Opere, ed, 3<a, voi. IX, pag. 127.
**) „l.Itorjlură şt artă" nr. 29 din 15 Iulie 1944.

întrebuinţând expresia introdusă de conducătorii Teatrului de Artă pentru caracterizarea stilului iui Cehov, — *subfextiM* epocii. In creaţia sa Cehov a ajuns unul din genialii participanţi la procesul „bilanţurilor trecutului" şi al elaborării unei noi concepţii a lumii carc a constituit conţinutul ideologic al „anului optzeci" în viaţa patriei.

El a putut juca acest rol istoric graţie facultăţii lui de a simţi tot oe este progresist în viaţa ideologică şi ştiinţifică a timpului său. L-a ajutat şi respectul său nelimitat, adevărata idolatrizare a „anului şaizeci" ale cărui vremi le considera ca *timpuri sfinle.* El era mult mai aproape sufleteşte de tradiţiile democrate, de spiritul „anului şaizeci" decât liberalii-poporanişti, care doreau să aibă monopolul acelor tradiţii,

Cehov a crescut în adânc respect faţă de moştenirea lui Şcedrin, Turgheniev, Tolstoi. In scrisorile lui găsim expresia unei adevărate veneraţii pentru Şcedrin, iar în schiţele lui satirice vedem chiar o legătură de filiaţie directă cu satira lui Şcedrin.

In năzuinţa pătimaşă a lui Cehov de a da un răspuns la întrebarea „ce e de făcut?" s'au manifestat cele mai bune tradiţii naţionale ale literaturii ruse şi adevărata legătură de sânge a lui Cehov cu epoca sa, cu cerinţele şi aspiraţiile sale.

Un mare artist se deosebeşte prin aceea că durerile şi bucuriile epocii sale ajung să fie durerile şi bucuriile sale personale. Încercările unui geniu ajung să se confunde cu încercările epocii sale.

In reflecţiile, în bănuelile şi suferinţele lui Cehov s'a răsfrânt caracterul de tranziţie al epocii, căutările unui adevăr nou şi unic, valabil. Poporul căutător al adevărului, care este poporul rus, a creat şi a împuternicit cu grele încercări pe marele său scriitor Anton Pavlovici Cehov.

In această epocă, în care Cehov era cuprins de chinuitoare îndoeli despre cel mai de seamă lucru — valoarea scrisului său — el a început să fie atras în mrejile unui duşman blând, Suvorin.

Cunoştinţa lui Cehov cu Suvorin şi colaborarea lui Ia .Timpuri noi” datau de mai multă vreme. Dar abea acum în ceastă perioadă, se leagă o prietenie personală între el şi Suvorin.

Redactor al celui mai mare jurnal din capitală, gazetar talentat, beletrist şi dramaturg, „curtean şiret”, care-şi acordase tonul jurnalului şi condeiului cu cerinţele clicii conducătoare, Suvorin era omul unei duble vieţi. In momentul „apolitic” al „anului optzeci”, chiar şi oamenii cei mai liberali considerau ca posibilă disocierea *scriitorului* de *politică,* şi în relaţiile sale cu cercurile literare Suvorin a ştiut să apară înainte de toate ca om dp litere. Piesele lui de teatru se bucurau de succes, presa liberală le discuta, făcând complect abstracţie de personalitatea politică a autorului.

Odinioară, în „anul şaizeci”, el debutase cu succes în viaţă. Nepot de şerb, fiu de ţăran, el începuse prin a fi profesor de geografie la un liceu din oraşul Bobrov, având un salariu şi mai mic decât profesorul Medvedenko din „Pescăruşul” lui Cehov: acela primea, după cum se ştie, 23 de ruble pe lună, iar Suvorin — doar 14 ruble 60 de copeici. Când a început să-şi publice povestirile şi eseurile sak, a fost silit să vină dela Bobrov la Moscova pe jos şi să trăiască cu soţia sa într’o căsuţă ţărănească la zece verste de oraş. El începu să colaboreze la „Contemporanul” (Sovremenik), era primit personal d&>

N. G. Cernăşevski, scrierile lui erau adesea interzise de cenzură, a fost chiar tras la răspundere. La comanda lui L. N. Tolstoi el a scris manuale pentru ţăranii dela Iasnaia-Poliana şi Tolstoi în persoană îi aducea onorariul.

Era un debut luminos, pe care Suvorin I-a trădat şi I-a de- sonorat în a doua jumătate a vieţii sale.

Mult timp el a fost considerat ca un om de litere liberal, dintre cei mai de seamă; foiletoanele lui, sub semnătura „Un necunoscut” se bucurau de o largă popularitate.

Anii treceau, jurnalul lui Suvorin „Timpuri noi” căpăta din ce în ce mai multă influenţă. Suvorin a strâns o avere imensă din „banii bucătăreselor”: jurnalul publica cererile de serviciu ale bucătăreselor, ale servitoarelor, ale îngrijitoarelor de copii. Imbogăţindu-se, ajungând rcdactor cu influenţă, începând să fie cercetat şi cultivnt de demnitarii împăratului, care simţeau pământul fugindu-le sub picioare, Suvorin a început să-şl schimbe orientarea, să se adapteze împrejurărilor, să caute calea de mijloc, să recurgă la tot ceeace — după expresia lui Şcedrin — era „aplicabil mârşăviei”. Triumful reacţiunii I-a întărit definitiv în convingerea că nu sunt de aşteptat sguduiri sau chiar schimbări sociale ori politice. In mod treptat „Timpuri noi” a ajuns un jurnal stigmatizat de Şcedrin prin porecla sarcastică: „Ce doriţi?”.

Intrând în slujba reacţiunii, Suvorin, ca om de jos, ieşit din popor, şi ca gazetar de incontestabilă inteligenţă, îşi dădea perfect seama de murdăria, josnicia şi mârşăvia taberei In care intrase. Elocvent şi convingător, astfel este cunoscutul său jurnal intim, publicat în primii ani după Marea Revoluţie din Octombrie. In acest jurnal, singur cu el însuşi, Suverin işi vărsa tot dispreţul faţă de tabăra reacţionară, dădea caracteristici ucigătoare fruntaşilor ei, îşi deplângea talentul său corupt, demasca tot putregaiul şi toată mârşăvia cauzei pe care
o slujea.

Evident că faptul nu făcea decât să-i adâncească vina. Dar sufletul său, asemenea unei mlaştini, cuprindea toate surprizele, printre altele şi facultatea de a manifesta false remuşcări şi chiar de a minţi cu sinceritate. Cehov a spus că „minciuna este un fel de beţie... Mincinoşii mint chiar atunci când mor”.

Ca o ironie a soartei, cuvintele acestea sunt cuprinse într'o scrisoare către Suvorin.

Suvorin a fost un adevărat virtuos al minciunii. El ştia să arate 12
când voia acea latură a sufletului său, care altădată fusese legată 9
de cruze cinstite şi progresiste. Ştia să prezinte lucrurile în aşa fel, încât să rezulte că el, Suvorin, este una, iar colaboratorii „Timpurilor noi" — cu totul alta, şi că în sinea lui dispreţueşte toată banda aceasta murdară- Dealtfel lucrul acesta din urmă nu era prea departe de adevăr: el îi dispreţuia şi pe miniştri. In tânărul Cehov, Suvorin a reuşit să cr:eze impresia, că deşi el, Suvorin, este credincios jurnalului său, totuşi nu este deplin răspunzător dc cele ce se scriu în el, şi dacă n'ar fi „colaboratorii", el n'ar admite să se publice anumite neruşinări şi mârşăvii. El se prefăcea a fi omul cufundat în activitatea sa literară, în treburile teatrului creat de el. Foarte just remarcă un biograf, spunând că „atunci când Cehov îşi începea colaborarea la „Timpuri noi", era sincer convins că Suvorin trebue salvat din ghiarele... „Timpurilor noi''15).

Suvorin a ştiut să se înfăţişeze lui Cehov numai prin latura sa *scriitoricească.* Tânărul Cehov a fost fermecat de spiritul „independent" al lui Suvorin, care era un admirabil „causeur", a fost fermecat de îndrăzneala, ascuţimea şi ironia judecăţilor Iui.

Ştim că *independenţa* era unul din principiile de bază ale normelor de viaţă ale lui Cehov. Nemulţumirea pe care colaborarea sa la „Timpuri noi" o provocase în tabăra liberală şi poporanistă (narodniki) era considerată de Cehov ca o ştirbire a independenţei sale. Suvorin nu cerea nimic dela el, nu-i punea nici un fel de condiţie, nu-i îngrădea dreptul de a-şi publica operele oriunde ar voi. Suvorin ştia să atingă într'un mod foarte dibaciu „coarda sensibilă" a lui Cehov, sentimentul exacerbat al independeţei; el îşi bătea joc de „îngustul sectarism de partid" al jurnalelor liberale, de „pedantismul livresc" ai fruntaşilor, de înclinarea lor spre. compromis cu reacţiunea. Astfel, tânărului Cehov i se părea că într'adevăr este perfect indiferent unde îţi publici lucrările. Important era numai ca

---

15 înv. Sobolavi Cehov. M. 1934, pag. 151.

povestirile să fie cinstite, să slujească progresului, iar nu reacţiunii („din copilărie am crezut în progres", scria el lui Suvorin). Iar dacă într'un jurnal reacţionar sunt publicate povestiri cinstite, este cu atât mai rău pentru acest jurnal!

„Ce i-a apucat pe toţi cu „Timpuri noi"! — spunea Cehov lui Lazarcv-Gruzinski, enervat pe acei cari îşi exprimau nemulţumirea cu privire la colaborarea lui la jurnalul lui Suvorin.

— înţelege, te rog, raţionamentul pe care-l fac. Jurnalul are cincizcci de mii de cititori, — nu vorbesc despre „Timpuri noi", ci în general despre un jurnal — acestor cincizeci, patruzeci, treizeci de mii de cititori le foloseşte mult mai mult să citească cele cinci sute de rânduri inofensive, scrise de mine, decât alte cinci sute de rânduri otrăvite, care vor fi publicate în foileton în lipsa a lor mele. Este clar! De aceea voi scrie în orice jurnal, în care mi se propune".

Există o legendă, care se bucură şi ea din păcate de o anumită răspândire, o legendă după care în timpul colaborării sale la jurnalul lui Suvorin, Celiov ar fi întreţinut şi o anumită apropiere ideologică cu Suvorin, deşi de scurtă durată. Legenda aceasta este tot atât de neîntemeiată ca şi aceea despre „absenţa anei concepţii asupra lumii" (Weltanschrung) la Cehov.

Răsturnarea uneia din legende atrage după ea şi răsturnarea celeilalte, deoarece în relaţiile lui Cehov cu Suvorin, ală- turi de atitudinea apolitică de atunci a lui Cehov, se desvăluia si concepţia sa progresistă, materialistă; numai că pe atunci Anton Pavlovici nu ştia să tragă concluzii politice.

Raporturile dintre Suvorin şi Anton Pavlovici aveau un caracter „sui generis". In chestiuni de apreciere a anumitor fenomene artistice, a anumitor laturi mai mult sau mai puţin „neutre" ale vieţii, părerile lor se acordau adesea şi Cşhov simţea o vie plăcere în a discuta sau a sta în corespondenţă cu Suvorin. De îndată, însă, ce o apreciere era contradictorie, fără a atinge probleme principiale, fundamentale în concepţie, reieşea imediat, că raporturile dintre Suvorin şi Cehov sunt în fond acelea ale unei continui polemici a doi oameni, ocupând poziţii ideologice diametral opuse.

Suvorin nu obişnuia să-i contrazică pe Cehov făţiş, deschis,
— alta era tactica lui. Hârşit de experienţă, el caută să treacS pe neobservate tânărului scriitor molima sa: neantul său sufletesc,
o-.illil.ilca sa faţă de tot ce este progresist şi înaintat.

l.il.i un caz caracteristic, care aruncă o lumină asupra reiaţilor dintre Suvorin şi Cehov.

l'.icând ca şi cum ar fi fost vorba de o chestiune de ordin .,|tiir artistic", Suvorin, într'o scrisoare către Cehov, elogiază romanul scriitorului francez Paul Bourget: „Discipolul". Vi-
ilivinul dă în felul acesta drumul unui balon de încejcare. El nu pomeneşte nimic despre esenţa romanului — un atac împotriva ştiinţei pozitive, împotriva ateismului, împotriva materialismului.

Dar Cehov nu primeşte să discute pe plan „pur artistic". < Citind romanul, el recunoaşte felul interesant şi spiritul în eare este scris. Dar el polemizează cu Bourget şi deci cu Suvorin în ce priveşte esenţialul. Apără materialismul împotriva idealismului, ateismul împotriva religiei. El apucă taurul de coarne şi denunţă fără ambiguitate „defectul principal" al romanului. „Este o campanie fastidioasă împotriva curentului materialist. Mă scuzi, te rog, dar nu înţeleg asemenea campanii... A interzice omului să urmeze curentul materialist echivalează cu a-i interzice să caute adevărul. In afara materiei nu există nici experienţă, nici cunoaştere, şi în consecinţă, nici ■ devăr". Cehov îsi bate joc de calomnia popească cuprinsă ni roman, anume că ateismul şi materialismul duc la desfrâu.

,.întrucât priveşte desfrâul ,apoi reputaţia de desfrânaţi, vi- cioşi şi

beţivi nu o au... oameni ca Mendeleiev, ci-., abaţii şi persoanele care frecventează cu asiduitate bisericile ambasadelor”.

Campania împotriva ateismului şi a materialismului erau lozinca epocii. Tot ce era reacţionar şi decadent şi provenea din filozofia ori literatura apuseană era îndată adoptat şi trecea drept „ultimul cuvânt” al adevăratei culturi. Cehov nu numai r.i nu s’a lăsat luat de curentul care ducea cu el cea mai mare o.irte a inteligenţei, dar s’a pus cu toată dârzenia deacurme- .’.işul lui. Polemica lui cu Suvorin era polemica cu întreaga tracţiune a epocii.

Divergenţele între Cehov şi Suvorin s’au accentuat mai ales l.i începutul ultimului deceniu al veacului trecut, după călătoria lui Cehov în Sahalin, care, după cum vom vedea, a jucat un mare rol în închegarea concepţiei sale de viaţă ca şi în opera lui. In anul 1893, Cehov a rupt cu „Timpuri noi” şi n’a mai dat nici un rând spre publicare la acest jurnal. In cursul anului precedent, în 1892, se aprinsese o dispută extrem de interesantă între el şi Suvorin, dispută a cărei temă era o problemă de cea mai mare importanţă pentru Cehov, de o importanţă într’adevăr vitală.

Ca răspuns la scrisoarea lui Anton Pavlovici, citată de noi în capitolul precedent, în care acesta vorbea despre necesitatea unor ţeluri mari şi inspiratoare pentru scriitor, Suvorin găsise o replică vicleană. In scrisoarea sa, el spunea că arătase rândurile lui Cehov unei oarecari doamne, foarte judicioase. Doamna s’ar fi îngrozit dc „spiritul sumbru” şi de „pesimismul" scrisorii lui Cehov şi, sub impresia ei „deprimantă” ar fi scris la rândul ei lui Suvorih. Conţinutul scrisorii ei cât se poate de „frumoase" şi de „înălţătoare” se reducea în fond la o ides foarte simplă, anume că viaţa este frumoasă prin ea însăşi şi că deci n’ar fi nevoe de nici un ţel. „Ţelul vieţii, — scria doamna, — este viaţa însăşi... Eu cred în viaţă, în clipele ei luminoase, de dragul cărora nu numai că *s-* poate trăi, dar şi trebue să trăieşti, cred în om, în părţile frumoase ale sufletului său”.

Suvorin se alătură cu totul părerilor acelei doamne „optimiste”.

Semnificativ este răspunsul lui Cehov.

„Oare într’adevăr toate acestea sunt sincere şi însemnează ceva? După părerea mea nu sunt păreri, ci caramele... Sub influenţa scrisorii ei, dumneata îmi scrii mie despre „viaţa pentru viaţă”. Iţi mulţumesc. Găsesc însă că scrisoarea ei optimistă seamănă de o mie de ori mai mult cu un mormânt, decât a mea. Eu scriam că nu există ţeluri, şi dumneata înţelegi că eu le socotesc absolut necesare, că voi porni bucuros în căutarea acelor ţeluri, iar S. scrie, că omul nu se cade să fie ademenit de tot felul de bunuri, pe care orişicum nu le va avea niciodată... „preţueşte, ceeace ai”, şi, după părerea ei, tot răul constă în aceea, că noi căutăm mereu nişte ţeluri mai înalte îi foarte depărtate... Aceluia care crede sincer că ţelurile înalte

şi depărtate îi trebuesc omului tot atât puţin ca şi unei vaci, aceluia care crede că în aceste ţeluri stă „tot răul", aceluia nu-i rămâne decât să mănânce, să bea, să doarmă, sau, dacă i se urăşte, să-şi facă vânt şi să se dea cu capul de colţul unei lăzi".

Incă odată, discuţia se aprindea iarăşi în jurul punctului central al vieţii social-politice, al focarului tuturor problemelor epocii. Formula „viaţa pentru viaţă" însemna în limbajul epocii dela 1880 renunţarea la luptă, refuzul de a lupta cu realitatea abjectă, insultarea şi renegarea *epocii sfinte* „din preajma anului şasezeci", când se fluturau mari ţeluri şi idealuri. „Viaţa pentru viaţă", renunţarea la „bunuri ce nu pot fi atinse" însemnau susţinerea teoriei „minimelor realizări", atât de răspândite în cercurile intelectuale din acele timpuri — teoria minimului confort burghez, teoria împăcării cu *viafa insuportabilă*. „Reabilitarea realităţii" era pe atunci stăruitor propovăduită chiar şi în cercurile inteligenţiei liberale burgheze (gazeta liberală „Săptămâna" propaga cu deosebire aceste idei).

Suvorin voia să-i prindă pe Cehov prin propriile sale cuvinte, cum că „nu există un ţel". Suvorin se alătură în totul acestor cuvinte. Bineînţeles, bineînţeles, se bucura ei, nu există ţeluri! Ca şi cum amândoi antagoniştii ar fi de perfect acord între ei. Numai că Suvorin face o mică adăugare: nu sunt — şi nu trebuesc! Dar tocmai adăugarea aceasta face obiectul atacurilor lui Cehov, deoarece ea îi desvălue îndată iluzoriul „solidarităţii" sale cu Suvorin, ea îi arată imensa prăpastie ce-i desparte. Cehov este chinuit la gândul, că epoca este atât de săracă în mari idealuri sociale, el caută ţeluri înalte, pentru că nu se poate împăca cu viaţa, aşa cum este ea, cu „viaţa pentru viaţă". Suvorin, în schimb, „preţueşte ceea ce este". într'un mod tăios, prin fraze scurte şi mânioase, Cehov despoaie de nimbul „frumuseţii" şi al „poeziei" formula „viaţă pentru viaţă", el demască esenţa ei egoistă, insensibilă, îngustă şi cadaverică-

Suvorin îşi dorea atât de mult ca Cehov să se plaseze pe poziţia „vieţii pentru viaţă", încât în recenziile sale el îl înfăţişa pe Cehov ca pe un adept al acestei poziţii.

„Concepţia sa de viaţă este cu totul proprie, — scria Suvorin despre Cehov, — bine închegată, plină de umanitate, dar fără sentimentalism, independentă de orice curente şi tendinţe, oricare ar fi culorile floricelelor ce le-ar împodobi: vii sau palide... La acest om talentat nu-i nimic otrăvit de vreo idee preconcepută-.. El. însuşi parcă spune că trebue să trăeşti simplu, ca toată lumea, să aduci şi tu partea celor mai nobile intenţii din tine: pentru desvoltarea acestei vieţi obişnuite şi simple, iar nu să le iroseşti în gesturi eroice ce depăşesc posibilităţile omeneşti, să cauţi să dai foc apelor mării".

Era şiret bătrânul curtean, cunoştea bine arta linguşirii şi a finei măguliri, el ducea cu Cehov un joc extrem de subtil. Ce abil împleteşte el în recenzia sa adevărul cu minciuna!

Năzuinţa lui Cehov de a-şi păstra independenţa faţă de platitudinea şi meschinăria vieţii burgheze, el o întoarce pe neobservate, prefăcând-o într'o „independenţă" meschin-bur- gheză faţă de orice ideal. Suvorin îl înfăţişează pe Cehov, scriitorul care întruchipează d-sgustul faţă de platitudinea împăcării cu meschinăria burgheză, ca pe unul din acei burghezi banali care „preţueşie aceea ce este", şi care-i învaţă pe cititorii săi să „trăiască, ca toată lumea".

Cehov, desigur, n'a ştiut nici pe departe să deosebească întotdeauna adevărul de minciună în păienjenişul lui Suvorin. Dar în punctele esenţiale, determinante, el se opunea term capcanelor lui Suvorin". Le opunea neînfrânata sa năzuinţă spre adevăr, conştiinţa sa şi inteligenţa raţională a unui democrat rus, ieşit din popor.

Chiar şi în perioada în care relaţiile sale cu Suvorin erau ne-

turburate, Cehov nu i-a iertat niciodată nici lui, nici jurnalului său ceeace i se părea inacceptabil, necinstit şi nedrept din punct de vedere moral. De pildă în Martie 1889 el scrie lui Suvorin: „Dăunăzi a apărut în „Timpuri noi" un extras dintr'un alt ziar, în care se elogiau servitoarele din Germania, pentru că ar lucra ziua întreagă ca nişte ocncşe şi s'ar mulţumi doar cu două-trei ruble pe lună. „Timpuri noi" subscrie la acest elogiu şi adaugă din partea redacţiei, că nenorocirea noastră constă în faptul că avem prea multe slugi. După părerea mea nemţii sunt nişte ticăloşi..- întâi de toate nu se poate vorbi despre slugi cu tonul cu care ai vorbi despre puşcăriaşi; în al doilea

rând., slugile sunt egale în drepturi şi făcute din aceiaş carne ca şi Bismark"...

Numindu-i pe nemţi ticăloşi Cehov denunţa şi ticăloşia jurnalului „Timpuri noi", fiindcă se alăturase părerii ziarului german.

Suvorin trebuia să înghită în tăcere asemenea palme, pe care i le dădea Cehov. „E tânăr şi încă necopt", trebue să se fi gândit vulpea bătrână- El ştia să prezinte întotdeauna lucrurile de aşa manieră, ca şi cum nu el ar fi fost vinovat de mârşăviile jurnalului său, ci colaboratorii săi: el personal se ocupă de literatură, iar jurnalul merge „dela sine"...

Elogiind operele lui Cehov, el îngăduia totodată colaboratorilor săi să-i atace pe Cehov în • coloanele jurnalului. Prin faptul acesta se sublinia încă odată că una e Suvorm şi alta „Timpuri noi". Totodată se sublinia şi „indepşndînţa ideologică" a lui Suvorin, „lărgimea vederilor" lui, „toleranta" lui faţă de orice altă părere (fie zis în treacăt, aceleaşi sunt cuvintele cu care se joacă şi presa burgheză de astăzi, confundând absenţa principiilor cu „libertatea liberală a părerilor"). Vulpea bătrână, Suvorin, îşi dădea perfect de bine seama, că Cehov niciodată nu va rupe relaţiile cu cl numai din motive de ofensă personală.

Studiind scrisorile lui Anton Pavlovici către Suvorin, căpătăm un dublu sentiment: pedeoparte simţim mândrie pentru Cehov, în singurătatea lui spirituală într'o epocă, în care din toate părţile duşmani vicleni, fie bătrâni, fie pizmuitori îi întindeau capcane, în care risca să cadă la tot pasul şi de oare totuşi reuşea să scape; pe de altă parte simţim înciudare pentru naivitatea politică a lui Anton Pavlovici, deşi înţelegem că era firească pentru Cehovul timpului acela. Acest dublu sentiment îl primim citind, de pildă, scrisoarea lui Anton Pavlovici către fratele său Alexandru, în care îl sfătueşte să polemizeze mai des şi mai aspru cu Suvorin şi să-şi afirme în redacţie o poziţie ideologică independentă. Cehov mai spera atunci să „înnobileze" gazeta lui Suvorin.

Terminându-şi nuvela „Accesul" (11 Noembrie 1888), Anton Pavlovici întreabă pe Suvorin: „Dece jurnalul dumitale nu

scrie nimic despre prostituţie? Este doar un flagel îngrozitor. Stradela Sobolev este un adevărat târg de scalvi”.

Cehov tot nu se dumirea, că „Timpuri noi” ascunde în mod conştient îngrozitoarele plăgi sociale.

Odată i-a scris foarte just lui Suvorin, recunoscând că este câteodată foarte „naiv” în scrisorile sale. A trebuit să treacă vreme, pentru ca el să înceteze de a mai fi naiv în relaţiile sale cu Suvorin.

S’ar părea că Suvorin avea multe date pentru a exercita o mare influenţă asupra lui Cehov. Un spirit ironic o exprimare lapidară şi ascuţită, multă raţiune, o limpede judecată în probleme de artă, talent sclipitor şi „prestigiu”. Suvorin i-a întins mâna lui Cehov într’un timp când acesta mai era colaborator al „Cioburilor”, iar cunoştinţele lui literare se mărgineau la Leikin şi la modeştii slujitori ai condeiului din redacţiile de ziare-

Dar ceeace putea să creeze mai ales baza unei mari influenţe a lui Suvorin asupra lui Cehov, — era spectrul golului spiritual, care-l chinuia pe Cehov, nemulţumirea lui de sine ca scriitor, veşnicul lui gând că s’ar ocupa de „prostii”, greutatea aproape disperată de a găsi un ţel limpede, un ideal în viaţă,

– când? — în epoca celei mai mari stagnări spirituale. Toate acestea, ţinând seama de înclinarea lui Cehov spre ironie, puteau, pare-se, să-i ducă la scepticism, la o atitudine generală de zeflemea. Aici tocmai I-ar fi pândit golul sufletesc al lui Suvorin.

Suvorin îl chema la o calmă şi sceptică renunţare, îl sfătuia de a nu mai căuta ceeace „nu se poate împlini”. El sconta şi caracterul lucid al inteligenţei lui Cehov. Oare nu vedea el, că toate încercările sunt infructuoase şi nu duc la nimic, că „nu există ţeluri” şi nici nu pot exista? Oare nu este ridicol să te porţi ca Don-Quijote?

Da, Suvorin era pentru viaţa lui Cehov o serioasă primejdie. El strânsese în el toate otrăvurile epocii.

Dar şi primejdia aceasta a fost înlăturată de Cehov, în continua sa ascensiune. „Spiritul lui Leikin” ca şi „spiritul lui Suvorin” au rămas în urmă, târându-se pe pământ, în timp ce geniul lui Cehov s’a avântat din ce în ce mai sus.

In timpul verii anului 1889 Cehov cu familia lui a locuit în Ucraina, lângă Suma, într’o regiune pitorească, unde închi- riase o casă pe malul râului Psel, la ferma Luka.

Vara se anunţa minunată. Natura Ucrainei, caracterul poetic al poporului ucrainean îl încântau pe Cehov. Chiar în aspectul ucrainenilor el găsea multe trăsături ale sale şi, fiind originar din sud, îşi spunea în glumă „hohol” 16)• Este drept că, asemenea pictorului Levitan, el era poetul peisagiului Rusiei centrale. Natura ei trezea în el, după cum se exprimă Trigorin în „Pescăruşul”, „pasiunea, o dorinţă neînfrânată de a scrie”. Totuş, a fost fermecat de peisagiul ucrainean. Pe lângă acessta i se deschidea larg posibilitatea de a-şi practica îndeletnicirea lui favorită — pescuitul.

Totul însă i-a fost otrăvit de aşteptarea morţii lui Nicolae. „Sticla de rachiu” nespartă la timp şi-a jucat rolul ei fatal. Familia I-a adus pe pictorul bolnav la Luka. Anton Pavlovici, ca medic, îşi dădea seama foarte clar că moartea apropiată a fra^ telui este inevitabilă. Cu curajul unui diagnostician lucid, el privea adevărul drept în faţă. La întrebarea îngrijorată a lui Alexandru dela Petersburg despre starea lui Nicolae, Anton Pavlovici răspunde că nu se poate pune întrebarea dacă Nicolae se va însănătoşi, ci doar cât timp mai poate trăi.

Odată cu Nicolae plecau din viaţă multe amintiri scumpe, legate de el.

Era totodată şi definitiva despărţire de tinereţe, şi pierderea unui

16 hohol — ucrainian.

suflet drag, în care se regăsea de multe ori, — pierdere*

MOARTEA FRATELUI

unei fiinţe candide şi poetice, naive şi cu înclinări artistice inconştient de talentate, plină de tinereţe şi desprinsă de interese copilăresc de încrezătoare.

Era o nouă şi crudă reamintire a singurătăţii-

Puşkin se salvase de singurătate prin prietenie. El fusese înconjurat de un mediu cultivat, care ştia să preţuiască frumosul. E drept că era doar o pojghiţă subţire în societatea rusă din acele timpuri; totuşi, aşa cum era, uşura viaţa şi creaţia poetului. Mediul oamenilor înaintaţi sc lărgise în „preajma anului patruzeci", culminase cu generaţia dela 1860. Nekr?- sov ştia că este susţinut de Ceinâyevski, de Dobroliubov, d" toată Rusia tânără, care îl urma.

Situaţia lui Cehov era cu totul alta. Mediul literar de car^ era legat, era incomparabil mai mărunt, nivelul lui era infinit mai jos decât nivelul său propriu. Criticii săi nu ajungeau până la el.

Toate acestea adânceau durerea sa personala.

La acestea s'a adăugat boala lui Anton Pavlovici însuşi, care dădea semne din ce în ce mai vizibile, şi era şi strania lui atitudine faţă cle boala sa. I I făcea ca şi cum n'o observă, n'o băga în seamă.

In Octombrie 1888 el scria lui Suvorin:

„In fiecare iarnă, toamnă şi primăvară, şi în fiecare zi de vară mai umedă tuşesc. Dar lucrurile acestea nu mă sperie decât atunci când scuip sânge: sângele, care curge pe gură, are ceva lugubru şi funest, ca şi văpaia unui incendiu pe cer"-...

Povesteşte apoi, că a observat aceste semne încă de acum patru ani, că ele s'au repetat mereu în cursul ultimilor ani, dar că totuşi este convins că nu are ftizie. Dacă hemoptizia avută în anul 1884 ar fi fost un simptom de ftizie începătoare, ar fi însemnat să nu mai fie de mult în viaţă. „Iată logica mea".

Cunoscând logica clară, necruţătoare a lui Cehov, simţim că ceva nu este chiar aşa, că el n'ar fi putut să fie satisfăcut în sinea lui de o asemenea „logică" superficială.

El căuta să convingă pe toţi, că nu este bolnav, pe cei din jurul său, ca şi pe sine. Ulterior el va scrie lui Liga Mizinova: „Nu sunt chiar sănătos. Am o tuse aproape continuă. Se vede

că am pierdut sănătatea, după cum te-am pierdut şi pe dumneata".

Nu întâmplător probabil a făcut el legătura între ideea pierderii sănătăţii şi ideea unei iubiri pierdute. Se pare că în el dăinuia o frică inconştientă, că viaţa *personală* — o mare iubire, sau conştiinţa înfricoşătoare a unei boli fatale — ar putea încălca cu cruzime munca lui, şi i-ar putea abate gardurile dela ceeace era principalul. Iar principalul nu fusese încă găsit. Şi ar mai fi vreo „patruzeci de ani de învăţat", pentru a ajunge un adevărat scriitor; „orice ceas este preţios"...

Era prea *politicos* să se gândească la boală.

Iar acum tuşea groaznică şi hemoptiziile lui Nicolae, semn? ale morţii apropiate, îi amintiră cu cruzime lui Cehov de propria lui borlă, ca şi cum cineva şi-ar fi râs cu răutate de iluziile pe care şi]c crease.

Nicolae „se topea ca ceara", şi Iui Cehov „nu-i rămânea nici un minut", ca să poată ,,scăpa de conştiinţa stăruitoare a apropierii catastrofei".

Chiar şi aceste zile grele şi chinuitoare, uitându-se cu tristeţe la bietul său frate mult iubit, îngrijindu-1 cu dragoste, el rămânea credincios necruţătoarei sale lucidităţi şi facultăţii sale de a observa nepărtinitor viaţa şi pe oameni- In scrisoarea către Alexandru, în care îi scrie despre inevitabila apropiere a morţii lui Nicolae, Anton Pavlovici adaugă că Nicolae este capricios, şi ia faţă de cei din jur „apucături de general". „Nicolae. — ironizează Cehov cu tristeţe, — şi-a închipuit pare-se serios că este general. Are toane îngrozitoare".

Fără să vrei îţi aminteşti de cuvintele lui Gorki într'o scrisoare către Cehov:

„îmi pare că văd chipul sufletului dumitale, şi îl desluşesc a fi sever".

In Iulie 1889, pictorul Cehov muri.

„Sărmanul Nicolae a murit, — scrie Anton Pavlovici — Eu m'sm prostit şi parcă m'am întunecat. O plictiseală de moarte, în viaţă nu e poezie nici de doi bani, dorinţele lipsesc cu desăvârşire, etc., etc".

Moartea fratelui I-a afectat foarte adânc pe Anton Pavlovici Impresia acestei morţi s'a împletit cu toate gândurile triste ce-l

chinuiau dela o vreme. Moartea lentă a lui Nicolae, gândul vieţii trăite de fratele său, — toate acestea au pus o nouă tristeţe pe mersul gândurilor lui Cehov, şi aşa prea puţin mângâietor.

El nu putea să se desbare de continuele sale gânduri despre „concepţia generală", despre ţelul înalt al vieţii omeneşti. Toate durerile ca şi toate bucuriile vieţii sale personale se împleteau din adânc în conştiinţa lui cu aceste gânduri stăruitoare- Iar acum problema concepţiei de viaţă, a „concepţiei generale", s'a prezentat spiritului său sub un nou aspect.

Este îngrozitoare viaţa fără o concepţie. Ei bine, ce îngrozitoare este moartea unui om care gândeşte, şi care nu ştie ţelul în numele căruia şi-a trăit viaţal Numai conştiinţa unei vieţi trăite în deplină conştiinţă, numai sentimentul unei legături personale indestructibile cu viitorul, numai credinţa că „nu voi muri cu totul", că bucuriile mele, suferinţele mele, munca mea nu vor pieri fără de urmă, ci se vor revărsa, fie chiar sub l'orma unei mici picături în oceanul vieţii poporului, a patriei, a lumii, — numai o asemenea conştiinţă poate facc ca viaţa şi moartea omului să îmbrace formele unei înalte demnităţi.

In a doua jumătate a anului 1889 apare una din cele mai însemnate opere ale lui Cehov — nuvela „O poveste plicticoasă”.

Na amintim cum cu un an înainte Anton Pavlovici Intenţionase să scrie despre un „om ce gândeşte”, care într’un moment intens al vieţii îşi vede falimentul gândirii sale, pentru că n’a avut o concepţia generală a vieţii.

Sentimentele şi meditaţiile provocate de moartea fratelui său s’au suprapus accstej intenţii şi i-au modificat ideea centr.'lă.

Tema unui om de idei, care neavând o „concepţie generală” iese învins din ciocnirea cu grelele chestiuni personale ale vieţii, se împleteşte în „O poveste plicticoasă” cu o altă temă: lalimentul unui asemenea om chiar şi în faţa morţii.

Inevitabilul morţii apropiate a eroului nuanţează întreaga atmosferă a nuvelei.

Pentru ca cititorul să nu piardă din vedere tema principală, vârsta eroului este astfel aleasă, încât aşteptarea morţii să nu pară stranie. Eroul nuvelei are şaizeci şi doi de ani.

Pentru a sublinia tema suferinţelor unui om de idei, Cehov îl face pe eroul său un ilustru savant, profesor de medicină.

întregul colorit al nuvelei este sumbru.

Observaţiile făcute asupra fratelui muribund, poate şi gân* durile Ia propria sa boală, facultatea artistului şi a medicului de a se transpune în „pacientul” său — toate acestea I-au ajutat pe Cehov, să înfăţişeze cu o sumbră veridicitate lumea sufletească a unui om ce-şi aşteaptă moartea.

In „O poveste plicticoasă” sunt doi eroi: bătrânul profesor

şi Katia, o tânără femee, rămasă orfană din fragedă copilărie şi crescută în casa profesorului. Răposatul tată al Katiei, fost oculist, îl desemnase pe profesor tutore al fetiţei sale. Profesorul o iubeşte pe Katia mai mult decât pe propria sa fiică, mai mult decât pe oricine pe lume. In familia sa el se simte de mult a fi străin. Pentru Katia tutorele ci este cea mai înaltă autoritate din lume.

Katia a şi trecut prin multe, a fost artistă, a suferit multe şi dureroase înfrângeri. Ea trece în felul ei prin aceleaşi suferinţe ca şi tutorele ei. Nici ea nu arc o „concepţie generală"! Femee inteligentă, cultă, talentată, frumoasă, ea nu poate, după multele ei înfrângeri, să sc mai mulţumească cu „fericirea personală". Este pentru ea o etapă depăşită. Ea simte nevoe să realizeze ţelul vieţii, fără de care nu mai poate trăi. Katia este singura bucurie a bătrânului snv.int, dar el o pierde şi pe aceasta, pentru că nu poate răspunde la întrebarea ei. Este aceiaş clasică întrebare rusă: <<• «* *de făcut?* Ultima convorbire dintre ea şi profesor, • convorbire, în urma căreia ea pleacă pentru totdeauna din viaja lui şi, poate, judecând după starea ci de spirit, din viaţă în general, — dcsvăluc îngrozitorul gol sufletesc a-l eroului.

In desnădejdea ei, Katia îi spune: „Nicolae Stepanâciî Nu mai pot trăi aşa! Nu pot! In numele Domnului, spune-mi mai repede, spune-mi chiar acum: ce să fac?.-. Eşti doar inteligent, învăţat, ai trăit mult! Ai fost profesor! Spune-mi atunci: ce să fac?".

Şi el îi răspunde: „Cu mâna pe conştiinţă, îţi spun, Katia: nu ştiu... Hai, Katia., să luăm masa".

El înţelege perfect suferinţele ei. „Absenţa acelui lucru pe c:.re colegii mei filozofi îl numesc concepţie generală despre viaţă, — meditează el, — am simţit-o şi la mine abea acum, puţin înainte de moarte, la asfinţitul zilelor mele. Iar sufletul acestei sărmane fiinţe n'a cunoscut şi nici nu va cunoaşte mângâiere toată viaţa, toată viaţa!".

Dar cu ce o poate ajuta el pe fiinţa aceasta mult iubită, odată ce nu-şi poate ajuta lui însuşi cu nimic?

Iată cum caracterizează el esenţa propriilor sale suferinţe:

Oricât m'aş gândi şi oriunde mi-aş îndrepta gândurile, e clar, că în dorinţele mele lipseşte ceva principal, ceva foarte important. In pasiunea mea pentru ştiinţă, în pofta mea de a trăi... şi în năzuinţa de a lua cunoştinţă de mine însumi, în toate gândurile mele, în sentimentele şi în ideile pe care mi le fac despre toate, nu există ceva comun, ceva care să lege toate într'un mănunchiu. Fiecare sentiment şi fiecare gând trăeşte în mine izolat, şi în toate judecăţile mele despre ştiinţă, teatru, literatură, despre elevii mei, ca şi în toate icoanele pe care mi le desenează imaginaţia, nici cel mai măestru analist n'ar putea găsi aceea ce se numeşte concepţie generală, sau Dumnezeul omului viu.

Iar dacă acestea nu există, înseamnă că nu există nimic.

In condiţiile acestca, cu sărăcia aceasta, a fost deajuns o afecţiune mai serioasă, teama mor|ii, influenţa împrejurărilor şi a oamenilor, pentru ca lot ce socoteam până atunci ca fiind concepţia mea de viaţă, tot ce constituia pentru mine sensul şi bucuria vieţii mele, să se întoarcă pe dos şi să se destrame în bucăţi. Nu c deci de mirare, că ultimele luni ale vieţii mele sunt întunecate de gânduri şi sentimente, demne de un sclav sau de un barbar... Atunci când în sufletul omului nu există ceva, care să fie mai presus şi mai

puternic decât influenţele exterioare, într'adevăr că-i ajunge un guturai sdravăn, pentru ca să-şi piardă echilibrul, începând să vadă în orice pasăre o cucuvaie şi să audă în orice sunet un urlat de câini-

Sunt învins"...

Această sguduitoare istorie a bătrânului savant, ajuns în faţa morţii la concluzia că şi-a trăit degeaba viaţa, Cehov, cu oroarea sa de cuvinte răsunătoare, a numit-o o poveste *plicticoasă*■ Dar chiar dacă s'ar putea numi *plictiseală* acele senti' mente de care este stăpânit eroul nuvelei, avem totuşi de a face cu o lărgire nemaipomenită a noţiunii însăşi de plictiseală, — după cum Byron a lărgit sensul durerii, extinzând-o până Ia noţiunea de durere universală- '

Absenţa unei concepţii unitare a lumii, a unei conştiinţe despre sensul vieţii, a unei legături vii cu oamenii, sfâşierea ideilor şi a sentimentelor, care-şi duc în suflet existenţa lor „izolată", împrăştierea conştiinţei — toate acestea sunt fatale într'o societate fragmentată în mici părticele, într'o societate neînsufleţită de un ţel comun, de o mare *concepţie generală.*

Particularităţile epocii acestea neînsufleţite de idealuri înalte (spre deosebire de epocile de efervescenţă socială), nos- talgia artistului care trăeşte într'o asemenea epocă „neînsufleţită", — au permis lui Cehov să pună o temă, a cărei însemnătate depăşeşte transitoriul şi temporarul, până la cuprinderea unei largi semnificaţii universale.

Astfel se confirmă legea, după care un artist, capabil de a exprima profund temele principale ale timpului său, crează prin aceasta opere, un spirit ce se revarsă dincolo de limitele epocii. , 'j

Căutarea sensului vieţii, imposibilitatea de a trăi fără conştiinţa unui ţel general sunt caracteristice tuturor spiritelor înaintate din toate ţările şi la toate naţiunile. Totuşi, nicăieri căutările acestea n'au fost atât de pasionate şi atât de încordate ca la ruşi.

Trăind o epocă de decadenţă, epoca' unei desgustătoare în- ţeleniri şl a unei totale lipse de idei la majoritatea intelectualilor, Cehov şi eroii săi simt o nostalgie, un dor chinuitor după o „concepţie generală".

Cehov nu voia să se afle în situaţia eroului său, care la întrebarea: ce e de făcut? — răspunde printr'un cinstit dar neputincios: nu ştiul Cititorului nu-i putea ajunge să ştie că scriitorul e cinstit. El trebuia să ştie ce *e de făcut.* Şi Cehov 5? simţea obligat să răspundă la această întrebare.

DRUM LUNG

Curând după moartea fratelui său, Anton Pavlovici a uimit toate cunoştinţele şi rudele sale printr'o hotărîre neaşteptată. El a început să se pregătească pentru o călătorie în insula Sahalin.

M. P. Cehov istoriseşte că „Anton Pavlovici s'a decis să plece în Extremul Orient într'un chip brusc, astfel că la început nu-ţi prea dădeai seama dacă vorbeşte serios sau dacă glumeşte".

Dece s'a hotărît să plece tocmai în Sahalin? Nu manifestase niciodată vreun interes pentru această insulă.

Călătoria spre Sahalin era în timpul acela o adevărată expediţie, obositoare şi nu lipsită de primejdii. Marea linie trans- siberiană nu exista încă. Dela Tiumen trebuia să călătoreşti vreo patru mii de verste cu trăsura. Anton Pavlovici ştia prea bine ce-l aşteaptă: drumuri înecate în glod, inundaţiile marilor fluvn siberiene, sdruncinările trăsurii şi multe alte neplăceri pe care le suportă greu şi un om perfect sănătos. Cu câtva timp înainte refuzase o propunere ce i se făcuse cu privire la o călătorie de plăcere, pe motivul că în tren i se agravează totdeauna tuşea. Dar să ne gândim numai ce însemnează sdruncinările vagonului faţă de sdruncinările unei trăsuri, şi care după toate nu ţin nici o zi, nici două, ci mai multe săptămâni!

Intenţia lui Anton Pavlovici părea tuturora de neînţeles. Multă lume îl întreba de motivul călătoriei, multă lume îi scria scrisori nedumerite. Cehov răspundea prin glume, căuta să prezinte tot voiajul ca o fantazie, pur şi simplu ca dorinţa de a se „scutura", iar atunci când întrebările erau prea insistente, îşi lua un aer serios: ar vrea să scrie o lucrare ştiinţifică,

C.10

o disertaţie despre SJialin^ aducând prin aceasta într'un fel prinosul său medicinei — „soţiei sale legitime", pe care a înşelat-o cu „amanta" sa — literatura...

Luând drept bună varianta cu „fantazia", era totuşi de neînţeles, dece trebuia să se „scuture" tocmai într'o trăsură şi anume într'o călătorie în Sahalin. Pentru a se „scutura", mult mai potrivită ar fi fost, de pildă, o călătorie confortabilă în străinătate. De altfel după întoarcerea sa din Sahalin, Anton Pavlovici a întreprins chiar un asemenea voiaj-

Admiţând varianta „serioasă" în schimb, iarăşi nu prea era limpede dece era nevoe tocmai de Sahalin pentru a scrie o disertaţie. Cu ani în urmă Cehov lucrase cu multă râvnă la o lucrare cu o temă ştiinţifică extrem de interesantă — o isto- rle a medicinei ruse, adunând în vederea acestei lucrări un amplu material. Dacă avea dorinţa să-şi „achite o datorie" către medicină, prin scrierea unei lucrări ştiinţifice, dece să nu se fi întors la o temă începută, cu care era deci mai mult sau mai puţin familiarizat? Sau în definitiv, dece n'ar fi putut alege oricare altă temă, care să nu fi fost legată de o călătorie atât dc anevoioasă?

Este neîndoios, că Anton Pavlovici voia să scrie o lucrare ştiinţifică. Neîndoios este însă deasemenea că el nu-şi trăda chiar toate motivele hotărîrii sale de a pleca în Sahalin şi că prin aceasta „inducea în eroare" nu numai pe rudele şi cunoştinţele sale, dar şi pe biografii săi. Unul dintre aceştia, în- mănunchind toate motivele plecării pe baza explicaţiilor lui Cehov, scria: „In viaţa plicticoasă şi anostă", pe care o ducea Cehov, n'au existat asemenea „două-trei zile" interesante (Anton Pavlovici spusese într'o scrisoare, că în cursul călătoriei sale va avea cu siguranţă „două- trei zile", despre care îşi va aminti toată viaţa cu deliciu sau cu amărăciune. — V. E.), şi zilele acestea trebue să existe,

că altfel nu se poate trăi! Iată care credem noi că e adevărata explicaţie a neaşteptatei hotărîri a lui Cehov, de a pleca în Sahalin" 17).

Biograful pare să nu observe, că n'a răspuns în fond la întrebarea principală: dece era nevoe pentru două-trei zile inte- n snntc să plece tocmai în Sahalin, iar nu la Nisa, să spunem?

A pune voiajul în Sahalin pe seama dorinţei lui Cehov de a se „scutura" ne pare absurd. Cehov ştia perfect că Sahalinul fusese prefăcut de guvernul ţarist într'un loc de deportare şi de muncă silnică, ajungând o insulă a groazei. El îşi dădea prea bine seama, că va trebui să vadă concentrate într'un loc toate formele de înjosire şi de suferinţă omenească. Cu ascuţita lui sensibilitate faţă de suferinţe şi dureri, ei ştia că şederea lui în Sahalin va însemna un chin continuu.

Cheia pentru aflarea tainei motivelor ce I-au determinat pe Cehov trebue căutată în două declaraţii ale sale. Una din, ele o găsim în răspunsul pe care I-a dat la întrebarea plină de nedumerire a lui Suvorin: ce nevoe are Anton Pavlovici să plece în Sahalin? Suvorin scria că toată călătoria n'are nici un rost, nimeni, chipurile, n'are nevoe de Sahalin şi pe nimeni nu-l poate interesa Sahalinul.

înainte de a trece la răspurvsul propriu zis, Cehov subliniază din capul locului faptul că nu are nici o pretenţie, de nici un fel.

„Plec pe deplin convins că prin călătoria mea nu voi aduce nici un aport de valoare nici literaturii, nici ştiinţei. Nu-mi ajung pentru aceasta nici cunoştinţele mele, nici timpul de care dispun, nici pretenţia de a realiza ceva".

Apoi, pentru a-şi explica hotărîrea, aduce un motiv care nu este cel principal, dar care realmente a avut o anumită importanţă pentru el: „Călătoria însemnează o muncă neîntreruptă de o jumătate de an, muncă fizică şi intelectuală; ori lucrul este necesar pentru mine, deoarece de un timp... m'am lenevit. Trebue să mă disciplinez".

Apoi trece la esenţial. Şi aci răbufneşte deodată iritarea pe care i-a produs-o scrisoarea lui Suvorin, ca şi mărturisirea adevăratelor motive ale călătoriei.

...„Dumneata îmi scrii că nimeni n'are nevoe de Sahalin şi nimeni nu se interesează de el. Mă îndoiesc c'ar fi adevărat... Nu mai departe de acum 25—30 de ani, oameni de ai noştri, ruşi, explorând Sahalinul, au înfăptuit minuni de eroism, pentru care merită a fi idolatrizaţi, iar noi n'avem nevoie de aceasta, noi nici nu ştim măcar despre oamenii aceştia, stăm

17 înv. Sobolev# Cehov. M. 1944, pag. 160.

între.patru pereţi şi ne plângem că Dumnezeu I-a creat rău pe om. Sahalinul este locul unor suferinţe de neîndurat pentru om, fie el liber, sau nu. Cei ce lucrează pe lângă insulă şi pe ea, au rezolvat probleme teribile, de mare răspundere...

...Din cărţile pe care le-am citit şi le citesc, se vede că noi am făcut să putrezească în închisori milioane de oameni, am făcut-o degeaba, fără a judeca, întocmai ca nişte barbari; am fugărit oamenii pe ger, în lanţuri şi cătuşe, cale de zeci de mii de verste, i-am contaminat cu sifilis, am înmulţit pe criminali şi toate acestea le puneam în seama paznicilor beţivi dela închisori... nu paznicii sunt vinovaţi, ci noi, dar nouă nu ne mai pasă, nu ne interesează".

Şi deodată Anton Pavlovici pare să-şi revină: oare nu sună toate acestea cam pretenţios, oare nu pare totul un fel de declaraţie, anunţând măreţele rezultate ale călătoriei sale? Şi el revine la tonul iniţial al scrisorii, un ton modest şi simplu.

„Nu, te asigur, de Sahalin este nevoie, şi Sahalinul interesează- Regretabil este doar un singur lucru şi anume că acolo plec eu şi nu un altul, mai priceput în chestiune şi mai capabil de a trezi interesul societăţii. In ce mă priveşte pe mine personal, plec pentru câteva fleacuri".

O altă declaraţie a lui Anton Pavlovici, în care deasemenea răsbate o preţioasă mărturisire, se găseşte într'o scrisoare, adre. sată literatului Şceglov- Acesta exprimase părerea după care critica contemporană, orice s'ar spune, aduce anumite foloase scriitorului. Cehov răspunde, replicând că dacă el I-ar ajuta într'adevăr pe scriitor, „am fi ştiut ce avem de făcut. Fofanov n'ar sta într'o casă de nebuni, Garşin ar fi trăit şi azi, Baran- ţevici n'ar geme apăsat de jale, şi toţi nu ne-am plictisi aşa cum ne plictisim acum. Pe dumneata nu te-ar trage inima spre teatru, iar pe mine spre Sahalin".

Biograful care a explicat călătoria lui Cehov în Sahalin numai prin dorinţa lui Anton Pavlovici de a trăi două-trei zile interesante, interpretează cuvintele de mai sus ale lui Cehov din scrisoarea către Sceglov ca expresia unei „plictiseli" de burghez şi a dorinţei deasemenea burgheze de a se „aerisi".

Dar noi cunoaştem ce însemnează *plictiseală* în limbajul lui Cehov şi ce însemna nemulţumirea lui faţă de critica contem* porană. Ştim că el numise o poveste *plicticoasă* dorul profund al omului, care tânjeşte după o „concepţie generală de viaţă". Nemulţumirea sa faţă de critică era legată de aceeaş tânjire după măreţe ţeluri şi idealuri. Şi tocmai dorul *acesta* îl determină să ia hotărîrea călătoriei în Sahalin.

Scopul plecării lui Cehov în Sahalin era legată mai cu seamă de aceeaş întrebare: ce e de făcut?

In epoca „faptelor mărunte", a absenţei idealurilor, Cehov găsise ceva, la care au râvnit toţi scriitorii ruşi: prilejul unei fapte eroice.

Desigur că el ar fi râs, dacă cineva ar fi numit călătoria sa în Sahalin o faptă eroică- El însuşi căuta să „bagatelizeze" călătoria sa, s'o prezinte ca pe „un fleac". Şi cu toate acestea călătoria era într'adevăr o faptă eroică. Şi aceasta nu din pricina bolii lui, nici din pricina greutăţilor drumului, nici a muncii continui şi istovitoare de luni de zile. Gestul eroic consta în năzuinţa de a privi în faţă groaznicul adevăr şi de a-l împărtăşi tuturora.

Se întâmplă ca un scriitor să plece într'o expediţie grea şi depărtată sub influenţa unui insucces sau în căutarea gloriei, a unei reputaţii. Cehov, cum ştim, nu gonea după succes. El se temea de glorie, se temea să ajungă un „scriitor cu vogă".

I se părea că-l înşeală pe cetitor, dacă nu-i arată ţelurile vieţii.

Prin călătoria în Sahalin iei voia să „se achite de o datorie" nu atât faţă de medicină, cât faţă de conştiinţa sa de scriitor rus.

Scriitorul rus, conştiinţa unui mare popor, a simţit întotdeauna răspunderea sa în faţa poporului pentru toată viaţa[1] ţării.

Când Cehov scrie: *„noi* am făcut să putrezească în închisori milioane de oameni", *„noi* — am înmulţit pe criminali şi am pus toate în seama paznicilor beţivi dela închisori", sensul este chiar acela pe care-l citim: Cehov simţea prin toată fiinţa lui propria sa răspundere pentru toate crimele regimului ţarist.

Criticând pe liberali pentru adaptarea lor la josnicia Rusiei ţariste, Lenin sublinia că liberalii contribue la coruperea po- ştiinţa şi aşa infinit de slabă a omului dep« stradă rus despre răspunderea sa de cetăţean, pentru toate câte le făptueşte guvernul" 18)

Prin toată creaţia sa Cehov educa în cititorul său această conştiinţă a răspunderii, deoarece propria lui conştiinţă era deosebit de sensibilă şi respectivă. Şi hotărîrea sa de a pleca în Sahalin izvora din această conştiinţă.

Mai exista un motiv cât se poate de puternic pentru călătorie.

Cehov ştia că în lungul său drum va întâlni o mulţime de oameni, va vedea viaţa ţării. împrejurimile Moscovei, Peters- burgul, meleagurile natale din sud, Caucazul, Crimeea, Ucraina
— toate acestea nu ajungeau să satisfacă setea lui nepotolită de a-şi cunoaşte patria.

Anton Pavlovici îşi pregătea călătoria cu toată minuţiozitatea şi puctualitatea ştiinţifică care-l caracterizau. El a cercetat, a studiat o întreagă bibliotecă de lucrări ştiinţifice din domeniile cele mai diverse. Istoria, etnografia, geologia, biologia, dreptul penal, organizarea penitenciarelor, nveteolorgia, geografia — acestea erau ştiinţele pe care fie că le-a studiat, fie că le-a împrospătat în memorie Anton Pavlovici. „Toată ziua,
— scria el, — stau şi citesc, luând note... E un fel de scrân- teală: „Mania Sachalinosa"... Trebue să fiu totodată şi geolog, şi meteorolog, şi etnograf''.

In Aprilie 1890 rudele şi cunoştinţele I-au condus pe Cehov la Iaroslavl. Acolo el luă vaporul până la Kazan, de acolo altul pe cursul râului Kama până la Perm, de acolo a luat trenul până la Tumen şi — să te ţii, maică Siberiei

Se pare că natura însăşi a făcut tot ce i-a stat în putinţă, ca să îngreuieze în fel şi chip călătoria lui Cehov. întâi I-au chinuit „geruri grozave" atât ziua cât şi noaptea: primăvara întârzia să se arate. Apoi, odată cu topirea zăpezilor, pe drumuri era atâta noroi, în cât Cehov în trăsura sa „nu mergea, ci se bălăcea". Nu odată trebuia să treacă apele umflate ale ■râurilor siberiene cu barca, riscând în orice clipă să se înnece. Putem prinde câte ceva din peripeţiile călătoriei din scrisorile

18 V. I. Lenlni Opere. e& 3»a, voL IV, pag. 147.

lui Anton Pavlovici către sora lui, adnesate de altfel întregii f.miilii.

.-.„Noroi, ploaie, vânt fioros, ger... cisme de pâslă în picioare 19). Ştiţi voi, ce înseamnează să porţi asemenea cisme ude? Uste ca şi cum ai avea în picioare cisme de ghiaţă. Mergem, mergem şi iată că se deschide în faţa privirilor mele un lac imens, pe întinsul căruia se Văd din loc în loc petece de uscat cu: tufişuri răsfeţe — sunt păşuni inundate. In depărtare se profilează malul abrupt al Irtâşei; pe el se mai vede zăpadă... O luăm deacurmezişul lacului. Ar trebui de fapt să ne întoarcem, dar nu ne lasă încăpăţânarea şi mă apucă un fel de ciudă, aceiaş ciudă care mă făcea să mă scald în marea Neagră, arun- cându-mă în larg depe puntea unui vas, şi care m'a făcut să fac destule prostii la viaţa mea... Probabil că este un fel de psihoză. înaintăm şi alegem ostroavele, fâşiile de uscat. Direcţia ne-o indică podurile şi podeţele; iele sunt smulse de puhoiu. Pentru a trece pe ele, caii trebuesc deshămati unul câte unul... Vizitiul deshamă, iar eu S3r jos stând cu cişmele de pâslă în apă şi ţinând caii... Distractivi Plouă, suflă un vânt... Scapă-mă, Maică Precistăl"...

Descrie deasemenea ciocnirea „trăsuricii" lui cu o troică străină, ciocnire în timpul căreia doar o întâmplare I-a salvat dela moarte sau invaliditate.

Cu toate greutăţile drumului, starea de spirit a lui Anton Pavlovici era foarte vie. O cale de peste o mie de verste a parcurs-o pe malul Amurului desfătându-se de frumuseţea viguroasă a peisagiului.

Se lărgea în sufletul lui sentimentul patriei. Simţea în acelaş timp bucurie şi amărăciune. A văzut multă mojicie şi asprime, I- au revoltat bunul plac, apucăturile sălbatice şi grosolane ale cinovnicilor. Dar observaţiile lui despre ţărani, despre oamenii ruşi simpli, cum erau de pildă poştaşii, cu eroismul lor de fiecare zi în grelele condiţii ale vieţii din Siberia în timpurile acelea — observaţiile acestea respiră lumină şi bucurie. In memorialul său de drum „Din Siberia" el notează convorbirea cu un ţăran, care-i spune: „La noi în Siberia întreagă nu este adevăr. Dacă o fi fost vreodată, se vede că a îngheţat. Acum trebue omul să caute adevărul ăsta". Povesteşte Cehov despre o tânără ţărancă şi despre bărbatul ei, care au luat la ei pentru un timp copilul unei orăşence în trecere pe acolo, şi aşa s'au obişnuit cu copilul, încât le ie frică să nu vie mama să-i ia. Femeia vorbeşte cu lacrimile în ochi despre posibilitatea aceasta, iar bărbatului îi pare şi Iui rău, „dar e bărbat şi nu-i e plăcut s'o recunoască". „Ce oameni buni!" — exclamă Cehov, neputându-şi, stăpâni înduioşarea, ceeace i se întâmplă atât de rar, lui, care are oroarea efuziunilor directe. Iar în scrisoarea către sora sa exclamă: »,Doamne, ce bogată este Rusia în oameni inimoşi!".

Drum lung, care a trezit în toţi scriitorii ruşi, imaginea unui orizont nesfârşit, care a deşteptat dorul şi triseţea lor, la vederea forţei populare încătuşate, ţinute sub călcâiul unei vrăji, care a trezit nostalgia şi tânjirea după fericirea viitoare! Şi lată că, hâţânit în trăsura sa, călătorea un om bolnav, ftizie, tuşind, un medie şi scriitor rus, scrutând cu atenţie încordată în jurul lui, împins la drumul acesta de conştiinţa rusă> veşnic neastâmpărată şi neobosită.

Pentru prhna. oară se deschidea drumul acesta rusesc privirilor lui Gehov, pentru prima oară ochii lui cuprindeau imaginea orizontului nesfârşit al patriei. Presimţirea nelămurită a înfloririi viitoare a ţării, care învestmântase' în atâta poezie „Stepa", se reafirma în sufletul lui. Nu era încă emoţia aceea cotropitoare, trezită de imediata apropiere a fericirii, emoţie care ne impresionează atât de puternic în creaţiile lui Cehov din preajma şi după anul 1900. Dar chiar şi acum, în timpul drumului său lung, Anton Pavlovici a notat de pildă următoarele cuvinte

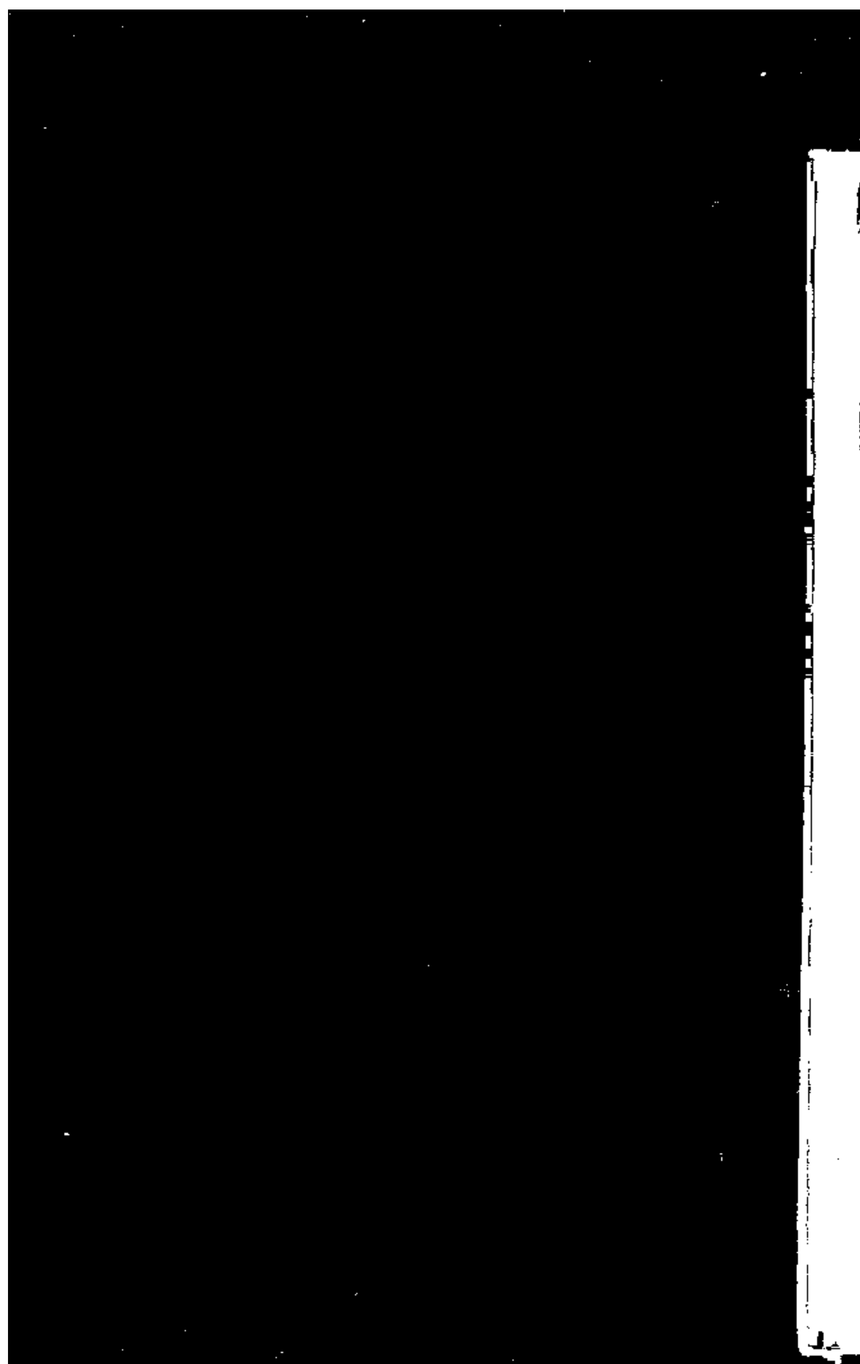
19 Cişmele cumpănite de Anton Pavlovtcl au fost prea mici şl nu Ie*u putut purta.

în memorialul său „Din Siberia”:

„Pe malurile Enisseului viaţa a început prin gemete şi se va termina printr'un iureş, cum nici n'am putut visa vreodată. Pe malul acesta se află oraşul KrasnoLarslc, cel mai frumos oraş al Siberiei, iar pe malul celălalt sunt munţi, care-mi amintesc de Caucaz, care par la fel de visători, sub vălul lor de negură. Stăteam şi mă gândem: „Ce viaţă largă, inteligentă şi îndrăzneaţă va înflori cu timpul pe malurile acestea!”.

A. P. CEHOV ?! MAXIM GORKI la Ialta (1901).

Toată ţara cu orizonturile ei necuprinse, cu marele ei popor talentat, cinstit, veşnic în căutarea adevărului, răsărea înaintea privirilor lui. Dar cu cât se limpezea mai mult în mintea şi în sufletul lui imaginea măreaţă a patriei, cu atât mai mult îl durea gândul că ţara este dată pe mâna unor călăi, a unor neghiobi, a unor ticăloşi ca Prişibeiev, cu atât mai neînfrânată îl năpădea dorinţa de a striga; *aşa* nu *ss mai poate trăiJ*

La sosirea pe insula Sahalin, Anton Pavlovici şi-a început îndată activitatea sa uriaşă, febrilă şi neobosită de cercetător, încordarea cu care a muncit se explică prin faptul că nu avea la dispoziţie decât un timp limitat — numai trei luni; în cazul când ar fi depăşit termenul, conform legilor de navigaţie, ar fi fost obligat să rămână un an întreg pe insulă.

„Nu ştiu ce o să reuşesc să realizez, — scria el la sfârşitul şederii sale în Sahalin, — dar n'am făcut puţin lucru. Materialul ar ajunge pentru trei conferinţe. Mă sculam în fiecare dimineaţă la ora cinci, mă culcam seara târziu, iar toată ziua eram cu gândirea încordată, ştiind câte mai aveam de făcut. In treacăt fie spus, am avut timp să fac recensământul întregii populaţii a Sahalinului- Am trecut prin toate localităţile, am int!rat în fiecare casă, şi am stat de vorbă cu fiecare om. Pentru recensământ am întrebuii ţat metoda fişelor şi em până acum aproape zece mii de fişe ale locuitorilor, inclusiv ale celor condamnaţi la muncă silnică. Cu alte cuvinte, n'a rămas în Sahalin nici un locuitor sau deportat, cu care să nu fi vorbit. Cu deosebire mi-a reuşit recensământul copiilor, cu care am mari nădejdi să isbutesc ceva".

In Octombrie a luat vaporul de întoarcere. Itinerariuî era India, Singapore, Ceylon, Port-Sa'«d, Constantinopole, Odessa. In marea Chinei a trebuit să treacă printr'o furtună îngrozitoare. In Oceanul Indian, îmboldit de „îndrăzneala sa neînţeleasă", el se aruncă din mersul vaporului depe proră şi se caţără apoi de o frânghie ce i s'a svârlit dela pupă. Natura bogată, vie şi colorată, pădurile de palmieri, femeile bronzate

— toate păreau atât de ciudate după Sahalin!..

„Plesnesc de mulţumire, — scria el lui Sceglov, — sunt atât de sătul şi de vrăjit, încât nu-mi mai doresc nimic. Şi nu m'aş supăra chiar dacă m'ar lovi damblaua ori d?că dezenteria m'ar

lua pe lumea cealaltă. Pot să spun: *Am trăit! Mi-ajunge!* Am fost şi în iad, căci acesta este Sahalinul, dar şi în rai, adică în insula Ceylon".

Uriaşe, bogate, complexe erau impresiile culese din această călătorie.

Orice zi petrecută în Sahalin îi sdruncinase:

„Am văzut copii flămânzi, •— scria el într'o scrisoare, adresată cunoscutului şi progresistului om de drept A. F. Koni, — am văzut fete întreţinute în vârstă de treisprezece ani, pe altele de cincisprezece ani, însărcinate. Fetiţele se prostituiază dela doisprezece ani. Biserica şi şcoala nu există decât pe hârtie, copiii nu pot primi altă educaţie decât din partea ocnaşilor".

Dacă ne amintim de povestirile lui Cehov despre copii, pline de o gingaşă iubire pentru cei mici şi durerea lui pentru cea mai mică supărare făcută unui copil, vom înţelege ce trebue să fi simţit Anton Pavlovici întâlnindu-se şi vorbind cu copiii din Sahalin.

Gândurile amare ce lc~au trezit aceste scene nu I-au părăsit toată viaţa.

Şi totuşi, călătoria aceasta i-a dat noui forţe sufleteşti, o nouă bărbăţie, i-a ridicat conştiinţa, i-a înălţat spiritul creator.

„Scurta mea şedere în Sahalin îmi apare atât de lungă, încât atunci când vreau să vorbesc despre ea, nu ştiu cu ce să încep, şi mi se pare mereu că nu vorbesc ceeace trebue".

„Ce individ acrit aş fi fost acum, dacă aşi fi rămas acasă! înainte de plecare „Sonata Kreuzer" a fost pentru mine un eveniment, iar acum o găsesc ridicolă şi stupidă. Ori că m'am maturizat în timpul călătoriei, ori că am înebunit — dracu' să mai ştie".

După tonul acestor observaţii, simţim limpede cum Cehov este străbătut parcă de valuri luminoase, ceva mare, ca un suflu de ocean care cere grai în el.

înainte de a se aşeza să scrie cartea „Insula Sahalin", Anton Pavlovici a făcut primul său voiaj în Europa, care a durat o lună şi jumătate. Viena, Veneţia, Bologna, Florenţa, Roma, Neapole, Genua, Nissa, Parisul au trecut prin faţa ochilor îui.

Italia I-a fermecat ca altădată pe Gogoi.

Tot ce-i apărea mai înaintat decât în Rusia de atunci, nivelul de viaţă mai ridicat al ţărilor apusene, era primit de el cu amărăciunea unui patriot rus. Cu tot farmecul minunatelor oraşe europene, cu toată atmosfera ţărilor burghezo-democrate, mult mai libere decât aceea a Rusiei ţariste, cu toată veneraţia lui faţă de tezaurele civilizaţiei şi artei europene, el îşi păstrează şi .aci

spiritul calm şi rece. El priveşte la toate cu ochii unui rus.

Vizitând o expoziţie de pictură la Paris, el scrie cu mândrie pentru arta rusă: „Pictorii ruşi sunt mult mai serioşi decât cei francezi... In comparaţie cu peisagiştii de aici, pe care i-am văzut ieri, Levitan este un rege".

Il ofensează sfruntarea sătulă a burgheziei. Monte-Carlo îi apare ca un chiag de platitudine burgheză, ceva în genul unui mondial „water-closet luxos. In aer atârnă ceva care simţi cum îţi jigneşte sentimentul de onestitate, înjoseşte natura, sgomotul mării, luna".

La întoarcerea sa în Rusia, Anton Pavlovici se pune pe lucru, pentru a redacta „Insula Sahalin", lucrând totodată şi la alte opere.

Lucrarea despre Sahalin a cerut noi studii suplimentare, noi cercetări. Se întâmpla că pentru a scrie un rând Anton Pavlovici trebuia să citească vrafuri întregi de cărţi. El voia să dea cititorului o descriere exactă şi ştiinţifică şi totodată literară despre Sahalin. ,,Ieri mi-am petrecut toată ziua cu clima din Sahalin. Este greu să scrii despre chestiunile astea, dar până la urmă am reuşit să-i vin de hac. Ain dat o astfel de imagine a climei, încât la citire te ia cu frig".

„Insula Sahalin" a apărut capitol după capitol în jurnalul liberal „Gândirea rusă". Această carte de o extraordinară originalitate, care îmbină în ea .adâncimea şi exactitatea cercetării ştiinţifice cu plasticitatea artistică, a constituit un document de o sguduitoare forţă de demascare, .a fost o adevărată lovitură de măciucă aplicată autocraţiei, societăţii exploatatoare. Credincios manierei sale care consta într'o relatare impasibilă, Cehov obţinea un efect cu atât mai puternic asupra cititorului, cu cât cercetarea sa părea mai obiectivă şi mai „liniştită"»

El visa o fuziune a ştiinţei cu arta. Intr'una din scrisorile lui există o observaţie de cel mai mare interes despre înrudirea gândirii ştiinţifice cu cea artistică şi despre viitoarea sinteză dintre ele, care va reprezenta o adevărată forţă, cu nimic comparabilă.

In „Sahalinul" său el ţindea spre o astfel de sinteză-

Cartea a produs o impresie uriaşă atât în cercurile ştiinţifice cât şi în massele .largi ale cititorilor. Răsunetul ei a fost atât de puternic, încât guvernul ţarist a fost silit să numească o comisie, care să .plece în Sahalin, pentru a „reglementa" situaţia de acolo, dar, este dela sine înţeles, faptul n'a avut aproape nici o însemnătate de ordin practic.

Interesant de notat este că Cehov însuşi, care nu era niciodată satisfăcut de operele sale, era de astă dată mulţumit, că „în

garderoba lui literară va atârna şi acest aspru halat de ocnaş”.

Folosul operelor sale pur artistice îi apărea dubios. Această carte, în schimb, contribuia la o cauză dreaptă socială, neîndoioasă, atrăgea atenţia asupra unor groaznice flagele, răscolea pe toţi „domnii mei” răpindu-le liniştea. Ea constituia în ochii lui Cehov o lucrare cinstită, sinceră, *lac* rare în adevăratul înţeles al cuvântului.

MELIHOVO

La începutul anului 1892 Cehov a cumpărat moşioara Melihovo, în apropierea Moscovei, în districtul Serpuhov, la vreo cincisprezece kilometri de gara Lopasnia, pe linia ferată Moscova-Kursk.

Melihovo era o fermă foarte mică lăsată în părăginire de foştii ei proprietari. Familia Cehov, — Pavel Egorovici, Evghenia Iacolevna, Maria Pavlovna, Anton Pavlovici, — oameni obişnuiţi toţi cu munca neobosită, au pus foarte repede ordine în gospodăria neglijată şi i-au dat chiar un aspect cochet. Erau aci o mică casă de lemn, cu verandă şi flori, afundată într'un crâng străvechi, un Jac poetic; pe copacii înalţi ce stră- juiau drumul spre casă se vedeau coteţe pentru grauri, purtând inscripţii: „Fraţii grauri". Peste tot domnea o curăţenie exemplară.

Tot stilul de viaţă al familiei Cehov la Melihov se împodobea cu frumuseţe, curăţenie, (muncă.

Conform obiceiului său, Anton Pavlovici lucra începând devreme de dimineaţa, sfârşind seara târziu. Mult timp îi luau ocupaţiile cu ţăranii-

începând din primele ceasuri ale dimineţii veneau ţăranii pentru asistenţă medicală. Maria Pavlovna, „sufletul" casei, îl ajuta în toate pe Anton Pavlovici, între altele şi la îngrijirea şi pansarea bolnavilor, la împărţirea medicamentelor, etc.

Cehov se .lega prin felul său de viaţă de viaţa satului. Ţăranii prinseseră dragoste de el. El povestea că atunci când trecea prin sat, femeile se uitau la el „prietenos şi cu dragoste, ca la un iurodiv[20]".

Scriitorului acestor rânduri i-a fost dat să audă povestirea extrem de interesantă a unui ţăran din Melihovo, astăzi brigadier dc kolhoz, care-şi amintea de .Cehov, şi care şi-a depănat amintirile într'un discurs rostit cu ocazia inaugurării muzeului A. P. Cehov în casa dela Melihovo, în Septembrie 1944. Nu puteai să asculţi fără adâncă emoţie pe bătrânul ţăran, spunând că se socoteşte atât pe el cât şi pe consătenii lui vinovaţi de boala şi moartea prematură a lui Anton Pavlovici. Prea mult, spunea el, l-am necăjit cu angaralele noastre, cu rugăminţile şi bolile noastre, cu toate neplăcerile acelei grele vieţi ţărăneşti, de mult apuse. Toate acestea îţi trezeau în amintire tablouri din „Ţăranii", „Vila nouă", „In viroagă". Fără să vrei te gândeai ce infamă capcană

20 Iurodiv = Inocent, slab de minte, oameni Iubiţi de popor.

era viaţa satelor de odinioară, ce întuneric, ce nesăbuinţă fără de nici o ieşire domneau în viaţa aceia. Şi te întrebi dacă mai poţi învinui pe cineva pentru faptul că Cehov s'a căznit cu ţăranii, împărtăşind durerile lor „ţărăneşti"!

El ducea o vie activitate publică, fiind membru în Consiliul de plasă (zemstvo), epitrop al liceului local, fondator de şcoli (se înţelege, pe cheltuială proprie) medic al plasei, participând la lupta de combatere a holerei-

In timpul epidemiei de holeră, când Anton Pavlovici a luat asupra lui (neremunerat) conducerea unui sector holeric, munca pe care a depus-o a fost enormă. Consiliile (zemstvo) nu dispuneau de fonduri. Cu excepţia unui cort, Anton Pla- vlovici nu avea în tot sectorul nicio baracă de campanie, astfel încât se vedea silit să colinde pela toţi fabricanţii din împrejurimi spre a-i convinge să contribue la lupta împotriva holerei. Mulţi dintre ei îl primeau pe Cehov ca pe un solicitant inoportun. Graţie energiei şi persistenţei lui, „în scurt timp tot sectorul, care cuprindea 25 de sate şi târguri, s'a înpânzit de un sistem întreg de localuri sanitare. Timp de mai multe luni Anton Pavlovici n'a coborît aproape deloc din trăsură. In acelaş timp trebuia să cutreiere sectorul, să primească bolnavi la el acasă şi să se ocupe de literatură. Frânt de oboseală, extenuat, se întorcea acasă, dar aici se purta ca şi cum s'ar fi ocupat de nimicuri, făcând glume"... (M. P. Cehov).

Participarea Ia lupta de combatere a holerei, legăturile cu fruntaşi ai administraţiei locale au făcut ca Cehov să fie ales membru în Consiliul de plasă. Mihail Pavlovici povesteşte că „Cehov lua bucuros parte la consiliile administraţiei intervenind în hotărîrile acestora. Atenţia Iui era însă cu deosebire atrasă de chestiunile privind instrucţia şi sănătatea poporului... El se interesa foarte mult ce drumuri şi şosele se proectau, ce şcoli şi ce spitale urmau să se deschidă. Intre altele, populaţia locală îi datorează construirea şoselei ce leagă Melihovo de gara Lopasnia, precum şi fondarea şcolilor dela Talej, Novo- selsk şi Melihovo. El clădea ncestc şcoli cu o deosebită râvnă. Făcca el însuşi planurile, achiziţiona materialele şi supraveghea porson.il şantierele. Şcolile acestea erau copiii lui. Vorbind despre ele, ochii i se luminau şi vedeai că dacă ar fi avut mijloacele necesare, ar fi construit nu trei, ci o mulţime. Mi-l amintesc la deschiderea şcoalei din Novoselsk, când ţăranii îi ieşeau înainte cu icoana şi cu pâine şi sare... Nefiind obişnuit să vorbească în public, el

răspundea stingherit la mulţumirile lor, dar pe faţă şi în sclipirea ochilor i se vedea mulţumirea".

In activitatea publică diletantismul îi era la fel de odios lui Cehov ca şi în artă. El făcea, toate cu seriozitate, studia până la capăt orice detaliu cât de mărunt.

Desigur, toate acestea mu reprezentau decât un mic colţişor ;al vieţii publice, al acelei vieţi căreia i-a diis dorul.

Din punct de vedere artistic, totuşi, Melihovo a dat foarte mult lui Cehov, îmbogăţind în el cunoaşterea vieţii.

Nici la Melihovo, Anton Pavlovici nu putea trăi fără mo- safiri. El invita pe toţi cei cari îi erau cât de cât simpatici. La Melihovo se auzea des muzică, cântece, recitări. Cehov venea deseori la Moscova. Cercul lui de cunoştinţe se lărgi, el intră în legătură cu noi grupuri de intelectuali liberali şi democraţi. Orice vizită a sa la Moscova se transforma în sărbătoare pentru prietenii şi cunoştinţele lui. Operele lui nu se mai publică decât în organele cele mai progresiste.

Perioada dela Melihovo, între anii 1892 şi 1898, reprezintă epoca ascensiunii, epoca completei desvoltări a geniului lui Cehov.

i

Călătoria în Sahalin a lărgit la Cehov sentimentul vieţii, sentimentul patriei- Tot mai iinsuportabile au ajuns pentru el îmbâcseala, zăduful de temniţă al vieţii ruse de atunci. Chinul omului închis între patru pereţi a atins acum o deosebită intensitate.

„Ah, surioarelor, ce plictiseală!" — exclamă el într'o scrisoare din anul 1891. De vreme ce sunt medic, am nevoe de bolnavi şi de spital; de vreme ce sunt literat, am nevoe să trăesc în mijlocul poporului, iar nu pe Malaia Dumitrovka în tovărăşia unui Mangus 21). îmi trebue măcar o fărâmă de viaţă publică şi politică, o fărâmă numai, căci viaţa aceasta între patru pereţi, fără natură, fără de oameni, fără de patrie, fără sănătate şi poftă de mâncare — nu mai este viaţă"...

Toată viaţa, rusă de atunci i se părea o viaţă între patru pereţi, cu paznici de închisoare, cu trei gratii — o viaţă fără politică, fără preocupări sociale.

Astfel ia naştere celebra „Sala No- 6" poate cea mai înspăimântătoare operă a literaturii riise. Nu degeaba tânărul Vladimir Ilici (Lenin) îi povestea surorii sale Anna Ilinişna: „Aseară, când am terminat de citit această nuvelă, eram îngrozit, n'am mai putut sta în odaie, m'am sculat şi am ieşit. Aveam sentimentul, că şi eu aş fi închis în „Sala No. 6" *3.

Este greu de a preţui la justa ei valoare însemnătatea social-politică a acestei opere în pregătirea psihologică a revoluţiei, 3 mobilizării tuturor forţelor protestatare, a urii împotriva autocraţiei. „Sala No. 6" a reprezentat unul din simptomele cek> mai importante ale începutului ridicării social-politice, unul din semnele cele mai vizibile ce au stat ca o piatră de hotar Intre două epoci istorice: ultimele două decenii ale secolului trecut, epoca decăderii şi aceia a ridicării.

Subiectul şi fabula naraţiunii sunt extrem de isimple. într'un părăsit orăşel de provincie, aruncat undeva departe Je calea ferată, se află un spital, pe care de douăzeci de ani ii conduce doctorul Andrei Efimîci Raghin. Spitalul se gă- 3('ţ.ie în ultimul hal ilr j.uv: nuirdarir, bolnavii neîngrijiţi, ho|ii. Odaia .lo.irtc do mull, doctorul Raghin a muncit cu s-U|;tiin|.i, .1 inccival sa realizeze îmbunătăţiri, dar foarte re- P 'de %'.i convins de inutilitatea tuturor încercărilor sale de
i <u.Uuliii c.U d(! puţin. Isbindu-se de indiferenţa generală, el
i .timiş la concluzia că existenţa însăşi a unui asemenea spinii

21 Mangus, mic animal exotic adus de Antan Pavlovici din Ceylon»

■•.Ir profund imorală. Dar de vreme ce nu poţi sparge pe- *>•(11 ni capul, şi devremece jăul n'a fost născocit de el, nu-i umane altă soluţie, decât să-şi îndeplinească de formă îr.da- (oririle serviciului. El se închide în locuinţa sa şi se adân- t<îştc în citirea cărţilor de istorie şi filozofie, în tovărăşia unei sticle cu rachiu şi a unui castravete murat. Om blând şi delicat, incapabil de vreo manifestare a 'voinţei, Raghin nu ise> încumetă nici măcar să poruncească bucătăresei lui. El „se apropie încetişor de uşa bucătăriei, tuşeşte şi zice:

– Dariuşka, n'ar trebui să iau masa?"...

O caracteristică, care-l întregeşte pe doctorul Raghin, este dată în următoarele cuvinte:

„Andrei Efimîci irîbeşt- grozav raţiunea şi cinstea, dar ca să clădească în jurul său o viaţă raţională, cinstită, n'are destul caracter şi nici credinţă în dreptate".

încetul cu încetul el îşi crează o întreagă concepţie filozofică. „Gândirea liberă şi pătrunzătoare, care tinde să afle rostul vieţii, precum şi dispreţul desăvârşit pentru deşertăciunile vieţii — iată cele mai mari binefaceri pe care le-a cunoscut omul vreodată- Şi d-ta te poţi bucura de ele, măcar că trăeşti în dosul unor gratii". Acesta este simbolul credinţei lui. „Liniştea şi mulţumirea omului nu vin din afară, ci sunt

în el”. De aceea este inutil de a te agita, de a te trudi, de a lupta, de a tinde la orânduirea şi îndreptarea vieţii. „Marc Aureliu a spus: „Durerea este numai o reprezentare vie a durerii: sileşte-ţi voinţa să se desbare de această reprezentare, goneştc-o, încetează de a mai plânge şi durerea va dispărea”.

In timp ce Andrei Efimîci se ocupa cu astfel de raţionamente, depărtându-se tot mai mult de realitate, la spital gospodăresc cu toată autoritatea hoţi şi jefuitori, iar supraveghetorul ordinei devine paznicul spitalului, Nikita. Acesta este un individ grosolan şi mărginit, care bate fără milă pe bolnavii internaţi în. Sala No. 6, pentru orice abatere dela un regulament de puşcărie.

Intrând într'o zi întâmplător în Sala No. 6, atenţia Iui Andrei Efimîci a fost atrasă de un bolnav cult şi intrând în vorbă cu el doctorul a descoperit cu bucurie că are de a face cu o inteligenţă vie şi escuţită. Doctorul s'a simţit atras de toată înfăţişarea acestui om, care gândea adânc, simţea cu subtilitate şi suferea îngrozitor. Incctul cu încetul doctorul a prins gust să stea de vorbă cu bolnavul. Era singurul om din tot oraşul, cu 'care Andrei Efimîci putea discuta teme filozofice. Raghin a simţit o mare desfătare spirituală de pe urma acestor discuţii, deşi ele luau întotdeauna caracterul unor dispute vehemente. Bolnavul — Ivan Dmitrici Gromov — avea un fel de a gândi diametral opus felului lui Andrei Efimîci. Gromov demonstra necesitatea acţiunii, a luptei pentru libertata, el protesta cu toată fiinţa lui împotriva impilării, a sclaviei, a bunului plac; tiradele lui reprezentau, după spusele lui Cehov, „un potpuri de cântece vechi, dar neisprăvite". Sunt „cântecele" „din preajma anului şaizeci”, cântecele despre libertate. Pentru Cehov este limpede că cineva le va cânta iarăşi, într'un chip nour

Gromov demasca sensul inuman al filozofiei lui Andrei Efimîci, deşi Andrei Efimîci însuşi, un om blând şi de o cinste Exemplar!, era străin de orice „neomenie”. „Vezi de pildă pe tm tiran că-şi bate nevasta. De ce să te amesteci? Lasă-1 s'o bată; tot una e, mai curând sau mai târziu amândoi vor muri... Noi putrezim aici, cu gratii la ferestre, ne torturează, dar asta « bine; şi raţional pentru că între această sală şi o cameră caldă,

confortabilă, nu e nicio deosebire. Comodă filozofie: nu faci nimic, şi conştiinţa ţi-e curată, şi te socoteşti filozof... Da! Dispreţueşti suferinţa, dar ia să-ţi striveşti un deget în uşă, cum •il urla din răsputerii”.

Desele convorbiri ale doctorului cu bolnavul, toată atitudinea ciudată a lui Andrei Efimîci, pricinuită de singurătatea şi de completa lui izolare de viaţă, dau motiv 'celor din jur să bănuiască că doctorul a înebunit şi el. Ajutorul lui Raghin, Hobotov, unul care /vrea să ajungă, care râvneşte la postul lui

care-l consideră pe Andrei Efimîci, om fără un ban, ca fiind un şincchei- c<- *.1 amo.işlc interesul, se foloseşte cu dibăcie de această siliM|i<-, Aş.i dar, Andrei Efimîci este declarat nebun ■51 Internai 111 acoeaş Sală No. 6.

Şi .ui, l<» sistemul lui filozofic suferă cea mai cumplită în- Nici prin gând nu-i mai trece să-şi amintească, că |in|i li fericit şi în. spatele gratiilor! Dimpotrivă, împreună cu Ivan Dmilrici Gromov, care-i ţine, isonul, el provoacă o aide- w.lrală revoltă împotriva silniciei şi a bunului plalc. Nikita îi snopeşte în bătaie pe amândoi cu pumnii lui de fier. Andrei Efimici cade pe pat, şi„ deodată, în mijlocul harababurii care domnea în capul lui, a răsărit limpede o idee groaznică, insuportabilă: chinuri la fel au trebuit să îndure ani de-a rândul, zi cu zi, oamenii aceştia” — şi Ivan Dmitrici şi toţi cei- laţi, internaţi în Sala N. 6. „Cum se poate că timp de peste douăzeci de, ani el n'a fctiut ,şi n'a vrut să ştie lucrul acesta? Nu cunoscuse durerea... Să fie nevinovat? Dar conştiinţa, brutală şi neîndurată ca şi Nikita, îl face să îngheţe din creştet până'n tălpi”.

A doua zi doctorul Raghin a murit în urma unui atac de apoplexie-

Toată Rusia a văzut în ace,astă nuvelă expresia simbolică a forţei oarbe a autocraţiei sub figura lui Nikita, s'a văzut pe ea însăşi închisă în Sala N. 6. Tânărul Lenin a exprimat sentimentul ţării întregi, impresionate de vigoare simplă şi de neşters ,a imaginilor lui Cehov. „Sala No. 6” chema la lupta hnpotriva nesfârşiţilor Nikita.

Şi totodată, mulţi oameni de felul lui Andrei Efimîci au auzit glasul conştiinţei, ca, o lovitură necruţătoare de ciocan

Conştiinţa, conştiinţa rusă, le grăia prin gura lui Cehov: „Dumneavoastră, dragilor, delicaţilor, umanilor şi cinstiţilor „Andrei Efimîci” — dumneavoastră tşi nimeni altul — îi siliţi pc oameni să putrezească în închisori, în gigantica „Sală No. 6” şi aruncaţi toată vina pe „paznicii beţivani”, după cum pr<Ni-cinstitul doctor Raghin, i-a chinuit pe oameni timp de douăzeci de ani într'o temniţă, aruncând totul în sarcina lui Nikita! Voi purtaţi vina tuturor crimelor regimului ţarist prin aceea că nu luptaţi împotriva lui, mângâindu-vă cu tot felul de filozofii liniştitoare! Este interesant de semnalat, că Ivan Dmitrici Gromov în imprecaţiunile făcute lui Andrei Efimîci întrebuinţează cuvinte din scrisoarea lui Cehov către Suvorin, pe care am mai reprodus-o „Am lăsat să putrezească oameni în temniţe”, scria Cehov; „Noi putrezim aici, cu gratii îa ferestre, ne torturează”, spun© Gromov.

Cehov a lovit cu ciocanul său nu numai în autocraţie, ndar a aplicat o cumplită lovitură şi tuturor formelor de „blândeţe” intelectuală, renunţării la luptă, indiferent ce raţionamente ar masca-o, şi cu deosebire doctrinei reacţionare a lui Tolstoi cu privire la „nestăvălirea răului prin violenţă” (sub a cărui înrâurire, a jfost câtva timp Cehov).

Adevărul, descoperit de Cehov în „Sala No. 6”, era tragic chiar pentru el însuşi. Cum se va ieşi din închisoare, cine va forţa, va arunca în aer „Sala No. 6”, cine va cânta „cântecele neisprăvite?”- Cehov n'o ştia nici el. Ştia un singur lucru: silniciei trebue să i se opună forţa, mânia matură, nu isbucniri de furie neputincioasă, ci o luptă stăruitoare, nepregetată. Andrei Efimîci este simpatic şi fermecător în, blândeţea lui, în neputinţa lui de fin intelectual pus în faţa stupidităţii şi grosolăniei vieţii, dar la ce duc toate aceste minunate însuşiri ale lui? Pe de altă parte, Ivan Dmitrici Gromov este generos, sincer, dar şi el s'a dovedit slab! Trezindu-se alături de Gromov, întehis în, sala spitalului, Aridrei Efimîdi îi spune lui Ivan Dmitrici: „Suntem slabi, dragul meu... Am fost şi eu echilibrat, liniştit sufleteşte, cu judecată dreaptă şi curajoasă. Dar de îndată ce viaţa s'a atins de mine cu brutalitate, am pierdut curajul... Prostraţie... Suntem slabi, suntem nişte cârpe-.. Şi d^ta, dragul meu, d-ta eşti inteligent, nobil, ai supt odată cu.

laptele mamei înclinări bune; dar şi pe d-ta viaţa te-a răsbit, tc-a îmbolnăvit... Slabi! Slabi!”.

Este aceasta una din temele fundamentale cele mai importante ale creaţiei lui Cehov din „preajma anului nouăzeci”: demascarea slăbiciunii clasei culte (intelighenţia) şi chemarea la *forţă!* Dacă odinioară a scris fratelui său Alexandru că în protestul fără linguşire este toată sarea vieţii, acum spunea: „sarea vieţii,” o găseşti în luptă, în opunerea unei forţe îndârjite silniciei, a unei forţe capabile să lupte până la capăt.

Dar el nu vedea în jurul lui oameni capabili de o asemenea forţă, capabili de a exprima acest protest. Tragedia vieţii lui sta tocmai în aceea, că n'a văzut până la sfârşitul zilelor sale, n'a cunoscut pc acei oameni, care în momentul succesului răsunător al „Sălii No- 6” în toate (colţurile ţării, se pregăteau să opună silniciei o forţă îndârjită şi neîndurătoare. Aceşti oameni noi — cei mai valoroşi oameni ai Rusiei — citeau povestea doctorului Raghin şi a lui Ivan Dmitrici Gromov cu o tristeţe dublată de mânie, cu dragoste şi veneraţie faţă de geniul poetic, faţă de conştiinţa neîmpăcată a marelui scriitor rus. Cehov a fost unul din scriitorii preferaţi ai lui Lenin.

MĂRUNTUL OM MARE

In acelaş an 1892 Anton Pavlovici a scris o povestire, care prezintă un interes deosebit pentru înţelegerea şi caracterizarea eroului de predilecţie al lui CehoV, ca şi a trăsăturilor celor mai însemnate ale esteticii lui, ale întregului său stil de creaţie.

Este vorba <de „Săltăreaţa”, povestirea despre un om „mărunt”, „neobservat”, doctorul Dâmov. Spre deosebire de slabul doctor Raghin, Dâmov este un om cu sufletul puternic si viguros, a cărui blândeţe sufletească, a cărui bunătate, simplicitate şi delicateţe sfioasă, veşnic puţin vinovată, nu fac decât să sublinieze Voinţa lui dc fier, puterea sa de muncă neobosită şi prodigioasă, stăruinţa lui pentru atingerea unu» ţel, devotamentul său .eroic faţă 'de ştiinţă.

In viaţa lui Dâmov s'a întâmplat acecaş nenorocire, ca şi în viaţa lui Âboghin din nuvela „Duşmanii”: pe Dâmov I-a înşelat soţia, pe care o iubea cu toată ardoarea unei naturi puternice, integre şi curate. Spre deosebire de Aboghin însă, Dâmov ste profund uman în durerea lui.

Soţia lui Dâmov — „săltăreaţă” care şi-a unchinat toată viaţa căutării unul „om mare”, este o fină diletantă, manifestând aptitudini în diferite domenii ale artei. Ea este înconjurată de

celebrităţi, de oameni străluciţi cu nume răsunătoare, de pictori, de artişti, de scriitori. Dar ea caută cu nesaţiu mereu alţi, mereu noi „oameni mari”.

Printre celebrităţile care înconjură pe soţia lui, doctorul Dâmov pare un om cu totul obişnuit, şteţs, de neluat îa seama. ^

Olgăi Ivanovna, soţia lui Dâmov, ca jşi celorlalţi cunoscuţi

• i, Dâinov le pare doar un „tânăr simpatic”, care evident nu se poate măsura cu oameni atât de străluciţi ca ei.

Iar atund când Dâmov moare, molipsindu-se de diiterie dela un băiat căruia i-a supt printr’un tub abcesele difterice, atunci unul din colegii lui, doctorul Korosteleov, îi spune Ol- găi Ivanovna:

— „Moare pentru *fă.* s’a jertfit... Ce pierdere pentru ştiinţă! — rosti el cu amărăciune. Dacă ar fi să-i comparăm Cu noi toţi, ăştilalţi, el ne apare ca un om mare, un om neobişnuit! Ce talent! Câte nădejdi se puneau în el în toate! — urmă Korosteleov, frângându-şi mâinile. Doamne, Dumnezeule, când te gândeşti ce savant ar fi ajuns! Nu mai găieşti unul ca el, de-ar fi să cauţi şi cu lumânareal”...

Şi Korosteleov şi-a îngropat, în desnădejdea lui, faţa în mâini, legănându-şi capul.

— Şi ce putere morală! — adăogă el, îndârjindu-se tot mai mult parcă împotriva cuiva. — Un suflet bun, curat, iubitor — nu om, ci cristal! A slujit ştiinţa şi a murit pentru ea. Şi a munqt ca un câine, zi ,şi noapte .nimeni nu I-a cruţat, şi acest tânăr Savant, viitor profesor, trebuia să alerge după bolnavi şi să se ocupe noaptea cu tra'du'ceri, da să plătească... zdrenţele astea infame!

Şi Korosteleov a privit-o cu ură pe Olga Ivanovna”...

Ea n’a băgat de seamă, n’a înţeles, că acel om mare pe care i-a căutat toată viaţa, trăise alături de ea. Ea s’a uitat pe deasupra lui, a „săltat” pe lângă el, n’a înţeles principalul, n’a înţeles nici frumuseţea, nici puterea lui Dâmov, n’a ştiut să vadă *neobişnuitul* în *obişnuit.*

In toată figura lui Dâmov cititorul putea să întrezărească trăsăturile unui mare savant irus în felul lui Secenov. Cehov simţea adânc caracterul naţional al oamenilor de categoria aceasta, eroismul de fiecare zi al muncii lor titanice, nemărginita lor modestie, puterea lor moral^, neclintita lor stăruinţă, generoasa lor iubire de patrie şi popor, devotamentul lor faţă de cauza 'civilizaţiei. Creind figura lui Dâmov, Cehov a pus In el tot entuziasmul şi toată veneraţia sa pentru tipul savantului rus. Anton Pavlovici, prin tot caracterul şi toată alcătuirea sa sufletească, prin metoda sa artistică, prin atitudinea sa ■cercetătoare fâjă de viaţă şi de munca scriitoricească, s’a apropiat onai mult decât oricare alt scriitor de tipul savantului rus..

Dâmov este profund -democrat prin toată personalitatea sa„ înbinând, asemenea lui Cehov însuşi, trăsăturile unui simplu *om dfri* ipoţpor cu o fină intelectualitate.

Nuvela sa despre doctorul Dâmov şi soţia acestuia a fost intitulată iniţial „Un om mare”. Sub acest titlu a trimis-o Cehov la redacţia jurnalului „Sever” (Nordul). Dar titlul nu-l satisfăcea. El i-ta scris redactorului jurnalului V. Tihonov : „Zău nu ştiu ce să mă fac cu titlul povestirii mele. „Un om mare” nu-mi place deloc. Trebue numită altfel — negreşit. Puneţi-! titlul — „Săltăreaţa”. Nu uitaţi deci să-i schimbaţi”.

Titlul „Un om mare” era *ne-eshovian.* Cu siguranţă că-i părea iui Anton Pavlovici lipsit de mo'dîstie, pretenţios- Totuşi el exprima perfect esenţa ideii artistice.

Cehov a fost tocmai artistul care a întruchipat mulţi *mărunţi oameni-mari* ruşi, oameni ai muncii, veşnic gata de a se jertfi pentru cauza adevărului, a dreptăţii, a ştiinţei, — oameni cu o nestinsă sete de creaţie, de muncă liberă, oameni ce nu se pot împăca cu o viaţă neînviorată de un ţel curat, mare, al tuturor, de o „idee generală”. Trăsăturile caracterului lui Qsip Dâmov sunt trăsăturile de caracter naţionale ale tuturor acelor „oameni măruinţi”, nesfârşit de dragi şi de aproape de inima lui Cehov. Dar viaţa era monstruos de nedreaptă cu ei, indiferentă, rece. In mersul ei, viaţa îi lua pe toţi oamenii aceştia -ca pe o „pleavă”, şi frumuseţea lor se irosea zadarnic,, cum se iroseşte zadarnic frumuseţea stepei, neobservată şi necântată de nimeni...

Printre eroii lui Cehov nu sunt „nici elefanţi, nici alt fel de imimale”, sunt 'doar oameni ruşi, obişnuiţi.

In fiecare din ei vedem limpede nu num3i un om, un in’divid, dar şi tot mediul lui, mari masive sociale, straturi întregi ale vieţii însăşi.

Critica contemporană ilui Cehov simţea perfect caracterul acesta nou al creaţiei lui, dar nu putea să-i definească, nici să-i înţeleagă toată semnificaţia binefăcătoare. Astfel, de pildă, unul din critici declara că „Cehov este primul şi ultimul dintre scriitorii ruşi, care nu are eroi”. Criticul sublinia

(.1 „iste greu de găsit un scriitor, care să fi® atât de consonant cu epoca şi cu mediul din care ia ieşit, ca Cehov”.

Aici găsim formulări greşite, amestecate cu presupuneri juste- Criticul bâjbăin'd, se apropie de specificul stilului ceho- vi.rn, dar nu este capabil să sezizeze principalul.

Este desigur greşit spus, că Cehov „nu lare eroi”. Opera lui sc deosebeşte tocmai printr’o neobişnuită abundenţă de personagii, profund individualizate, asemănătoare şi totodată neast- mănătoare între ele. In altă parte stă adevărul: Cehov nu are un erou, care să fie privit desprins, izolat de mediul său. Eroul principal al Iui Cehov este realitatea obiectivă, viaţa ţării însăşi, ale cărei particule erau personagiile lui.

Eroii literaturii dinainte de Cehov se ridicau mult peste mediul lor şi nu puteau fi *personagii caracterizante ale mzsselor* înfăţişând un element *tipic direct.* Astfel de croi au fost Ceaţki 22), Eugen Oneghin, Peeiorin 23), Beltov, Rudin, Le vin.. Nehliudov

Eroul literaturii ruse anterioare intra în conflict cu mediul social, cu acel mediu imediat înconjurător, îngust, mărunt, mediul privilegiat al nobilimii. Eroul părăsea acest mediu, penfru a se apropia, de popor.

Tocmai părăsirea mediului său imediat dădea posibilitate eroului să ajungă o largă generalizare tipică a celor mu.i bune calităţi ale omului progresist rus. al timpului său, al celor mai frumoase trăsături ale caracterului naţional. In ce priveşte pun'ctul de vedere al mediului, căruia îi aparţinuseră prin naştere eroii literaturii ruse de mai înainte, toţi au fost oameni excepţionali, neobişnuiţi, în orice caz cel puţin „ciudaţi”. Pe lângă aceasta, se înţelege că Peeiorin, Ceaţki, Rudin nu puteau - avea legături directe cu .tmssa populară. Toţi erau într’o măsură mai mare sau mai mică sortiţi să fie rupţi de popoir, aşa cum au fost .şi decembriştii, după observaţia lui Lemn Ori, faptul acesta, nu putea să nu ducă în literatură la un caracter *excepţional, neobişnuit* al eroului.

---

22 Ceaţki. eroul comedie! „Prea multă minte strică* de Gribvledov.

23 Peeiorin, eroul romanului «Un erou al timpului nostru” de Ler* monfov.

Eroul lui Cehov aparţine în mod organic unui mediu social larg democratic. Cehov este străin d- poetica, eroului excepţional. Faptul acesta dă şi^ mai mult interes metodei sale de creaţie artistică, o apropie şi mai mult de literatura actuală, sovietică, cu eroul ei, colectiv, om al massei, care prin natura sa însăşi nu poate fi rifpt de mediul său, nu poate sta în opoziţie cu el.

Cehov era perfect conştient de aceste particularităţi ale Stilului său, şi el îşi crea cu perseverenţă .metodele de a înfăţişa viaţa. într'o scrisoare către Gorki el insistă asupra faptului că în nuvelă figurile nu trebue să „stea izolate, în afara massei", şi laudă povestirile din Crimeea ale lui Gorki tocmai pentru că în ele „afară de figurile principale, se simte şi massa, omenească, din care au eşit, şi aerul, şi planurile mai îndepărtate, cu un cuvânt totul".

Chia,r şi în cele mai mici schiţe ale lui Cehov se simte tot-deauna massa din care a ieşit unul sau altul dintre personagii, se vede *torentul vieţii,* a cărui mişcare o exprimă cutare sau cutare erou.

înţelesul acestui fapt e tocmai că viaţa însăşi, însăşi reali-tatea obiectivă e primul şi, principalul „erou" al operei lui Cehov.

Şî atunci când unii contemporani îl învinuiau pe Cehov de „obiectivism", aceasta însemna în fapt fie, lipsă de înţelegere a esenţei creaţiei lui, fie (cum era cazul ideologilor subiecti- vişti de seama lui Mihailovski) tendinţa de a-l lega pe marele ertis't de ideile lor înapoiate, în contrazicere cu mersul vieţii.

Gorki (în articolul său despre nuvela lui Cehov „In vi- roagă") a desvăluit esenţa obiectivismului" lui Cehov. El o vedea în faptul că toate actele, gândurile, sentimentele, caracterele eroilor erau deduse de Cehov din realitatea obiectivă, din viaţă însăşi, din „împrejurările", care au format pe aceşti oameni- De aceea, sublinia Gorki, dm operele lui Cehov reţinem o idee,, ideea necesităţii un,ei schimbări radicale a realităţii însăşi, capabile de a produce şi a „forma" atât de mult răul .care stă în 'calea manifestării celor .mai bune calităţi ale poporului.

„A vedea *astfel* manifestările vieţii — scria Gorki — In- seanmă a le aplica* măsura celei mai înalte dreptăţi- Faptul acesta îi era accesibil lui Cehov (şi de aceea obiectivismul său profun'd uman, era considerat re,cc şi fără suflet".

In dosul figurilor lui Cehov, ca Dâmov şi Kirilov, simţii» limpede o mulţime de asemenea oameni obişnuiţi, oameni ai muncit

Una din caracteristicile cele, mai de seamă, cele mai originale ale esteticii lui Cehov era tocmai facultatea de a găsi *frumuseţea*

obişnuitului, acea frumuseţe „inobservabilă”, de toate zilele, prin fa(ţa căreia ia trecut fără s’o înţeleagă, „săltăreaţa”. într’o scrisoare, Cehov scria: „Dumneata oa şi mine iuibim oameni obişnuiţi”.

A'cest principiu estetic — topirea frumuseţii în cele obişnuite, cotidiene, „neobservate” — era, intim legat de convingerea lui Cehov despre natura bogată, variată, talentată a unui mare număr de oameni de rând ai Rusiei. Ei reprezentau pentru el adevărata Rusie. Principiul ,acesta dovedeşte caracterul adânc democrat al ‘creaţiei lui Cehov, care ia rele.vat şi a ridicat o infinitate de „oameni mărunţi”, asemănători de pildă acelei învăţătoare de sat din povestirea) „»Pe fcăruţă”, cu viaţa ei ticăloasă, fără de speranţa, într’un sat :uitat de Dumnezeu, cu singurătatea ei, cu nevoile ei, cujvisurile ei amăgite,, cu murica ei cotidiană de 'adevărată ascetă, cu înjositoarea ei dependenţă de chiaburi,, de „asuperiorii stupizi şi mişei”. Un şir întreg de asemenea oame,ni a trecut prin faţa noastră în opo rele lui Cehov ■— un lanţ de mărunţi oameni mari, care în Rusia erau atât de numeroşi. Cehov a desvăluit în portreteile acestor oameni trăsături adânci ale caracterului, rus, cu puterea şi frumuseţea lui reţinută, ascunsă, atât de asemănătoare cu frumuseţea modestă a minunatei naturi ruse.

„TRÂIM IN AJUNUL CELEI MAI MARI SĂRBĂTORI”

Iricepâiid cu a doua jumătate a deceniului „anilor nouăzeci” Cehov se Întoarce tot mai des Ia tema fericirii, reflectând grafie sensibilităţii sale sociale, acea fierbere a spiritelor ce începea să se manifeste în ţară, şi care a dus după un deceniu la prima revoluţie rusa. ,

Tema fericirii este acum îmbogăţită în creaţia Iui prin suferinţele, căutările şi gândurile chinuitoare prin, care a trecut şi trece- Ea apare mult mai. adâricită. Anton Pavlovici se întoarce înoit la motivele „Stepei”. Şi după cum, trăind într’un oraş la mare, simţim continuu mirosul mării — chiar atunci când n’o vedem — tot ţaştfel, citind operele, lui Cehov din această perioadă, simţim mereu, în dosul vălului de tristeţe, largul necuprins al vieţii. Undeva în adâncuri, în intonaţii, în muzica însăşi a. poeziei lui Cehov se aude „triumful frumuseţii, tinereţea, deşteptarea forţelor”, se întrevede imaginea „minunată şi severă a patriei”.

Iată că se perindă în faţa ochilor noştri viaţa posomorită, viaţa pătulelor din nuvela „Trei ani” (1895). Viaţa negustorilor şi

vânzătorilor din sumbra Zamoskvoracie răsare în faţa noastră, cu imaginile ei înfiorătoare, ca aceea, de pildă, când unul din vânzătorii firmei Laptiev adus la disperare şi la nebunie de viaţa aceasta „a ieşit In stradă numai cu cămaşa pe eî, desculţ, ameninţând cu pumnii spre geamurile stăpânului, strigând că nu mai poate îndura atât chin. Toată lumea şi-a bătut joc dei sărmanul de el, când s'a însănătoşit şi mult timp au râs de el, amintindu-i ta le-a strigat stăpânilor: „plantatorii" — în loc de „exploatatori".

Ne întâlnim aci cu acel adevăr al vieţii, aspru şi netmpodo bit, cu care suntem obişnuiţi, din toată creaţia, anterioară a lui Cehov. Dar niciodată n'am întâlnit la[1] el oj presimţire atât de, sigură (a unei schimbări apropiate şi hotărîtoare a acestei vieţi în aparenţă fără de ieşire.

Unul din eroii tnuvelei, un tânăr savant, chimistul Iarţev, profesor la şcoala secundară, înrudit cu Dâmov şi cu alţi eroi preferaţi ai lui Cehov, poet şi artist în sufletul său, exprimă acele idei sfinte ale autorului însuşi, care încep să răsune tot mai tare în opera lui Cehov.

Muncind aproape zi şi noapte, Iarţev îşi păstrează neîntinat sentimentul de bucurie şi de> entuziasm faţă de talentul şi de bogăţia creatoare a poporului rus. El îi spune prietenului său Laptiev:

— „Ce bogată, ce variată este vi3ţa rusăl Ah, cât c de bogată! Uite, pe *zi* ce trece, mă conving tot mai m!ult, că trăim in ajunul celei nnai mari sărbători, şi aş vrea doar să trăcăc pâSaă atunci,, pentru a lua parte la ea".

II bucură tineretul-

— „Dacă vrei, crede^mă, dacă nu, nu, — dar, după mine, creşte acum o generaţie extraordinară- Când predau copiilor, mai ales fetiţelor, simt o adevărată desfătare. Minunaţi copii!".

Iarţev ca şii prietenul său Kostia, un intelectual ridicat dintre plebeţ, u'n, „copil de calici", sunt oamenii ruşi, îndrăgostiţi de ţara lor. Iarţev visează să scrie, o piesă din istoria rusă, pentru că, după cum spune el lui Kostia, ,,în Rusial toţi sunt extraordinar de talentaţi, de dăruiţi şi de interesanţi". „Atât Iarţev cât şi Kos,tia se născuseră la Moscova şi o adorau... Ei eraţi încredinţaţi că Mosicova este un oraş extraordinar, iar Rusia o ţară extraordinară... Vremea cenuşie a Moscovei o găseau cea mai plăcută şi cea mai sănătoasă".

Presimţirea apropierii unei mari sărbători a patriei izvora la Cehov din credinţa lui în talentul şi puterea poporului rus

Adâncul patriotism al lui Cehov era reţinut şi sever în manifestări, ca şi toate sentimentele cele anai adânci ale lui Anton Pavlovici- Iaită de pildă o trăsătură 'caracteristică a lui Cehov. înfăţişând în nuvela sa „Soţia" (1892) pe un om neplăcut, grosolan, fără tact, lipsit de sentimentul vieţii, de

sinceră iubire de oameni, Cehov i-a împrumutat în prima varianță a nuvelei *propriul său* sentiment patriotic, dar mai târziu A schimbat ateste caracteristici. Eroul , tr?ce cu siania printr'un sat, în care a bântuit o foamete groaznică, şi deodată se simte stăpânit de un sentiment al indisltructibilei' puteri a marelui popor rus (nuvela este povestită la persoana întâia de însuşi ieroul):

„Uitându-mă la ţăranul care zâmbea, — se putea citi în prima variantă — la băiatul ou (mănuşile Jui mari, la căsuţele ţărăneşti, ,am înţeles acum, că nu există năpastă care să poată frânge pe aceşti oameni generoşi. Adulmecam în aer unde şi începusem să simt un duh al victoriei, mă simţeam mândru şi ie Dam gata să le strig că sunt gi eu rus, de un. sânge şi' de un suflet cu ei". Dar tocmai aceste cuvinte, cele mai scumpe pentru Cehov: „sunt şi eu rus, de .un. sânge şi de un suflet 'cu ei" — au fost mai în urmă tăiate de către autor. Eroul nuvelei nu le corespundea, el nu era *demn* de ele.

In sufletul lui Cehov sta: neclintit sentimentul nemărginitei forţe sufleteşti şi a frumuseţii! poporului său, şi a'cest sentiment răsuma tot mai adânc >n operele lui, împletindu-se cu motivul înălţător al fericirii de mâine & patriei.

Cehov îşi exprima într'o formă atât de modestă ideile sale sociale pline de o uimitoare profunzime şi noutate încât de multe ori critica timpului trecea pur şi simplu peste conţinutul Jor, de o extraordinară bogăţie. I se părea,, că este vorba despre lucîrurile cele mai banale ;în literatură: despre iubire, despre singurătatea omenească ori altele asemănătoare Ea nu vedea că iubirea ca şi celelate teme obişnuite sunt pătrunse la Cehov de un imens conţinut înoitor. Această însuşire a operei lui Cehov, pe care am numit-o *modestia formei,* I-a caracterizat, după cuta ştim, dela primii, paşi ai activităţii sala literate. Ea este strâns legată de întreagla sa fiinţă, <ca. om şi cai scriitor, de întreaga lui estetică <a „nevăzutei" frumuseţi'.

Este caracteristic ce impresie i-au lăsat lui Anton Favlo- vici^ operele lui Dostoievski: „Frumos, dar lipsit de modestie, pretenţios". ,Ce înţelegea el prin această pretenţiozitate ? Pe semne — tendinţa caracteristică lui Dostoievski, de a *sublinia* un anumit înţeles adânc, maniera de a scoate în evidenţă sensul înalt, etern, „universal" al trăirii eroilor săi şi a acelor idei, pe dare le exprimă eroii şi autorul. Metoda artistică a lui Cehov este exact opusă. Foarte adesea, ideile cele imai însemnate, (pline <Ie un .nou conţinut social şi filozofic, «unt'exprimafe în operei^ lu; ca *şi* cum :ar fi spuse ,.în trea- icăt", ca, şi icuim ele n'afc constitui esenţialul. Ele sunt exprimate în acea formă reţinută şi pudi'că, caracteristic ceho- viană, care izvora dintr'un sentiment de o adâncă complexitate. In acest sentiment se găsea şi recunoaşterea unei „vini" faţă de cititor, pentru că n'a ştiut să-i arate calea, ce duce spre acea *măreaţă sărbătoare* a patriei, la care el însuşi îl chemase; se găsea şi înţeleaptă intuiţie a inutilităţii tuturor dogmelor şi schemelor vechi; se găsea şi ostilitatea faţă de propo- *văduirilc* „pretenţioase şi lipsite de modestie", neîntemi?.te pe o cunoaştere ştiinţifică şi exactă a legilor vieţii. Propovăduiriie Iui Tolstoi îi păreau lui Anton Pavlovici deasemenea lipsite de modesti,e.

Iată una din operele cele mai poetice ale lui Cehov — »,Casa cu mezanin" (1896). Eroul povestirii este uin pictor, venit să-şi petreacă vara în căutare de privelişti la moşia unui proprietar, prieten de al său. La o moşie vecină, în casa cu mezanin, trăeşte o familie: o mamă bătrână şi, două fiice ale ei. Cea «nai inare, Lida, este pasionată de a'ctivitate socială- Ea este profesoară la şcoala locală şi — cu torte că familia dispune de mijloace

materiale — este mândră să „trăiască prin propriile ei mijloace”, din salariul ei lunar de douăzeci şi cinci de ruble. Ea este cu totul absorbită do treburile administraţiei locale, de lupta „partidului” liberal cu cel reacţionar din district, şi în afară de aceste preocupări ca: şcoli, farmacii, posturi sanitare, nu există nimic pentru ea. Severă, frumoasă, ea apare mamei sale şi în special surorii mai mici, Jenia, ca o fiinţă deosebită, dincolo de orice contingenţă, cum ar fi pentru marinari căpitanul vasului, care stă izolat în cabina lui- Jenia nu este încă tratată ca o fiiinţă matură. Toţi îi spun Misius, pentru că în copilărie aşa i-a spus ea lui miss, guvernantei ei. Ea îşi adoră sora mai mare, în schimb este mai degrabă prietenă cu mama ei. Se înţeleg mai bine între ele decât ac putea să o înţeleagă pe inabordaibila Lida.

Misius, cu tinereţea ei naivă, sfioasă, cu feminitatea ce se trezeşte în ea, este una! din cele mai fermecătoare figuri feminine ale lui Cehov. Intre pictor şi Misius se leagă relaţii de prietenie, se înfiripă o dragoste. Ei se simt aproape unul de altul prin atitudinea lor la fel de skvceră, de directă şi de poetică faţă de viaţă. Ar putea fi fericiţi împreună.

Dar implacabila Lida nu-l poate suferi pe pictor pentru felul dispreţuitor în care priveşte el activitatea ei socială, pentru viaţa lui, — ce-i pare lipsita de idei şi de conţSnut. Ea distruge fericirea pictorului şi a lui Misius, işi trimite sora mai mică împreună cu mama lor undeva departe, la o mătuşă di® i:iiv<'ni.unântul Pensei. Când pictorul vine în casa cu mezanin, i i i› mai găseşte pe Misius. Totul s’a schimbat In lipsa ei. Lida ll ,uluci; la cunoştinţă cu un ton uscat plecarea sorei şi amantei N Ic. ,.Şi iarna probabil că pleacă în străinătate’’...

i Huit, pictf rul părăseşte casa. 11 ajunge din urmă un băieţaş intinde un bileţel: „Am povestit totul surorii mele şi ea îmi <•'i v.' să mă despart de dumneata.-. N’am avut puterea s’o mâh- 11.'.c prin neascultarea mea. Dumnezeu să-ţi dea fericire! Iar- l.i niă! Dacă ai şti ce amarnic am plâns şi eu şi mama!”.

Povestirea istorisită la persoana întâia de către pictor se l< imină prin aceea că trec mulţi ani după cele întâmplate şi pictorul începe să uite casa cu mezanin. „Numai arareori, când pictez sau citesc, îmi apare deodată în faţa ochilor lumina verde dela fereastră, sau îmi amintesc dintr’odată sgomo- tul paşilor mei, răsunând noaiptea pe câmp, când mă întorceam acasă, îndrăg'o'stit, frefcându-mi mâinile de frig. Şi iarăşi, $1 mai rar, în clipele când mă apasă singurătatea şi ml-este vufletul greu,

amintirile se deşteaptă ca prin ceaţă şi înuet- încet începe să-imi pară, nici eu nu ştiu dece, că şi altcineva îşi reaminteşte de mine, că sunt aşteptat, că ne vom întâlni...

Misius, unde eşti?”.

Această frază de încheiere a „iCaseî cu mezanin** a ajun's celebră. Toată lumea o avea pe buze şi ea era citată adesea, ca o melodie foarte preţuită. Toţi simţeau în ea farmecul subtil al unei tristeţi pline de lirism în faţa fericirii ce Se duc2 pe veci, odată cu tinereţea, cu primăvara. Şi povestirea' întreagă era înţeleasă ca întruchiparea unei atmosfere înrudite cu aceea pe care a creat-o Turgheniev, prin celebrele cuvinte: „Ce frumoşi, ce proaspeţi erau trandafirii!...” Cehov primea scrisori dela cititori: „Dăunăzi am citit în „Gândireai rusă” ultima dumneavoastră nuvelă- Este în ea atâta farmec poetic şi subtil, sunt îiv ea atâtea trăsături din Turgheniev, încât am simţit nevoia să exprim autorului recunoştinţa mea pentru desfătarea pe care mi-a prilejuit-o”.

Este adevărat că nuvela „Casa cu mezanin” era într’adevăr o povestire despre împalidarea frumuseţii, despre irosirea poeziei vieţii...

Dar tema intimă, lirică (care de altfel poartă după cât se

c »

parc un caracter personal pentru Cehov: într’una din scrisorile lui, el arată că a avut o logodnică, pe care a chemat-o Misius, şi că despre aceasta va scrie o nuvelă), — tema intimă» lirică se împleteşte cu o mare temă socială.

Despre ce anume discută în contradictoriu fata preocupată do activitatea socială şi „nepăsătorul” pictor?

Lida a povestit într’o zi despre grijile Legate de crearea unui post sanitar. Pictorul îi răspunde că după părerea lui „la Maloziomovo nu este nevoe de nici un post sanitar”. Lida îl contrazice;

— „Săptămâna trecută a murit din facere iemeea Anna„ iar dacă prin apropiere ar fi fo'st un post sainitar, ea ar mai fi încă în viaţă. Cred că şi domnii peisajgişti ar trebui să aibă ivr:o opinie în această chestiune.

— Am In această chestiune o ■opinie' bine formată, pot să vă asigur, — am răspuns eu, în timp ce dânsa ţinea jurnalul înaintea ochilor ei, ca şi cum nici n’ar fi vrut să mă asculte.

— După părerea mea, posturile .sanitare, şcolile, bibi iot ecuţele, farmack>arele!, ţinând seamă de condiţiunile actuale, nu servesc decât la robirea! oamenilor. Poporul este încătuşat în lanţuri

grele, iar dumneavoastră, în, loc să tăiaţi aceste lanţuri, le adăugaţi alte, noi verigi, — iată, dacă doriţi opinia mea.

Ea îşi ridică privirile spre mine şi zâmbi dispreţuitor, iar eu continuam, căutând să prind eu însumi firul principal al ideii mele:

– Importanţa nu stă în aceea că Anna a murit din facere,, ci în faptul că toate aceste Anne, Marii, Pelaghii se trudesc de dimineaţă până seară, cu spinările încovoiate, că se îmbolnăvesc din cauza[1] unei munci ce nu este pe măsura puterilor lor, că o viaţă întreagă tremură pentru copiii lor flămânzi şi bolnavi, o viaţă întreagă set tem de moarte şi de boli, toată viaţa se doftoricesc, se ofilesc de tinere, îmbătrânesc înainte de vreme şi mor în murdărie şi în duhoare- Copiii lor, când se iac mari,, încep acelaş cântec, şi astfel trec sute de ani şi miliarde de oameni trăesc m2i rău ca vitele — numai pentru © bucată de pâine, veşnic cu frîca în sân...

...Ştiinţa de caitte pentru ţărani, cărţile cu învăţămintele ş! zicalelc lor ridicole ca şi posturile sanitare nu pot micşora ig

noranţa şi mortalitatea, după cum lumina dela ferestrele voastre nu poate lumina această imensă grădină...

».Dacă este vorba de remedii, trebue să căutăm nu bolile, <ci cauzele care le produc-.. In condiţiuni cal acestea, viaţa artistului nu mai are nici un rost, şi cu cât este el mai talentat, cu atât mai ciudat şi mai de neînţeles apare rolul său, odată ce rezultă în ultimă analiză, că el lucrează de dragul distracţiei unui animal lacom şi murdar, sprijinind ordinea existentă ia lucrurilor. Şi eu nu vreau să lucrez, şi nu voiu lucra"...

Nu reproducem aci argumentele Lidei, pentru că argumentul ei cel mai putcrnic ea I-a şi dat: moartea din facere a ţărăncii, car? ar fi rămas în viaţă, dacă prin apropiere ar fi fost un post sanitar. S'alr părea că argumentul este suficient, pentru a răsturna complet teza pictorului?

Şi cu toate acestea se poate afirma oare că dreptatea este de partea Lidei şi nu de partea pictorului?

Vedem câte idei personale, ce-l urmăreau permanent pe Cehov, sunt plasate în raţionamentele eroului său. Găsim în ele şi reflecţiile dureroase despre lipsa de sens şi de justificare morală a muncii artistului în societatea- burgheză, când munca •aceasta nu contribue la schimbarea ordinei existente, ci dimpotrivă sprijină blestemata ,,ordine", în care milioane de oameni trăesc mai rău ca vitele. Găsim deasemenea încercările lui Cehov de a rezolva radical problemele sociale, des- gustul lui faţă de reţetele şi plasturii sociali ce se propun, în loc de a se merge înainte de toate la cauzele bolilor, adică în loc de a schimba tot regimul social nedrept.

Lida îl consideră pe pictor „lipsit de idei"... Tot astfel dritica liberal-poporanistă îl considera pe Cehov un artist „lipsit de idei". Noi însă vedem că tristeţea, dorul, nemulţumirea lui Cehov şi a eroului său în sensul ideilor sunt incomparabil mai înalte decât suficienţa liberalilor, luptători pentru realizări minime.

Nici eroii Iui Cehov, nici el însuşi nu ştiu cum s'ar putea tăia *lanţul cel mare*. Atunci când pictorul, exprimându-şi reflecţiile sale, încearcă „să-şi prindă firul principal al ideii", noi înţelegem că este însuşi Cehov care caută să-şi lămurească sieşi ca şi cititorului său,, în ca constă adevărul, prin ce cale se poate ajunge la el.

Sunt destule contraziceri în raţionamentele eroului. In particular, el n'are dreptate atunci când afirmă că nu este nevoe de spitale şi de şcoli. Gehov nu se solidarizează câtuşi de puţin cu eroul său din acest punct de vedere. Noi ştim doar câte forţe a sacrificat Anton Palvlovici pentru aceste „şcoli, biblio- tecute,

farmacioare".

Dar în amărăciunea însăşi a eroului, în căutările lui, în refuzul lui de a sprijini ordinea existenta, chia'r şi în încurcătura gândurilor sale, până şi în d^sgustul său faţă de arta sa, in năzuinţa sa spre soluţii 'radicale iar nu particulare, mărunte ale problemelor sociale — în toate acestea stă mult mai multă 'dreptate decât în suficienţa plină de mărginire şi mulţumire de sine, ce o caracterizează pe Lida. Pentru ea, activitatea din administraţie ai ajuns un fel de *cutie,* ea nu este în stare să privească decât într'un „singur punct", în genul lui Daşenka din povestirea[1] ,-Imprudenţa". Avem în faţa noastră portretul unei moşierese liberale, căreia' îi este cu desăvârşire străină năzuinţa pictorului — fie ea chiar foarte vagă şi nelămurită — de a tăia lanţul blestemat.

Lenin era departe de .a nega un anumit folos al activităţii administraţiilor locale (zemstvo), folosul „farmacioarelor şi al bibliotecuţelor". El nu nega din capul locului posibilitatea unei activităţi progresiste şi legale în regimul autocraţiei. „Noi na ne îndoim câtuşi de puţin, — scria Lenin în articolul său „Prigonitorii zemstvo-ului şi Anibalii liberalismului" — că şi într'un regim al autocraţiei este posibilă o activitate legală, capabilă să contribuie la progresul Rusiei... S'ar putea discuta însă, în ce măsură anume este posibil acest progres în miniatură"... 24) Lenin se ridica nu împotriva activităţii reprezentanţilor acestui „progres în miniatură", ci împotriva iluziilor lor că ar duce, prin afetivitatea lor, lupta cu autocraţia. El se ridica împotriva mărginirii lor suficiente şi auto-satisfacţiei lor pentru rezultate imperceptibile, împotriva incapacităţii şi dorinţei lor de a nu depăşi limitele înguste ale unui progres minuscul.

<« Iidv era cu totul străin de iluziile liberale, el îşi bătea joc i!« « Ic. Cu câtă ironie construieşte el afirmaţia grandilocventă .1 decăzutului Andrei Prozorov din „Trei surori", cum că lui în administraţia judeţeană (zemstvo) Er fi un fel de apostolat, o „închinare!" Cehov, el însuşi un membru activ al .'dministraţiilor locale, vedea limpede caracterul de miniatură nil progresului, care se putea realiza pts baza unei activităţi le- i;.ile, în regimul autocratic. Nu degeaba toîte realizările administraţiilor locaie (zemstvo) în domeniul instrucţiunii publice ,şi al sănătăţii, — adică tocmai în acele domenii ale activităţii „idministraţiilo.r, pe care Anton Pavlovici le cunoştea: cel mai ijine şi mai aprofundat,

24 V. I. Lenin, Opere. Ed. 5>a, voi. IV pag. 147.

— erau comparate în nuvela! sa cu ilumina dela ferestrele casei, care nu este în stare să lumineze toată imensa grădină.

Critica timpului nu era capabilă de a înţelege şi a preţui semnificaţia marei teme sociale, cuprinsă în „Casa cu mezanin”. Zia'rul cel mai liberal al timpului — „Gazeta rusă” — scria că eroii nuvelei sunt tipici reprezentanţi ai operelor lui ■Cehov, „oameni posomoriţi”, având „plictiseala, lipsa de inspi- jaţie, neputinţă creatoare, conştiinţa propriei lor incapacităţi de a continua treburile obişnuite, absenţa unui instinct social ca trăsături principale”. Un alt ziar liberal — „Gazeta bur* sei” — era de părere că în eroul din „Casa cu mezanin", cititorul întâlneşte pe un reprezentant al oamenilor negativi, din punctul de vedere al ziarului, ps când în Lida cititorul poate vedea o reprezentantă „a acelei părţi a societăţii ruse, care jpentru moment munceşte în umb'ră, încleştată într’o luptă ne- oboisită cu piedici de neînvins”. In nuvelă, spune ziarul, „se jvede într’o măsură microscopică întreaga societate rusă, ‘scin- ’dată parcă în două fracţiuni: pe de o parte un quietism nepăsător (indiferenţă, calmul inactivităţii, — V- E.), iar pe de altă .parte o tânără forţă, închinată slujirii aproapelui”. A vedea jn dorul neîmplinit al eroului nuvelei, în nemulţumirea lui, în căutările sale chinuitoare, — un „calm” nepăsător, şi în schimb numi activitatea administrativă al Lidei într’un mod grandilocvent „slujire” — iată într’adevăr lucruri de care era capabil jiu'mai un lib'eral, al cărui nivel nu era superior nivelului Li- ideă. Ne putem uşor închipui zâmbetul ironic al lui Anton Pa-

V. ERMILOV
vlovici, citind un asemenea articol. Şi se prea poate, că expresia criticului liberal „slujire" a revenit în. mintea lui Cehov cu câţiva ani mai târziu, pe când scria „Trei surori".

Fie-ne îngăduit să credem, că şi entuziasmele acelor cititori, ce se extaziaiu şi se înduioşau de „notele gen Turgheniev" din „Casa cu mezanin" nu-l puteau nicidecum bucura pe Cehov. Ademenea laude însemnau doar că cei ce le exprimau nu observaseră tema socială a nuvelei, rămăseseră insensibili la c« era mai de seamă în ea, la ceeace muncise scriitorul căutând împreună cu eroul sau „să-şi lămurească sieşi ideea pe care o purta" — marea idee despre zădărnicirea iluziilor liberale, despre îngustimea „progresului în miniatură", ce ducea la întrebarea: ce e de făcut? Se înţelege că critica liberală nu putea vedea la *ce înălţime se ridicase Cehov deasupra îngrădirii liberalismului. Şi nu s'a găsit nimeni, care 'să-i poată vorbi la Anton Pavlovici despre adevăratul farmec al „Ca'sei cu mezanin", care consta nu în repetarea „notelor gen Turgheniev", ci în întrunirea subtilă şi poetică a tristeţei pricinuite de pierderea bucuriei dragostei şi a dorului după o fericire universală. Ca 'de obiceiu Ia Cehov, conţinutul simplu, s'ar părea chiar banal, tradiţional, se amplifica, luând forma unor mari simboluri. Imaginea fragedă a lui Misius devenea imaginea frumuseţii însăşi, a tinereţii şi a curăţeniei, răpite oamenilor, imaginea acelei frumuseţi, spre care întotdeauna vor tinde oamenii, după care întotdeauna vai tânji sufletul artistului. Astfel sună melodia: „Misius, unde eşti?".

„AŞA NU SE MAI POATE TRAI!" CEHOV ŞI CURENTELE POLITICE ALE EPOCII

Cehov îşi dădea seamă tot mai limpede de zădărnicia oricărei încercări de a „cârpi" găurile şi defcctele sociale, de a îngriji bolile, în timp ce trebuiau remediate înainte de toate cauzele bolilor. El afirma tot mai tare nevoia unei schimbări radicale a întregii vieţi a ţării.

In studiile actuale despre Cehov mai persistă încă prejudecăţile răspândite de critica liberală şi poporanistă (narodniki). In multe lucrări închinate lui Cehov, se repetă acelaşi grafic, după care Cehov ar fi parcurs chipurile o cale ideologică, plecând dela „Timpuri noi" şi ajungând la liberalismul „Gândirii ruse" şi al „Gazetei ruse". Studiile biografice despre Anton Pavlovici apărute în anii 1934 şi 1939 ca şi nota biogra- 'fică din prefaţa la ediţia operelor complete, apărute în anul 1931 se bazează iîn întregime pe acest graific eronat al „evoluţiei concepţiilor" lui Cehov. Amplificând unele prejudecăţi ale tânărului Cehov, ce datau din „epoca Taganrogului", prejudecăţi

ce n'au lăsat nici o urmă apreciabilă <în creaţia lui, biografii născocesc legenda aderenţei lui Cehov [1]la „spiritul „Timpurilor noi", su'sţi'nând că a „învins" cu timpul acest spirit, ajungând să fie un copil ascultător al liberalilor. Astfel defunctul V. M. Fritşe, autorul notei (biografice din prefaţa operelor complete de care am pomenit, se declară de acord în mod solemn de a-l vedea pe Cehov în rândul... „partidului constituţional-democrat".

Nu e mai puţin adevărat că ruptura cu „Timpuri noi" şi îaptul că de atunci şi-a publicat toate operele numai în presa liberală, au avut o mare înrâurire pozitivă asupra concepţiilor lui Cehov, dovedind depăşirea! atitudinii apolitice.

Dar după cum colaborarea lui Cehov la „Timpuri noi" n'a însemnat câtuşi de puţin aderarea sa la ideologia şi spiritul acelei revfete, tot astfel şi Colaborarea sa la publicaţiile liberale nu era dovada „liberalismului" său. începând să-şi pu- blicc operele în. jurnale şi reviste liberale, Cehov demasca totodată din ce în ce mai îrfdârjit sărăcia politic-ideologică şi morală, lipsa de suflu şi de anvergură a liberalismului burghez. Atitudinea sa faţă de liberalism o găsim expirimată într'o formulă, pe care o putem citi într'un carnet de note, — o formulă lapidară, care nu Stă cu nimic mai prejos de caracterizările lui Ş'cedrin, plrin acuitatea şi expresivitatea ei mişcătoare; „liberalismul moderat: trebue dată libertate câinelui, dar totuşi trebue ţinut Ia lanţ"- Formula aceasta epuizează toată esenţa partidului cadeţilor şi a predecesoriloir lor, cu care biografii lui Cehov, influenţaţi de critica de altădată, vor să-i ase- imulască.

„Aşa nu se mai poate trăi!" — acesta este spiritul scrierilor lui Cehov din ultimii câţiva ani ai veacului trecut, expţrimat prin cuvintele medicului veterinar Ivan Ivanîci, în numele că- juia vorbeşte Cehov în nuvela „Agrişul" (1898). Trebue numai decât, fără o clipă de amânare, fără nici un compromis, să se schimbe tot Irostul vieţii! Teoriile liberale cu privire la îmbunătăţirea „progresivă", treptată a vieţii pe calea unor reforme izolate, a unor „petece", trezesc din ce în ce mai mult dispreţ Ia Cehov. Ivan Ivatiîci îşi condamnă propriile 'sale vedeiri liberal- „progresive" dinainte:

– „Libertatea e un bine, spuneam eu, nu se poate trăi fără ©al, cum nu se poate trăi fără aer, dar trebue să mai aşteptăm. Da, şi eu spuneam aşa, dar aVum vă întreb, pentruce să mai aşteptăm? — întrebă Ivan Ivanîci privind supărat la Burkin. — La ce bun, vă întreb? In numele căror considerente? Mi se spune că nu totul este de înfăptuit deodată, că fiecare idee se împlineşte treptat în viaţă, la timpul ei. Dar cine o spune? Unde sunt dovezile că e

drept să fie aşa? Vă întemeiaţi pe ordinea naturală a lucrurilor, pe legile fenomenelor, dar este oare ordine şi lege faptul că eu, un om viu care gândeşte, stau deasupra unui şanţ şi aştept să se umple singur sau să fie acoperit cu nămol, când aş fi putut poate să -săsr

IH".U' ol sau să fac o punte deasupra lui? Şji iarăşi, ipcntruco «3 mai aştept? Să aştepţi fcând n'ai putere să trăeşti şi totuşi treime şi doreşti să trăieşti!".

Cehov se apiropie cu totul de ideea revoluţiei,: acesta e25ste înţelesul cuvintelor: „Aş fi putut să sar peste şanţ".

Cu sensibilitatea sa sufletească el sezizează minciuna liberalismului, ipocrizia ascunsă sub masca iubirii pentru popor, pentru progres, etc-

„Domnii sunt bine crescuţi, sunt cultivaţi, dar mint undeva", -- iată caracterizarea domnilor liberali, pe care o găsim în .notiţele lui Cehov. In jurnalul său din anul 1897 A'nton Pavlovici notează cu privire la liberali:

„19 Februarie *) — masă la „Continental", pentru aniversa- .tea marei reforme. Pliicticos şi stupid. Să mănânci, să bei şampanie, să strigi, să ţii discursuri despre cdnştiinţa de sine a poporului, despre cugetul poporului, despre libertate, etc-, şi în vremea asta în jurul mesei mişună sclavi în' fracuri, şi 'sunt Aceiaşi şerbi depe moşii, iar pe străzi, în geir, dejgeră vizitii...

– Asta însemnează să minţi pe Sfântul Duh!".

Cât dispreţ de plebeu faţă de ciocoimea liberală răsună în aceste cuvinte!

Tot astfel nu-l putea atrage pe Cehov nici mişcareai burghezită a poporaniştilor (narodniki) din ultimele două decenii ale veacului trecut.

In nuvela „Vecinii" (1892) el a! redat portretul unui tipic poporanist al acelor vremi, pătruns de un spirit îngust şi mărginit, cumsecade dar politicos şi nesărat. El duce ,.discuţii obositoare şi banale cu pjrivire la obştii sau la ridicarea industriilor casnice, ori la înjghebarea unor brânzării, — discuţii? ce seamănă una cu alta', ca şi cum le-ar fabrica nu cu ajutorul unui creeir viu, ci printr'un mijloc mecanic".

Automatismul gândirii la aceşti epigoni, lipsit de viaţă, de dement creator, idealurile înguste şi reduse ale nădejdiilor poporaniste, limitate la tot felul de corporaţii casnice şi brânzălrii, prin care discipolii lui Mihailovski voiau să se ,,salveze" 'de capitalism şi să întârzie, sau chiar să „reteze" mersul neînduplecat al istoriei, — toate acestea erau profund odioase lui Cehov. După părerea lui, poporaniştii (narodniki) nu erau decât o spccic de „oameni în cutie", care caută să se dosească speriaţi do viaţă, să-şi ascundă goliciunea în strălucirea ideilor 'din

25 *19* Februarie-ziua publicării manifestului cu privire la aşa numita* .eliberare a ţăranilor de sub orânduirea şerbiei" 1861).

preajma „anului şaizeci", încercând să pozeze în păstrători ai marilor tradiţii-

In ciclul său de nuvele din viaţa ţărănească („Ţăranii", „In viroaigă”, „Vila cea nouă”), Anton Pavlovici pare chiar să po- iemizeze făţiş cu teoriile poporaniştilor, după care Rusia ar putea evita faza capitalistă a evoluţiei sale, şi aceasta pe motivul că în sate s’au înrădăcinat chipurile rânduelile unei vieţi colective, bazate pe corporaţii ale industriilor casnice şi pe alte „organizaţii îmbucurătoare”, cu ajutorul cărora se poate «vita stăpânirea chiaburimii. Cehov, în nuvelele sale din viaţa ţărănească, a povestit adevărul adevărat despre satul nostru din acele vremuri. In ansamblul lor, operele acestea au reprezentat o muncă dc cercetător, indispensabilă pentru iacei „cari şi-au închinat viaţa studiului vieţii, aşa: după cum astronomul studiază astrele”. Cehov a înfăţişat un tablou necruţător al stăpânirii chiaburilor, tabloul totalei descompuneri a „rânduelilo'r” vieţii colective. Ceeace doctrinele marxiste au demonstrat ştiinţific, şi-a găsit o realizare într’o formă vie şi concretă în paginile operelor sale.

Astfel Cehov s% înălţat tot mai sus, deasupra tendinţelor şi grupărilor legale ale timpului său.

In nuvela „Viaţa mea” (18%) el a făcut bilanţul tuturor lacestor tendinţe şi curente.

Porecla! hazlie a eroului nuvelei: „Mic folos”, poreclă ipe care o'poartă din copilărie, capătă semnificaţia un,ui, leitmotiv ironic, îndreptat împotriva oricăror ,,cârpeli” şi „peticiri”, împotriva tuturor formelor de adaptare la[1] realităţi în locul unor schimbări radicale.

Eroul, care este totodată povestitorul, a pus în aplicare, îm- preună cu soţiia sa, perceptele lui Tolstoi: „întoarcerea la sim- plicitate”, „viaiţa la ţară”, munca fizică, renunţarea la bunurile civilizaţiei orăşeneşti, etc., şi iată că soţia lui „face bilanţul”.

„Ignoranţa, murdăria fizică, alcoolismul, o mortalitate in- f.mlilă grozav de ridicată — totul a rămas cum a fost şi înainte, $1 prin faptul că tu ai arat şi ai semănat, iar eu am cheltuit jbani şi am citit cărţi, nu s’a îmbunătăţit situaţia nimănui. S© vede că am muncit numai pentru noi şi am judecat larg numai pentru noi... Este nevoe de alte mijloace de luptă, mijloace puternice, îndrăzneţe, iuţi! Dacă vrei să fii într’adevăr util, ieşi din cercul strâmt al activităţii obişnuite şi caută să acţionezi direct asupra massci".

Previziunile geniale ale Iui Cehov cu privire la necesitatea (unor mijloace de luptă tari, îndrăzneţe, rapide, bazate nu pe activitatea unor răzleţi ci pe toată massa poporului, nu-şi gă- iseau încă sprijin în cunoaşterea acestor mijloace de luptă prin massă-

Totuşi, chemarea la o ieşire din cercul strâmt al activi- jtăţii obinuşite era pătrunsă de un spirit şi un sens revoluţionar-

Cehov era artistul presiknţirilor unei epoci noi — a epocii teând în arena! istoriei au intrat chiar massele populare. Prin întregul stil al creaţiei sale, cu eroul său anonim, produs al snassei, Cehov era un scriitor de tip istoric nou.

La formula sa/, dintr'o scrisoare către Pleşceiev: „Nu sunt nici liberal, nici conservator, nici progresist, nici călugăr, nici indiferentist", Anton Pavlovici ar fi putut adăuga: nici tolstoian, nici poporanist (narodnik). El a lăsat mult în urma lui aceste curente ideologice ale epocii sale.

Această autocaracterizare din scrisoarea către Pleşceiev .este interpretată de biografi în sensul că Cehov şi-ar fi afirmat chipurile „neapartenenţa" sa la nici un partid, şi deci atitudinea sa principial „apolitica". Biografii îşi întemeiază teza jlor pe faptul că în scrisoarea către Pleşceiev, după enumă- rarea tuturor acelor „nici" („nici liberal, nici conservator", etc.), Anton Pavlovici adaugă: „aş vrea să fiu un artist liber
— şi atât". Ori, „artist liber" înseatamâ un om care se inte- resează numai de artă, iar nu şi de politică sau de viaţa publică.

Astfel raţionează biografii, deşi înl felul acesta ei îl contrazic în mod flagrant pe Cehov, care afirmă lămurit şi fără înconjur, că nu este „nici indiferentislt".

Dacă ne vom aminti că scrisoarea către Pleşceiev a tost scrisă in anul 1889, adică în acelaş an, când a fost creată „O poveste plicticoasă", cu alte cuvinte în epoca în care dorul lui Cehov după o conccpţie clară socială şi politică atinsese punctul culminant, vom înţelege uşor că Anton Pavlovici nu a putut da expresiei „artist liber" un înţeles, în care „libertatea" echivala, cu absenţiil idealurilor social-poîitice, înţeles pe care vor să i-l • Iribue biografii.

Cehov nu pule.i nicidecum să considere *liber* pe un artist, prin faptul că era[1] „liber" do orice concepţie a lumiil O asemenea ,.libertate" ern, din punctul de vedere al lui Anton Pavlovici, forma cea mai cumplită a sclaviei. A fi un artist liber însemna pentru el a fi liber de plecăciunile faţă de dogme învechite, liber de gândirea conservatoare, liber de „cutie", de frkai vieţii, «le adevărul ei, oricare ar fi el, liber de teama noutăţii, liber de religie, de fetişismul lumii vechi, de apucăturile mărunt- burgheze, de spiritul de acaparare, de vulgaritate, de dominaţia trecutului. Şi el se apropia în schimb din ce ta ce mai mult de *acest* gen de libertate...

Cehov era liber de orice atitudini subiectiviste, de orice idei

reacţionar-utopice, care ar fi putut contrazice cursul obiectiv al vieţii. El nu era întru nimic prizonier al trecutului. Creaţia lui era larg deschisă asupra viitorului, asupra vieţii, aşa cum este ea.

Secolul al XX-lea a fost veacul umor uriaşe descoperiri şl invenţii ştiinţifice, şi cu toate acestea nici unul din marii artişti ai literaturii universale nu s'a încumetat să preamărească progresul ştiinţei şi al tehnicei în societatea burgheză. Artiştii n'au putut vedea în acest progres frumosul, poezia. Toţi înţelegeau, — unii im'ai, vaig, alţii mal clar, — că succesele civi • lizaţiei burgheze se dobândesc cu preţul suferinţelor şi pierderii a milioane de viejji omeneşti, că toate cuceririle ştiinţei servesc îmbogăţirii ,,celor puternici ai lumii", că în mâinile stăpânilor lumii burgheze descoperirile şi invenţiile geniale ajung să fie arme de asîrvire şi de exterminare a oamenilor. Artiştii îşi dădeau seama cu desnădejde că ştiinţa ajunge o armă a „diavolului". De aceea, fie că ocoleau în operele lor tot ce era legat de progresul civilizaţiei, fie 'că propovăduiau renunţarea la această civilizaţie, chemând omenirea la o întoarcere spre „liniştea" şi „curăţenia" raporturilor patriarhale, idealizate de altă dată. Desgustul lor faţă de socie^tateia burgheză ,se revărsa şi asupra aivilizaţiei burgheze. Numai o concepţie ca ceai mairxistă ar fi putut da artiştilor o idee justă despre semnificaţia progresului în societatea burgheză.

„Perioada burgheză a istoriei, — senie Marx, — este chemaţi să creeze baza materială a lumii noi... Abia după ce marea revoluţie socială va fi pus stăpânire pe realizările epociii burgheze... abia atunci progresul uman va înceta de ai fi lalsemuit cu acel respingător idol păgân, care n'a vrut să bea[1] nectavu[1] decât din ţeasta unui om ucis" 26).

Artiştii n'au vrut să bea nectarul civilizaţiei din ţestele a milioane de oamenii, ucişi de capitalism, şi de aceea ei n'au putut găsi o .sursă de poezie. în acele răsturnări periodice, care se înfăptuiau sub ochiţi lor în domeniile ştiinţei şi ale teh'nicei. Dacă artistul s'ar fi încumetat să înfăţişeze cu simpatie realizările civilizaţiei burgheze, el ar fi riscat să-şii asume rolul unul apologet şi apărător al societăţii, burgheze. Asemenea roluri puteau să-şi ia scriitori de mâna a zecea. Nici unul din marii artişti însă nu se putea gândi fără un sentiment de 'desgust, că ar putea să ajungă un „avocat al diavolului".

Aceasta! era tragedia artistului în societatea burgheză.

Numai acei artişti şi gânditori, cari erau angrenaţi în marile

---

26 K. Marx — Fr. Engels, Opere. voi. IX, pag. 567-568.

mişcări revoluţionare, puteau, prin puterea geniului lor, pri'n avântarea lor revoluţionară spre viitor, să „ajungă până la ideea că, deşi folosit de „cei puternicii ai lumii”, progresul va servi totuşi în ultimă instanţă masse'Ior populare. De o asemenea înţelegere s’au apropiat genialii democraţi revoluţionari ru.şii —• IMinski, Ccrnâşcvski, Nekrasov.

Cehov nu înţelcgcn rolul istoric al clasei muncitoare, el nu realiza nici perspectiva unei revoluţii socialiste, nici nu avea legături cu marile mişcări revoluţionare ale timpului său, mişcări ce începeau să se afirme.

Şi totuşi, nu putea să nu simpatizeze şi să nu se entuziasmeze de progresele ştiinţei, de progresul'civilizaţiei. Eliberarea lui de sub înrâuririle „tolstoismului” a fost provocată mai cu seamă de imposibilitatea de a accepta negarea civilizaţiei, negare ce forma baza doctrinei lui Tolstoi. Amintindu-şi de timpurile când a suferit anumite influenţe ale „tolstoismului”, Cehov scria în 1894:

„Morala lui Tolstoi nu-mi mai face nici o impresie; în adâncul meu nu găsesc simpatie pentru ea... In vinele mele curge sânge de ţăran, de aceea 'nu pot £i impresionat de virtuţile ţărăneşti. Din copilărie am crezut în progres... judecata şi simţul dreptăţii îmi spun că electricitatea şi aburul conţin joai multă iubire pentru om decât cumpătarea şi vegetaria- nismul”-..

Anton Pavlovici urmărea cu ipasiune progresele ştiinţei, el răspundea cu simpatie oricărei noutăţi în desvoltarea ei. II studia cu o imensă plăcere pe Darwin („Ce minunăţie!” exclama el despre scrierile lui Darwin). Condamna cu multă asprime diferitele „cruciade” reacţionare împotriva ştiinţei şi a progresului.

Atitudinea pozitivă a lui, Anton Pavlovici faţă de progresul ştiinţific şi tehnic al timpului său a dat şi ea prilej criticilor şi biografilor săii să răspândească interpretări greşite cu privire la concepţiile de viaţă ;ale lui Cehov.

De pildă Iur. Sobolev, în biografia sa despre Cehov (1934) spunea făţiş că Cehov se apropia tot mai mult de poziţia unui fel de... ,.burghezie radicală”.

Genialitatea intuiţiei sociale a lui Cehov, profu'nzimea simţului său istoric s’au manifestat tocmai prin aceca că deşi se entuziasma de cuceririle civilizaţiei, el era totuşi dendrcptul ostil oricărei împăcări cu realităţile burgheze, care disprejui.au teoria progresului-

Progresiştii burghezi afirmau că puterea ştiinţei şi a tehni-- cei vor crea treptat, — evident, pe baza societăţii burgheze, — „posibilităţile unei existenţe demne şi chiar ale unui confort

pentru toţi" 27).

Cehov nega o asemenea posibilitate.

Eroul nuvelei sale „Viaţa mea" (acela care-şi povesteşte viata) exprimă chiar punctul de vedere al autorului | în discuţia cu un tipic partizan al progresului burghez „treptat", progresiv — cu doctorul Blagovo.

„A venit vorba despre progresivitate. Eu am spus, că... progresivitatea este un cuţit cu două tăişuri. Alături de procesul de desvoltare progresivă a unor idei omenoase se poate observa şi .desvoltarea progresivă a unor idei' de altă natură. Şerbia a dispărut, ?n schimb s'a desvoltat capitalismul. Şi tocmai la apogeul ideilor liberale, întocmai ca şi în timpurile lui Batâi, marea majoritate a oamenilor hrănesc, îmbracă şi apără o minoritate, rămânând ea însăşi flămândă, desbrăcată şi fără apărare. O ordine ca aceasta se împacă cu orice tendinţă şi cu ,'orice curente, deoarece ar tal de a subjuga pe om se cultivă şi ţea progresiv".

Cehov 'n'are deloc încredere în civilizaţia burgheză. El vede fcecacc s'a arătat cu o claritate atât de înspăimânătoare contemporanilor epocii noastre: desvoltarea în lumea burgheză a unor idei şi fenomene, profund ostile oricărei omenii şi ori- '.cărui progres. Cehov îşi dă perfect de bine seaimă ce stupide sunt speranţele unei „existenţe demne pentru toţi" în condiţiile societăţii capitaliste, unde toată viaţa este „clădită pe scla- Wie", cum se exprimă eroul „Vieţii mele" în aceeaş discuţie ,<cu doctorul Blagovo — adeptul teoriilor „progresive".

27 Cităm cartea lui A. Derman .Cehov* (1939, pag. 96). Tov. A. Derman îi atrlbue lui Cehov acest punct de vedere al progresiştilor burghezi.

ÎMPOTRIVA PUTERII ..DIAVOLULUI"

Eroul uneia din nuvelei: lui Cehov, scrisă în anul 1898 — „Un caz din practică" — doctorul Koroleov soseşte la fabrica **de** textile Lialikov din împrejurimile Moscovei, pentru a consulta pe fiica bolnavă a proprietarei fabricii. El petrece o noapte în casa ci, stă dc vorbă cu Christina Dmitrievna, fosta guvernantă a tinerei Lialikov. Christina Dmitrievna, după cum chiar ea, cu lăudăroşenie, povesteşte doctorului, a £juns de mult să fie „cineva de-al crsei". Ea trăeşte numai în plăceri, delectându-se cu bunătăţile şi vinurile scumpe ce se servesc la masă. Fiica doamnei Lialikov suferă nu atât dc o boală fizică, cât de una socială — aceeaş boală de care suferă vlăstarele venerabilelor neamuri de negustori ale lui Gorki: ca se simte copleşită de sentimentul stupidităţii si nedreptăţii vic- |di. Boala ei este glasul conştiinţei, care era sugrumat în generaţiile anterioare din nea.mul ei. Ea suferă pentru pă'catele strămoşilor, şi, după cum îşi dă seamă doctorul Koroleov, în cazul ei nu poate fi de folos nici un fel de medicament. Ase- *tae*nea lui Cehov însuşi, doctorul Koroleov îşi dă perfect de Wnc seamă, că în cazuri ca acestea trebusse'îngrijite „nu boala, d cauzele boalei".

Tot astfel doctorul Koroleov „socotea toate îmbunătăţirile Svi viaţa muncitorilor nu chiar ca fiind de prisos, dar le aseamănă mai degrabă cu tratamentul unor boli incurabile".

Noaptea, stând în odaia pregătită pentru el şi privind pe fereastră la geamurile luminate ale întregii fabrici, doctorul se •gândeşte;

„Vreo mie cinci sute sau chiar două mii de lucrători muncesc fără să cunoasă odihna, în condiţiuni nesănătoase, pro-

c 13

ducând o stambă proastă, trăiesc înfometaţi şi numai rareori; prm cârciumi, se trezesc din bicisnicia lor. O mână de vreo sută de oameni supraveghează munca lor şi toată viaţa acestei sute de oameni se rezumă la notarea amenzilor, la înjurături, la nedreptăţi, iar din toate acestea trag foloase doar vreo doi- trei oameni, aşa-zişii proprietari, deşi ei nici nu pun mâna măcar pe lucru şi dispreţuesc stamba proastă. Dăr despre ce fel de foloase *c* vorba, cum se bucură ei de ele? Doamna Lialicov şi cu fiica ei sunt nenorocite, ţi-e milă să te şl uiţi la ele, singura care arc toate plăcerile este Christina Dmi" trievna, această fată bătrână mărginită cu pince-nez-ul pe nas. De aceea, într'un anumit fel socoteala s'ar putea încheia spunând că toate aceste cinci corpuri de fabrică lucrează pentrucă să se vândă stambă proastă pe pieţele răsăritene numai şi (numai ca în cele din urmă Christina Dmitrievna să poată mânca cegă şi să bea Madera".

Când doctorul aude loviturile paznicilor într'o pla'că de metal, vestind orele, i se pare că în linişte nopţii sunetul acesta îl face „chiar monstrul cu ochii aprinşi, diavolul însuşi, care domneşte aici ca stăpân peste proprietari şi muncitori...

Şi el se gândeşte la diavolul în ,care nu crede, şi îşi îndreaptă mereu privirile spre cele două ferestre, la care se vedea 'lumină- I se părea că aceşti doi ochi învăpăiaţi sunt chiar ochii diavolului, care se uită la el, ochii acelei forţe necunoscute care a creat raporturile între cei puternici şi cei neputincioşi"... El se gândeşte la „acea forţă directoare, necunoscută, ce stă în afară de viaţă, străină de om... şi încetul cu încetul îl cuprinde o senzaţie, ca şi cum această forţă necunoscută şi misterioasă ar sita într'adevăr undeva pe aproape, cu ochii aţintiţi spre el. Intre timp, la răsărit, culoarea cerului s'a luminaţ, vremea a trecut iute. Cele cinci clădiri cu '.coşurile lor se profilează pe cerul cenuşiu al răsăritului, nici un suflet de om nu mai e în jurul lor, ca şi cum totul ar fi murit. înfăţişarea lor e cu totul alta decât ziua: nu-ţi mai vine să crezi «ă înăuntrul lor sunt maşinii cu aburi, generatoare electrice, telefoane; în schimb, îţi vin în minte aşezări lacustre, era de spiatră. Simţi prezenţa unei forţe brute, inconştiente".

Aceasta este imaginea genială ta lumii capitaliste, creată dc Cehov.

Numai un artist, a cărui privire iscoditoare şi luminoasă pătrunde în .adâncul vieţii sociale, a putut crea imagini-sim- jboluri de o putere atât de cuprinzătoare, şi de o semnificaţie atât de largă.

Sentimentul dreptăţii îi şoptea lui Cehov că „în electricitate şi în aburi este cuprinsă mai multă iubire pentru om' decât in negarea civilizaţiei burgheze. Dar aceeaş implacabilă dreptate, o dreptate cu totul *cehovianl* îi mai spunea şi altceva. In acea viaţă, care este „toată construită pe sclavie", aceeaş „electricitatea şi aburul", toată t ti mica modernă, cu toată strălucirea geniului uman care .a creat-o, sluj-'sc unei forte brute, inconştiente, care robeşte pe om-

Sclavia a rămas şi în veacul electricităţii, al maşinilor cu ■aburi, al telefonului, ca şi în depărtata eră de piatră. Ea n'a făcut decât să îmbrace alte forme.

Impersonalitatea, inconştienţa, neomenia forţelor elementare care domină pe om în lumea burgheză *îl jigneau* pe Cehov prin grosolănia lor apăsătoare şi strivitoare. El auzea râsul diavolului în conttfastul dintre „electricitate, maşinile cu aburi, telefoane" şi primitivismul asupritor al tuturor acelor raporturi bestiale dintre oameni, în virtutea cărora cel puternic ânghite pe cel slab, şi în care în ciuda uriaşului triumf al raţiunii omeneşti în tehnică şi ştiinţă, oiamenii sunt călăuziţi de forţe inconştiente şi oarbe, ca şi în timpurile cele mai depărtate! Contrastul acesta i s'a părut doctorului Koroleov atât stupid şi de imposibil, încâ i-au „fugit cu totul din minte" telefoanele şi maşinile cu aburi. El s'a simţit deodată dus iîn «ra de piatră.

Avem în faţa noastră rodul unei penetraţii artistice excepţional de profunde cu privire la substanţa însăşi a legilor ce guvernează lumea capitalistă, cu contrazicerile ei monstruoase, «u dependenţa jignitoare pentru raţiunea umană, pe care o impun omului forţe mai tari decât el.

Iar ca încheiere, nuvela „Un caz din practică" se termină îprintr'un motiv luminos, de zori ai libertăţii, un motiv al în

crederii în apropierea unei vieţi înţelepte şi minunate, purificate ide dominaţia „diavolului".

Doctorul Koroleov îi spune bolnavei moştenitoare a averii Lialikovilor, că suferă de o „insomnie care vă faoe cinste; oricum, este un simptom îmbucurător... noi, în schimb, generaţia inoastră, dormim prost, ne chinuim, vorbim mult şi tot ne străduim să rezolvăm în noi problema, dacă avem sau nu dreptate. Iar pentru copiii noştri, pentru nepoţii noştri, problema ^ceasta — a dreptului şi a dreptăţii — va fi de mult rezolvată !Ei vor vedea mai limpede decât no₩ Frumoasă va fi viaţa peste vreo cincizeci de ani, păcat numai, că n'o vom apuca".

A doua zi, pe o minunată dimineaţă de vară, doctorul merge în trăsură spre gară. Şi desfătat de farmecul priveliştii, „gândea, la acele timpuri, cine ştie, poate foarte apropiate, când !viaţa va fi tot atât de veselă şi luminoasă, ca şi această calmă dimineaţă de sărbătoare"...

/Cehov nu visa o idilă patriarhală. El presimţea şi chema o viaţă înţeleaptă şi minunată, când toate roadele civilizaţiei, toate realizării^ geniului omenesc vor sluji nu „diavolului", ci fericirii oamenilor.

Lumea burgheză a găsit în Cehov pe implacabilul ei judecător.

Dispreţul lui faţă de burghezie era' nemărginit.

„Scopul romanului, — scria el despre romanul lui Sien- kiewicz: „Familia Polaneţki", — este de a adormi burghezia, legănând-o în visurile ei de aur - Burgheziei îi plac foarte mult .aşa numitele tipuri „pozitive" şi romanele cu sfârşit fericiţi pentrucă ele o calmează şi o mângâie cu ideea că poţi foarte bine să îngrămădeşti capitaluri şi să rămâi nevinovat, să fii bestie şi totuşi fericit, în acelaşi timp".

Iată şi o observaţie laconică extrem de caracteristică, pe care o găsim în carnetul său de note: „In trenul *luxe* — doar pleava societăţii".

Se ştie prea bine că în trenurile de lux călătoreau vârfurile burghezo-a. ristocrate.

Injclcsul profund dwnocratic al întregii opere a lui Cehov; -absenţa completă în concepţiile şi în sentimentele sale de orice „legături" care să-i reţină alături de formule reacţionare ale vieţii, de trecutul istoric; genialul său simţ social-politic, graţie căruia creaţia lui, pătrunsă de presentimente revoluţionare, a ajuns să fie o resfrângere pentru epoca înainte mergătoare primei revoluţii ruse; patriotismul înflăcărat, justa cunoaştere a forţelor creatoare ale poporului său, care îi dădea credinţa apropiatei înfloriri a patriei sale; atmosfera generală de avânt revoluţionar, de care era cuprinsă ţara întreagă, — toate acestea I-au ajutat pe Cehov să ocupe una dintre cele mai avansate poziţii în aprecierea şi sensul progresului civilizator.

Dar necunoaşterea căilor prin care patria va ajunge la o nouă viaţă, biruitoare şi dreaptă, necunoaşterea forţelor, care o vor duce la înflorire, ignorarea rolului istoric al clasei muncitoare — toate acestea nu puteau să nu creeze în operele lui o atmosferă de siguranţă, de tensiune nelămurită, chiar atunci când în operele acestea răsuna melodia fericirii de mâine. Tabloul vieţii ruse înfăţişat în opera lui Cehov era fatal să prezinte lacune. Muncitorii înfăţişaţi în creaţiile sale se deosebesc prea puţin de figurile de lucrători tradiţionale din literatura dinainte de Gorki, prezentaţi fiind ca o massă nenorocită, în- pilată, exploatată şi atât. Lui Cehov nu i-a fost dat să vadă activitatea revoluţionară a clasei muncitoare, nici să înţeleagă marele ei rol economic în viitorul cel mai apropiat. De aceea el n'a fost capabil să creeze figura unui om integru, activ pe pla® social, apt pentru o luptă persistentă.

Profundul său simţ social şi politi'c I-a făcut să primească

'progresul în numele dreptăţii. Dar până la sfârşit el n'a putut fcă-şi întemeieze credinţa pe desvoltarea progresului, deoarece nu vedea acele forţe sociale, capabile să libereze civilizaţia de stăpânirea „diavolului".

El îşi dădea seama, că numai într'o viaţă dreaptă, ca aceea al cărei triumf îl chema şi-i presimţea, progresul şi civilizaţia vor da oamenilor fericirea. In opera sa el vorbea pe toate căile cititorului, că numai în viitorul descătuşat de puterea brutală a implacabilelor şi bestialelor legi vitale, este posibilă adevărata fericire omenească, şi nu numai o bucurie animalicăl

într'o societate, în care „fericirea" este clădită pe suferinţele a milioane de oameni împilaţi şi maltrataţi, nu se poate visa la fericirea personală.

Tema aceasta era de mult cunoscută în literatura rusa, ale cărei criterii etice au fost dintotdeauna necruţător de severe. 'Fericirea personală este imorală într'o societate, în care fericirea unuia presupune nenorocirea celor mulţi. In epilogul „Unui 'cuib de nobili" eroul romanului, Lavreţki, maturizat, făcând bilanţul moral al vieţii sale, ajunge la concluzia, că omul cumsecade nu poate fericit.

La Cehov tema aceasta a ajuns să fie una din temele de bază ale întregii sale creaţii.

Cu o vigoare, cu o profunzime şi o consecvenţă ne maf întâlnite în literatura universală, Cehov a desvăluit caracterul nedrept şi vrednic de dispreţ al „fericirii" bazate pe acaparare Şl posesiune.

Remarcabilă din acest punct de vedere este nuvela ^Agrişul".

Ivan Ivanîci povesteşte istoria fratelui său, Nicolae Ivanîci, fost slujbaş la Administraţia financiară.

Toată viaţa lui, Nicolae Ivsnîci a visat să aibă un conac pro- fpriu, dar negreşit cu o plantaţie proprie de agrişi. „Era om bun, blajin, eu îl iubeam, dar nu m'am împăcat nrciodată cu (dorinţa asta a lui de a se închide pentru totdeauna într'un conac. De obiceiu se spune că omului nu-i trebue decât trei arşini de pământ 28)... Omului nu-i trebue trei arşini de pământ

---

28 Cehov face aluzie la propovădulrîle Iul Tolstoi.

sau un conac, ci întreg globul pământesc, toată natura în care ar putea să-şi desvolte în libertate toate însuşirile şi toate posibilităţile spiritului său liber".

Aşa dar, astfel concepe Cehov adevărata fericire omenească: ca[1] pe o libertate nelimitată, cuprinzătoare, ca pe o creaţie îndrăzneaţă!

Visul lui Nicolae Ivanîci s'a realizat. Ivan Ivanîci s'a dus isă-şi vadă fratele. Descrierea conacului ia proporţii simbolice. Fiecare rând desvălue caracterul „porcin" al proprietăţii acaparate.

„M'am îndreptat spre casă. Mi-a ieşit în întâmpinare o căţea roşcată, grasă, care semăna cu un porc. Ar fi vrut să latre 'dar îi era lene. Din bucătărie a ieşit o bucătăreasă desculţă, Igrasă, care semăna şi ea cu o scroafă şi care mi-a spus că boierul se odihneşte după masă. Am intrat la fratc-mcu şi l-am găsit în pat cu o cuvertură pe genunchi. îmbătrânise, se îngrăşase, se buhăise, — obrajii, nasul şi buzele îi ieşiseră înainte: te aşteptai să-i auzi că grohăie sub cuvertură".

Şi iată, în sfârşit, apare pe masă „o farfurie plină cu agrişe. Nu erau cumpărate,, ci erau dintr'ale lui proprii, din tufele de agrişi, din grădină, culese atunci pentru prima oară de când fuseseră sădite". Nicolae Ivanîci „mânca agrişe cu lăcomie şi repeta mereu:

— Ah, ce bune suntl Gustă-Ie!

Erau tari şi acre. Dar vorba lui Puşkin, „O amăgire care ne înalţă ne este mai scumpă decât o mie de adevăruri".

Ce *negustoasă,* ce acră, ce desgustătoare este toată fericirea aceasta porcină a proprietăţii acumulatei

„In gândurile mele de fericire omenească, — spune Ivan îvanîci, — se amestecă întotdeauna ceva trist, şi acum, la vederea unui om fericit, un sentiment greu, vecin cu disperarea, a pus stăpânire pe mine... Eu mă gândeam: „câţi oameni mulţumiţi şi fericiţi sunt pe lume! Ce nesfârşită mulţime! Aruncaţi o privire asupra acestei vieţi: pretutindeni obrăznicia şi trândăvia celor puternici, ignoranţa şi starea de îndobitocire a celor slabi, sărăcia, viaţa meschină, ipocrizia, minciuna... Şi totuşi, în toate casele şi pe stradă e tăcere, e linişte. Dintre cei 'cincizeci de mii de oameni care trăesc într'un oraş, nici unul

nu strigă, nu sc revoltă... Totul e liniştit, calm, numai statistica mută protestează: au inebunit atâţia, s'au băut atâtea vedre de rachiu, au pierit de foame aţâţi copii... Se vede că ordinea asta e necesară: cel fericit se simte bine num3i pentru că nenorociţii îşi duc povara în tăcere şi, fără această tăcere, fericirea n'ar fi fi cu putinţă.

...Am plecat atunci dela frate-meu dis-de-dimineaţă şi din tiua aceia n'am mai putut suferi să stau în oraş. Mă apasă calmul şi tăcerea, mi-e frică să mă uit pe fereastră, fiindcă pentru mine nu există o privelişte mai dureroasă decât aceia a unei familii fericite care stă în jurul mesei şi bea ceai.

•••Nu există fericire şi nu trebue să existe, iar dacă există 'un sens şi un scop în iwţă, acest sens şi acest scop nu constau 'deîoc în fericirea noastră personală, ci în ceva mult mai mare

mai înţelept. Fă bine!".

Ivan Ivanîci nu poate răspunde la întrebarea care e „binele" anume care trebue făcut, pentrucă să se prăbuşească la dracu în prăpastie toată „fericirea" respingătoare, despre a cărei josnicie strigă statistica prin cifrele ei. Dar în schfmb el [nţelege perfect, că trebue *luptat* împotriva ordinei de viaţă existente.

Maturitatea aceasta a mâniei, sentimentul acesta atât de «jcut- că omul nu *mai poate trăi astfel,* că imediat, neîntârziat, pământul nostru trebue curăţat de cocinile „fericirii" bazate pe proprietatea acumulată, clădite pe nenorocirile marei majorităţi a oamenilor, — toate acestea au însemnat ceva cu totul nou, ne mai întâlnit în întreaga literatură universală înainte 'de Cehov. Aici răsunau limpede motive noi, cântând prelu- 'diul, apropierea unei mari schimbări a vieţii, cheimând la revoltă împotriva celor ticăloşi şi sătui.

„Agrişul" ne arată limpede acele particularităţi ale stilului lui Cehov, pe care le-am putea niuni *simbolism realist.* Sub ochii noştri, o mică boabă inofensivă, agrişa se lăţeşte, creşte* «e umflă, devine în sfârşit uriaşă, acoperă tot universul,, se frransfonmă într'un simbol batjocoritor. Puterea[1] posesiunii îşi jpune ghiarele pe toate, .ea face ca toate să fie „negustoase", iari, acre, desgustătoare, ea despoaie viaţa de bucurie.

Tema urâţeniei şi a mizeriei „fericirii" bazate pe posesiune se pusese şi mai înainte cu deosebită putere în opera lui Cehov- £ste vorba de nuvela „Profesorul de literatură" (1894).

Un tânăr profesor de literatură la un liceu din provincie, .Nikitin, se însoară cu o fată dintr'o „familie bună", cu o *z~s~* ■tre frumoasă-

In prima lună a vieţii conjugale, inima lui este plină de •fericire.

— „Sunt nesfârşit de fericit cu tine, bucuria mea, — spunea ei,

trecându-şi mâna peste degetele ei sau despletind şi împletin- du-i la loc cozile. — Dar eu nu privesc această fericire a mea ca ceva ce mi-a căzut din cer. Accastă fericire este firească, consecventă, justă din punct dc vedere logic. Cred cu tărie că omul este făuritorul propriei sale fericiri, şi acum nu fac decât să '•culeg ceeace am creat. Da, o spun fără falsă modestie, această •fericire mi-am creat-o eu însumi şi o stăpânesc pe drept. Tu-mi ■cunoşti trecutul. Orfan, sărac, o copilărie nenorocită, o tinereţe tristă, — toate acestea înseamnă lupta, drumul pe care mi 1-atm croit spre fericire”..-

iCât de tipice sunt aceste raţionamente pentru toţi „fericiţii” •»iin lumea posesiunii şi a proprietăţii acaparante!

Dar eroul lui Cehov este un erou *cehovian,* un om rus, tocmai prin faptul că, spre deosebire de alţi eroi,' de pildă de Rastignac din „Comedia umană” a lui Balzac, omul carierei şi al îmbogăţirii rapide, eroul lui Cehov nu-şi poate găsi satisfacţie în fericirea personală.

In viaţa lui Nikitin, ca şi în viaţa tuturor eroilor lui Cehov, vine o zi, când el priveşte cu ruşine şi desgust, cu ochii unui om adevărat, la viaţa sa, şi vede toată ticăloşia ei. Toate lucrurile iau în ochii lui un aspect limpede şi aspru, 'despuiat de vălul trandafiriu în care fuseseră învăluite.

„Şi simţi deodată o nevoe pătimaşă,, aproape dureroasă, a •unui lucru, care să-i prindă până la uitare de sine, până la jndiferenţă completă de fericirea lui personală, fericire atât de monotonă... Simţea limpede că şi-a pierdut liniştea, probabil pentru totdeauna... El întrezări că iluzia a secat şi că a în- iceput acum o viaţă nouă, sbuciumată, conştientă, care nu **se** împacă cu liniştea şi cu fericirea personală”.

Viaţa' conştientă şi cinstită este incompatibilă cu fericirea

**) A. L UHanova-HHzarova. Amintiri despre lllcl. M. 1934, pag. 44, 45 (Am. d Lenin — N. trad.)